

วัฒนธรรมของกับวิถีเกษตรกรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาชุมชนของ

ในอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

CHONG CULTURE AND INDIGINEOUS AGRICULTURE WAY : A CASE STUDY OF
CHONG COMMUNITY IN KHAO KHITCHAKUT AREA,
CHANTHABURI PROVINCE

ภาคนิพนธ์

ของ

กมลลา ศรีเมือง

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สิงหาคม 2558

วัฒนธรรมของกับวิถีเกษตรกรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาชุมชนของ

ในอำเภอเขาหินฆฏ จังหวัดจันทบุรี

CHONG CULTURE AND INDIGINEOUS AGRICULTURE WAY : A CASE STUDY OF
CHONG COMMUNITY IN KHAO KHITCHAKUT AREA,
CHANTHABURI PROVINCE

ภาคนิพนธ์

ของ

กมลดา ศรีเมือง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สิงหาคม 2558

ใบรับรองภาคนิพนธ์

เรื่อง

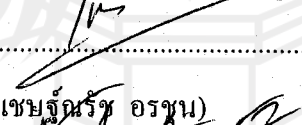
วัฒนธรรมของกับวิถีเกษตรกรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาชุมชนของ
ในอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

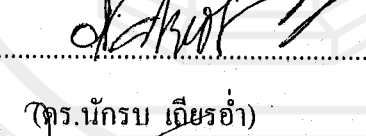
Chong Culture and Indigenous Agriculture Way : A Case Study of Chong Community
in Khao Khitchakut Area, Chanthaburi Province

กมลลา ศรีเมือง

คณะกรรมการสอบภาคนิพนธ์

..... ประธานสอบภาคนิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยชนต์ ประดิษฐ์ศิลป์)

..... ประธานที่ปรึกษาภาคนิพนธ์
(ดร.ไชยฉัตร อรชน)

..... กรรมการที่ปรึกษาภาคนิพนธ์
(ดร.นักรบ ฉัยรอำ)

..... กรรมการสอบภาคนิพนธ์
(ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์)

ได้รับอนุมัติจากมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ให้นำเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์พอพันธ์ สุทธิวัฒน์)

วันที่ 1 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2558

กมลลา ศรีเมือง. (2558). วัฒนธรรมของกับวิถีเกษตรกรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาชุมชนของในอำเภอ
เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี. ภาคนิพนธ์ ปร.ม. (การปกครองท้องถิ่น). จันทบุรี : มหาวิทยาลัย
ราชภัฏรำไพพรรณี.

คณะกรรมการที่ปรึกษาภาคนิพนธ์

เชษฐันรัช อรชุน ปร.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์)

ประธานกรรมการ

นักรบ เทียรอำ ปร.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์)

กรรมการ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วัฒนธรรมของและวิถีเกษตรกรรมพื้นบ้าน รวมถึง
แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมทางเลือกบนรากฐานวัฒนธรรมชาวของ ในพื้นที่อำเภอเขาคิชฌกูฏ
จังหวัดจันทบุรี วิธีการศึกษาใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ประกอบด้วย
เอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง จะใช้การสัมภาษณ์เจาะลึกโดยผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำชุมชน
เกษตรกรชาวของและชาวนาตำบลตะเคียนทอง ผลการวิจัยพบว่า ของและวิถีเกษตรกรรม
ในพื้นที่อำเภอเขาคิชฌกูฏสามารถแบ่งออกเป็น 2 ยุค คือเกษตรกรรมในยุคดั้งเดิมกับเกษตรกรรม
สมัยใหม่ ในการทำเกษตรกรรมในยุคดั้งเดิมนั้น ชุมชนของกิชฌกูฏมีการผลิตเพื่อยังชีพ โดยมีปัจจัย
ด้านการใช้ทุนทางสังคม เช่น การใช้ระบบการเอาแรง ปัจจัยด้านการใช้ทุนทางสิ่งแวดล้อม เช่น การหา
ของป่าเพื่อเป็นอาหาร ปัจจัยด้านการใช้ทุนทางวัฒนธรรม เช่น การนับถือผี การใช้ทุนทางสัญลักษณ์
เช่น พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการนับถือผี ปัจจัยด้านอุปนิสัยของชาติพันธุ์ของ เช่น การอยู่รวมกันเป็นหมู่
และปัจจัยด้านการใช้เวทีเครือข่ายเชิงอำนาจของวัด และระบบเครือข่าย เช่น การจัดงานประจำปี
การจัดงานทางศาสนา ส่วนการทำเกษตรกรรมสมัยใหม่พบว่า เป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขาย มีผล
มาจากปัจจัยทางวัฒนธรรมของของบางประการ ได้แก่ การใช้ทุนทางเศรษฐกิจแบบพึ่งพิง เนื่องจาก
การผลิตพืชเศรษฐกิจต้องเชื่อมโยงกับตลาดภายนอก การใช้ทุนทางสังคมที่ยังคงเหลืออยู่ เช่น การทำนา
แบบเอาแรงในตำบลตะเคียนทองและการขยายเวทีเครือข่ายเชิงอำนาจไปสู่ระบบราชการในรูปการ
ปกครองส่วนท้องถิ่น ทางเลือกการพัฒนาเกษตรกรรมของชุมชนของ เป็นผลกระทบที่มาจากกร
ทำเกษตรสมัยใหม่และวัฒนธรรมสมัยใหม่ เช่น การเกิดปัญหาหนี้สิน การกลายเป็นคนชายขอบ
การเปลี่ยนอุปนิสัยชาวของ การปิดกั้นและทำลายทุนทางด้านสิ่งแวดล้อม ความเสื่อมของทุนสัญลักษณ์
และการทำลายทุนทางวัฒนธรรม เป็นต้น ดังนั้นชุมชนของต้องข้ามพ้นจากการทำเกษตรสมัยใหม่
แบบทุนนิยมไปสู่การทำเกษตรบนฐานวัฒนธรรมของผสมผสานกับเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การฟื้นฟู
เกษตรกรรมดั้งเดิมของของ โดยอาศัยการขับเคลื่อนทฤษฎีใหม่ การฟื้นฟูสมุนไพรของในยุคปัจจุบัน

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อผลิตซ้ำเศรษฐกิจชุมชนของชอง การอนุรักษ์ภาษาของให้เป็นภาษา
ที่สองของชุมชน และการเผยแพร่วัฒนธรรมของ เป็นต้น

คำสำคัญ : วัฒนธรรมของ วิถีเกษตรกรรมพื้นบ้าน

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Kammala Srimuang. (2015). **Chong Culture and Indigenous Agricultural Way : A Case Study of Chong Community in Khao Khichakut Area, Chanthaburi Province**. Independent Study. M.P.A. (Local Government). Chanthaburi : Rambhai Barni Rajabhat University.

Advisory Committee

Chetnarat Orrachun Ph.D. (Cultural Science)

Chairman

Nakrob Tianam D.P.A. (Public Administration)

Member

Abstract

The objective of this research was to analyse Chong culture and indigenous agricultural way as well as alternative agricultural development approach based on the Chong culture in Khao khitchakut area, Chanthaburi province. The research used a qualitative method through documentary research and in-depth interview. The documentary research included primary and secondary document while the interview used key informants as a Chong community leader and farmers from Ta Kien Tong sub-district. The findings showed that there were two periods of agricultural production in Khao Khitchakut area which were traditional agriculture and modern agriculture. In the traditional periods, Khao Khitchakut Chong community aimed at subsistence production that affected by many factors as follows; social capital such as manpower system, environmental capital such as food gathering in the forest, cultural capital such as animism, symbolic capital such as rituals concerning animism, Chong habits such as living in group, and the monastic power network and the relative system. In case of modern agriculture, the finding showed that the Chong community aimed at cash crop production that affected by some cultural factors as follows; dependent economic capital such as involving with external market, residual social capital such as rice farming in Tambon Ta Kien Thong sub-district, and the expression of the power network into bureaucratic system such as local government. Alternative agriculture development of Chong community resulted from the impacts of modern culture and agriculture such as debt problem, marginalization, habit changes, obstruction of people and destruction to environmental capital, degeneration of symbolic capital, and destruction of cultural capital. Therefore, Chong community has to change from the capitalist agriculture into the agriculture development on Chong culture integrated with sufficiency economy revive Chong traditional agriculture based on sufficiency economy, revive

Chong's herbs, manage community tourism, conserve Chong language as a second language, and disseminate Chong culture.

Keyword : Chong Culture, Indigenous Agriculture Way

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

กิตติกรรมประกาศ

ภาคนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์และความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก ดร.เชษฐวัชร อรชุน ประธานที่ปรึกษาภาคนิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ กรรมการที่ปรึกษาภาคนิพนธ์ ดร.นักรบ เดียรอำ กรรมการที่ปรึกษาภาคนิพนธ์ ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ กรรมการที่ปรึกษาภาคนิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา ตรวจสอบ แก้ไข และข้อบกพร่องต่าง ๆ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์สอนในโครงการรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ให้แนวทางซึ่งเป็นประโยชน์ในการศึกษาและปฏิบัติงาน ซึ่งผู้วิจัยนำประใช้ประโยชน์ต่อชุมชน สังคมและประเทศชาติต่อไป ขอขอบพระคุณผู้ให้การสนับสนุนจนทำให้การวิจัยในครั้งนี้สำเร็จด้วยดี

ขอขอบพระคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาในการให้ข้อมูลต่าง ๆ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ และขอกราบขอบพระคุณบุพการีที่ให้การอบรมเลี้ยงดูและให้โอกาสในการศึกษา คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากภาคนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูทเวทิตาแด่บิดา มารดา ครู อาจารย์และผู้มีพระคุณทุกท่าน

กมลลา ศรีเมือง

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความเป็นมา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ประโยชน์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	6
2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองเชิงวัฒนธรรมของบัวร์ดิเยอ	7
ฐานคิดการวิเคราะห์แนวเศรษฐศาสตร์การเมือง.....	7
ฐานคิดการวิเคราะห์ทางวัฒนธรรม	12
ทฤษฎีว่าด้วยการปฏิบัติการ (Theory of Practice).....	15
ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรกรรม.....	25
แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรทางเลือก	42
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	47
3 วิธีดำเนินการวิจัย	50
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	50
การตรวจสอบข้อมูล	51
การวิเคราะห์ข้อมูล	52
4 การวิเคราะห์ข้อมูล	53
บริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ของ	53
วัฒนธรรมของกับเกษตรกรรมในยุคดั้งเดิม.....	71
วัฒนธรรมของกับเกษตรกรรมสมัยใหม่.....	83
วัฒนธรรมของกับเกษตรกรรมทางเลือกในอนาคต	105

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	115
สรุปผลการวิจัย.....	115
การอภิปรายผลการวิจัย.....	120
ข้อเสนอแนะ.....	121
บรรณานุกรม.....	122
ภาคผนวก.....	126
ภาคผนวก ก แนวการสัมภาษณ์ ชุดที่ 1.....	127
ภาคผนวก ข แนวการสัมภาษณ์ ชุดที่ 2.....	130
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	134

สารบัญตาราง

ตาราง

หน้า

1	ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงที่ทันสมัย.....	29
---	------------------------------------	----

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	6
2 กระบวนการผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม.....	13
3 การวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบ.....	106

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญ

อาณาจักรจันทบูรหรืออาณาจักรของ ชาวชองเป็นชาติพันธุ์ที่มีมาตั้งแต่โบราณ โดยหลักฐานที่ยืนยันยังมีอยู่ก็คือ เมืองเพนียดหรือเมืองกาไว ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางของอาณาจักรจันทบูรหรืออาณาจักรของ ชาติพันธุ์ชองมีอายุนับเป็นพันปี มีลูกมีหลานสืบต่อกันมาจนถึงในปัจจุบันนี้ดังจะเห็นได้จากชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ จันทบุรี ระยองและตราด และก่อนนี้จังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดสระแก้วก็พอมียู่บ้าง แต่ขณะนี้คงหายสาบสูญไปหมดแล้ว ในประเทศกัมพูชาเขตติดต่อกับจังหวัดตราด-จันทบุรีก็ยังมีชาวชองอยู่มากเช่นเดียวกัน (ธรรม พันธุศิริสด. 2544 : 18)

เชื่อกันว่าคนชองในอดีตอาศัยอยู่หนาแน่นในเขตอำเภอเขาคิชฌกูฏ โดยเฉพาะ 2 ตำบลทางตอนเหนือของอำเภอ คือตำบลตะเคียนทองและตำบลคลองพลู เป็นคนพื้นเมืองดั้งเดิมของไทย จัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตร-เอเชียติก (Austro-asiatic) ตระกูลมอญ-เขมร (Mon-khmer) อดีตอาศัยอยู่ตามป่าเขาและที่ราบที่เป็นป่าระหว่างหุบเขาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ บริเวณจังหวัดระยอง ฉะเชิงเทรา จันทบุรี ตราด และต่อเนื่องเข้าไปในเขตประเทศกัมพูชาบริเวณเขตติดต่อกับประเทศไทย ชาวชองมีภาษาพูดของตนเองแต่ไม่มีภาษาเขียนดำรงชีวิตแบบง่าย ๆ อยู่อย่างสันโดษ ชอบสร้างที่อยู่อาศัยอยู่กับธรรมชาติ ในป่าเขาใกล้ลำธาร ทำมาหากินด้วยการล่าสัตว์ หาของป่า เช่น น้ำมันยาง หวาย เร่ว กระวาน เป็นต้น รู้จักทำเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวันใช้เอง โดยการนำวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่นโดยเฉพาะ “คลุ้ม” มาใช้ จักสานทำเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น กระบุง ตะกร้า เสื่อ เป็นต้น (สิริรัตน์ สีสมบัติ. 2552 : 45)

วาทกรรมเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชองมีอยู่ 2 กระแส คือ 1) วาทกรรมหลัก มองชองในฐานะที่เป็นคนป่า วาทกรรมนี้นิยามชองอย่างเห็นได้ชัดคือ ในทางกายภาพ ชาวชองจะมีรูปร่างเล็กกว่าคนไทยโดยทั่วไป ผิวเนื้อดำแดง ผมหยิกขดติดหนังศีรษะ มีใบหน้ารูปสามเหลี่ยม หน้าผากกว้างลึก จมูกแบนโต ปากหนา ตาโปนและคิ้วคด (กรรณิการ์ เกณิกานนท์และคณะ. 2522 : 89) วาทกรรมนี้ กดทับอัตลักษณ์ของชองไม่ให้เป็นที่รู้จัก จนชาวชองเองต้องหลบซ่อนฐานะของตนเองว่าเป็นชาวชองในขณะเดียวกัน ประชาชนของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ไม่ยอมรับว่าชาวชองเป็นบรรพบุรุษผู้ตั้งถิ่นฐานเดิมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) วาทกรรมทวนกระแส มองว่าชาวชองเป็นผู้สร้างวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วาทกรรมดังกล่าวมองว่า ชาวชองมีอาณาจักรของตัวเอง คือมีศูนย์กลางอยู่ที่จันทบุรี ชาวชองได้พัฒนาชุมชนของตนเองจนมีภาษาของและสร้างเมืองขึ้นมา เพื่อเป็นศูนย์กลางการค้าขาย เครื่องเทศและสมุนไพรกับประเทศอินเดียและจีน ตัวอย่างเช่น เมืองเพนียด ซึ่งอยู่ในตำบลทองทั่ว

อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ก็ถูกตีความเป็นเมืองของพระนางกาไวในอดีต นอกจากนี้ ประเพณี ท้องถิ่นที่ยังคงดำรงอยู่ในท้องถิ่นภาคตะวันออกในปัจจุบัน ก็เป็นประเพณีที่เป็นของชาวชองโดยตรง เช่น ประเพณีการลงแขก การทำบุญส่งทุ่ง การไหว้ขวัญข้าว การนับถือผีบรรพบุรุษ เป็นต้น และท้ายสุดคือสำเนียงพูดซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วประเทศก็มีพื้นฐานมาจากภาษาของ เช่น อะไรอิ หมดเจ็ด (หมดลั่น) เว็ (ห้องส้วม) เป็นต้น (พระครูธรรมสรคุณและธรรม พันธุศิริสด. 2541 : 7)

นอกจากอัตลักษณ์ของชาวชองด้านภาษาพูดแล้ว ชาวชองยังมีวัฒนธรรมความเชื่อในเรื่อง ผีบรรพบุรุษ มีประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษที่ เรียกว่าพิธีบูชา “ผีหิ้ง” และ “ผีโรง” โดยมีการจัดพิธี บวงสรวงวิญญาณผีบรรพบุรุษ จัดเครื่องเช่น ไหว้และมีการละเล่น โดยเชิญวิญญาณผีบรรพบุรุษเป็น ประจำทุกปี การแต่งงานแบบชองหรือที่เรียกว่า กาดัก สำหรับการแต่งกายสามารถพบเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันระหว่างผู้สูงอายุกับผู้ที่มีอายุน้อย หญิงชาวชองที่มีอายุมากนั้นนิยมนุ่งผ้าโจงกระเบน และใส่เสื้อแขนกระบอก ซึ่งไม่ค่อยพบเห็นกันมากเท่าใดในปัจจุบัน ส่วนชาวชองในปัจจุบันนิยม แต่งกายแบบชาวชนบททั่วไป ชายสวมเสื้อแขนสั้นกางเกงขายาวเมื่อออกนอกบ้าน แต่เมื่ออยู่ในบ้าน นิยมเปลือยท่อนบนและนุ่งผ้าขาวม้า ส่วนสตรีนั้นนุ่งผ้าถุงสวมเสื้อคอกระเช้าเมื่ออยู่กับบ้านและ นิยมสวมเสื้อแขนสั้นแบบกัลลักระคุมหน้าเมื่อออกนอกบ้าน (กิตติพงษ์ เกิดสว่าง. 2545 : 18)

เนื่องจากชองเป็นชาติพันธุ์ที่มีมาแต่โบราณ ดังนั้นจึงมีวิถีทางวัฒนธรรมมายาวนานใน ด้านต่าง ๆ วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชาวชองตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน ก็คือวิถีเกษตรกรรมของชอง ในกรณีของชองที่เขาศึกษาสามารถแบ่งวิถีทางเกษตร ออกเป็น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือการทำเกษตรดั้งเดิมและการทำเกษตรสมัยใหม่

การทำเกษตรกรรมดั้งเดิมของชองนั้น เริ่มจากการปลูกข้าวไร่ วิธีการปลูก จะต้องถางป่า แล้วเก็บกองจุดไฟเผา พอเตียนแล้วก็เอาไม้ไผ่แหลมกระทุ้งแทงเป็นรู แล้วหย่อนข้าวลงรู ๆ ละ 4-5 เม็ด ข้าวไร่จะมีอายุสั้นแค่ 3 เดือนเกี่ยว พอครบกำหนดก็ใช้เรียง คือมีดเล็กใช้ในการเกี่ยวข้าว นำข้าว ที่เกี่ยวมามีควมรวมกันเป็นกลม ๆ พอจะกินก็นำมาซ้อม ทำแค่พอกินในแต่ละมือ เมื่อก่อนจะไม่มี การจ้างแรงงานแต่จะเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการทำงานเอาแรงกันหรือเรียกว่าการลงแขก ในปี พ.ศ. 2520 เลิกทำข้าวไร่ เพราะสู้กับหญ้าคาไม่ไหว จึงหันมาเริ่มปลูกผลไม้ชนิดแรกคือส้มเขียวหวาน ชื่อพันธุ์ส้มมาจากชำโสม ปลูกโดยไม่ต้องใช้น้ำ

ต่อมาก็เริ่มหันมาใช้เกษตรกรรมสมัยใหม่คือการปลูกส้มเขียวหวาน ซึ่งในระยะเวลาต่อมา เกิดปัญหาส้มเขียวหวานตายเพราะฝนเทียมและสารเคมีที่เกษตรกรใช้ทำให้ดินแข็ง 15 เดือนตาย ชาวชอง ตำบลคลองพลูจึงหันมาปลูกเงาะและทุเรียนแทน โดยได้มีการหาพันธุ์เงาะ ทุเรียนมาปลูก เนื่องจากเป็น ผลไม้ที่นิยม ในช่วงเวลานั้น เพราะมีราคาดี ในปี พ.ศ. 2535 ด้วยราคาทุเรียนและเงาะตกต่ำทำให้คนชอง ตำบลคลองพลู เริ่มหันมาปลูกมังคุดแทนและจะมีการสร้างเขื่อนศาลทราย ชาวบ้านต้องการเงินวนคืน

ที่มีราคาสูงขึ้น จึงปลูกมังคุด เพราะว่าพอได้เงินเวนคืนแล้ว ก็สามารถขุดต้นไม้ไปปลูกพื้นที่อื่นได้อีก เพราะว่ามังคุดตายยาก จึงทำการโค่นต้นเงาะและทุเรียน มังคุดเวลาเก็บผลผลิตจะทำการเก็บโดยสอย เฉพาะสีแดงกับสีดำแล้วเก็บหล่นใต้ต้น ไม่ต้องทะนุถนอมเวลาเก็บที่ได้ผลผลิตมากเพราะสมัยนั้น ยังไม่มีการส่งออกมังคุด ชาวบ้านจึงไม่เก็บแบบสุกสายเลื้อยเพื่อที่จะไปสุกในต่างประเทศพอดี รับประทานได้เหมือนสมัยปัจจุบัน จึงเป็นเพียงการเก็บผลที่สุกแล้วเท่านั้นเพื่อขายภายในประเทศ

ในปี พ.ศ. 2553 มังคุดเริ่มล้นตลาด มีการประท้วงของชาวสวนโดยการเทมังคุดวาง กลางถนนทำให้เกิดการจราจรติดขัด เป็นผลทำให้รัฐบาลต้องช่วยประกันราคามังคุดตกต่ำ โดยรับซื้อจากชาวสวนมังคุดในราคาแพงกว่าที่พ่อค้าคนกลางรับซื้อ ซึ่งสถานที่รับซื้อได้แก่องค์การบริหาร ส่วนจังหวัดจันทบุรี ปัจจุบันไม่นิยมปลูกมังคุดและมีการโค่นทิ้งเป็นจำนวนมาก เพราะมีราคาถูก ใช้แรงงานจำนวนมาก ค่าแรงงานแพงและมีการตัดไซส์ที่หลากหลายเพราะต้องการคุณภาพเพื่อการ ส่งออก ซึ่งต่างจากในอดีตที่ซื้อแบบรวมขายในประเทศ และเนื่องด้วยการทำสวนมังคุดมีมากขึ้น ส่งผลทำให้เกิดภาวะล้นตลาดเป็นผลทำให้มังคุดถูกลงและด้วยข้อจำกัดที่การเก็บรักษามังคุดที่มี ระยะเวลาไม่นานทำให้รอช่วงเวลาในการระบายมังคุดไปในที่ต่าง ๆ เป็นไปอย่างจำกัด ชาวสวน หันมาปลูกทุเรียนกับกล้วยไข่แทนเพราะปัจจุบันมีราคาแพง

ด้วยพัฒนาการที่ผ่านมาของเกษตรกรรมสมัยใหม่ que เริ่มเข้ามา ในปี พ.ศ. 2520 แทรกซึม วัฒนธรรมของชาวชองในการทำเกษตรกรรม ได้สร้างปัญหาให้กับคนชอง จากที่เคยทำเกษตรกรรม แบบวิถีธรรมชาติบนรากฐานของวัฒนธรรมชอง ซึ่งเกษตรกรรมสมัยใหม่มีการใช้สารเคมี เช่น ยาฆ่าหญ้า ปุ๋ยเร่งดอก เป็นต้น เป็นเหตุให้ดินแข็งทำให้ไส้เดือนตาย จึงส่งผลกระทบต่อผลไม้และมี ต้นทุนในการทำเกษตรกรรมสูงขึ้น ความเป็นอยู่ของชาวชองเริ่มถูกวัฒนธรรมสมัยใหม่กลืน วัฒนธรรมชองในเรื่องของวิถีเกษตรกรรมแบบธรรมชาติ

จากการเปลี่ยนแปลงการทำเกษตรแบบรูปแบบดั้งเดิมมาสู่รูปแบบสมัยใหม่ในปัจจุบัน ตามที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมและเกษตรกรรม พื้นบ้านของชาวชอง ว่าปัจจัยทางวัฒนธรรมมีผลต่อการทำเกษตรพื้นบ้านในชุมชนชองคิชฌฌญ อย่างไร และจะมีแนวทางใดในการพัฒนาเกษตรกรรมทางเลือกบนรากฐานทางวัฒนธรรมของชาวชอง เพื่อความอยู่รอดและรักษาวัฒนธรรมของชองไม่ให้สูญหายไป โดยใช้พื้นที่อำเภอเขาคิชฌฌญ จังหวัด จันทบุรีเป็นกรณีศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์วัฒนธรรมชองและวิถีเกษตรกรรมพื้นบ้าน ในพื้นที่อำเภอเขาคิชฌฌญ จังหวัดจันทบุรี

2. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมทางเล็กรากฐานวัฒนธรรมของชาวชองในพื้นที่อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังนี้

1. คาดว่าผลการวิจัยจะทำให้ทราบถึงความเป็นมาและพัฒนาการด้านเกษตรกรรมบนรากฐานวัฒนธรรมของชาวชอง ในเขตพื้นที่อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
2. คาดว่าผลการวิจัยจะทำให้ชาวชองมีแนวทางในการพัฒนาเกษตรกรรมในเขตพื้นที่อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตในด้านพื้นที่ของการวิจัย ผู้วิจัยจะใช้แนวการศึกษาในเชิงกรณีศึกษา โดยผู้วิจัยจะเลือกการศึกษาวัฒนธรรมของชาวชองและการทำเกษตรกรรมที่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในพื้นที่อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นถิ่นฐานดั้งเดิมและมีชาวชองอาศัยอยู่

ขอบเขตในด้านระยะเวลาของการวิจัย ศึกษาเกษตรกรรมที่บ้านที่มีมาในอดีต ผ่านการพัฒนาเข้าสู่ยุคเกษตรกรรมสมัยใหม่ พ.ศ. 2493 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2558)

นิยามศัพท์เฉพาะ

วัฒนธรรม หมายถึงวิถีชีวิต (Way of Life) ซึ่งเป็นแบบแผนในการยึดถือปฏิบัติร่วมกัน และเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดเองตามธรรมชาติแต่เกิดจากการสร้างของมนุษย์ นอกจากนี้วัฒนธรรมยังเป็นมรดกที่มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อนไปสู่รุ่นต่อไป โดยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามสถานการณ์ เช่น ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียมและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นรวมถึงอุปนิสัยของคนเราด้วย

ทุนทางสังคม หมายถึงเครือข่าย (Network) เชื่อมโยงในระบบเครือข่ายเป็นเครือข่ายทางสังคมบนพื้นฐานความเชื่อถือ ไว้วางใจซึ่งกันและกันและมีมาตรฐานในการทำงานร่วมกัน โดยมีการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกและเครือข่ายของกลุ่มสังคม ที่นำมาซึ่งบรรทัดฐานการปฏิบัติของการต่างตอบแทนซึ่งกันและกันและความไว้วางใจกัน หรือกล่าวโดยสรุปคือเกิดจากการรวมตัวของคนเพื่อประกอบกิจกรรมร่วมกัน บนพื้นฐานของความไว้นือเชื่อใจซึ่งกันและกัน

ทวนทางสิ่งแวดล้อม หมายถึงทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นป่าเขา ลำเนาไพร สัตว์ป่าหรือสัตว์น้ำในลำคลอง

ทวนทางวัฒนธรรม หมายถึงคุณค่า ความรู้คู่ภูมิปัญญา และงานสร้างสรรค์อันเกิดจากการ ค้นคว้าและค้นพบโดยผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่น รวมทั้งค่านิยมและความเชื่อที่ผูกพันในชุมชน ทำให้ เกิดการจัดระเบียบในชุมชนหรือสร้างกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันในชุมชน รวมถึงกิจกรรมการถ่ายทอด ความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง

ฮาบิตุส (Habitus) หมายถึง โครงสร้างหนึ่งที่มีอยู่ในตัวคน มีการทำงานเป็นระบบเกิดขึ้น จากการที่คนมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นหรือสิ่งที่อยู่รอบตัว จึงอาจกล่าวได้ว่า ฮาบิตุสมีจุดกำเนิดมาจาก โครงสร้างทางสังคมซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ภายนอกตัวคน แต่ฮาบิตุสไม่ได้เกิดจากสังคมเพียงฝ่ายเดียว เพราะการปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมจะเกิดขึ้นโดยผ่านการกระทำหรือการปฏิบัติซึ่งแสดงออกโดยมี ร่างกายเป็นสื่อกลางการรับวัฒนธรรมเข้ามาในตัวเรา ทั้งนี้ฮาบิตุสเปรียบเป็นเหมือนกับทวนทางร่างกาย ซึ่งแตกต่างกันไปแต่ละคน ทั้งรูปร่างหน้าตา อากัปกริยา ฯลฯ ล้วนเป็นสิ่งที่ทุกคนได้มาโดยแต่กำเนิด เป็นโครงสร้างที่อยู่คงทนในร่างกาย เหมือนสิ่งที่ถูกจารึกหรือสลักเอาไว้ในตัวคน ซึ่งแสดงออกมา ด้วยอากัปกริยาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการยืน เดิน นั่ง วิถีการพูด สีหน้า การแสดงอารมณ์ ฯลฯ กลายเป็น ความโน้มเอียงทางอุปนิสัย ทั้งนี้ฮาบิตุสที่เกิดการสั่งสมประสบการณ์นั้นสามารถควบคุมและปรับเปลี่ยน ระดับได้

เกษตรกรรมดั้งเดิม หมายถึงการทำนาเพื่อยังชีพ ทำให้พอกินในครอบครัวก่อน ไม่นำขาย และการหาของป่า

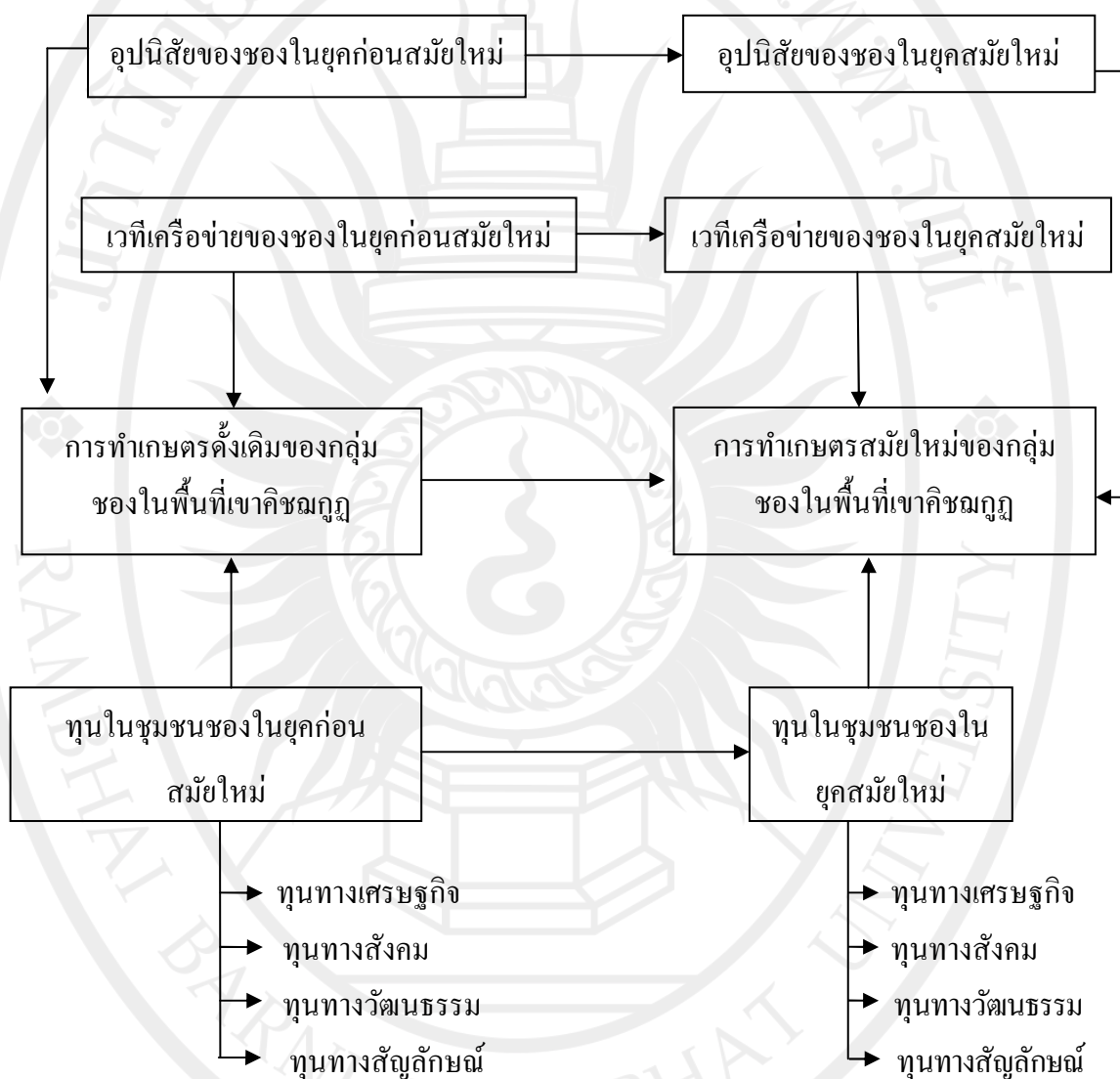
เกษตรกรรมสมัยใหม่ หมายถึงการทำเกษตรที่มีเป้าหมายการผลิตเพื่อขายไม่ว่าจะเป็น การทำสวนหรือทำไร่

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะแนวทางการ ดำเนินชีวิตและการปฏิบัติแก่ประชาชน โดยยึดหลัก “ทางสายกลาง” ท่ามกลางมรสุมเศรษฐกิจที่ต้อง เผชิญอยู่ในปัจจุบัน สรุปดังนี้

1. ความมีเหตุผล คือตัดสินใจกระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความพอเพียงต้องใช้เหตุผล และพิจารณาด้วยความรอบคอบ
2. ความพอเพียง คือรู้จักพอประมาณ พออยู่ พอมี พอกิน พอใช้ ประหยัด และไม่เบียดเบียน ตนเองและผู้อื่น
3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดี คือเตรียมใจให้พร้อมรับผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ในอนาคต
4. การมีความรู้ คือนำความรู้มาใช้ในการวางแผนและดำเนินชีวิต

5. การมีคุณธรรม คือมีความซื่อสัตย์สุจริต สามัคคี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการประยุกต์แนวคิด ทฤษฎีว่าด้วยการปฏิบัติของบุรุษและการทำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการสำรวจองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย สามารถสรุปเป็นหัวข้อต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองเชิงวัฒนธรรมของบวร์ดิเยอ
  - 1.1 ฐานคิดการวิเคราะห์แนวเศรษฐศาสตร์การเมือง
  - 1.2 ฐานคิดการวิเคราะห์ทางวัฒนธรรม
  - 1.3 ทฤษฎีว่าด้วยการปฏิบัติการ (Theory of Practice)
2. ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรกรรม
3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรทางเลือก
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองเชิงวัฒนธรรมของบวร์ดิเยอ

ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองเชิงวัฒนธรรมของบวร์ดิเยอในที่นี้ หมายถึงทฤษฎีที่บวร์ดิเยอ นำเสนอที่เรียกว่าทฤษฎีแห่งการปฏิบัติการ ในการที่จะทำความเข้าใจทฤษฎีดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับฐานคิดการวิเคราะห์แนวเศรษฐศาสตร์การเมืองโดยทั่วไปรวมถึงการ วิเคราะห์ทางวัฒนธรรม ดังนั้นในการนำเสนอหัวข้อทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองเชิงวัฒนธรรม ของบวร์ดิเยอ ในภาคนี้พจนานุกรมจะเสนอดังนี้

1. ฐานคิดการวิเคราะห์แนวเศรษฐศาสตร์การเมือง

ในการวิเคราะห์แนวเศรษฐศาสตร์การเมืองนั้นมีฐานคิดที่สำคัญ ๆ ของแนววิเคราะห์ 4 ประการ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2544 : 21) ด้วยกันคือ

1.1 การมองปรากฏการณ์อย่างเป็นระบบ

ในการวิเคราะห์ ปรากฏการณ์และปัญหาเศรษฐกิจ เราจะมองปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง อย่างเดียวไม่ได้ เศรษฐศาสตร์การเมืองไม่ได้เน้นการมองวัตถุหรือสิ่งของ หากแต่เน้นการมองความ สัมพันธ์ระหว่างคนหรือระหว่างประชาชน ปรากฏการณ์ที่เราเรียกว่า สินค้า ทุน กำไร ค่าเช่านา สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของประชาชน ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันแล้วแต่ เสื่อนไขของระบบเศรษฐกิจสังคมนั้น

เมื่อเรานับว่าเศรษฐศาสตร์การเมืองวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสังคมของประชาชน ก็ย่อมหมายความว่า การวิเคราะห์ของเราจะมีขอบเขตกว้างขวางมาก ทั้งนี้เพราะในความเป็นจริง ของระบบสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆจะครอบคลุมกิจกรรมหลายด้านหลายสาขา และกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ กันนี้ จะมีความเชื่อมโยงเกี่ยวพันกันอย่างแน่นแฟ้นและรวมกันเป็น

ระบบที่ชัดเจน เช่น ในเวลาที่เราวិเคราะห์เรื่องค่าจ้างแรงงาน เราจะไม่มองดูเฉพาะเรื่องอุปทาน อุปสงค์ของแรงงานเท่านั้น เราจะพาดพิงไปถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ ที่กำหนดอัตราค่าจ้าง (ฝ่ายชนชั้นนายทุนและชนชั้นผู้ใช้แรงงาน รวมทั้งบทบาทของรัฐ) และในขั้นตอนสุดท้ายเราจะต้องมองไปที่หลักการแสวงหากำไรสูงสุด เราจะเห็นว่ากำหนดอัตราค่าจ้างแรงงานจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของระบบเศรษฐกิจทั้งหมด การมองว่าค่าจ้างแรงงานขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพการผลิตของแรงงานเพียงด้านเดียวนั้น จะไม่ทำให้เราเข้าใจอะไรเลย แต่ถ้าเรามองว่าค่าจ้างแรงงานถูกกำหนดโดยโครงสร้างอำนาจและกฎเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทั้งระบบ จะทำให้เรามองเห็นภาพปรากฏการณ์และเข้าถึงแก่นแท้ของปัญหาได้อย่างชัดเจน และจะมีแนวทางการแก้ไขปัญหอย่างถูกต้อง นั่นคือ สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชน

1.1.1 ระบบความสัมพันธ์ของกระบวนการผลิต

เมื่อเรากล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในกระบวนการผลิต เราไม่ได้มองแต่เรื่องการผลิตเพียงอย่างเดียวในการผลิตนั้น เราจะพบระบบความสัมพันธ์ทั้งหมด กล่าวคือ ประชาชนจะทำการผลิต แบ่งปันผลผลิตและรายได้ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ แล้วนำไปแลกเปลี่ยนและบริโภคในที่สุด เพราะฉะนั้นคำว่า ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการผลิต หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชน ซึ่งครอบคลุมกิจกรรมทั้ง 4 ด้านคือ การผลิต การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนหมุนเวียน และการบริโภค ในบรรดากิจกรรมทั้ง 4 ด้านนี้เราถือว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิต เป็นด้านที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นพื้นฐานและเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ด้านอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเราจะพบว่า การแบ่งปันผลผลิตจะมีรูปแบบใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการผลิตอย่างสิ้นเชิง เช่น เมื่อมีความสัมพันธ์ในกระบวนการผลิตเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดิน (เจ้าของที่ดิน) กับชาวนาเช่า (ชาวนาที่ต้องพึ่งพาเจ้าที่ดิน) การแบ่งผลผลิตจะมีรูปแบบการแบ่งผลผลิตในรูปค่าเช่านา เป็นต้น

สรุปแล้วในการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมือง ต้องถือว่าการผลิต การแบ่งปันผลผลิต การแลกเปลี่ยน และการบริโภค เป็นส่วนประกอบที่เกี่ยวข้องกัน มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และเป็นกิจกรรมทางสังคมที่อยู่ในกระบวนการเดียวกันทั้งสิ้น นั่นคือเป็นกระบวนการผลิตที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ซาก ๆ อยู่ทุกวันต่อเนื่องกันปีแล้วปีเล่า

1.1.2 ความสัมพันธ์ทางการผลิตกับระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจุบันการผลิตเพื่อที่จะเข้าใจระบบความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งเกิดขึ้นในกระบวนการผลิตเราจะต้องค้นหา ความสัมพันธ์พื้นฐานบางอย่างออกมาให้ได้ ความสัมพันธ์พื้นฐานนี้คือสิ่งที่กำหนดระบบทั้งระบบ ในระบบเศรษฐกิจใด ๆ ก็ตามความสัมพันธ์พื้นฐานจะเกิดขึ้นจากระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจุบันการผลิตเกี่ยวกับเรื่องกรรมสิทธิ์นี้เราไม่ได้หมายถึง ความเป็นเจ้าของนี้เป็นสถาบันที่สมาชิกสังคมยอมรับและปกป้องโดยใช้มาตรการทางกฎหมายและกฎเกณฑ์ของสังคม

ระบบเศรษฐกิจทุกระบบย่อมมีระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต (ปัญหา มีอยู่ว่า ระบบนี้เป็นของเอกชนของกลุ่มหรือของสังคม) ระบบกรรมสิทธิ์คือ ความสัมพันธ์ทางสังคม ที่กำหนดความสัมพันธ์อื่น ๆ ทั้งหมดในกระบวนการผลิต ทั้งนี้เพราะระบบกรรมสิทธิ์จะมีหน้าที่หลัก 2 ด้าน คือ

- 1) กำหนดวิธีการใช้ปัจจัยการผลิต (เช่น ที่ดิน เป็นต้น)
- 2) กำหนด วิธีการแบ่งปันผลผลิตและรายได้ให้แก่กลุ่มสมาชิกต่าง ๆ

ในสังคม คนกลุ่มนี้เป็นเป็นเจ้าของและมีอำนาจในการควบคุมปัจจัยการผลิต และเป็นกลุ่มที่สามารถชี้ขาดว่าปัจจัยการผลิต (เช่น ที่ดิน เป็นต้น) ใช้เพื่อใคร ที่ไหน เมื่อไหร่และเพื่อการผลิตชนิดใด ในขณะที่เดียวกันคนกลุ่มนี้เป็นผู้ตัดสินว่าผลผลิต รายได้ บริการเศรษฐกิจสังคม ควรจะไปตกแก่ กลุ่มใดบ้าง ในสัดส่วนเท่าใด เมื่อมองจากด้านนี้แล้ว เราอาจกล่าวได้ว่า ระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต มีความหมายทางด้านยุทธศาสตร์ต่อระบบเศรษฐกิจทั้งหมด พัฒนาการของระบบและระดับชีวิตความเป็นอยู่ของระบบ และระดับชีวิตความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ในสังคมขึ้นอยู่กับระบบกรรมสิทธิ์อย่างมาก ที่สำคัญก็คือ กลุ่มที่ควบคุมระบบกรรมสิทธิ์นอกจากจะมีอำนาจทางเศรษฐกิจแล้ว ยังจะสามารถมีอำนาจผูกขาดทางด้านการเมืองและสังคมอีกด้วย เพราะฉะนั้นเราจึงย้ำเสมอว่าการศึกษา เศรษฐศาสตร์การเมืองจะต้องเน้นเรื่องระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต ซึ่งจะช่วยให้เรามองเห็นความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานทั้งหมดของระบบเศรษฐกิจ (ปริชา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2544 : 134-136)

1.2 ต้องศึกษาโครงสร้างสังคม ในแง่หน้าที่ของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองเห็นว่า ถ้าเราจะเข้าใจสังคมได้จะต้องเริ่มจากการวิเคราะห์โครงสร้างสังคม (Social Structure) ก่อนหรืออีกนัยหนึ่ง สำนักนี้จะไม่ใช่วิธีการวิเคราะห์สังคมแบบแยกส่วนเป็นหน่วยย่อย ๆ กล่าวคือในการศึกษาสังคมทุกครั้งต้องมองเห็นลักษณะ โครงข่ายความสัมพันธ์ของสถาบันต่าง ๆ ในสังคมโดยรวม เพราะฉะนั้น แม้ว่าเราจะศึกษาสถาบันใด ๆ ในสังคม (อาทิ สถาบันครอบครัว สถาบันการสื่อสาร) เราก็ต้องเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันนั้นกับหน่วยย่อยอื่น ๆ ทางสังคม เช่น ถ้าเราจะวิเคราะห์ปัญหาโสเภณีในสังคมไทยเราไม่อาจสนใจได้เพียงว่า ปัญหาโสเภณีนั้นเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาแต่ระดับปัจเจกบุคคลหรือตัวผู้หญิงเอง หากแต่ต้องเชื่อมโยงไปตั้งแต่เงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่เป็นปัญหาบีบบังคับให้ผู้หญิงมาประกอบอาชีพขายบริการทางเพศ เงื่อนไขของสถาบันครอบครัวที่ใช้ค่านิยมความกตัญญูเป็นเหตุผลให้ผู้หญิงมาประกอบอาชีพดังกล่าว เงื่อนไขของสถาบันการศึกษาที่กีดกันผู้หญิงไม่ให้มีสถานภาพเท่าเทียมชาย เงื่อนไขของสถาบันการเมืองที่ไม่ค่อยเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าร่วมกำหนดนโยบายสตรีแห่งชาติ เป็นต้น

นอกจากนี้ ภายใต้อาการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมดังกล่าว สำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองเชื่อว่าความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซุกซ่อนอยู่ใน โครงสร้างนี้ก็คือ เรื่องของชนชั้น (Class)

เพราะฉะนั้น ทุกครั้งที่มีการศึกษาสังคม ชนชั้นจะเข้ามาเป็นตัวแปรหลักในการพิจารณาเสมอ เช่น หากเราศึกษากรณีของสื่อมวลชน นักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองก็จะเริ่มต้นสันนิษฐานว่าในคำว่ามวลชน (Mass) นั้น ก็คือพื้นที่ที่ชุกช่อนชนชั้นเอาไว้เป็นฉากหลัง อาทิ ทฤษฎีสำนักนี้จะสนใจถามว่าชนชั้นใดบ้างที่มีอำนาจเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารของสื่อมวลชน ชนชั้นใดบ้างที่ปรากฏอยู่ในสารของสื่อมวลชน ชนชั้นใดบ้างที่ปรากฏอยู่ในสารของสื่อวิทยุและโทรทัศน์ ชนชั้นใดบ้างที่มีโอกาสเข้าถึงสื่อหนังสือพิมพ์และภาพยนตร์เป็นกลุ่ม (กาญจนา แก้วเทพ. 2553 : 88 - 90)

การวิเคราะห์วิธีการผลิตและระบบสังคมทั้งหมด

ระบบความสัมพันธ์ทั้งหมดที่เกี่ยวกับพลังการผลิตของสังคม ความสัมพันธ์ทางการผลิตและระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจุบันการผลิต เราเรียกว่า วิธีการผลิต แต่ละยุคแต่ละสมัยของพัฒนาการสังคมก็มีวิธีการผลิตของตนเอง โดยเฉพาะ ถ้าเราต้องการจะชี้ให้เห็นถึงลักษณะของระบบเศรษฐกิจระบบใดระบบหนึ่ง เราก็ต้องวิเคราะห์ว่า วิธีการผลิตของระบบนั้น ๆ มีรูปร่างเป็นอย่างไร การวิเคราะห์เช่นนี้จะทำให้ทราบถึงโครงสร้างเศรษฐกิจ ในส่วนที่สำคัญ เช่น เราจะสามารถมองเห็นลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมหรือศักดินาได้อย่างชัดเจน เมื่อเราทำการวิเคราะห์โดยมุ่งไปยังเรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิต พลังการผลิตและระบบกรรมสิทธิ์ของระบบนั้น ๆ โดยตรง นั่นคือวิเคราะห์วิธีการผลิต

ถ้าเราวิเคราะห์วิธีการผลิตของเศรษฐกิจกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินาของไทยจะพบว่าระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้ถูกใช้เพื่อผลประโยชน์ของคนกลุ่มน้อย การผูกขาดอำนาจที่ดินกำลังขยายตัวมากขึ้นเป็นลำดับ การสูญเสียที่ดิน และกฎแห่งการขูดรีดผลผลิตส่วนเกินในชนบท ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาต้องตกต่ำลงเป็นลำดับ พลังการผลิตไม่อาจพัฒนาได้ นี่คือการวิเคราะห์วิธีการผลิตที่ชี้ให้เห็นถึงโครงสร้างเศรษฐกิจ หรือพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชนบทไทยซึ่งเป็นการวิเคราะห์ที่ค่อนข้างชัดเจน แต่ก็ยังไม่สามารถอธิบายให้เราเข้าใจได้ว่าวิธีการผลิตที่เต็มไปด้วยความแตกต่างและความขัดแย้งเช่นนี้จึงดำรงอยู่ได้นาน

เพื่อที่จะเข้าใจการดำรงอยู่ การพัฒนาและการเสื่อมสลายของระบบเศรษฐกิจ เราจำเป็นต้องขยายการวิเคราะห์วิธีการผลิตออกไปให้กว้างขวาง นั่นคือนำโครงสร้างเศรษฐกิจไปเชื่อมโยงกับโครงสร้างสังคมและการเมืองเมื่อมองจากด้านนี้แล้ว เราจะพบว่าวิธีการผลิตแต่ละวิธีได้รับการสนับสนุนจากโครงสร้าง 3 แหล่งด้วยกัน คือ

- 1) โครงสร้างส่วนบนด้านสังคม
- 2) โครงสร้างส่วนบนด้านการเมือง
- 3) โครงสร้างชนชั้นของระบบสังคม

โครงสร้างทั้ง 3 แหล่งนี้เป็นเครื่องประกันอย่างดีที่ทำให้วิธีการผลิตดำรงอยู่ได้และพัฒนาต่อเนื่องกัน แต่ในขณะที่เดียวกันทั้งสามแหล่งนี้ก็แฝงไปด้วยปัจจัยที่ทำให้วิธีการผลิต

พังทลายไปได้ในอนาคต ดังนั้น เศรษฐศาสตร์การเมืองจำต้องมองความเชื่อมโยงระหว่างวิธีการผลิต (ซึ่งเน้น โครงสร้างการผลิต) กับโครงสร้างทั้ง 3 แบบ ซึ่งเน้นสังคมและการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เลย

สรุปแล้ว การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองระดับกว้างก็คือการวิเคราะห์ระบบนั่นเอง ในระบบนี้ วิธีการผลิต (พลังการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิต และระบบกรรมสิทธิ์ ในปัจจัยการผลิต) ทำหน้าที่เป็นเลือดและเนื้อหล่อเลี้ยงระบบ ปรัชญาการณณ์ วิธีการผลิตและโครงสร้าง ส่วนบนด้านต่าง ๆ (สังคมและการเมือง) รวมกันแล้วเราเรียกว่า ระบบเศรษฐกิจสังคมหรือระบบสังคม ในระบบสังคมแต่ละแบบก็จะมีวิธีการผลิตของตนเอง และโครงสร้างส่วนบนด้านสังคมและการเมืองอันสอดคล้องซึ่งกันและกัน (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2544 : 136-138)

1.3 ต้องศึกษาแบบเป็นกระบวนการ ซึ่งหมายความว่าสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองไม่เคยพิจารณาสังคมว่าเป็นเพียงผลผลิต (Product) ชนิดหนึ่ง หากแต่สังคมมีลักษณะเป็นกระบวนการ (Process) ที่เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง เพราะฉะนั้น ถ้าจะศึกษามิติต่าง ๆ ของสังคมก็ต้องมุ่งสนใจไปตั้งแต่การก่อกำเนิด (Genesis) ไปจนถึงการคลี่คลายและเปลี่ยนแปลงที่อยู่ภายในมิติสังคมเหล่านั้น อาทิ หากเราจะวิเคราะห์กรณีของสื่อวิทยุกระจายเสียงในสังคมไทย ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองก็จะอธิบายว่า สื่อวิทยุของไทยไม่ได้โผล่ขึ้นมาลอย ๆ ในสุญญากาศ แต่มีการก่อกำเนิดและคลี่คลายตัวที่สัมพันธ์กับอำนาจของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคม ตั้งแต่การเริ่มต้นขึ้นมาในมือของชนชั้นสูงที่เอามาทดลองเป็นเครื่องเล่นก่อน จากนั้นจึงผ่อนถ่ายอำนาจมาอยู่ในมือของรัฐบาลและทหารและค่อยมาอยู่ใต้ระบบพาณิชย์ของภาคธุรกิจก่อนที่อีกหลายทศวรรษต่อมา กว่าที่จะได้เข้าสู่การพยายามจัดระเบียบให้อำนาจของภาคประชาชนเข้าไปต่อรองและมีส่วนร่วมกับสื่อวิทยุ ดังเช่นกรณีของวิทยุชุมชนที่มีเส้นทางพัฒนาการแบบลุ่ม ๆ ดอน ๆ มาโดยตลอด

1.4 ต้องศึกษามิติความขัดแย้ง ในขณะที่ปีกทฤษฎีสายหน้าที่นิยม (Functionalism) ซึ่งมีจุดยืนอยู่ฝั่งตรงข้ามกับกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองเชื่อว่า โดยพื้นฐานแล้ว สังคมต่าง ๆ ล้วนมีเสถียรภาพและความสมดุล (Stability and Equilibrium) ทั้งสิ้น กล่าวคือทุกสังคมจะประกอบขึ้นจากหน่วยย่อย ๆ (อาทิ สถาบันการเมือง เศรษฐกิจ การสื่อสาร) ที่ต่างก็ช่วยกันทำหน้าที่รักษาเสถียรภาพและความเข้มแข็งของสังคมเอาไว้ คล้ายกับอวัยวะต่าง ๆ ของคนเราที่จะทำหน้าที่ให้ร่างกายขับเคลื่อนต่อไปได้ แต่สำหรับทฤษฎีสายเศรษฐศาสตร์การเมืองนั้นกลับเห็นต่างออกไปได้ สังคมไม่ได้เริ่มต้นที่ความกลมกลืน (Harmony) หากแต่ถูกรุนไปด้วยความขัดแย้ง (Conflict) อาทิ ความขัดแย้งระหว่างชนชั้น ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ ระหว่างกลุ่มคนที่ใช่/ไม่เป็นเจ้าของทรัพยากรการสื่อสาร ฯลฯ ด้วยเหตุนี้ นักเศรษฐศาสตร์การเมืองจะให้คำอธิบายว่า ต้องเริ่มต้นวิเคราะห์สังคมด้วยการยอมรับเสียก่อนว่า ทุกสังคมต่างมีความขัดแย้งอยู่ภายใน จากนั้นจึงพยายามทำความเข้าใจ เพื่อหาทางแก้ไขหรือจัดการความขัดแย้งนั้นในท้ายที่สุด (กาญจนา แก้วเทพ. 2553 : 88 - 90)

2. ฐานคิดการวิเคราะห์ทางวัฒนธรรม

ในการวิเคราะห์วัฒนธรรมของสำนักเบอร์มิงแฮมนั้น มีผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ความหมายของวัฒนธรรมจากเดิม ที่เป็นเสมือนตัวแปรตามที่ถูกกำหนดในทางสังคมมาเป็นตัวแปรอิสระ ดังนั้นฐานคิดการวิเคราะห์ทางวัฒนธรรมในปัจจุบันจึงมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญดังนี้

2.1 จากวัฒนธรรมในฐานะ “ศิลปะวัฒนธรรม” สู่ “ชีวิตวัฒนธรรม”

ขณะที่นักวิชาการยุโรปสาย “วัฒนธรรมและอารยธรรม” (Culture and Civilization Tradition) อย่างอาร์โนลด์และลีอาวิส ได้ให้นิยาม “วัฒนธรรม” แบบจำกัดเฉพาะแก่ “ศิลปะวัฒนธรรม” ที่ต้องมีสุนทรียะ เน้นความประณีตงดงาม และยกระดับจิตใจของผู้คน แต่เนื่องจากนักวิชาการผู้วางรากฐานให้กับสำนักเบอร์มิงแฮมหลายคนมีพื้นเพเป็นลูกหลานของชนชั้นล่างในอังกฤษ ทฤษฎีกลุ่มหลังนี้จึงสนใจศึกษาทุกอย่างที่เป็น ประสบการณ์อันดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน (Everyday Life Experiences) ทั้งนี้แม้ว่าจุดยืนของนักวัฒนธรรมศึกษาจะเชื่อว่า กระบวนการต่อสู้ทางการเมืองระดับมหภาค (เช่น กรณีสมัชชาคนจนและขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่าง ๆ) ยังคงดำเนินไป โดยกลุ่มคนบางคนที่ไม่ได้แปลว่า จะไม่มีขบวนการต่อสู้หรือการเมืองอันใดเกิดขึ้นเลยในหมู่ประชาชนทั่วไป

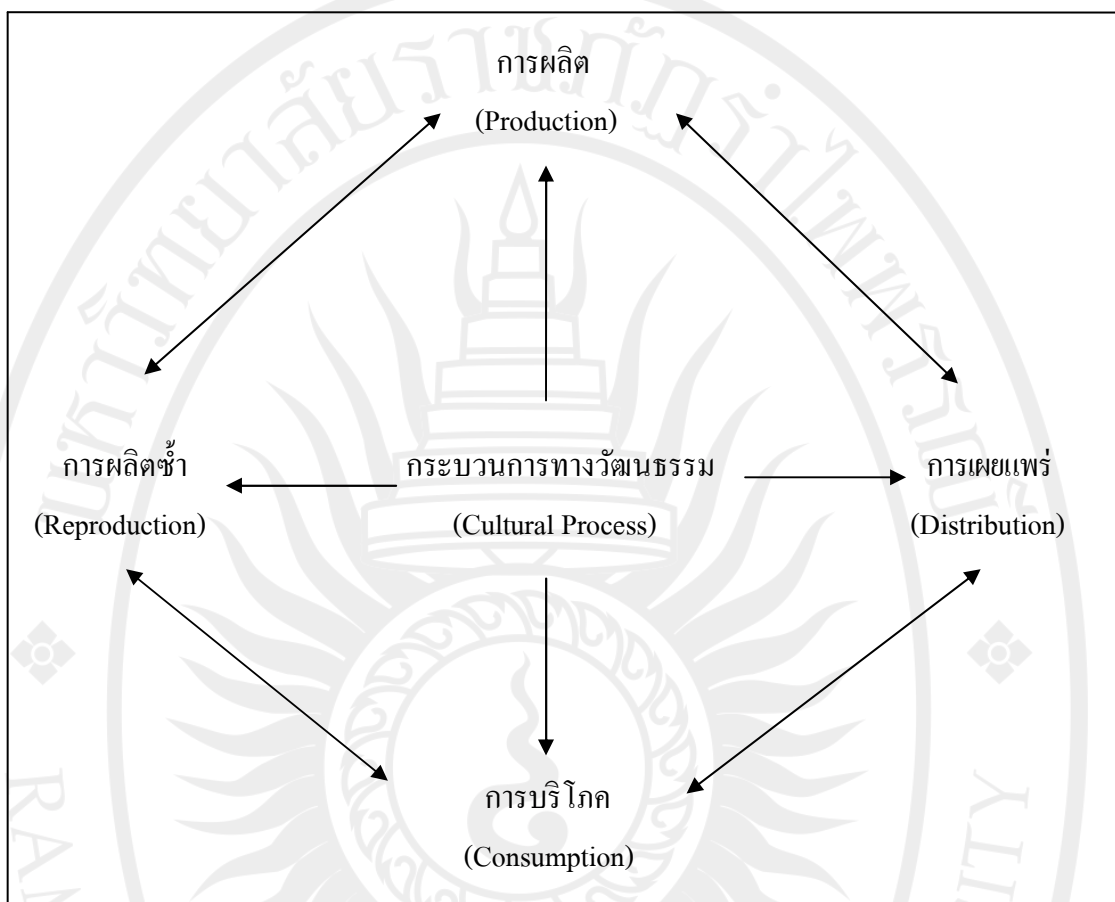
2.2 จากความสนใจวัฒนธรรมใน “อดีต” สู่วัฒนธรรม “ร่วมสมัย”

ในขณะเดียวกันหากนักวิชาการสายวัฒนธรรมและอารยธรรมมุ่งศึกษาวัฒนธรรมในอดีตหรือที่เรียกว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ในฐานะแหล่งที่มาของความภาคภูมิใจ เช่น การศึกษาเรื่องงานศิลปกรรม จิตรกรรม นาฏศิลป์ เป็นต้น แต่สำนักเบอร์มิงแฮมมุ่งสนใจวิเคราะห์ถึงวัฒนธรรมร่วมสมัย (Contemporary Culture) ทั้งนี้เพราะนักวัฒนธรรมศึกษาเห็นว่า “วัฒนธรรม” ไม่ใช่สิ่งที่ตายไปแล้วหากแต่ต้องเป็น สิ่งที่ยังคงเวียนว่ายหรือดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบัน และด้วยเหตุนี้ สิ่งที่นักวิชาการกลุ่มนี้สนใจเป็นพิเศษก็คือบรรดา วัฒนธรรมประชานิยม (Popular Culture)

2.3 จากความสนใจ “ผลผลิตทางวัฒนธรรม” สู่ “กระบวนการทางวัฒนธรรม”

แม้ว่านักวิชาการรุ่นก่อนจะศึกษาวัฒนธรรมในระดับของ ผลผลิตทางวัฒนธรรม (Culture Products) หรือทำความเข้าใจเฉพาะวัฒนธรรมเป็นชิ้น ๆ และแยกส่วนออกจากบริบทที่วิเคราะห์ แต่นักวัฒนธรรมศึกษาได้ชี้ให้เห็นถึงขีดจำกัดของการศึกษาดังกล่าว ว่าสามารถตอบโจทย์ได้เพียงว่ามีวัฒนธรรมอะไรเกิดขึ้นในสังคมบ้าง แต่แนวทางนี้ไม่สามารถอธิบายได้ว่า วัฒนธรรมเหล่านั้นเกิดขึ้น ดำรงอยู่หรือสูญสลายไปได้อย่างไรและทำไม

ดังนั้น เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ แห่งสำนักเบอร์มิงแฮมจึงย้ำความจำเป็นของการศึกษากระบวนการทางวัฒนธรรม (Cultural Production) หรือกระบวนการผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural Production and Reproduction) มากกว่าดังแผนภาพที่ 2 ต่อไปนี้

ภาพประกอบ 2 กระบวนการผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

ตัวอย่างกรณีของกระบวนการผลิต/ผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ได้แก่ การสืบทอดวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีฟ้าของคนอีสาน ในอดีต ผีฟ้าได้รับการผลิตขึ้นในฐานะองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านผู้หญิงในการรักษาโรคและได้รับการเผยแพร่และการบริโภคในระดับชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งของอีสาน จนเมื่อสถานีโทรทัศน์แห่งหนึ่งได้นำความเชื่อผีฟ้ามาผูกเรื่องเป็นละครโทรทัศน์เรื่องปอบผีฟ้า ความหมายของผีฟ้าก็เริ่มเปลี่ยนไปเป็น ผีปอบสาวที่ชอบกินตับไตไส้พุงของมนุษย์ ไม่ใช่หมอพื้นบ้านที่สืบทอดองค์ความรู้สุขภาพของสตรี และความหมายใหม่นี้ถูกเผยแพร่ผ่านสื่อสาธารณะและบริโภคโดยมวลชนจำนวนมากและถัดจากนั้น ผีฟ้าก็ถูกตีความหมายใหม่อีกครั้งหนึ่งเมื่อนักร้องวงบาชูแห่งค่ายเพลงใหญ่ได้ไปรโมทเพลง ผีฟ้าปาร์ตี้ ออกสู่สาธารณะ ความหมายของผีฟ้าก็ถูกแปลความหมายใหม่ว่าเป็น ผีปอบแดนซ์ที่มีแต่ความรื่นเริง ซึ่งได้รับการเผยแพร่ผ่านมิวสิกวิดีโอและบริโภคโดยกลุ่มวัยรุ่นที่ชอบเพลงสมัยนิยม กระบวนการทางวัฒนธรรมเช่นนี้เป็นสิ่งที่วัฒนธรรมศึกษาให้ความสนใจ และเป็นที่ยู้งักกันในเรื่องของ กระบวนการรื้อถอนและสร้างความหมายขึ้นใหม่ (Deconstruction and Reconstruction of Meaning)

2.4 จากการเน้น “ความเป็นหนึ่งเดียวของวัฒนธรรม” สู่ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม”

ในสังคมตะวันตก เคยมีการถกเถียงกันเป็นอย่างมากว่า คำว่า “วัฒนธรรม” ควรจะสะกดด้วยตัวอักษร “C” ตัวใหญ่ เป็นเอกพจน์หรือ “Culture” หรือควรจะเขียนด้วยตัวอักษร “c” ตัวเล็กและอยู่ในรูปพหูพจน์ว่า “Cultures” ทั้งนี้ สำหรับสำนักเบอร์มิงแฮมแล้ว จะปฏิเสธความคิดเรื่องความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรม (Cultural Homogeneity) หรือมีลักษณะเป็นแบบแผนเดียวกันหมด

2.5 จากความสนใจในเรื่อง “การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม” สู่ “การต่อสู้ทางวัฒนธรรม”

ต่อเนื่องจากทัศนะที่ว่า วัฒนธรรมมีความหลากหลายดังข้อ (4) นั้น ในขณะที่นักมานุษยวิทยากลุ่มดั้งเดิมอย่าง โรเบิร์ต เรดฟิลด์ (Robert Redfield) มีความเห็นว่า ในท่ามกลางความหลากหลายดังกล่าว วัฒนธรรม (Dominant Culture) หรือบางครั้งเรียกว่า ประเพณีหลวง (Great Tradition) กับวัฒนธรรมย่อย (Subculture) ซึ่งนักมานุษยวิทยาเรียกว่า ประเพณีราษฎร์ (Little Tradition) มักจะมีลักษณะเกื้อกูลแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ซึ่งในแง่ของการสื่อสารจะรู้จักกันในชื่อของทฤษฎีการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

2.6 จากการจำแนก “วัฒนธรรมชั้นสูง/ชั้นต่ำ” สู่ “อำนาจการสร้างวัฒนธรรมที่เป็นของใคร”

ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า สำนักเบอร์มิงแฮมได้รับอิทธิพลทางความคิดส่วนหนึ่งมาจากกระแสทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ที่เชื่อว่าไม่มีความเป็นจริงที่เป็นของจริง แต่จะมีเพียงความเป็นจริงที่ผ่านการประกอบสร้าง (Construction) ขึ้นมาเท่านั้นและหากประกอบสร้างได้ก็สามารถจะรื้อถอนและสร้างขึ้นมาใหม่ได้เช่นเดียวกัน ดังนั้นเมื่อความคิดนี้ไหลเข้ามาสู่การศึกษาวัฒนธรรม สำนักเบอร์มิงแฮมจึงไม่เห็นด้วยกับเกณฑ์วัฒนธรรมออกเป็นวัฒนธรรมชั้นสูง (High Culture) กับวัฒนธรรมชั้นต่ำ (Low Culture) แต่ให้เปลี่ยนการตั้งคำถามมาที่ว่า เป็นอำนาจของใครที่สามารถประกอบสร้างวัฒนธรรมต่าง ๆ ขึ้นมาได้

2.7 จากพื้นที่การสร้างวัฒนธรรมแบบเดิมสู่พื้นที่ใหม่ของ “สื่อมวลชน”

ในอดีตสถาบันหลักที่มีศักยภาพสูงในการสร้างวัฒนธรรม ได้แก่ ราชสำนักและศาสนจักร ทั้งนี้เพราะสถาบันทั้งสองนี้เท่านั้นที่จะสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลค่าส่วนเกินของทุกส่วนเสี้ยวของสังคมได้ แต่พอมาถึงในสังคมทุนนิยมที่ชนชั้นกลางเริ่มกลายเป็นชั่วอำนาจใหม่ซึ่งเข้ามาแทนที่ชนชั้นศักดินาเดิม สถาบันใหม่ของชนชั้นกลางได้ก่อรูปขึ้นและทำหน้าที่ผลิตวัฒนธรรมป้อนสังคมคือ “สื่อมวลชน” หน้าที่หลักของสถาบันสื่อมวลชนนี้ไม่เพียงแต่เป็นช่องทางถ่ายทอดวัฒนธรรม (Culture Generator) ป้อนสู่สังคมเท่านั้น หากแต่ยังเป็นตัวกลั่น/สร้างวัฒนธรรม ในชีวิตประจำวันของผู้คนด้วย

2.8 จากความสนใจเก็บรักษา “วัฒนธรรมชั้นสูง” สู่อารยธรรม “วัฒนธรรมประชานิยม”

นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งที่สนใจศึกษาวัฒนธรรมในสมัยก่อนก็คือ สายคดีชนวิทยา (Folklore) นักวิชาการกลุ่มนี้มักมีเป้าหมายในการศึกษาเพื่อเก็บรักษาต้นฉบับของวัฒนธรรมชั้นสูงที่ถือกันว่าประณีต สง่างาม และเป็นต้นแบบวัฒนธรรมอันดีงามของผู้คน แต่สำหรับสำนักเบอร์มิ่งแฮม ได้ปฏิเสธวิธีการศึกษาเช่นนี้ด้วยเหตุผลสำคัญสองประการ ได้แก่ ด้านหนึ่งด้วยจุดยืนแบบเศรษฐศาสตร์การเมือง นักวัฒนธรรมศึกษาเห็นว่า ความพยายามอนุรักษ์ วัฒนธรรมชั้นสูงก็คือ กระบวนการรักษาอำนาจทางวัฒนธรรมของชนชั้นเอาไว้ กับในเวลาเดียวกัน สำนักเบอร์มิ่งแฮมยังวิพากษ์ด้วยว่า วัฒนธรรมที่ถูกสร้างให้เป็นเพียง “มรดก” นั้น ไม่มีพลังมากพอที่จะเคลื่อนไหวสังคม เนื่องจากห่างไกลจากชีวิตจริงของผู้คน ดังนั้นต้องเป็น วัฒนธรรมประชานิยม (Popular Culture) หรือวัฒนธรรมแห่งยุคนี้ (Culture of the Day) เท่านั้น ที่จะเป็นหน่ออ่อนของการต่อสู้ของมวลชนได้จริง ๆ

2.9 จากการใช้เกณฑ์ตัดสินทาง “สุนทรียะ/จริยธรรม” สู่อารยธรรม “เศรษฐกิจ/การเมือง” แต่เดิมนักวิชาการแห่งสำนักวัฒนธรรมและอารยธรรมเคยเสนอเกณฑ์วินิจฉัยคุณค่าของวัฒนธรรมด้วยมิติ สุนทรียะ (Aesthetics) และ จริยธรรม (Morality) แต่ด้วยอิทธิพลของนักทฤษฎีสำนักแฟรงค์เฟิร์ตอย่าง วอลเตอร์ เบเนจามิน และรุ่นหลังอย่าง เจอร์เก็น ฮาเบอร์มาส นั้น สำนักเบอร์มิ่งแฮมได้ย้ายเกณฑ์การตัดสินคุณค่าของวัฒนธรรมเสียใหม่มาที่มิติของเศรษฐกิจกับการเมือง ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการเมืองระดับมหภาคเท่านั้น แต่เป็นการค้นหาศักยภาพของวัฒนธรรมในการเป็นพื้นที่การต่อสู้ทางเศรษฐกิจ/การเมืองร่วมสมัย เช่น การตั้งคำถามว่า รายการประเภทสนทนาทางโทรทัศน์จะทำเป็นพื้นที่สาธารณะทางเศรษฐกิจ/การเมืองได้จริงหรือจะเป็นเพียงพื้นที่สาธารณะแบบลวงตาเท่านั้น

3. ทฤษฎีว่าด้วยการปฏิบัติการ

การก่อรูปทฤษฎีของการปฏิบัติการของบูร์ดิเยอเกิดขึ้นในบริบทความขัดแย้งระหว่างแนวคิดที่เน้นความเป็นจริงทางกายวิสัย (Objective Reality) และความเป็นจริงทางอัตวิสัย (Subjective Reality) ความขัดแย้งกันระหว่างกายวิสัย (Objective Reality) และความเป็นจริงทางอัตวิสัยเป็นคู่ขัดแย้งที่มีอยู่ในปรัชญาตะวันตกมาโดยตลอด แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันของบูร์ดิเยอจะพบว่า เป็นความขัดแย้งระหว่างแนวคิดโครงสร้างนิยม ซึ่งอาจถือได้ว่ามีลักษณะกายวิสัยแบบสุดขั้วกับลัทธิอัตถิภาวนิยมของฌอง-ปอล ซาทร์ ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะอัตวิสัยของปัจเจกอย่างสุดขั้วเช่นเดียวกัน โดยเชื่อว่า ไม่ว่าโครงสร้างจะครอบงำมนุษย์สักเพียงใด แต่มนุษย์ก็จะมีอิสระในการเลือกอยู่เสมอ และเมื่อเลือกแล้ว มนุษย์ก็ต้องรับผิดชอบต่อการตัดสินใจเลือกนั้น

ศาสตร์แห่งการปฏิบัติการ ซึ่งเป็นจุดยืนทางทฤษฎีของบูร์ดิเยอกล่าวว่ ทฤษฎีแห่งการปฏิบัติมีลักษณะสำคัญคือเป็นความสัมพันธ์เชิงวิภาษวิธีระหว่างโครงสร้าง 2 ส่วน ส่วนแรกคือ

โครงสร้างทางภาววิสัย อันเป็นวิธีการของนักโครงสร้างนิยม ส่วนที่สองเป็นโครงสร้างทางอัตวิสัย ซึ่งโน้มเอียงทางอุปนิสัย ซึ่งเป็นโครงสร้างระดับปัจเจกที่เกิดมาจากมาจากโครงสร้างอันแรกนั้น บุรดิเยอเรียกโครงสร้างหลังว่า Habitus

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทั้งสองดังกล่าวจะพัฒนาสังเคราะห์มาเป็นการปฏิบัติกร โดยการบนฐานวัฒนธรรม

คุณลักษณะที่สำคัญของปฏิบัติการ ในทัศนะของบุรดิเยอมีดังนี้

3.1 เริ่มแรก บุรดิเยอคิดถึงปฏิบัติการโดยเทียบเคียงกับแนวคิดเรื่อง ‘ภาษา’ ซึ่งมีลักษณะเหมือนเหรียญ 2 ด้าน กล่าวคือด้านหนึ่งปฏิบัติการมีลักษณะที่ถูกกำหนดจาก “กฎเกณฑ์ของโครงสร้างสังคม” แต่ในอีกด้านหนึ่งปฏิบัติการก็จะมีลักษณะที่สามารถสร้างสรรค์/เปลี่ยนแปลงได้ด้วยมนุษย์ ในฐานะที่เป็นผู้กระทำการ (Agency)

3.2 ปฏิบัติการนั้นจะต้องเกิดขึ้นกาละและเทศะหนึ่ง ๆ เสมอ

3.3 ปฏิบัติการนั้นอาจจะดำเนินไปอย่างไร้สำนึกตัวเต็มๆที่เสมอไป ดังที่บุรดิเยอ ยกตัวอย่างนักกีฬาที่สามารถเล่นกีฬาได้ราวกับ “มันเป็นไปเอง” แบบไม่ต้องเสียเวลาคิด

3.4 ปฏิบัติการที่เป็นการดำเนินชีวิตทางสังคมของมนุษย์จึงมีลักษณะยืดหยุ่น ไม่ตายตัว แม้จะอยู่ภายใต้กฎระเบียบ แต่ก็จะมีการแหวกแนวออกไปอยู่ตลอดเวลา เสมือนการเล่นฟุตบอล หรือการเล่นเกมส์ที่อยู่ภายใต้กฎ แต่ทว่าทุกครั้งการเล่นเกมส์/ฟุตบอลก็เปิดโอกาสให้มีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นเสมอ

3.5 บุรดิเยอตอบย้าว่า ปฏิบัติการ นั้นไม่ใช่เป็นเพียงแค่เรื่องของ “วัตรปฏิบัติ” ที่คนเรากระทำอยู่เป็นประจำเท่านั้น หากแต่ปฏิบัติการเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพลังอำนาจทางวัฒนธรรม/เศรษฐกิจ/การเมือง ไม่ว่าจะเกี่ยวข้องในแง่ของการค้ำจุนทำตามอำนาจหรือเกี่ยวข้องในแง่ของการท้าทายอำนาจก็ตาม

3.6 ปฏิบัติการนั้น เป็นผลผลิตที่เกิดมาจากกระบวนการทางสังคมที่เกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์เราที่อยู่ในแต่ละ โครงสร้างสังคม และในเวลาเดียวกัน ปฏิบัติการนี้ก็จะกลายมาเป็น “ธรรมชาติที่สอง” ของมนุษย์ที่มีส่วนประกอบทั้งด้านที่เป็นข้อจำกัด และเสรีภาพในเวลาเดียวกัน

ทฤษฎีแห่งการปฏิบัติการของบุรดิเยอถือว่าการปฏิบัติการของคนในสังคมเป็นผลมาจากระบบวัฒนธรรม ซึ่งในทัศนะของบุรดิเยอมองวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ (Way of Life) อย่างไรก็ดีในการก่อรูปวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตดังกล่าว เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่าง 3 ปัจจัยหลักได้แก่ ปัจจัยแรก คือ อุปนิสัย (Habitus) ปัจจัยที่สองเป็นเรื่องเกี่ยวกับทุน (Capital) ปัจจัยที่สามคือ สนาม (Field) ซึ่งเป็นพื้นที่ทางสังคมและการเมืองดังนี้ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2544 : 44)

3.1 อุปนิสัย (Habitus)

เป็นศัพท์ที่บรูว์เคียวใช้และเป็นที่ยึดกัน โดยแพร่หลาย อันที่จริงคำว่าฮาบิตุสไม่ใช่คำใหม่ เป็นคำที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยอริสโตเติล จนกระทั่งถึงนอร์เบิร์ต เฮเลียส ก่อนที่จะมาปรากฏอยู่ในงานของบรูว์เคียว ครุโคม์เองก็เคยใช้ คำว่าฮาบิตุสเพื่ออธิบายถึงวิธีการที่คนบางกลุ่มในสังคมใช้ชีวิตอยู่ในสังคมปิด เช่น ในสังคมแบบดั้งเดิมหรือในสังคมสมัยใหม่ ได้แก่พวกที่อยู่ในกลุ่มที่ปิดตัวเช่นใน Monastery บรูว์เคียวเอาคำว่า ฮาบิตุสมาใช้เพื่อแสดงให้เห็นพลังอันแข็งแกร่งที่มีพื้นฐานอยู่ในทางสังคม วัฒนธรรม ชาติพันธุ์ และชนชาติของปัจเจกบุคคล (สุภาง จันทวานิช. 2550 : 27)

เขาอธิบายว่าฮาบิตุส หมายถึงกิริยาท่าทาง ความคิด มารยาทของบุคคลที่ได้มาและสั่งสมอยู่ในตัวโดยไม่รู้ตัวว่ามันดำรงอยู่ มันกลายเป็นส่วนหนึ่งของความคิดความอ่านในชีวิตประจำวัน อยู่ในจิตไร้สำนึก ทำให้เราทำในสิ่งต่าง ๆ โดยไม่ต้องคิด บรูว์เคียวใช้คำว่าฮาบิตุสเพื่อแยกให้เห็นความแตกต่างกับคำวาสนิสัยในสองแง่ แง่แรก ฮาบิตุสไม่ใช่สิ่งที่เป็นปกติธรรมดาในการกระทำของบุคคล ในอีกแง่หนึ่งฮาบิตุสทำให้เราสามารถประพฤติปฏิบัติได้อย่างเป็นธรรมชาติหรือเป็นอิสระเสรีในพื้นที่ทางสังคม โดยเราไม่รู้สึกราวที่จะต้องควบคุมคำพูดหรือการกระทำของตนเอง

โดยปกติคนเราจะรู้ว่าเรามีฮาบิตุสเช่นไร ก็ต่อเมื่อเราเข้าไปอยู่ในสถานที่ที่เราไม่ได้ทำตามปกติ ยกตัวอย่างเช่น ชนชั้นแรงงานถูกเชิญไปในงานราตรีระดับโลก นอกจากสถานที่ที่เราไม่คุ้นเคยแล้วเรายังจะตระหนักถึงฮาบิตุสเมื่อเราเข้าไปอยู่พื้นที่ที่เราไม่รู้กติกาหรือกฎเกณฑ์ของปฏิสัมพันธ์ ว่าวิธีที่จะพูดจา วิธีที่จะปฏิบัติตัวควรทำอย่างไร ภาษาที่ชนชั้นสูงใช้กับที่สามัญชนใช้เหล่านี้ทำให้เกิดฮาบิตุสในทางภาษาที่แตกต่างกัน

เราอาจแปลฮาบิตุสเป็นไทยว่า “แนวจริต” คำนี้อยู่ระหว่างคำวาสนิสัยและคำวาสนัดาน ฮาบิตุสไม่ใช่วาสนิสัยเพราะเป็นมากกว่าวาสนิสัย เนื่องจากฝังลึกอยู่ในระดับจิตไร้สำนึกของคน แต่ฮาบิตุส ไม่ใช่วาสนัดาน เพราะคำว่าวาสนัดานสื่อถึงลักษณะที่มีคุณสมบัติในทางลบ แต่ฮาบิตุสมิได้มีคุณสมบัติในทางลบ ฮาบิตุสจึงหมายความว่าจริตบุคคลได้สั่งสมลงไปในตัวโดยไม่รู้ตัวเป็นแนวทางที่จะประพฤติปฏิบัติ พูดจา คนที่ไม่มีฮาบิตุสก็จำเป็นที่จะต้องปรับและหากต้องการที่จะมีฮาบิตุสที่โดดเด่นก็จำเป็นจะต้องปรับจริตของคนให้เหมือนกับจริตของคนที่เป็นชนชั้นผู้นำ จึงเกิดเป็นลักษณะที่เรียกว่าคัจฉจริตขึ้น

ฮาบิตุสเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับความโดดเด่นของชนชั้นนำ โดยฮาบิตุสทำให้ชนชั้นนำมีลักษณะนิสัยที่ต่างไปจากคนโดยทั่ว ๆ ไปและแสดงออกผ่านสิ่งที่เรียกว่ารสนิยม รสนิยมไม่ใช่เรื่องที่ยื่นอยู่แค่บร่ายได้ แต่เป็นเรื่องของการสั่งสมที่ตกทอดมาเป็นมรดกของครอบครัวและวงศ์ตระกูล การเข้าถึงกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การไปชมละคร ไปชมพิพิธภัณฑ์หรือหอศิลป์ เป็นพฤติกรรมที่แตกต่างกันไปในแต่ละชนชั้น คนบางกลุ่มชอบบริโภควัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นชาวบ้าน เช่น การ

การกล่อมเกลாதงวัฒนธรรม หมายถึงการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งและเพื่อเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพของคนให้เป็นไปตามความต้องการของสังคม ตลอดจนเป็นการสร้างความเป็นตัวตน (Self) ให้กับตนเองด้วย (มยุรณี หล้ากวนวัน, 2550 : ออนไลน์)

ความสำคัญของการกล่อมเกลาทงวัฒนธรรมนั้นเป็นกระบวนการเรียนรู้ อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นคำที่ทั้งนักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาให้ความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระบวนการการกล่อมเกลาทงวัฒนธรรม นั้นเป็นกระบวนการที่ยาวนานต่อเนื่องตลอดชีวิต (Life-long Process) เกิดขึ้นตั้งแต่มนุษย์เกิดขึ้นมาในสังคม กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนสภาพของมนุษย์จากสภาพทางชีวภาพ (Biological Being) ให้เป็นมนุษย์ในทางสังคม (Social Being) ซึ่งทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ ซึ่งการกล่อมเกลาทงวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1) วัฒนธรรมกลุ่ม คือ ใช้เรียกลักษณะของกลุ่มสังคมที่มีการยึดถือบรรทัดฐาน และการกำหนดคุณค่าของสิ่งรูปธรรม และสิ่งนามธรรมแตกต่างกัน การพูดคุยในวัฒนธรรมย่อยเดียวกันจะพูดคุยเรื่องเดียวกันหรือที่เรียกว่า ภาษาเดียวกัน วัฒนธรรมกลุ่มแบ่งออกมาจากวัฒนธรรม โดยแต่ละสังคมจะแตกต่างกันอยู่กับ อายุ ชนชาติ ศาสนา เพศ ความรู้ พื้นฐานทางสังคมและมุมมองต่าง ๆ อย่างไรก็ตามคำว่า วัฒนธรรมกลุ่มมีการกำหนดแตกต่างกันไปตามนักทฤษฎีต่าง ๆ ลักษณะหลักที่เห็นได้ชัดของวัฒนธรรมกลุ่ม จะเห็นได้ว่าความเชื่อ แนวคิดจะแตกต่างกันตามกลุ่ม อย่างจะเห็นได้ว่า กลุ่มวัยรุ่นมีการแต่งตัว รสนิยมการเลือกฟังเพลง แตกต่างจากกลุ่มผู้ใหญ่ เนื่องจากความเชื่อ และการยึดถือแตกต่างกัน เปรียบเทียบ ในมุมมองของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ตัวอย่าง การยิ้มให้เพศตรงข้ามที่ไม่สนิท ในวัฒนธรรมเอเชีย ถือว่าเป็นการไม่สุภาพ ในขณะที่การไม่ยิ้มให้เพศตรงข้าม ถือว่าเป็นเป็นการไม่สุภาพในบางวัฒนธรรมของสหรัฐอเมริกา

2) วัฒนธรรมถิ่น คือการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่ดำรง มีคุณค่าซึ่งคนในสังคมประพฤติปฏิบัติหรือแสดงออกมาช้านาน คือขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ ภาษาและวรรณกรรมศิลปกรรมและโบราณคดี การละเล่น ดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ ชีวิตความเป็นอยู่ และวิทยาการ วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชน ซึ่งเป็นมรดกสืบทอดต่อกันมา และทุกคนในท้องถิ่นย่อมมีความภูมิใจในการเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้เกิดความรัก ห่วงเห่นและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นตัวบ่งชี้ความสำคัญถึงวิถีชีวิตของคนในสังคมในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสืบทอดกันมา ประโยชน์ของวัฒนธรรมถิ่นได้แก่

(1) วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นเครื่องมือก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี เสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันตลอดจนการรวมกลุ่มรวมพลังสร้างสรรค์บางสิ่งบางอย่าง โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การทอดกฐิน การทอดผ้าป่าและการ บุญทางศาสนา เป็นต้น

(2) สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชนในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป ตามสภาพและสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ โดยที่มีศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นตัวกำหนด

(3) ให้ความบันเทิงแก่กลุ่มชนในสังคม เช่น การฟังเพลง การร้องเพลง การแสดงมหรสพต่าง ๆ ตลอดจนพิธีกรรมที่เนื่องมาจากประเพณีเทศกาลต่าง ๆ

(4) เป็นเครื่องมือให้การศึกษา ซึ่งเป็นหลักฐานที่สำคัญยิ่งของชีวิต ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้ทำหน้าที่ศึกษาและอบรมคนในสังคม โดยการสอนให้รู้จักผิดชอบตลอดจน การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมต่าง ๆ และสอนให้ทุกคนประพฤติดีละเว้นประพฤติชั่ว เพื่อเป็น บรรทัดฐานทางสังคม

(5) เป็นเครื่องฝึกพัฒนาการทางด้านร่างกาย ปัญญา อารมณ์และสังคม ให้แก่เยาวชนทั่วไป ซึ่งวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้มีส่วนช่วยที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะเรื่องของกีฬาและ การเล่นของเด็กที่มุ่งเน้น ให้เด็กออกกำลังกาย และบางอย่างยังเน้น ให้เด็กรู้จักสังเกตและมีไหวพริบ การเล่นบางอย่างฝึกพัฒนาการทางสังคม

(6) เป็นเครื่องมือการควบคุมทางสังคม การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันและ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อความอยู่รอด และการที่มนุษย์จะอยู่ในสังคมได้จำเป็นต้องมีระเบียบ แบบแผนและกฎเกณฑ์เพื่อเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันของสังคม

3.1.2 ค่านิยมทางสังคม (Social Values)

สิ่งที่สังคมยกย่องว่าเป็นสิ่งที่ดี สมควรที่สมาชิกในสังคมจะต้องกระทำ เป็นเป้าหมายที่สังคมอยากให้มี อยากให้เป็น ค่านิยม คือรูปแบบความคิดของคนสังคมที่จะพิจารณา ตัดสินว่าสิ่งใดมีคุณค่า มีประโยชน์ถูกต้องหรือเหมาะสม ซึ่งสมาชิกในสังคมควรจะยึดถือเพื่อเป็น แนวประพฤติปฏิบัติ ค่านิยมของสังคมถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เพราะมีการเรียนรู้ ปลูกฝัง และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ค่านิยมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัย เป็น สิ่งที่คนในสังคมยอมรับว่ามีคุณค่า การปลูกฝังค่านิยมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นตัวกำหนด พฤติกรรมของบุคคลในการดำเนินชีวิตระหว่างสมาชิกในสังคมให้สอดคล้องสัมพันธ์กันช่วยเสริมสร้าง ความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคม (จันทิวา ธนสงวนวงศ์, 2548 : ออนไลน์)

ลักษณะของค่านิยม พอสรุปได้ดังนี้

- 1) กำหนดการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม
- 2) สมาชิกในสังคมยึดถือมานาน

3) ค่านิยมที่ยึดถือกันเป็นความต้องการของคนในสังคม

4) สมาชิกในกลุ่มให้การยอมรับ

ดังนั้นค่านิยมจึงเป็นรูปแบบความต้องการของมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ที่มีเป้าหมาย มีการยึดถือของสมาชิกในกลุ่มนั้น โดยส่งผลให้เกิดการตัดสินใจของคนในสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติสืบทอดเป็นวัฒนธรรมว่าเป็นสิ่งที่น่ากระทำและน่ายกย่อง

3.1.3 โลกทัศน์ในสังคม (World Views)

โลกทัศน์เป็นศูนย์กลางของความเข้าใจวัฒนธรรม กุญแจในความเข้าใจ พฤติกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม คือต้องเข้าใจ ความเชื่อหลักของกลุ่มเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ทั้ง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความสัมพันธ์กับภายนอก ซึ่งรวมทั้งความสัมพันธ์และความเชื่อของเขากับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ รวมทั้งสิ่งที่เป็นที่เคารพและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

3.2 ทุน

บรูว์ดีเยอนิยามทุนแตกต่างไปจากที่มาร์กซ์เคยนิยามไว้ดังนี้ (รุ่งนภา ขรรยงเกษมสุข. 2550 : 23)

ทุน คือแรงงานที่ถูกสะสมในรูปแบบที่กลายเป็นวัตถุ เป็นส่วนหนึ่งของปัจเจก หรือกลุ่มของปัจเจก ทำให้เขาสามารถเข้าครอบครองพลังทางสังคมในรูปแบบของแรงงานที่เปลี่ยนสภาพจากนามธรรมเป็นรูปธรรมหรือแรงงานแท้ ๆ ได้ ทุนถือเป็นมรดกที่สืบทอดมาอย่างต่อเนื่องสามารถเปลี่ยนแปลงได้ มีลักษณะทั้งสัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้เป็นปัจจัยในการกำหนดตำแหน่งทางสังคมของบุคคล (สุภาง จันทวานิช. 2550 : 256)

เมื่อทุนมีขอบเขตที่กว้างขวางมาก บรูว์ดีเยอจึงแบ่งทุนออกเป็น 4 แบบ คือทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคมและทุนทางสัญลักษณ์

3.2.1 ทุนทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วยทุนตามความหมายของมาร์กซ์ รวมถึงการครอบครองในทางเศรษฐกิจที่ช่วยเพิ่มความสามารถของผู้กระทำในสังคม ขณะเดียวกันก็สามารถเปลี่ยนรูปไปเป็นเงินได้อย่างตรงไปตรงมาและทันทีทันใด และอาจถูกทำให้เป็นสถาบันในรูปแบบของสิทธิในทรัพย์สิน

ทุนประเภทนี้เป็นรูปแบบทุนที่มีเหตุผล ซึ่งหมายความว่า ประการแรกสามารถคิดคำนวณเป็นปริมาณที่แน่นอนได้ ประการที่สอง สามารถระบุรูปแบบได้อย่างแน่ชัด เช่น เงินสดในธนาคาร ราคาเครื่องจักร/ที่ดิน/ ฯลฯ ดังนั้นจึงเป็นการง่ายที่จะศึกษาทุนประเภทนี้ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์การสะสมทุน การครอบครองทรัพย์สิน การแลกเปลี่ยน/ถ่ายโอน ฯลฯ เช่นที่ศึกษาโดยวิชาเศรษฐศาสตร์

3.2.2 ทูทางวัฒนธรรม มี 3 รูปแบบ คือ

1) ทูที่เป็นฮาบิตูส ได้แก่ การแสดงออกของร่างกายและจิตใจ มักปรากฏในชีวิตทางวัฒนธรรม และต้องใช้ระยะเวลาในการก่อตัวเป็นรูปเป็นร่าง รูปแบบนี้สามารถเปลี่ยนความมั่งคั่งภายนอกให้กลายเป็นทุนที่อยู่ในตัวคนได้ แต่ไม่สามารถเปลี่ยนได้อย่างทันทีทันใด หากต้องขึ้นอยู่กับเวลา สังคมและชนชั้นทางสังคม ทูที่เป็นฮาบิตูสนี้ เป็นการส่งผ่านทางพันธุกรรมในครอบครัวและเป็นมรดกที่คนมักไม่ได้นึกถึง เช่น ความสวย ผิวพรรณ สีมม ดวงตา ฯลฯ ถือเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของทูทางวัฒนธรรมอื่น ๆ การส่งผ่านทุนฮาบิตูสอาศัยเวลา และสามารถเชื่อมโยงไปยังทุนเศรษฐกิจได้ ฮาบิตูสอาจลดลงหรือหายไปได้ด้วย

2) ทูที่ถูกทำให้เป็นรูปธรรม ทูวัฒนธรรมแบบนี้มีคุณสมบัติมากมาย เป็นคุณสมบัติที่มีความสัมพันธ์กับทูทางวัฒนธรรมในแบบอื่น ๆ แสดงออกเชิงวัตถุในรูปของสื่อหรือสิ่งของ อาทิ รูปภาพ งานเขียน หนังสือ พจนานุกรม อนุสาวรีย์ เครื่องมือ เครื่องจักร ฯลฯ ความเป็นทูทางวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถส่งผ่านความเป็นวัตถุได้ เช่น ด้วยการสะสมสภาพาด การสะสมทุนสามารถถูกส่งผ่านได้เหมือนกับทูทางเศรษฐกิจ แต่สิ่งที่จะสามารถส่งผ่านได้คือ ความเป็นเจ้าของภาพ ซึ่งคือความเป็นเจ้าของในวิถีการบริโภคภาพเขียน ฉะนั้นสินค้าในเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุและสัญลักษณ์ คนที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตจึงต้องหาวิธีการที่เหมาะสมในการสะสมรวบรวมทุน ทูที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน คือทูที่ทำให้เป็นวัตถุหรือรูปธรรมที่ชัดเจนเป็นการอ้างอิงถึงคุณสมบัติเบื้องต้นของทูทางวัฒนธรรมในลักษณะการรับประกัน โดยแสดงออกในรูปของประกาศนียบัตร หนังสือรับรองและการสอบวัดคุณสมบัติ ทูทางวัฒนธรรมจึงสามารถเปลี่ยนรูปได้ภายใต้เงื่อนไขเฉพาะ คืออาจเปลี่ยนรูปเป็นทูทางเศรษฐกิจ เช่น เงินเดือนหรือเปลี่ยนรูปกลายเป็นสถาบันในรูปของคุณสมบัติทางการศึกษา รูปแบบนี้ได้สร้างความแตกต่างระหว่างความรู้ที่เป็นทางการที่ได้รับรองความสามารถกับทูทางวัฒนธรรมแบบธรรมดา ทุนนี้ยังทำให้เกิดการสับเปลี่ยนระหว่างทูทางวัฒนธรรมกับทูทางเศรษฐกิจได้อีกด้วย โดย “การรับประกันทุนทางการศึกษา” ด้วย “มูลค่าของเงิน” เพราะผลผลิตของการแลกเปลี่ยนทูทางเศรษฐกิจไปเป็นทูทางวัฒนธรรมได้สร้างมูลค่าในรูปของทูทางวัฒนธรรมให้กับผู้ที่มีคุณสมบัติทางการศึกษา ผลกำไรในรูปวัตถุและสัญลักษณ์ที่คุณสมบัติทางการศึกษารับรอง ขึ้นกับความหายาก การลงทุนในแง่เวลาและความพยายาม

3.2.3 ทูทางสังคม ประกอบด้วยทุน 2 แบบ

1) ทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กับสมาชิกของกลุ่มและเครือข่ายของสังคม ทุนทางสังคมขึ้นอยู่กับขนาดของเครือข่าย และการติดต่อสัมพันธ์ที่บุคคลจะสามารถระดมมาได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นคุณภาพของทุนทางสังคมในส่วนนี้ถูกสร้างขึ้นมาจากผลรวมของการมีความสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล มากกว่าจะเป็นเพียงแค่คุณภาพของกลุ่มเท่านั้น

2) การรับรู้และการยอมรับ การได้มาซึ่งการรู้และการยอมรับ เป็นเรื่องของ คุณลักษณะเชิงสัญลักษณ์และสามารถเปลี่ยนรูปไปเป็นทุนทางสัญลักษณ์ได้

สำหรับบุรีดิเยอ “ทุนทางสังคม” ถูกสร้างโดยอำนาจทางสังคมและขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอของความไม่เท่าเทียมกันรวมถึงความใกล้ชิดในสังคม “การคงอยู่ของ เครือข่ายความสัมพันธ์” มิได้เป็นไปโดยธรรมชาติหรือได้มาโดยสังคมสร้าง หากเป็นผลผลิตของความพยายามที่ไม่สิ้นสุดของสถาบันทางสังคม

3.2.4 ทุนทางสัญลักษณ์ ทุนแบบนี้เกิดขึ้นจากเกือบทุกที่ที่บุคคลรับรู้และยอมรับ ว่ามีอยู่ อาทิ ศักดิ์ศรี สถานภาพ อำนาจ ทุนทางสัญลักษณ์อาจมาจากการที่ปัจเจกมีทุนทางเศรษฐกิจ เป็นพื้นฐาน และเมื่อมีทุนทางสัญลักษณ์ก็สามารถเปลี่ยนเพื่อให้ได้มาซึ่งทุนทางเศรษฐกิจได้เช่นกัน แต่การเปลี่ยนรูปอีกครั้งหนึ่งของทุนทางเศรษฐกิจไปเป็นทุนทางสัญลักษณ์ จะไม่สามารถสำเร็จได้ หากปราศจากการสมรู้ร่วมคิดของทุกกลุ่ม แรงขับในการให้ได้มาและต่อสู้เพื่อรักษาทุนทางสัญลักษณ์ มาจากการแสดงออกมาที่ถูกสร้างขึ้นจากฮาบิตุส เป็นกระบวนการสืบทอดมาตั้งแต่เกิดและค่อย ๆ ถูกทำให้เพิ่มขึ้นโดยครอบครัวและโรงเรียน

ทั้งนี้ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคมและทุนทางสัญลักษณ์ เป็นทุนที่อยู่ในตัว บุคคลและไม่สามารถลดทอนลงให้เท่ากับทุนทางเศรษฐกิจ แต่ทุนทุกชนิดสามารถมาได้จาก “ทุนทางเศรษฐกิจ” การเปลี่ยนรูปของทุนไม่ได้เป็นไปอย่างอัตโนมัติ แต่จะต้องใช้ความพยายามและจะ แสดงให้เห็นผลในระยะยาว

3.3 แนวคิดหลักเรื่องสนาม

สนามในแนวคิดของบุรีดิเยอเป็นพื้นที่ความสัมพันธ์ทั้งทางสังคมและการเมือง ซึ่งมีสนามที่สำคัญดังนี้ 1) เครือข่ายทางเศรษฐกิจสังคม 2) ความสัมพันธ์ในสังคม 3) ความสัมพันธ์ ระหว่างคนภายในกลุ่ม 4) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

สนาม คือ โครงสร้างของความสัมพันธ์เชิงภาวะวิสัยระหว่างตำแหน่งของพลัง อำนาจภายใต้การโอบล้อมและการชี้นำของยุทธศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ดำรงอยู่ในตำแหน่งเหล่านั้น จึงอาจแสวงหาทั้งโดยปัจเจกบุคคลและโดยกลุ่ม เพื่อปกป้องหรือเพื่อปรับปรุงตำแหน่งของพวกเขา และเพื่อกำหนดหลักของการสร้างลำดับชั้นที่เหมาะสมที่สุดให้กับผลผลิตของพวกเขา (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2550 : 30-31)

คำว่าสนามที่บุรีดิเยอใช้ในที่นี่ ไม่ได้หมายถึงพื้นที่ที่มีรั้วรอบหรือมีขอบเขตแน่นอน หากแต่หมายถึง พื้นที่ของพลังที่มีลักษณะเป็นพลวัต ขณะเดียวกันก็มีศักยภาพจำนวนมากดำรงอยู่ หลักการพลวัตของสนามขึ้นอยู่กับรูปแบบของโครงสร้าง ความแตกต่างและระยะห่างของรูปแบบ ของสนาม ซึ่งแสดงถึงความไม่สมมาตรกันระหว่างความหลากหลายของพลังเฉพาะที่เผชิญกับอีก

พลังหนึ่ง ความเป็นพลวัตในสนามเกิดจากการที่โครงสร้างของสนามประกอบไปด้วยทุน เครือข่าย ความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งต่าง ๆ ในสนามและการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งการได้ประโยชน์เฉพาะตามแต่ลักษณะของแต่ละสนาม ทุนที่บุคคลครอบครองจึงถูกนำไปใช้ในสนาม ฉะนั้นจึงอาจเทียบสนามได้กับเกม

สนามเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ทางรูปธรรมระหว่างตำแหน่งต่าง ๆ ในสังคม โดยแต่ละตำแหน่งจะถูกนิยามอย่างเป็นรูปธรรมถึงการดำรงอยู่ด้วยศักยภาพของสถานะของบุคคล ในโครงสร้างที่การกระจายตัวของอำนาจซึ่งคือทุนได้กำหนดว่าใครจะเป็นผู้ที่สามารถเป็นเจ้าของและเข้าถึงโอกาสหรือประโยชน์ที่มีอยู่ การพิจารณาหรือนิยาม “สนาม” จึงเป็นการคิดอย่างสัมพันธ์กัน ซึ่งวิธีการคิดนี้เป็นมากกว่าการคิดแบบเดียวกับของกลุ่ม โครงสร้างแบบแคบ ๆ เพราะสิ่งที่มีความจริงคือ ความสัมพันธ์ไม่ใช่ปฏิสัมพันธ์ เช่น การเป็นศิลปินเป็นการใช้ตำแหน่งภายในสนามที่เรียกว่าโลกศิลปะ หมายความว่า คน ๆ หนึ่งถูกทำให้สัมพันธ์อย่างเป็นรูปธรรมกับตำแหน่งของผู้วิจารณ์งานศิลปะ ผู้มาติดต่องานศิลปะ ผู้สะสมงานศิลปะหรือผู้ดูแลงานศิลปะ สนามจึงเป็นระบบของความสัมพันธ์ที่ความเป็นอิสระของผู้คนถูกกำหนดความสัมพันธ์ ดังนั้นในสนามได้สร้างฮาบิตัสขึ้นมาและในทางกลับกันฮาบิตัสก็ได้ทำให้สนามถูกสร้างขึ้น

ภายในสนาม (field) นอกจากตำแหน่งของตัวแสดงแล้ว ยังมีสนามแห่งอำนาจด้วย กล่าวคือ เป็นพื้นที่ของการแสดงความสัมพันธ์ของพลัง ของทุนชนิดต่าง ๆ หรือของตัวแสดงที่เป็นเจ้าของทุน ทั้งนี้เพื่อที่ตัวแสดงนั้นจะสามารถอยู่ในตำแหน่งของการครอบงำได้ ความขัดแย้งของทุนต่าง ๆ จะเข้มข้นมากขึ้นเมื่อคุณค่าที่สัมพันธ์กันกับชนิดของทุนถูกสงสัย โดยเฉพาะเมื่อความสมดุลภายในสนามถูกกล่าวหาด้วยการคุกคามการผลิตซ้ำของสนามแห่งอำนาจ ดังนั้นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของสนามคือ เป็นที่ที่ปัจเจกบุคคลสามารถใช้เพื่อรักษาหรือเปลี่ยนรูปการจัดสรรทุนที่อยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ได้ โดยปัจเจกบุคคลแต่ละคนที่เข้ามา ก็จะต่อสู้เพื่อทุนด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน

บูร์ดิเยอได้ใช้คำว่า สนาม ในงานเขียนหลายชิ้น ซึ่งอาจจะสรุปนิยามโดยรวมได้ว่า สนามเป็น “ปริมาตรหรืออาณาบริเวณทางสังคม” (Social Arena) ที่มีการต่อสู้กันเกิดขึ้น เพื่อแย่งชิงหรือช่วงชิงการเข้าถึงทรัพยากร เช่น สินค้าทางวัฒนธรรม บ้าน ความแตกต่างด้านความรู้ โดยทรัพยากรที่จะแย่งชิงนั้นจะมีลักษณะเป็นรูปธรรมจับต้องมองเห็นได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2553 : 14)

บูร์ดิเยอเองได้เคยกล่าวถึง สนามเอาไว้ว่า สนามเป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมระหว่างตำแหน่งต่างๆทางสังคม ตำแหน่งดังกล่าวนี้จะเป็นตัวกำหนด Habitus ของสถาบัน/ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งนั้นใน สนามนั้น ๆ โดยที่ Field นี้จะมีโครงสร้างอำนาจกระจายตัวกันอยู่ในแต่ละสนามจะมีเนื้อหาหรือตรรกะ โครงสร้างของตัวเอง เช่น ในสนามของศิลปะ สนาม

ของแวดวงวิชาการ สนามของการกีฬา เป็นต้น และเมื่อสนามเป็นระบบโครงสร้างของตำแหน่งต่าง ๆ ก็จะกำหนดสภาพการณ์ของผู้ครอบครองตำแหน่งนั้น ซึ่งเราอาจจะเห็นได้อย่างชัดเจนเมื่อคิดถึงตำแหน่งต่าง ๆ ของผู้เล่นในเกมกีฬาฟุตบอล

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างสนาม กับ Habitus ก็คือ Field จะเป็นสถานที่ที่ผลิต Habitus แบบต่าง ๆ เช่น ตำแหน่งผู้เล่นฟุตบอลเป็นกองหน้า เป็นกองหลัง เป็นผู้รักษาประตู ผู้มีบทบาทเป็นโค้ช ฯลฯ ใน Field ของฟุตบอลผู้เล่นในแต่ละตำแหน่งก็จะมี Habitus ที่มีลักษณะเฉพาะตัว เช่น คนเล่นเป็นกองหน้าต้องมีลักษณะรุกไปข้างหน้า คนเล่นเป็นกองหลังต้องมีลักษณะระแวดระวัง และพร้อมตั้งรับ เป็นต้น และในเวลาเดียวกันสนามเองก็เป็นผลผลิตของ Habitus เช่นเดียวกัน เช่นมีความสามารถของนักกีฬาฟุตบอลแต่ละทีมเริ่มใกล้เคียงกัน ก็ต้องมีการออกกฎระเบียบใหม่เพื่อให้รู้ผลการแพ้ชนะให้ได้

ประเภทและระดับของสนาม บูร์ดิเยอได้ยกตัวอย่างประเภทของสนามทางสังคมก็เช่น สนามทางศิลปะ สนามทางการเมือง สนามทางวิทยาศาสตร์ สนาม ซึ่งในแต่ละสนามนี้ ต่างก็มีความอิสระแต่ก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันด้วย

บูร์ดิเยอได้อาศัยแนวคิดของ Erving Goffman ในเรื่อง Game of Status and Honour มาแบ่งแยกระดับของ Field ออกเป็น 2 ระดับ คือ สนามใหญ่และสนามย่อย ซึ่งอาจจะมีการต่อสู้กันในแต่ละสนามย่อยและมีการต่อสู้ระหว่างสนามย่อยกับสนามใหญ่ เช่น ในแต่ละค่ายเพลง (สนามย่อย) อาจจะมีการต่อสู้ช่วงชิงทรัพยากร/อำนาจกันและอาจมีการต่อสู้ระหว่างแนวเพลงอินดี้กับแนวโรคมแนดิก

ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรกรรม

จากการสำรวจทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรกรรมที่นำมาใช้ในวงวิชาการไทย มีอยู่ด้วยกัน 3 ทฤษฎีหลักคือ 1) ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย (Modernization Theory) 2) ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมาร์กซิสต์ และ 3) ทฤษฎีเศรษฐกิจแบบชาวนา (Peasant Economy Theory) ผู้วิจัยได้วิพากษ์ทั้ง 3 ในการนำมาใช้วิจัยในเรื่องวัฒนธรรมของกับเกษตรกรรมพื้นบ้าน (กมลวรรณ นัตรมมงคล. 2546 : 12) พบว่าทฤษฎีที่มีความเหมาะสมในการวิเคราะห์มากที่สุดคือทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมาร์กซิสต์ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรของชาวของที่เขาภิรมย์ มีลักษณะมีแนวคิดที่เกี่ยวข้องคือ แนวคิดเช่นเดียวกับทฤษฎีดังกล่าวและทฤษฎีอีกสองทฤษฎีข้างต้นมีจุดอ่อนในการวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอในรายละเอียดดังนี้

1. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย (Modernization Theory) เป็นทฤษฎีการพัฒนาสังคมที่เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ยังไม่เจริญ ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจทางการเมือง

และสังคมยังล่าหลังเปลี่ยนไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและมีเทคโนโลยีระดับสูงตามแบบประเทศยุโรป ตะวันตกและอเมริกาเหนือ (แสวง รัตนมงคลมาศ. 2534 : 43) เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและชีวิตส่วนตัวของบุคคลในแต่ละประเทศ จะมีภาวะแตกต่างกัน 2 ประการ คือภาวะเก่าแก่โบราณที่ล่าหลังกับภาวะการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย ที่มีความเจริญก้าวหน้า ต้องสร้างความทันสมัยแทนที่ความล่าหลังโบราณ ประเทศจึงเจริญก้าวหน้า ประเทศที่พัฒนาแล้ว สามารถก้าวสู่ภาวะทันสมัยได้ด้วยตัวเอง แต่ประเทศด้อยพัฒนาไม่สามารถที่จะดำเนินการได้สำเร็จ อาจจะสร้างความทันสมัยได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง กระบวนการสร้างภาวะความทันสมัยของประเทศด้อยพัฒนา ต้องเป็นไปเช่นเดียวกับ ลักษณะการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้นและการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งความเจริญก้าวหน้าตามลำดับขั้นนี้เกิดขึ้นจากการที่สังคมยอมรับ เทคโนโลยีทันสมัยในแต่ละขั้น โดยไม่ข้ามขั้นตอน

การเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยทางเศรษฐกิจ คือการมีโครงสร้างเศรษฐกิจที่ทันสมัย แบบสังคมอุตสาหกรรม และการสร้างชุมชนเมืองให้เกิดขึ้นโดยกระบวนการที่สำคัญ คือการกลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) และการกลายเป็นเมือง (Urbanization) การเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยทางการเมือง คือการนำการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีตัวแทน (Representative Democracy) ตามแบบกลุ่มประเทศในยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือมาใช้

การเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยทางวัฒนธรรม คือการใช้ แนวความคิดแบบสมเหตุสมผล เป็นบรรทัดฐานในการตัดสินใจระบบค่านิยม บรรทัดฐานทัศนคติและเป้าหมายของสังคม โดยการวางข้อกำหนดเกี่ยวกับกิจกรรมทางสังคมของบุคคล และการจัดรูปแบบองค์กรของสถาบันต่าง ๆ เป็นองค์กรขนาดใหญ่ (Bureaucracy) แบบตะวันตก บุคลิกภาพของสมาชิกในสังคมทันสมัย (Modern Man) แบบชาวตะวันตก เช่น มีความรับผิดชอบ มุ่งความสำเร็จเป็นสำคัญ มีระบบค่านิยมและการเรียนรู้เกี่ยวกับการเข้ามีส่วนร่วมตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective Participation)

แนวคิดเชื่อว่าสังคมเป็นระบบและมีความสมดุล แต่ในความสมดุลก็ยังไม่มีการพัฒนา หรือความเจริญอย่างเต็มที่ ซึ่งตามหลักคิดของทฤษฎีนี้ เชื่อว่าถ้าต้องการให้สังคมมีความเจริญก็มีความจำเป็นต้องนำสิ่งที่เจริญ แล้วเข้ามาสู่สังคม (External input) จากการโยกย้าย (Transfer) สิ่งทันสมัยกว่าเข้าสู่สังคมนั้น ในสังคมที่ล่าสมัยก็จะมีขบวนการปรับเปลี่ยนหรือโยกย้ายและผสมผสานกลมกลืนกัน (Diffusion) ปรับสภาวะของสังคมให้มีรูปแบบตามสิ่งที่นำเข้าเหมือนเส้นตรง (Linear) ตามแนวคิดของทฤษฎีเพื่อให้ขบวนการปรับเปลี่ยน โยกย้ายและผสมผสานสังคมล่าสมัยตามสิ่งที่นำเข้า จึงเน้นการสร้างสถาบัน (Institution-building) เพื่อเป็นแหล่งสร้างความทันสมัยตามแนวคิด

และกลไกการพัฒนา สาเหตุที่ทำให้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยสังกัดอยู่ในสำนักโครงสร้างหน้าที่เพราะกลุ่มนี้มีแนวคิดว่าการพัฒนาโดยการนำเข้าสู่สิ่งที่เรียกว่าทันสมัยเข้าไปในสังคมเพื่อให้มีการเปรียบเทียบในสังคม ก็จะมีการปรับเปลี่ยนและผสมผสานกันของสภาพสังคมล้ำสมัยให้เปลี่ยนเป็นสถานะทันสมัยตามรูปแบบนำเข้า เมื่อสังคมมีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ มีการปรับตัวไปในทิศทางที่ดีขึ้น จึงเป็นการมองการเปลี่ยนแปลงของสังคมในค่ายของวิวัฒนาการ เมื่อสังคมมีการพัฒนาความยากจนก็ลดลง

ในทุกสังคมจะไม่มีลักษณะของสังคมทันสมัยหรือสังคมดั้งเดิมเพียงลักษณะเดียว แต่จะมีลักษณะของสังคมทั้งสองอยู่ในทุกสังคม ลักษณะสังคมแบบดั้งเดิมมีความสำคัญต่อสังคมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่ออย่างยิ่งความต่อเนื่องทางความคิดและสถาบันทางสังคมแบบเดิมคือ ครอบครัวและศาสนาจะทำให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างราบรื่น ลักษณะสังคมแบบดั้งเดิมมีความสำคัญและเป็นรากฐานของความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงให้สังคมเป็นสมัยใหม่

เมื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกษตรกรรม ทฤษฎีการสร้างคามทันสมัยจะมองว่าชุมชนเกษตรกรรมเป็นลักษณะของสังคมแบบดั้งเดิม ดังนั้นชุมชนเกษตรกรรมจึงกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยมากขึ้น โดยการทำให้ชาวเกษตรกรเปลี่ยนมาเป็นผู้ประกอบการจากการอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ทำการผลิตขนาดใหญ่ขึ้น มีการจ้างแรงงานและการผลิตที่จะเปลี่ยนจากเป้าหมายเพื่อการยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อขายหรือเพื่อตลาด

จากทฤษฎีความทันสมัยที่กล่าวมานั้น เมื่อพิจารณาทฤษฎีความทันสมัยนั้นมีจุดอ่อนและจุดแข็งของทฤษฎีดังนี้คือ จุดแข็งของทฤษฎีความทันสมัยคือ การจะสร้างสังคมให้มีภาวะทันสมัยจะต้องให้เกิดความเติบโตทางเศรษฐกิจแล้วจึงนำไปสู่การพัฒนา ซึ่งในทฤษฎีภาวะทันสมัยนี้ มีเป้าหมายค่อนข้างเด่นชัดซึ่งสามารถพัฒนาแบบเส้นตรง (Linear Progress) ได้

จุดอ่อนของทฤษฎีความทันสมัยคือ การเปลี่ยนแปลงสังคมแบบเส้นตรงนั้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ได้ เพราะติดอยู่กับค่านิยม จากภาวะทันสมัยซึ่งจะต้องเปลี่ยนค่านิยมให้ทันสมัยตามชาติตะวันตกนั้น ในบางกรณีจึงไม่มีความจำเป็น ซึ่ง Jacob ให้ค่านิยมว่า “Modernization Without Development” นั้น จึงเห็นได้ชัดว่าการเจริญเติบโตเป็นกระบวนการของการผลิต ซึ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางปริมาณเท่านั้น การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ซับซ้อนกว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพ

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2544 : 22) การนำเอาทฤษฎีความเจริญเติบโตแบบนี้มาใช้เป็นความผิดพลาด โดยมีเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่สนับสนุนคำกล่าวนั้น ก็คือสูตรที่นำมาใช้ในตัวแบบความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนี้มีลักษณะการกระทำที่ซ้ำ ๆ กันไป โดยมีได้มีแนวทางหรือกระบวนการในการทำให้เกิดความเจริญเติบโตแต่อย่างใด มีเพียงหลักการกว้าง ๆ ว่าจะต้องมีคุณภาพ

การที่จะให้มีลักษณะการกระทำที่ซ้ำกันเกิดขึ้นได้ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันของประเทศตะวันตกกับประเทศกำลังพัฒนานั้นคงเป็นไปได้ยาก เพราะมีหลายสิ่งหลายอย่างที่ไม่เหมือนกัน กล่าวคือ โครงสร้างทางสังคมองค์การหรือสถาบันต่าง ๆ รวมทั้งเจตคติของประชาชน ตลอดจนกลไกการพัฒนาที่สำคัญ คือระบบราชการ โครงสร้างพื้นฐานด้านต่าง ๆ รวมทั้งสภาพของตลาดการค้า เป็นต้น ความไม่เพียงพอในสภาพการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวนี้เป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้การทำให้ทันสมัยล้มเหลวอยู่มาหลายอย่างในสังคมกำลังพัฒนา ประกอบกับกระบวนการทำให้เกิดการพัฒนาที่นำมาใช้ ทั้งคัดแปลง และไม่ได้คัดแปลงที่ยังไม่เหมาะสมถูกต้องจึงเป็นเหตุให้เกิดความล้มเหลวได้เช่นกัน

การต่อต้านและการวิพากษ์วิจารณ์แนวความคิดและทฤษฎีการทำให้ทันสมัยมีมากมาย มีทั้งนักวิชาการสายยุโรป สายลาตินอเมริกาและกลุ่มนักวิชาการด้านความด้อยพัฒนา นักวิชาการเหล่านี้เห็นว่าทฤษฎีการทำให้ทันสมัยมีปัญหามากมายหลายอย่างดังได้กล่าวมาแล้ว เช่น แทนที่จะทำให้เกิดการพัฒนาแต่กลับทำให้คนยากจนยิ่งขึ้น จึงได้เสนอให้เปลี่ยนกรอบแนวความคิดและการแก้ปัญหาของประเทศโลกที่สามเสียใหม่ตามแนวความคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีพึ่งพา ทฤษฎีความด้อยพัฒนา ทฤษฎีระบบโลก ทฤษฎีมาร์กซิสต์แนวใหม่และทฤษฎีการค้ากับต่างประเทศ เป็นต้น นักวิชาการที่ต่อต้านเหล่านี้ส่วนใหญ่เห็นว่า การปฏิบัติตามทฤษฎีการทำให้ทันสมัย ควรจะศึกษาให้รู้ถึงพัฒนาการของประเทศที่พัฒนาแล้วด้วยว่า มีลักษณะและกระบวนการขั้นตอนอย่างไร เพื่อจะเลียนแบบได้อย่างถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น

แนวคิดเชื่อว่าสังคมเป็นระบบและมีความสมดุล แต่ในความสมดุลก็ยังไม่มีการพัฒนาหรือความเจริญอย่างเต็มที่ ซึ่งตามหลักคิดของทฤษฎีนี้ เชื่อว่าถ้าต้องการให้สังคมมีความเจริญก็มีความจำเป็นที่ต้องนำสิ่งที่เจริญแล้วเข้าสู่ประเทศเรา (External Input) จากการโยกย้าย (Transfer) สิ่งทีทันสมัยกว่าเข้าประเทศนั้น สังคมในประเทศล้าสมัยก็จะมีการปรับเปลี่ยนหรือโยกย้ายและผสมผสานกลมกลืนกัน (Diffusion) ปรับสภาวะของสังคมให้มีรูปแบบตามสิ่งที่นำเข้ามาเหมือนเส้นตรง (Linear)

ตามแนวคิดของทฤษฎีเพื่อให้กระบวนการปรับเปลี่ยนโยกย้าย และผสมผสานสังคมล้าสมัยตามสิ่งที่นำเข้ามา จึงเน้นการสร้างสถาบัน (Institution-building) เพื่อเป็นแหล่งสร้างความทันสมัยตามแนวคิดและกลไกการพัฒนา สาเหตุที่ทำให้ทฤษฎีภาวะทันสมัยสังกัดอยู่ในสำนักโครงสร้างหน้าที่ เพราะกลุ่มนี้มีแนวคิดว่าการพัฒนาโดยการนำเข้าสู่สิ่งที่เรียกว่าทันสมัยกว่าเข้าไปในสังคม เพื่อให้มีการเปรียบเทียบในสังคมก็จะมีกระบวนการปรับเปลี่ยนและผสมผสานกันของสภาพสังคมล้าสมัย ให้เปลี่ยนเป็นภาวะทันสมัยตามรูปแบบนำเข้าเมื่อสังคมมีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ มีการปรับตัวไปในทิศทางที่ดีขึ้น จึงเป็นการมองการเปลี่ยนแปลงของสังคมในค่าของวิวัฒนาการเมื่อสังคมเกิดไม่ทำหน้าที่ของตนเอง ก็จะมีการปฏิรูปขึ้นใหม่สังคมก็จะเกิดการพัฒนาขึ้นอีกทฤษฎีนี้เชื่อว่าเมื่อสังคมมีการพัฒนาความยากจนก็จะลดลง

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย มีเนื้อหาสาระสำคัญดังแผนภูมิข้างล่าง คือ

ตารางที่ 1 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย

ลักษณะดั้งเดิม	กระบวนการเปลี่ยนแปลง	ลักษณะของภาวะทันสมัย
1. เกษตรกรรม	กระบวนการโยกย้าย	1. อุตสาหกรรม
2. การผลิตเพื่อยังชีพ	เปลี่ยนแปลงและผสมผสาน	2. การผลิตเพื่อการค้า
3. ระบบการเมืองและบริหารแบบเผด็จการ	เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยมีสถาบันเป็นศูนย์กลาง	3. ระบบการเมืองและการบริหารแบบประชาธิปไตย
4. ระบบราชการแบบเดิม	เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง	ตัวแทน
5. สังคมชนบท		4. การปกครองระบบสมัยใหม่
6. ความเชื่อแบบไสยศาสตร์		5. สังคมเมือง
		6. ความเชื่อแบบวิทยาศาสตร์

ที่มา : กมลวรรณ นัตรมงคล (2546 : 18)

ลักษณะที่สำคัญของสังคมที่เปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย

1.1 การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและเทคโนโลยีในการดำรงชีวิตจากแบบเรียบง่ายในสังคมจารีตไปสู่การดำรงชีวิตที่อาศัยความรู้และเทคโนโลยีระดับสูง มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น

1.2 เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากเกษตรกรรมแบบยังชีพหรือการทำกรเกษตรในที่ดินแปลงเล็กเพื่อบริโภคในครัวเรือน เป็นการผลิตขนาดใหญ่เพื่อขาย มีการจ้างแรงงานภายนอกครอบครัวหรือชุมชนแทนการใช้แรงงานในครอบครัว

1.3 มีระบบอุตสาหกรรมในโรงงานและการใช้เครื่องจักรกลเพิ่มมากขึ้น

1.4 วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการเป็นแบบเป็นทางการ

1.5 เกิดเมืองเพิ่มขึ้นและมีการขยายตัวของสังคมเมือง

1.6 มีการสร้างโครงการพื้นฐาน เช่น ถนน สาธารณูปโภค โรงเรียน โรงพยาบาล

1.7 เกิดชนชั้นกลางและผู้ประกอบการ (Entrepreneur) เพิ่มขึ้น

1.8 มีการเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อของคนจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ครอบครัวยุคใหม่ และชุมชนนิยมเป็นความคิดเชิงเหตุผล บัณฑิตนิยมและวัตถุนิยม

1.9 โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว

1.10 สถาบันทางสังคมต่างๆ มีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น

1.11 การจัดระเบียบทางสังคมใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เป็นลายลักษณ์อักษร มากขึ้นแทนที่บรรทัดฐานและวิถีประเพณีที่ใช้กันในสังคมจารีต

แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยแบ่งสังคมออกเป็นสองรูปแบบ กล่าวคือ สังคมประเพณีที่ค่อยพัฒนาไปพร้อมกับสังคมทันสมัยที่พัฒนาแล้ว ดังนั้นการพัฒนาจึงเป็นกระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernization) เป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางเดียว และเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้ระบบต่าง ๆ ในสังคมมีโอกาสได้ปรับตัวไปพร้อมกับการรักษาสมดุลภาพ (Equilibrium) และความมั่นคง (Stability) ของสังคมซึ่งรูปจำลองของการพัฒนา (Development Models) ก็คือรูปแบบของสังคมเมืองที่ทันสมัย และพุ่งประเด็นไปที่เป้าหมายแรกของการพัฒนานั้น คือความเจริญทางเศรษฐกิจ (Development Equates Economic Growth) โดยใช้ดัชนีชี้วัดที่สำคัญของการพัฒนา (Development Indicators) นั่นก็คือรายได้ประชาชาตินั้นเอง สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแต่เฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (Change for Better) เท่านั้น จึงจะเรียกว่า การพัฒนา ซึ่งต้องเกิดมาจากการวางแผนและการกำหนดทิศทางที่พึงประสงค์ และต้องสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมด้วย การพัฒนาเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัย กระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernization Process) โดยมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นสองระดับ คือระดับสังคมและระดับบุคคล

การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีทั้งข้อดีและข้อเสีย ประเทศค่อยพัฒนาทั้งหลายที่ได้รับความอับจนจากการแผ่ขยายอำนาจของประเทศตะวันตก เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างรวดเร็ว เช่น ถนน สาธารณูปโภคต่าง ๆ โรงพยาบาลและโรงเรียน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ไม่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมและลักษณะทางกายภาพของท้องถิ่น ปัญหาที่ตามมาคือความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยและไม่เห็นคุณค่า การเกิดมลภาวะ ปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาสังคมต่าง ๆ อีกมากมาย

โดยสรุปกระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernization Process) มีลักษณะดังต่อไปนี้

1.1 Modernization เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิรูป (Revolutionary Process) ของวิวัฒนาการทางสังคม

1.2 Modernization เป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อน (Complex Process)

- 1.3 Modernization เป็นกระบวนการที่เป็นระบบ (Systemic Process)
- 1.4 Modernization เป็นกระบวนการในระดับ โลก (Global Process)
- 1.5 Modernization เป็นกระบวนการที่ใช้เวลายาวนาน (Lengthy Process)
- 1.6 Modernization เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอน (Phased Process)
- 1.7 Modernization เป็นกระบวนการสร้างความเป็นเอกพันธ์ (Homogenizing Process)
- 1.8 Modernization เป็นกระบวนการที่ไม่ย้อนกลับ (Irreversible Process)
- 1.9 Modernization เป็นกระบวนการก้าวหน้า (Progressive Process)

ทฤษฎีนี้มองว่าพัฒนาการของทุนนิยมในชนบทในที่สุดจะทำให้ชาวนาสูญหายไป กลายเป็นผู้ประกอบการเกษตรกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำการผลิตบนฟาร์มขนาดใหญ่ ใช้แรงงานรับจ้างและการจัดการทำนองเดียวกับการผลิตในภาคอุตสาหกรรม มโนทัศน์ที่สำคัญของ ทฤษฎีความทันสมัยได้แก่ สังคมประเพณี (Traditional Society) และสังคมทันสมัย (Modern Society) ในขณะที่มโนทัศน์สังคมทันสมัยสร้างขึ้นจากการดึงลักษณะทางโครงสร้างของประเทศทุนนิยม พัฒนาแล้ว โดยมีกระบวนการที่จะนำไปสู่ขั้นตอนความทันสมัย ได้แก่ การรับเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีจากตะวันตก การขยายตัวของเมือง การผลิตเกษตรกรรมเพื่อการค้าและใช้ปัจจัยผลิต สมัยใหม่ที่จัดซื้อจากตลาด การผลิตหัตถกรรมแบบอุตสาหกรรมรวมศูนย์คนงาน การเพิ่มสัดส่วน ประชากรในเมือง การทำให้ความเชื่อทางศาสนากลายเป็นทางโลก เปิดให้มีการย้ายช่วงชั้นได้อย่าง เสรี เกิดระบบการศึกษาแบบเป็นทางการ การสลายตัวของระบบครอบครัวขยายพร้อม ๆ กับทำลาย ระบบวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม พัฒนาระบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบสมัยใหม่และการพัฒนา ระบบการบริหารราชการที่ซับซ้อน ทฤษฎีนี้เห็นว่าสังคมใด ๆ ก็ตามที่สมาชิกจำนวนมากมีความ ต้องการประสบความสำเร็จส่วนบุคคลระดับสูง (The Need For Achievement) จะก่อให้เกิดแบบ แผนทางพฤติกรรมแบบนักประกอบการจำนวนมาก แบบแผนพฤติกรรมดังกล่าวจะปรากฏเด่นชัด ในนักธุรกิจ นอกจากนี้พฤติกรรมแบบนักประกอบการจะเป็นพลังสำคัญที่จะก่อให้เกิดการพัฒนา เศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็ว

เมื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยจะมองว่า ชุมชนเป็นลักษณะของสังคมแบบดั้งเดิม ดังนั้นชุมชนจึงกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยมากขึ้น โดยการทำให้เกษตรกรเปลี่ยนมาเป็นผู้ประกอบการ จากการอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ทำการผลิต ขนาดใหญ่ขึ้น มีการจ้างแรงงาน และการผลิตจะเปลี่ยนจากเป้าหมายเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อ ขาย

2. ทฤษฎีเศรษฐกิจแบบชาวนา (Peasant Economy Theory)

เป็นทฤษฎีที่สร้างขึ้นจากข้อมูลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนมาก สามารถ แบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือระดับแรกเป็นทฤษฎีว่าด้วยพฤติกรรมประกอบการเกษตรกรรมของชาวนา

ในระดับครอบครัว อีกระดับหนึ่งเป็นเศรษฐกิจระดับประชาชาติ เขามีความเห็นที่เศรษฐกิจของชาวนาเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างไปจากระบบทุนนิยมโดยสิ้นเชิง ในระบบทุนนิยมนั้นที่ดินและแรงงานเป็นปัจจัยแปรผันซึ่งนายทุนนำมาสร้างเป็นผลกำไร โดยรวมกับทุนที่เขามีอยู่และพิจารณาว่าทุนเป็นปัจจัยคงที่แต่ในระบบเศรษฐกิจแบบชาวนาแรงงานภายในแต่ละครอบครัว เป็นปัจจัยคงที่ซึ่งจะกำหนดการเปลี่ยนแปลงในขนาดของทุนและที่ดิน ดังนั้นทั้งทุนและที่ดินจึงเป็นปัจจัยแปรผัน นอกจากนี้แรงจูงใจในการผลิตของชาวนาก็ยังมีความแตกต่างไปจากแรงจูงใจของนายทุน เป้าหมายในการผลิตของชาวนาก็เพื่อต้องการสิ่งอุปโภคและบริโภคที่จำเป็นต้องใช้ภายในครอบครัว ชาวนาอยากกินและใช้สิ่งใดก็จะทำการผลิตสิ่งนั้น และต้องการผลผลิตในการบริโภคจำนวนเท่าไรก็จะทำการผลิตในปริมาณที่เพียงพอแน่นอน ส่วนนายทุนจะทำการผลิตเพื่อแสวงหาผลกำไรสูงสุดอะไรที่ขายได้และมีผลกำไรสูงก็จะผลิตสิ่งนั้น นอกจากนี้ปริมาณการผลิตของนายทุนมิได้ถูกกำหนดจากความต้องการบริโภคแต่เกิดจากอุปสงค์ของตลาด (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. 2533 : 18)

ชาวนาอ้อมมีความเห็นว่า ชาวนาจะเพิ่มความพยายามในการทำงานได้ถ้าหากเขาเชื่อว่า จะก่อให้เกิดผลผลิตเพิ่มขึ้นอันจะนำไปใช้จ่ายการบริโภคและการลงทุน แต่ชาวนาจะไม่ทำงานหนักเกินกว่าจุด ๆ หนึ่งซึ่งเป็นจุดที่เขาเห็นว่าความเหนื่อยในการทำงานหนักหน่วงเกินไปมีน้ำหนักรมากกว่าความต้องการสิ่งอุปโภคบริโภค กลไกทางสังคมเหล่านี้จะไปกำหนดพฤติกรรมการผลิตของชาวนา ซึ่งชาวนาอ้อมเรียกกลไกนี้ว่า “สภาวะดุลยภาพระหว่างผู้บริโภคกับผู้ทำการผลิต” (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. 2533 : 19)

ระบบเศรษฐกิจแบบชาวนาของชาวนาอ้อมมีเทคโนโลยีในระดับสังคมชาวนา ที่เรียกว่า “जूวแต่जूว” หรือ “เทคโนโลยีทางสายกลาง” นั่นเอง แนวคิดนี้แสดงให้เห็นว่ารายได้ของชาวนาสามารถเพิ่มขึ้นได้โดยการดูดซับแรงงานภายในครอบครัวมากขึ้น จากการเพาะปลูกบนพื้นที่ขนาดเล็ก ชาวนาอ้อมเห็นว่าไม่เพียงแต่เทคโนโลยีของชาวนาจะเหมาะสมเท่านั้น แต่มีประสิทธิภาพสูงกว่าและสามารถแข่งขันได้มากกว่าการผลิตขนาดใหญ่แบบทุนนิยม เพราะการผลิตขนาดเล็กของชาวนามีลักษณะยืดหยุ่นมาก เมื่อเกิดสภาวะวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้น ฟาร์มขนาดใหญ่ของนายทุนล่มจม แต่ฟาร์มของชาวนาสามารถอยู่รอดได้ (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. 2533 : 19)

3. ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมาร์กซิสต์

สามารถนำมาประยุกต์ใช้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนในประเทศไทยมี 2 กระแสคือทฤษฎีมาร์กซิสต์ตามแบบฉบับและวิธีการผลิตตามแบบเอเชีย

ทฤษฎีมาร์กซิสต์ตามแบบฉบับมองว่า ชุมชนเป็นระบบก่อนทุนนิยม ซึ่งเกษตรกรทั่วไปมีลักษณะเป็นชนชั้นหนึ่งและการขยายตัวของระบบทุนนิยมแบบอุตสาหกรรม จะมีผลให้ชุมชนต้องมีการเปลี่ยนแปลง โดยการทำให้ชาวชุมชนแตกขั้วออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ คือชาวชุมชน

ที่รวบ ชาวมุขชนฐานะปานกลางและชาวมุขชนที่ยากจน กล่าวคือจะมีชาวมุขชนส่วนหนึ่งกลายมาเป็นผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของเครื่องมือและปัจจัยการผลิต ตลอดจนการจ้างแรงงาน ในขณะที่ชาวมุขชนอีกส่วนหนึ่งจะสูญเสียปัจจัยการผลิต กลายมาเป็นชาวมุขชนรับจ้าง ดังนั้นมุขชนก็จะเปลี่ยนเป็นระบบทุนนิยม

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ (2546 : 78) ได้กล่าวถึงตำแหน่งและบทบาทของชาวนาที่มีผลต่อการขยายตัวของระบบทุนนิยม ได้แก่ แนวคิดการสะสมทุนเบื้องต้น หมายถึง กระบวนการแยกผู้ผลิตโดยตรงจากการครอบครองเงื่อนไขแห่งแรงงานหรือปัจจัยการผลิตของตนเอง โดยเปลี่ยนปัจจัยยังชีพและปัจจัยการผลิตให้กลายเป็นทุนและเปลี่ยนผู้ผลิตโดยตรงเป็นแผนกงานรับจ้าง การแยกผู้ผลิตในภาคเกษตรกรรมหรือชาวนาออกจากที่ดิน ถือว่าเป็นรากฐานของกระบวนการนี้ทั้งหมด สถานะทางทฤษฎีเป็นการทำความเข้าใจในการวางรากฐานให้กับการเจริญเติบโตของวิถีการผลิตแบบทุนนิยม ตามทัศนะของมาร์กซ์ ซึ่งก้าวแรกของการสร้างตลาดภายในให้กับทุนอุตสาหกรรมเมื่อผู้ผลิตโดยตรงที่ถูกแยกขาดออกจากปัจจัยการผลิต ต้องกลายเป็นองค์ประกอบทางวัตถุของทุนแปรผัน ขณะเดียวกันผลผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นวัตถุดิบของการผลิตภาคอุตสาหกรรมต้องกลายมาเป็นองค์ประกอบทางวัตถุของทุนคงที่ นอกจากนี้ การทำลายหัตถกรรมภายในครัวเรือนและการทำไร่นาขนาดใหญ่ โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ต่างเป็นการสร้างตลาดภายในให้กับทุนอุตสาหกรรมทั้งสิ้น ด้วยพื้นฐานของการแยกหัตถกรรมออกจากเกษตรกรรมภายในครัวเรือนและแยกขาดผู้ผลิต โดยตรงออกจากปัจจัยการผลิต ทำให้การผลิตภาคอุตสาหกรรมขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง มาร์กซ์ ได้วิเคราะห์ระบบนายทุนไว้ว่ามีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

3.1 จากการผลิตเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อตลาดไม่ใช่การผลิตเพื่อใช้เอง คาร์ล มาร์กซ์แยกระหว่างคำว่าผลผลิต (Product) กับคำว่าสินค้า (Commodity) ผลผลิตไม่จำเป็นต้องเป็นสินค้าเมื่อผลผลิตนั้นถูกส่งออกขายในตลาด ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของระบบทุนนิยมคือการผลิตเพื่อขาย ระบบทุนนิยมวิวัฒนาการต่อจากระบบศักดินา ในระบบศักดินาการผลิตทำเพื่อใช้เองและเพื่อส่งส่วยแก่เจ้าของที่ดินผู้ปกครอง แต่ในระยะหลังของระบบศักดินาการค้าขายของเจริญขึ้นการซื้อขายแลกเปลี่ยนขยายจากเฉพาะสินค้าฟุ่มเฟือยสู่สินค้าธรรมดา การขยายตัวของการค้ามีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจการเมืองจากศักดินาสู่ระบบนายทุนเพราะการค้าขายต้องการความอิสระเสรีและการเลิกพันธนาการ (Bondage) ซึ่งมีอยู่มากในระบบศักดินา ระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อขาย หมายความว่า เป็นระบบที่รับรองกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ในปัจจุบันการผลิตและผลผลิตของแรงงานเพราะการแลกเปลี่ยน คือการนำสินค้าของตัวเองไปแลกกับของผู้อื่น หากสิ่งของนั้นเป็นของส่วนรวมก็นำไปแลกไม่ได้ และหมายความด้วยว่าเป็นระบบแบ่งงานกันทำ เพราะสิ่งของที่นำมาแลกเปลี่ยนย่อมต้องเป็นของต่างกัน

3.2 มีการผูกขาดปัจจัยการผลิตอยู่ในมือชนชั้นนายทุน ซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อย ระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการค้าไม่จำเป็นต้องเป็นระบบทุนนิยมก็ได้ เช่น เป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้าที่ไม่มีนายทุนแต่ประกอบด้วยผู้ผลิตเล็กอิสระ (Petty Commodity Production) ที่ต่างเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต คือเป็นระบบที่มีกรรมสิทธิ์ส่วนตัวปัจจัยการผลิต แต่ปัจจัยการผลิตนั้นกระจายกันอยู่แรงงานแต่ละคนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและกิจการผลิตของตัวเอง การแลกเปลี่ยนจากระบบผู้ผลิตเล็กอิสระเป็นระบบนายทุน เกิดเมื่อมีการสะสมทุนหรือปัจจัยการผลิตจำกัดอยู่ในมือคนจำนวนน้อย ขณะเดียวกันสมาชิกอื่นของสังคมคือผู้ผลิตเล็ก ช่างอิสระ และชาวนา ก็เสียปัจจัยการผลิตของตนไปกลายเป็นกรรมกรผู้มีชีวิตอยู่กับค่าแรงงาน ขบวนการสะสมทุนในมือชนชั้นนายทุน

3.3 พลังงานกลายเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง ซึ่งมาร์กซ์ได้แยกไว้อย่างชัดเจนระหว่างคำว่าผลผลิตกับคำว่าสินค้า ผลผลิตไม่จำเป็นต้องเป็นสินค้า ผลผลิตจะกลายเป็นสินค้าเมื่อผลผลิตนั้นถูกส่งออกขายนอกตลาดระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการค้า ไม่จำเป็นต้องเป็นระบบนายทุนก็ได้ เช่น เป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้าที่ไม่มีนายทุน แต่ประกอบด้วยผู้ผลิตเล็กอิสระ ที่ต่างเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตซึ่งการเปลี่ยนจากผู้ผลิตอิสระเล็กเป็นระบบทุน เกิดเมื่อมีการรวมสะสมทุนหรือปัจจัยการผลิตจำกัดอยู่ในมือคนจำนวนน้อย ขณะเดียวกันสมาชิกอื่นของสังคม คือผู้ผลิตเล็กก็เสียปัจจัยการผลิตของตนไป กลายเป็นกรรมกรผู้มีชีวิตอยู่กับค่าจ้างแรงงาน โดยพลังแรงงานได้กลายเป็นสินค้าชนิดหนึ่งในตลาดสืบเนื่องจากการที่คนจำนวนมากไม่มีปัจจัยการผลิตเสียแล้ว จึงต้องขายพลังแรงงานให้กับนายทุน ซึ่งก็คือความสามารถในการทำงาน ระบบนายทุนจะมีการชูดรีดค่าส่วนเกินที่มูลค่าของสินค้าที่แรงงานเป็นผู้นำขึ้นมา นายทุนจึงมีชีวิตอยู่บนหลังกรรมกร การชูดรีดทำให้ระบบนายทุนประกอบด้วยสองชนชั้นที่ขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ฝ่ายหนึ่งคือ ชนชั้นนายทุน อีกฝ่ายหนึ่งคือ ชนชั้นกรรมกรชีพ

ส่วนทฤษฎีวิถีการผลิตตามแบบเอเชียมองว่า ชุมชนเป็นหมู่บ้านที่ประกอบไปด้วยผู้ผลิตรายย่อยอิสระ ชุมชนเป็นสถาบันเก่าแก่ ที่มีความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่บนค่านิยมที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงทำให้มีความเป็นชุมชนสูง ดังนั้นเมื่อมีการขยายตัวของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมเข้ามา ความเป็นชุมชนจึงป้องกันมิให้เกิดการแตกขั้วเป็นชนชั้นต่าง ๆ อย่างง่ายดายนัก อย่างไรก็ตาม ชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ไปสู่วิถีการผลิตแบบทุนนิยม เนื่องจากเป็นวิถีการผลิตที่ก้าวหน้ากว่า

สำหรับประเทศไทยนั้น ได้มีการนำทฤษฎีวิถีการผลิตแบบเอเชียมาใช้ โดยแนวทางที่ใช้ในการนำเสนอ คือการอธิบายวิถีการผลิตจากแง่มุมของหมู่บ้าน เป็นการปูทางให้ทราบถึงวิถีการผลิตแบบเอเชีย โดยแยกวิธีอธิบายออกเป็นหลานมิติได้แก่ ชุมชนหมู่บ้าน รัฐ พลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตไว้ดังนี้

ชุมชนหมู่บ้าน

ชุมชนหมู่บ้านในวิถีการผลิตแบบเอเชีย ตั้งอยู่แยกห่างจากกัน และกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในชนบท หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านจะเปรียบเสมือนโลกเล็ก ๆ ในตัวเอง ประกอบด้วยครัวเรือนหลาย ๆ ครัวเรือนอาศัยอยู่ร่วมกัน โดยที่แต่ละครัวเรือนทำการผลิตอาหารและเสื้อผ้าใช้เอง จึงมีความเพียงพอเบื้องต้นในระดับครัวเรือนและภายในหมู่บ้านก็ยังมีช่างฝีมือทำหัตถกรรมที่ต้องใช้ความชำนาญเฉพาะทาง ทำให้หมู่บ้านมีความเพียงพอในตัวเองทางเศรษฐกิจ โดยแทบจะไม่ต้องพึ่งพาอาศัยภายนอกเลย แต่ละหมู่บ้านจึงเป็นอิสระ ไม่ขึ้นแก่กันและมีการติดต่อกันน้อยมาก

ชุมชนหมู่บ้านมีกำเนิดมาจากชุมชนเชื้อสายหรือสังคมเผ่าในยุคโบราณ มีลักษณะเป็นสังคมเครือญาติ ทุกคนในชุมชนมีเชื้อสายเดียวกันและต้องพึ่งพาอาศัยกันเพื่อความอยู่รอดมาตั้งแต่สมัยที่ยังเป็นชนเผ่าเร่ร่อน ไม่ได้ลงหลักปักฐานเป็นการถาวร สภาพความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ซึ่งต้องขึ้นกับปัจจัยสภาวะแวดล้อมมากในระบบเศรษฐกิจแบบชนบทนี้ ทำให้เกิดความอยู่รอดของทุกชีวิตในชุมชน ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนโดยตรง ฉะนั้นทั้งตัวชุมชนเองและความเป็นชุมชน จึงมีความหมายอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่และสืบทอดต่อไปของชุมชน โดยนัยนี้ชุมชนจึงเป็นทั้งโลกเป็นทั้งชีวิต และเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของคนในชุมชน แต่ละบุคคลจะเข้าถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพได้ก็ผ่านการเป็นสมาชิกของชุมชนเพียงสถานเดียว

ความสำคัญของความเป็นชุมชนยังดำรงสืบต่อมา เมื่อชุมชนเริ่มปักหลักตั้งถิ่นฐานทำกิจกรรมและเลี้ยงสัตว์แทนที่จะหาเก็บหรือล่าเอาจากธรรมชาติอย่างที่เคยทำ ณ จุดนี้เองที่ชุมชนเริ่มทำการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางเศรษฐกิจของตน พื้นฐานการผลิตของชุมชนหมู่บ้านในวิถีการผลิตแบบเอเชีย คือเกษตรกรรมแต่ละครัวเรือนจะทำการผลิตสำหรับบริโภคในครัวเรือนของตนและทุกครัวเรือนต่างก็ทำการผลิตด้วยกันทั้งสิ้น การผลิตเพื่อเป็นสินค้าจึงมีความสำคัญน้อยมากในวิถีการผลิตแบบเอเชีย นอกจากแต่ละครัวเรือนจะผลิตอาหารกินเองแล้ว ยังมีการปั่นด้ายและทอผ้าใช้เองอีกด้วย ทุก ๆ ครัวเรือนจึงมีความเพียงพอในระดับหนึ่ง ส่วนงานหัตถกรรมที่ต้องใช้ความชำนาญเฉพาะอย่างก็จะมีช่างฝีมือในหมู่บ้าน เช่น ช่างปั้น ช่างเหล็ก เป็นผู้ผลิตให้กับชุมชนหมู่บ้านจึงมีความพอเพียงในตัวเอง ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพ เป็นโลกที่ปิดและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ภายในหมู่บ้านในระดับที่จำกัด โดยแทบจะไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับภายนอกเลย

พลังการผลิตทั้งในด้านเกษตรกรรมและหัตถกรรมอยู่ในระดับที่ต่ำ การผลิตขึ้นอยู่กับปัจจัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมาก เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะทรัพยากรในท้องถิ่น รวมถึงดิน น้ำ ตลอดจนลม ฝนและฤดูกาล เป็นต้น เทคนิคการผลิตและเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบง่าย ๆ ที่ชุมชนพัฒนาขึ้นมาให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นตน โดยอาศัยประโยชน์จากสภาพที่เป็นอยู่ของธรรมชาติให้เข้ากับความต้องการของตน

การแบ่งงานกันทำในกระบวนการผลิต มีลักษณะเป็นการแบ่งกันตามสภาพทางกายภาพของบุคคล เช่น เพศและวัย ไม่ใช่การแบ่งกันตามทักษะความชำนาญ คนแต่ละคนจึงทำงานทุก ๆ อย่าง เหมือน ๆ กัน ไม่มีการแบ่งงานกันทำเป็นเฉพาะ ประสิทธิภาพการผลิตจึงต่ำและไม่ค่อยมีผลผลิตส่วนเกินหรือมีก็แต่น้อย ทว่าเพียงพอต่อการดำรงอยู่ของชีวิตในชุมชน

ระบบกรรมสิทธิ์ในวิธีการผลิตแบบเอเชียเป็นระบบกรรมสิทธิ์ชุมชน กล่าวคือกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินเป็นของชุมชน บังเอิญคนไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินที่ตนทำการเพาะปลูก ทว่าที่ดินทั้งหมดเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของชุมชน แต่ละบุคคลมีเพียงสิทธิ์ในการครอบครองเพื่อทำประโยชน์จากที่ดินและการครอบครองนี้จะทำได้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นเป็นสมาชิกของชุมชนเท่านั้น

เนื่องจากพื้นฐานการผลิตของชุมชนคือเกษตรกรรม ปัจจัยการผลิตที่จำเป็นจึงได้แก่ที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชนและคนจะเข้าถึงปัจจัยการผลิตนี้ได้ก็ผ่านการเป็นสมาชิกของชุมชนเท่านั้น ทำให้คนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชนด้วยพันธะที่ผูกพันแน่นหนา ไม่สามารถปลีกตัวออกจากชุมชนได้ เพราะการปฏิเสธชุมชนก็หมายถึง การปฏิเสธสิทธิในการใช้ประโยชน์ที่ดินสำหรับการทำการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพไปด้วยพร้อม ๆ กัน

ในสภาวะที่พลังงานการผลิตอยู่ในระดับต่ำ บุคคลต้องเข้าถึงปัจจัยการผลิตโดยผ่านการเป็นสมาชิกของชุมชน และมีการแบ่งงานกันทำในขนาดที่จำกัด ซึ่งก็ส่งผลให้มีการผลิตส่วนเกินจำกัดไปด้วยนี้ ทุกคนในชุมชนจึงมีความเท่าเทียมกันในแง่ของการดำรงชีวิต และหัวหน้าครอบครัวก็มีความเท่าเทียมกันในแง่ของสถานภาพทางสังคมด้วย

อย่างไรก็ดีในชุมชนก็ยังมีภารกิจส่วนรวมบางอย่างที่มีความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของชุมชนโดยรวม เช่น งานหัตถกรรม งานดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย งานกำหนดเวลาสำหรับกิจกรรมการเพาะปลูก งานควบคุมปริมาณน้ำ เป็นต้น ชุมชนต้องการให้คนบางคนในหมู่บ้านประกอบภารกิจเหล่านี้ ภายในหมู่บ้านจึงมีการแบ่งงานกันทำขึ้นในระดับหนึ่งที่ไม่สูงมากนักเพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นร่วมกันของชุมชน และชุมชนจะเป็นผู้รับค่าใช้จ่าย สำหรับการดำรงชีพของผู้ที่ไม่ได้ทำการผลิตเพื่อการยังชีพของตนเหล่านั้น

โดยการจัดโครงสร้างของชุมชนในลักษณะนี้ ทำให้ความเพียงพอในตนเองของชุมชนขยายขอบเขตรวมไปถึงกิจการต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของชุมชนด้วย ชุมชนได้อาศัยส่วนเกินของชุมชนรองรับความต้องการในส่วนนี้ได้ด้วยตัวของชุมชนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยภายนอกมากนัก ชุมชนจึงมีลักษณะเป็นองค์กรอิสระซึ่งดำเนินการต่าง ๆ เพื่อการผลิตซ้ำตัวเองได้ด้วยตัวของตัวเองและมีการติดต่อกับภายนอกที่จำกัด แต่ละชุมชนจึงมีลักษณะเป็นโลกของตัวเองและไม่ขึ้นแก่กัน

การแบ่งงานในชุมชนซึ่งยังมีขนาดที่จำกัดนี้ เป็นรูปแบบเบื้องต้นของการเกิดขึ้นชั้นในหมู่บ้าน บางแห่งอาจมีระบบวรรณะและมีทาสด้วย แต่การมีชนชั้นนี้ ยังไม่ได้พัฒนาไปจนถึงขั้นของการแบ่งแยกเป็นชนชั้นเจ้าของปัจจัยการผลิตและชนชั้นที่ไร้ปัจจัยการผลิต เพราะระบบหมู่บ้านบนพื้นฐานของกรรมสิทธิ์ชุมชนยังคงเข้มแข็งอยู่ จึงยังไม่มี ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้นเกิดขึ้นในหมู่บ้าน การเกิดขึ้นจึงไม่ใช่ลักษณะหลักของหมู่บ้าน ไม่สามารถทำลายลักษณะความเป็นชุมชน ซ้ำยังถูกคบบังโดยลักษณะความเป็นชุมชนของหมู่บ้านอีกด้วย

กลไกต่าง ๆ ของระบบหมู่บ้านในวิธีการผลิตแบบเอเชียได้พัฒนาสืบเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้ระบบอุดมการณ์สอดคล้องและสนับสนุนต่อระบบการผลิตและระบบความสัมพันธ์ในชุมชนอย่างเข้มแข็ง ตั้งแต่ในระดับที่พื้นฐานที่สุด คือระดับของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติไปจนถึงระดับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน รูปแบบของเทคนิควิธีการผลิต ลักษณะการแบ่งงานกันทำในระดับครัวเรือนจนถึงระดับชุมชน รูปแบบของการผลิตและจัดสรรส่วนเกินเพื่อตอบรับภารกิจส่วนรวม ตลอดจนรูปแบบในการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกล้วนแต่วางพื้นฐานอยู่บนกลไกของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกด้านอุดมการณ์ ซึ่งมีความหมายเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ต่างส่งผลกระทบต่อถึงกันและกันอย่างใกล้ชิด

เมื่อหมู่บ้านเติบโตขยายใหญ่ขึ้น ก็จะมีการอพยพโยกย้ายผู้คนบางส่วนออกไปตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่ ซึ่งมีทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนกับหมู่บ้านเดิม วิธีการผลิตแบบเดิม มีโครงสร้างความสัมพันธ์แบบเดิมและมีระบบอุดมการณ์แบบเดิม ชุมชนหมู่บ้านจึงมีการขยายตัวในเชิงปริมาณเท่าในลักษณะในเชิงคุณภาพของหมู่บ้านยังคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลงหรือมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย ซึ่งเกิดอย่างเชื่องช้ามากและไม่มีการพัฒนาขึ้นมาเป็นชุมชนแบบใหม่อย่างชัดเจน

โดยนัยยะดังกล่าวนี้ หมู่บ้านในวิธีการผลิตแบบเอเชียถูกมองว่าหยุดนิ่งและเติบโตแบบพืชผัก คือมีการขยายขนาดแต่ไม่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง จึงเป็นพื้นฐานให้วิธีการผลิตแบบเอเชียมีลักษณะสถิติไม่สามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นวิธีการผลิตแบบทุนนิยมได้

รัฐ

เมื่อพลังการผลิตพัฒนาสูงขึ้น ประชากรหนาแน่นขึ้นและมีจำนวนชุมชนเพิ่มมากขึ้น แต่ละชุมชนต่างก็ดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุถึงผลประโยชน์ของตน ผลประโยชน์ของชุมชนเหล่านี้มีทั้งที่เป็นประโยชน์ร่วมกันและขัดแย้งกัน จึงทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการดูแลประสานประโยชน์ของทุก ๆ ชุมชนขึ้น ความจำเป็นอันนี้ก่อให้เกิดการแบ่งงานกันทำในรูปแบบใหม่ คือมีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำหน้าที่ดูแลผลประโยชน์ส่วนรวมระหว่างชุมชน

ในขณะที่ชุมชนหมู่บ้านอื่น ๆ ยังคงมีลักษณะเหมือนเดิมหรือเหมือนกัน องค์กรใหม่ที่ถูกตั้งขึ้นมานี้มีรูปร่างลักษณะที่แตกต่างกันออกไปและมีความสัมพันธ์กับหมู่บ้านในรูปแบบที่

พิเศษออกไปจากเดิมและในไม่ช้าก็ค่อย ๆ แยกตัวออกไปเป็นอิสระจากชุมชนอื่น ๆ โดยผ่านการสืบทอดหน้าที่ภายในตัวองค์กรนี้เอง ซึ่งก็เป็นการสืบทอดอำนาจไปด้วยพร้อม ๆ กัน ทั้งยังค่อย ๆ พัฒนาตัวเองขึ้นไปในระดับที่สูงขึ้นซับซ้อนมากขึ้น มีอำนาจมากขึ้นในฐานะของรัฐในที่สุด

ในวิธีการผลิตแบบเอเชีย รัฐอ้างตนเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมดครอบทับลงไปบนกรรมสิทธิ์ของชุมชนอีกทีหนึ่ง รัฐจึงเป็นเสมือนชุมชนใหญ่ที่รวมชุมชนทั้งหมดเอาไว้ด้วยกัน การอ้างสิทธิ์ของรัฐนี้นำมาซึ่งความชอบธรรมในการดึงดูส่วนเกินจากหมู่บ้านเพื่อนำมาหล่อเลี้ยงรัฐเอง ส่วนเกินที่ถูกดึงมานี้อยู่ในรูปของภาษีที่ชุมชนต้องจ่ายให้กับรัฐ ในขณะที่เดียวกันก็ถือเป็นเสมือนค่าเช่าที่รัฐเรียกเก็บจากชุมชน อันเนื่องมาจากการเข้าไปใช้ที่ของรัฐไปด้วยพร้อม ๆ กัน ภาษี / ค่าเช่า นี้จึงมีลักษณะเหมือนกันสองด้านของเหรียญเดียวกัน ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับหมู่บ้าน

ภาษี/ค่าเช่า นี้เป็นส่วนเกินที่รัฐเรียกเก็บจากชุมชน ไม่ใช่ปัจเจกบุคคลในชุมชนหมู่บ้าน รัฐจึงติดต่อโดยตรงเฉพาะกับตัวหัวหน้าหมู่บ้าน ซึ่งแสดงบทบาทเป็นประตูหรือช่องทางผ่านของส่วนเกินจากหมู่บ้านไปสู่รัฐ โดยที่รัฐไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวหรือจัดการผลิตและแจกจ่ายภายในหมู่บ้านเลย หัวหน้าหมู่บ้านจึงมีฐานะพิเศษ กล่าวคือเป็นตัวแทนของหมู่บ้านในสายตาของรัฐและเป็นตัวแทนของการสื่อสารกับรัฐในสายตาของคนในหมู่บ้านไปด้วยพร้อม ๆ กัน

ส่วนเกินที่หมู่บ้านส่งให้กับรัฐนี้อยู่ในหลายรูปแบบ คือ อยู่ในรูปของแรงงาน ซึ่งเป็นรูปแบบที่พื้นฐานที่สุดในรูปของผลผลิตส่วนเกินของชุมชน และในรูปของเงินตรา ซึ่งเป็นรูปแบบที่มีอยู่จำกัดที่สุด ส่วนเกินเหล่านี้เป็นผลประโยชน์หรือรายได้โดยตรงของรัฐ ซึ่งถูกรัฐผูกขาดโดยสิ้นเชิงและรัฐใช้จ่ายรายได้นี้ไปเพื่อหล่อเลี้ยงให้กับรัฐสามารถดำรงอยู่ได้ นอกจากรัฐ ยังมีกลุ่มคนอีกมากมายหลายกลุ่ม ซึ่งเข้ามาทำงานให้กับรัฐในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์ที่รัฐให้ กลุ่มคนเหล่านี้จึงไม่ใช่ผู้ที่ทำการขูดรีดส่วนเกินด้วยตัวเอง ทว่าเข้าถึงส่วนเกินได้โดยผ่านรัฐอีกต่อหนึ่ง

โครงสร้างทางการเมืองของสังคมเอเชียที่มีการรวมศูนย์อำนาจของรัฐมีบทบาทอย่างยิ่งในการกำหนดลักษณะทางอุดมการณ์ของสังคมโดยรวม กล่าวคืออำนาจทางการเมืองรวมถึงตัวผู้นำเบ็ดเสร็จกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นตัวแทนของสวรรค์ พระเจ้าหรือเทพเสียบเองและในทางกลับกันศาสนาก็ทำให้เป็นการเมืองไปด้วยพร้อม ๆ กัน โครงสร้างส่วนบนอันประกอบด้วยกำลังอำนาจของรัฐควบคู่กับระบบอุดมการณ์ของสังคมนี้เอง ที่เป็นกลไกหลักในการขูดรีดส่วนเกินจากชุมชนหมู่บ้าน จัดเป็นกลไกนอกภาคเศรษฐกิจและกลไกอันนี้วางพื้นฐานอยู่บนการอ้างกรรมสิทธิ์ของรัฐเหนือที่ดิน ครอบทับลงไปบนระบบกรรมสิทธิ์ชุมชนของหมู่บ้านอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งมักถูกพิจารณาว่าเป็นลักษณะหลักของวิธีการผลิตแบบเอเชีย

พลังการผลิต

วิธีการผลิตแบบเอเชียมักถูกกล่าวถึงว่ามีพลังการผลิตที่ต่ำ เมื่อเทียบกับวิธีการผลิตแบบอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการผลิตแบบทุนนิยมอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกันกับพลังการผลิตของชุมชนในยุคบุพกาล มีการพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ หรือแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลง แต่ในความจริงแล้ว วิธีการผลิตแบบเอเชียมีทิศทางการพัฒนาพลังการผลิตเป็นของตัวเอง ไม่ใช่ว่ามีระดับพลังการผลิตที่ต่ำหรือแทบไม่มีการพัฒนาขึ้นมาเลย

โดยพื้นฐานแล้ว พลังการผลิตในวิธีการผลิตแบบเอเชียนี้ วางตัวอยู่บนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นหลัก ปัจจัยทางธรรมชาติทรัพยากร รวมถึงระบบนิเวศ มีผลอย่างมากต่อการผลิตชาวบ้านต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติทุกขั้นตอน เทคนิควิธีการและเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบง่าย ๆ ใช้ประโยชน์จากสภาพที่เป็นอยู่ของธรรมชาติโดยไม่ได้มุ่งเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาตินั้นให้เข้ากับความต้องการของตน ลักษณะการผลิตของชุมชนจึงเป็นการผลิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติเกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยกัน เป็นความยั่งยืนไม่ทำลายล้างธรรมชาติอันเป็นรากฐานทางทรัพยากรซึ่งก็คือรากฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านเอง ชุมชนทำการผลิตอย่างเรียบง่ายด้วยสายตาสั้นๆ ลักษณะเป็นการปรับตัวเพื่อให้รากฐานคงอยู่ เพื่อให้อยู่รอดในระยะยาว เป็นแนวการผลิตที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ โดยมุ่งจะประนีประนอมกับสภาพธรรมชาติมากกว่าที่จะรุกทำลาย

การหาเก็บจากธรรมชาติ ที่เป็นรากฐานที่มั่นคงสำหรับความเพียงพอของชุมชนหมู่บ้านจึงต้องมีอย่างน้อยก็ป่าเล็ก ๆ และแหล่งน้ำ เพื่อหนุนรับการดำรงอยู่ของชุมชนเอาไว้ ดังจะเห็นจากการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนเผ่าต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพภูมิประเทศอย่างไรหรือมีภูมิอากาศอย่างไรหรือมีภูมิอากาศที่แห้งแล้งสักเพียงใดก็ตาม และการหาเก็บจากธรรมชาตินี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรชุมชน ในแง่ที่ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนที่มีความยืดหยุ่น สามารถต้านทานวิกฤตการณ์ต่าง ๆ จากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยจากธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง ได้อย่างดี

เหนือขึ้นมาจากการหาเก็บจากธรรมชาติก็คือ การทำเกษตรกรรมซึ่งเป็นพื้นฐานหลักของการดำรงชีวิต เกษตรกรรมเกิดขึ้นมาในสังคมมนุษย์เพื่อประกันว่าจะมีอาหารและสิ่งจำเป็นใช้อย่างเพียงพอและทันเวลา การปลูกพืชเริ่มเข้ามาทดแทนการเก็บพืชผักจากป่าเพียงอย่างเดียวและการเลี้ยงสัตว์ก็เริ่มเข้ามาทดแทนการล่าสัตว์ในทำนองเดียวกัน โดยเกษตรกรรม มนุษย์จึงสามารถควบคุมปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีชีวิตรอดของตนเองได้มากขึ้น เกษตรกรรมมีจุดมุ่งหมายคือ ความเพียงพอ ไม่ใช่ความกินพอ อันจะทำให้สมดุลในธรรมชาติถูกรบกวนกระทบกระเทือนและย้อนกลับมาสั้นคลอนความอยู่รอดของมนุษย์ในที่สุด

โดยความมุ่งหมายนี้ ทุกครัวเรือนจึงทำการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความเพียงพอของตนเอง ไม่จำเป็นต้องผลิตเป็นปริมาณมากเพราะไม่ได้เกิดผลประโยชน์ต่อใคร ไม่ได้เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชน ทั้งยังทำให้เกิดปัญหาเสียดายด้วยซ้ำ เพราะการที่พื้นที่เกษตรเพิ่มขึ้นย่อมหมายถึง พื้นที่ป่าสำหรับการหาเก็บต้องลดลงไปด้วย

ยังคงมีบางสิ่งบางอย่างที่หมู่บ้านไม่สามารถผลิตได้ด้วยตนเอง แต่ต้องนำมาจากภายนอกจากแหล่งที่มีอยู่ เช่น เกลือและแร่เหล็ก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นทรัพยากรที่มีอยู่เฉพาะในบางพื้นที่ ทว่าเป็นที่ต้องการในหลายพื้นที่ สภาพการณ์เช่นนี้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางไกลมาตั้งแต่สมัยโบราณ คนบางกลุ่มหรือชนเผ่าบางเผ่าดำรงชีวิตอยู่ด้วยการเดินทางค้าขายระหว่างถิ่นต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันและมีทรัพยากรไม่เหมือนกัน คนเหล่านี้เองที่เป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารกับชุมชนอื่น ๆ ของแต่ละชุมชน นอกจากสื่อสารผ่านขบวนการค้าขายแล้ว ในหลายกรณีก็มีการติดต่อกันเองโดยตรงระหว่างคนในต่างชุมชนด้วย เช่น ชุมชนตากคนบนเขาสามารถติดต่อกับชุมชนที่ราบและชุมชนริมทะเลได้โดยเดินทางมาตามลำน้ำ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ชุมชนไม่ใช่โลกที่ปิดตายเลยทีเดียว แต่ยังมีการติดต่อสื่อสารกับภายนอกอยู่อย่างสม่ำเสมอ แม้อาจจะสังเกตได้ยากและไม่ชัดเจนนักก็ตาม และการติดต่อสื่อสารระหว่างชุมชนนี้ ได้มีบทบาทอย่างมาก ทั้งในด้านของการพัฒนารูปแบบการผลิตและในด้านของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม กล่าวคือเทคนิควิธีการใหม่ ๆ จากชุมชนหนึ่งก็จะสามารถถ่ายทอดถึงชุมชนอื่น ๆ ได้ และในทางระบบความคิดเชื่อถือก็เป็นไปได้ในทำนองเดียวกัน ชุมชนจึงไม่ใช่โลกที่ปิดและแยกต่างหากออกจากกันดังที่อาจถูกสังเกตได้ในช่วงเวลาสั้น ๆ จากสายตาของคนภายนอกที่ไม่เข้าใจความเป็นชุมชนมากพอ

ความสัมพันธ์ทางการผลิต

ลักษณะของความสัมพันธ์ทางการผลิตในวิถีการผลิตแบบเอเชียก็คือ ความเป็นชุมชน ชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความอยู่รอดของทุกคน ในท่ามกลางการพัฒนาหลังการผลิตแบบค่อยเป็นค่อยไปนี้ มนุษย์ต้องเผชิญกับภัยอันตรายจากธรรมชาติมากมาย ไม่ว่าจะเป็นจากสัตว์ป่า โรคภัยไข้เจ็บ ความแห้งแล้ง ตลอดจนคลื่นลมและพายุ สิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์เอาตัวรอดได้ก็คือ ความร่วมมือ ชุมชนจึงเป็นสถาบันหลักที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองคนในชุมชนให้อยู่รอดปลอดภัยได้ ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ทางการผลิตจึงมีพื้นฐานอยู่บนปรัชญาชีวิตชุมชน

ปรัชญาชีวิตชุมชนในวิถีการผลิตแบบเอเชียนี้ สัมพันธ์กับระบบเครือญาติอย่างใกล้ชิด ชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกันจะสืบเชื้อสายมาจากเถือกเขาเหล่ากออันเดียวกัน เป็นญาติพี่น้องกัน ชุมชนจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับครอบครัวใหญ่ ที่มีสมาชิกหลายชั่วคน หลายกิ่งก้านสาขาอาศัยอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและรักใคร่กลมเกลียวกัน โลกทัศน์ว่าด้วยชีวิตชุมชนได้แฝงอยู่ในแทบทุกกิจกรรม นับตั้งแต่ระเบียบทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี ไปจนถึงฐานที่สุด

คือการผลิต ชาวบ้านจะมีการช่วยเหลือกันในการทำ การเพาะปลูก อาจมีระบบจัดสรรปันน้ำกัน ช่วยกันในการก่อสร้างบ้านเรือน มีแนวความคิดเกี่ยวกับความกตัญญู การเคารพอาวุโส เป็นต้น

มีแนวคิดในการสังเกต คือการพัฒนาขึ้นมาของพลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีผลกระทบต่อกันและกันอยู่ตลอดเวลา โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การพัฒนาระบบสังคมที่เข้มแข็งและดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง ความก้าวหน้าในกระแสพัฒนาการวิถีนี จึงได้ความกลมกลืนเป็นองค์รวมของระบบชุมชนที่ทำให้หมู่บ้านและชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างมีความสุขได้ในระยะยาว

โดยสรุปแนวคิดวิถีการผลิตและระบบความสัมพันธ์ในชุมชน ตั้งแต่ในระดับที่พื้นฐานที่สุด คือระดับของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติไปจนถึงระดับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ได้แก่ การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางสังคมเป็นแบบเครือญาติ รูปแบบของเทคนิควิธีการผลิต ลักษณะการแบ่งงานกันทำ หน้าที่ในระดับครัวเรือนจนถึงระดับชุมชน รูปแบบของการผลิตที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางธรรมชาติ การยึดหยุ่นกับธรรมชาติ การถือครองที่ดินของคนในชุมชนและการจัดสรรส่วนเกินเพื่อตอบรับภารกิจส่วนรวม ตลอดจนรูปแบบในการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกและการเข้ามาของรัฐ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำไปใช้เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยและเพื่อสร้างแนวคำถามในประเด็นของการตั้งถิ่นฐานของชุมชน การรวมกลุ่มทางสังคม ลักษณะทางสังคม การประกอบอาชีพ เกษตรกรรมทั้งเรื่องของแรงงาน เครื่องมือและวิธีการผลิต การแบ่งงานและหน้าที่ของคนในครอบครัว ตลอดจนคนในชุมชนหนองเหียง การติดต่อกับสังคมภายนอก ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึงรายละเอียดภายใต้กรอบแนวคิดนี้

ทฤษฎีมาร์กซิสต์แนวใหม่ (Neo-marxism) ให้ความสำคัญในการวิเคราะห์ระบบต่าง ๆ ดังนี้

1. ในระบบเศรษฐกิจเราจะต้องให้ความสำคัญในการวิเคราะห์เรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจซึ่งจะมีทั้งมิติของความสอดคล้องกันและความขัดแย้งดำรงอยู่ในการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ ผู้คน 2 ฝ่ายย่อมได้รับผลประโยชน์มากกว่าความเลื่อมล้ำในการแบ่งผลประโยชน์นี้ ย่อมมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนเหล่านี้

2. ในการวิเคราะห์เรื่องการแลกเปลี่ยนและการแบ่งผลประโยชน์เราอาจมองไปที่การกระทำและพฤติกรรมของมนุษย์ ในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลหรือเป็นกลุ่มชนก็ได้ มาร์กซ์เน้นการวิเคราะห์เรื่อง “ชนชั้นทางเศรษฐกิจ” เช่น ชนชั้นแรงงานกับชนชั้นนายทุน โดยมองว่ากลุ่มคนที่อยู่ในชนชั้นใดชนชั้นมีแนวโน้มที่มีพฤติกรรมเหมือนกัน มีความต้องการและความใฝ่ฝันเหมือนกัน มีวิถีชีวิตและ โอกาสเหมือนกัน ผลประโยชน์ที่แตกต่างระหว่างชนชั้นมักก่อให้เกิดความขัดแย้งทางชนชั้น เช่น แรงงานกับทุน

3. ในระบบเศรษฐกิจจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังเช่นในระบบทุนนิยมการสะสมทุนจะเป็นตัวจักรสำหรับการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง การสะสมทุนก่อให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมอันนำไปสู่การเจริญเติบโตของเมืองใหญ่ วิถีชีวิตแบบใหม่เกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับแบบแผนการบริโภคที่เน้นความฟุ้งเฟ้อ ซึ่งกระตุ้นให้มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง

ทฤษฎีนี้อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงภายในการก่อรูปทางเศรษฐกิจสังคมในชนบทนั้น ระบบทุนนิยมมีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิตก่อนทุนนิยมอย่างลึกซึ้ง ชาวนาต้องนำผลผลิตไปขายในตลาดเพื่อนำเงินตรามาจ่ายภาษีให้แก่รัฐ และซื้อสินค้าหัตถกรรมที่พวกเขาเลิกทำการผลิตเอง รายได้รูปตัวเงินจากการขายพืชผลและแรงงานเริ่มมีความสูงขึ้น ขณะที่การใช้แรงงานรวมหมู่ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน เริ่มอ่อนตัวลงความสัมพันธ์เชิงค่าจ้าง การเช่าที่ดิน การทำนาแบบแบ่งกึ่งและการลงทุนทางสังคมเริ่มพัฒนาขึ้นทั้งยังมองถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเศรษฐกิจ (การแย่งยึดส่วนเกิน) ที่แยกออกจากอำนาจทางการเมือง (อำนาจรัฐ) แล้วอำนาจทางเศรษฐกิจตกอยู่ในกำมือของกลุ่มทุนที่หลากหลายรวมทั้งทุนเจ้าที่ดินด้วย ส่วนอำนาจทางการเมืองที่ผู้แย่งยึดส่วนเกินโดยตรง เคยมีในอดีตต้องสูญเสียไปให้แก่อำนาจรัฐระบุมพิสมัยใหม่ การครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินจำนวนมาก หากไม่ทำการผลิตเองและไม่ยอมปล่อยให้กลายเป็นที่รกร้างว่างเปล่าก็สามารถนำมาแบ่งให้ผู้อื่นเช่าทำกิน ชาวนาเช่าเกิดขึ้นจากการที่เขาถูกแยกขาดออกจากปัจจัยการผลิต (ที่ดิน) และเข้าสู่ความสัมพันธ์เชิงค่าเช่ากับนายทุนเจ้าที่ดินอันเป็นความสัมพันธ์ตามสัญญา (Contractual Relationship) เป็นการบีบบังคับด้วยกลไกทางเศรษฐกิจ หมายความว่า ชาวนาไร้ที่ดินหากไม่เลือกขายพลังแรงงานเป็นกรรมชีพและหลีกเลี่ยงจากภาวะหิวโหยอดตาย ก็ต้องถูกบีบบังคับให้เข้าสู่ความสัมพันธ์เชิงค่าเช่าในที่สุด (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. 2533 : 27)

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรทางเลือก

เกษตรทางเลือกเป็นการทำการเกษตรอีกแบบหนึ่งที่ไม่ใช่เกษตรเคมีดังที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เป็นการทำการเกษตรที่เน้นการใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และวัสดุคลุมดิน การผสมผสานการปลูกพืชและสัตว์ ลดการใช้สารเคมีสังเคราะห์ และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชให้น้อยลงจนถึงขั้นไม่ใช้เลย ซึ่งปัจจุบันเกษตรทางเลือกมีอยู่หลายกลุ่ม ส่วนใหญ่จะมีหลักการและวิธีการที่ใกล้เคียงกัน แต่จะมีแตกต่างกันบ้างตามแนวคิดและวิถีปฏิบัติไปตามสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรทางเลือกที่สำคัญ ได้แก่ (อานัฐ ต้นโช. 2550 : 12)

1. เกษตรธรรมชาติ (Natural Farming)

เกษตรธรรมชาติเป็นระบบเกษตรที่คำนึงถึงระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมมีหลายแนวคิดที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย เช่น แนวคิดของมาซา โนบุ ฟูกุโอกะ แนวคิดเกษตรธรรมชาติคิวกะของ

โมกจิ ไอคาตะและแนวคิดเกษตรธรรมชาติเกาหลีของฮาน คิว โซ ส่วนใหญ่แนวคิดของเกษตรธรรมชาติจะมีหลักการที่คล้ายคลึงกัน คือ การไม่ไถพรวนดิน ไม่ใส่ปุ๋ยเคมี ไม่กำจัดวัชพืช ใช้การคลุมดิน ใช้พลังจากสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ และให้ความสำคัญกับดินเป็นอันดับแรกด้วยการปรับปรุงดินให้มีพลังในการเพาะปลูก เหมือนกับดินในป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ โดยการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม โดยไม่เป็นอันตรายต่อเกษตรกรและผู้บริโภค สามารถให้ผลผลิตที่มีทั้งปริมาณและคุณภาพ

ถือได้ว่าเป็นระบบเกษตรที่มีความยั่งยืนมั่นคงแนวทางของเกษตรธรรมชาติ เป็นแนวทางที่จะทำให้ดินเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นดินที่มีชีวิตสามารถเพาะปลูกให้ได้ผลผลิตสูงและมีคุณภาพดีไม่ว่าจะเป็นพืชไร่ นาข้าว พืชผัก ไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับและเป็นแนวทางการผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษทางการเกษตรทั้งต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค ไม่มีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม

เป้าหมายของเกษตรธรรมชาติ ได้แก่

- 1.1 ปรับปรุงดินให้อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติและจัดระบบนิเวศให้เกื้อกูลกัน
- 1.2 ผลิตอาหารที่มีรสชาติตามธรรมชาติและไม่มีสารพิษ
- 1.3 ผู้ผลิตและผู้บริโภคปลอดภัยจากสารพิษจากกระบวนการผลิต
- 1.4 เกษตรธรรมชาติ เป็นระบบการเกษตรแบบยั่งยืน รักษาสมดุลธรรมชาติ

- 1.1 การฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศ
- 1.2 การลดการพึ่งพาปัจจัยจากภายนอก

2. เกษตรอินทรีย์ (Organic Farming)

เป็นระบบการผลิตทางการเกษตรทางเลือกที่หลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนต่าง ๆ ที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์ที่เกิดจากการตัดต่อทางพันธุกรรมที่อาจเกิดแลพิษในสภาพแวดล้อม เน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสดและปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น ในการปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ การปลูกพืชหมุนเวียน รวมทั้งใช้หลักการควบคุมศัตรูพืชโดยชีวภาพและเน้นการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน

สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements) หรือ IFOM ได้ให้ความหมายของเกษตรอินทรีย์ไว้ว่า “เป็นระบบเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใยด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจ โดยเน้นที่หลักการปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้

ปัจจัยจากภายนอกและหลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืชและเวชภัณฑ์ สำหรับสัตว์ แต่ในขณะที่เดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิตและพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืชและสัตว์เลี้ยง หลักการเกษตรอินทรีย์นี้เป็นหลักการสากลที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางด้านสภาพภูมิอากาศ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย”

3. เกษตรยั่งยืน (Sustainable Agriculture)

ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นเกษตรทางเลือกอีกแนวทางหนึ่ง โดยเป็นแนวทางการพัฒนาอาชีพด้านการเกษตรที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของเกษตรกรและสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชุมชนหลายระดับ ตั้งแต่ระดับครัวเรือน ระดับชุมชนจนถึงระดับประเทศ ซึ่งความเคลื่อนไหวด้านเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรและองค์กรที่ก่อตัวขึ้นในสังคมไทยเริ่มตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา เกษตรกรรมยั่งยืนจะมีแนวคิดและวิธีการปฏิบัติสวนทางกับการเกษตรแผนใหม่ ที่ใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกจำนวนมากและก่อให้เกิดสภาพเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในเวลาต่อมา แต่เกษตรกรรมยั่งยืนจะมีรูปแบบการทำการเกษตรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ มีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ เป็นธรรมทางสังคมและมีมนุษยธรรมและระบบเกษตรกรรมยั่งยืนจะเป็นระบบการเกษตรที่รักษาอัตราการผลิตพืชและสัตว์ให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายในระยะยาวติดต่อกันภายใต้สภาพแวดล้อมที่เลวร้ายหรือไม่เหมาะสม

นอกจากนี้ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน เกษตรกรจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคให้สอดคล้องกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ดังนั้นการทำเกษตรกรรมยั่งยืนจึงไม่ได้หมายความว่าเพียงการปรับเปลี่ยนเทคนิควิธีการทำการเกษตร หากยังหมายรวมถึงการสอนให้มีการปรับเปลี่ยนคุณค่าและกฎเกณฑ์การใช้ชีวิตไปในเวลาเดียวกัน

ในระบบเกษตรยั่งยืนเป็นการทำการเกษตรแบบผสมผสานที่มีทั้งการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดที่ผสมกันและมีความเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างลงตัว ในการปลูกพืชจะมีการใช้พื้นที่ปลูกให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการปลูกพืชต่างระดับกันเพื่อให้พืชแต่ละระดับได้ใช้แสงโดยทั่วกันและเกื้อกูลกันระหว่างพืชแต่ละชนิด และในการเลือกพืชแต่ละชนิดหรือรูปแบบการปลูกพืชจะพิจารณาจากสภาพพื้นที่แต่ละแห่งด้วย สำหรับการเลี้ยงสัตว์ก็จะใช้หลักการจัดการที่เกื้อกูลกันระหว่างสัตว์เลี้ยงด้วยกันเอง หรือระหว่างสัตว์เลี้ยงกับพืชที่ปลูก เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าว ปลาจะกินสาหร่ายในนาข้าวและถ่ายมูลออกมาเป็นปุ๋ยให้แก่ข้าว การเลี้ยงไก่บนบ่อปลา ไก่จะถ่ายมูลลงในบ่อปลาและมูลนั้นก็จะเป็อาหารให้กับปลาในบ่อต่อไป

เนื่องจากระบบเกษตรยั่งยืนเป็นระบบเกษตรที่มีความหมายค่อนข้างใกล้เคียงกับระบบเกษตรผสมผสานแต่จะเน้นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อความยั่งยืน ดังนั้นระบบการเกษตรแบบใดก็ตามที่มีรูปแบบที่ทำให้เกิดความมั่นคงต่อเกษตรกร และมีผลในระยะยาวจึงจะถูกรวมเข้ามาอยู่ในระบบเกษตรยั่งยืน อาทิเช่น เกษตรธรรมชาติ วนเกษตรและเกษตรผสมผสาน เป็นต้น

4. เกษตรผสมผสาน (Integrated Farming)

เกษตรผสมผสานจัดเป็นเกษตรทางเลือกที่เป็นรูปแบบการทำเกษตรที่มีกิจกรรมตั้งแต่สองชนิดขึ้นไป ในช่วงเวลาและพื้นที่เดียวกัน เช่น การปลูกพืชและมีการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน มีการเกี่ยวคู่กันอย่างต่อเนื่องระหว่างกิจกรรม เช่น ระหว่างพืชกับพืช พืชกับปลา สัตว์กับปลา พืชกับสัตว์ สัตว์กับสัตว์ ลักษณะการเกี่ยวคู่กันของระบบเกษตรผสมผสาน จึงทำให้ต้นทุนการผลิตลดลงและลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกในที่สุด ซึ่งเป็นวิธีการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ที่ดินเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่อย่างเหมาะสมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ในด้านเทคนิคและการจัดการพื้นที่เกษตรนั้น เกษตรผสมผสานให้ความสำคัญในเรื่องของการสร้างความหลากหลายของพืช สัตว์และทรัพยากรชีวภาพ การใช้ประโยชน์เกี่ยวคู่กันระหว่างกิจกรรม การใช้วัสดุหรือพืชคลุมดิน การปลูกพืชหลายระดับ มีแหล่งน้ำในพื้นที่ ซึ่งจะไม่นั่นหนักในข้อปฏิบัติ เช่น มีการไถพรวนหรือใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกันก็ได้ เป็นต้น

เกษตรผสมผสานเริ่มเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในประเทศไทยเมื่อประมาณปี พ.ศ.2527-2528 ซึ่งเกิดจากการที่เกษตรกรชาวนาของไทยประสบปัญหาการค้าข้าวตกต่ำอย่างรุนแรง ส่งผลให้ชาวนาที่ต้องพึ่งพารายได้จากการปลูกข้าวเพียงอย่างเดียวเกิดความเดือดร้อนอย่างหนัก ทำให้ต้องหันไปปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ก็เชื่อว่าจะสามารถแก้ปัญหาได้อย่างถาวร เพราะราคาผลผลิตขึ้นอยู่กับการส่งออกและราคาตลาดโลก เกษตรกรที่เลิกทำนาแล้วหันไปปลูกพืชชนิดอื่น เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง อ้อย ฯลฯ ในที่สุดก็ประสบปัญหาเช่นเดิม ดังนั้นจึงได้เกิดกระแสแนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการทำเกษตรแบบเดี่ยวมาเป็นการทำการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อป้องกันปัญหาความเสี่ยงจากราคาผลผลิตตกต่ำได้

“การทำเกษตรผสมผสาน” มีความแตกต่างจากการทำเกษตรหลาย ๆ อย่างที่เรียกว่า “ไร่นาสวนผสม” (Mixed Farming) ตรงที่เกษตรผสมผสานมีการจัดการกิจกรรมการผลิตผสมผสานเกี่ยวคู่กันเพื่อลดต้นทุนการผลิตและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างสูงสุด มิใช่มีกิจกรรมการผลิตหลาย ๆ อย่างเพื่อลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอนเป็นหลัก อย่างการทำไร่นาสวนผสมแต่บางครั้งการทำไร่นาสวนผสมอาจมีกลไกการเกี่ยวคู่กันจากกิจกรรมการผลิตได้บ้าง แต่ก็เพียงเล็กน้อย มิใช่เกิดจากความรู้อย่างเข้าใจและการจัดการของเกษตรกร อย่งไรก็ตาม การทำไร่นาสวนผสมอาจเป็นบันไดขั้นต้นของการทำเกษตรผสมผสาน ได้อีกทางหนึ่ง

5. เกษตรทฤษฎีใหม่ (New Theory Agriculture)

เกษตรทฤษฎีใหม่มีแนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เกิดจากพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถในการที่ได้ทรงคิดค้นเปลี่ยนแปลงปรับปรุงและแก้ไขให้การพัฒนาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นงานที่ดำเนินการไปได้

โดยง่ายไม่ยุ่งยากซับซ้อนและสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศโดยส่วนรวมของธรรมชาติ ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้ทรงคิด และคำนวณตามหลักวิชา ถึงวิธีการบริหารทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตลอดจนสภาพทางสังคมของชุมชนนั้น ๆ โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีอยู่มากมายหลายประเภท แตกต่างกันไปตามลักษณะและวัตถุประสงค์ของโครงการนั้น ๆ ซึ่งส่วนมากเป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาด้านการทำมาหากินของประชาชนเป็นสำคัญ หลักสำคัญของทุกเรื่องก็คือ ความเรียบง่าย ทั้งนี้ทรงใช้คำว่า “Simplify” หรือ “Simplicity” ทั้งในแนวคิดและด้านเทคนิควิชาการจะต้องสมเหตุสมผล ทำให้รวดเร็วและสามารถแก้ไขปัญหาให้ก่อประโยชน์ได้จริง ตลอดจนต้องมุ่งไปสู่วิถีแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน

6. วนเกษตร (Agro Forestry)

วนเกษตร คือเกษตรทางเลือกรูปแบบหนึ่ง โดยเป็นการทำเกษตรที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างผสมผสานระหว่างกิจกรรมการเกษตร การป่าไม้ รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ ในพื้นที่เดียวกันหรือสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป โดยเป็นกิจกรรมที่ความสอดคล้อง และเกื้อกูลกับระบบนิเวศน์ป่าไม้ในท้องถิ่น เพื่อให้ได้ผลผลิตอย่างสม่ำเสมอตลอดไป คำนึงถึงหลักความสมดุลตามธรรมชาติของระบบนิเวศเป็นสำคัญ เพื่อตอบสนองความต้องการ ในขณะที่ยังคงรักษาวิถีชีวิตของสังคมชาวชนบทที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นั้น ๆ ให้มากที่สุด

วนเกษตร มาจากคำว่า วน ที่หมายถึงป่าที่มีความหลากหลายของทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตและคำว่า เกษตร หมายถึงการใช้ที่ดินในการผลิตพืชหรือสัตว์ เช่น การเพาะปลูกพืช การทำป่าไม้ ประมง ปศุสัตว์ต่าง ๆ ดังนั้น วนเกษตรจึงหมายถึง การใช้ที่ดินในการผลิตพืช และสัตว์ให้มากชนิดหรือมีความซับซ้อนและหลากหลายทางชีวภาพใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุด หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การทำเกษตรร่วมกันกับการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยมีรากฐานหรือปัจจัยการผลิตที่มาจากท้องถิ่นเอง ทั้งนี้การทำวนเกษตรจะมีลักษณะแตกต่างหรือผันแปรไปตามสภาพพื้นที่ รวมถึงทัศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีและความรู้ ความสามารถในการจัดการของแต่ละท้องถิ่นเอง

ระบบวนเกษตรสามารถแยกออกเป็น 4 รูปแบบองค์ประกอบของกิจกรรมหลักได้แก่

1.1 ระบบป่าไม้ร่วมกับการปลูกพืชเกษตรเป็นการปลูกพืชเกษตรแทรกในพื้นที่สวนป่าซึ่งสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น ปลูกต้นไม้แนวขอบรอบนอกของแปลงปลูกพืชเกษตร ปลูกต้นไม้สลับแถวเว้นแถว ปลูกสลับเป็นแถบ ๆ หรือปลูกผสมกันอย่างไม่เป็นระเบียบระหว่างไม้ป่ากับพืชเกษตร

1.2 ระบบป่าไม้ร่วมกับการทำปศุสัตว์เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันระหว่างพื้นที่ป่าไม้ และการเลี้ยงสัตว์ โดยปลูกหญ้าหรือพืชอาหารสัตว์ในสวนป่า แล้วปล่อยสัตว์เข้าไปเลี้ยงในสวนป่าโดยตรง

1.3 ระบบเกษตรป่าไม้และปศุสัตว์เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันระหว่างกิจกรรมหลักทั้งสาม คือการป่าไม้ การเกษตร และการปศุสัตว์ ควบคู่ไปพร้อม ๆ กัน เป็นการรวมสองระบบข้างต้นเข้าด้วยกัน

1.4 ระบบป่าไม้ร่วมกับการทำประมง เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันระหว่างพื้นที่ป่าไม้ และการประมง เช่น การทำฟาร์มกุ้ง และทำฟาร์มหอยตามป่าชายเลน หรือการเลี้ยงปลาน้ำจืดตามร่องน้ำระหว่างแถวหรือคันคูของต้นไม้ เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุเรขา สุพรรณไพบูลย์ (2530) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวของของจังหวัดจันทบุรี พบว่าชาวของมีค่านิยมความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม เป็นลักษณะเฉพาะของเขาเอง เช่น ประเพณีและพิธีกรรม การนับถือผีบรรพบุรุษ ที่เรียกว่า “การเล่นผีหิ้ง” และ “ผีโรง” ประเพณี การแต่งงาน การปกครอง การจัดระเบียบของสังคม ตลอดจนกฎเกณฑ์การควบคุมความประพฤติของชนในกลุ่มและภาษาพูด

ขวัญชีวัน บัวแดง (2545) ได้ศึกษาเรื่อง เอกลักษณะทางศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ของกลุ่มกะเหรี่ยงทางภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งได้ชี้ให้เห็นถึงการมองเรื่องอัตลักษณ์ทั้งทางศาสนาและชาติพันธุ์ในช่วงเวลาที่ผ่านมา เป็นการมองในลักษณะของสารัตถะนิยมที่ถือว่าเป็นสิ่งที่เป็นแก่นแท้ที่มีอยู่โดยธรรมชาติมาดั้งเดิมก็คือการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตามเขียนของขวัญชีวัน ได้เน้นมองที่การปฏิบัติในท่ามกลางความสัมพันธ์ทางอำนาจ ซึ่งทำให้อัตลักษณ์เรื่องของกระบวนการสร้างตัวตนในท่ามกลางการปะทะสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่าง ๆ ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ มีลักษณะที่เป็นกลยุทธ์และเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง ขวัญชีวัน ได้ค้นพบการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางศาสนาที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง และในกลุ่มคนที่แสดงตนว่านับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งก็มีการปฏิบัติทางศาสนาที่หลากหลาย การนับถือศาสนาเป็นเรื่องการแสดงตัวตนของคน ๆ หนึ่งในช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่ง เพื่อแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับกลุ่มที่นับถือศาสนานั้น ๆ

เสมอชัย พูลสุวรรณ (2544) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการปรับตัวและสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมหรือกระบวนการสร้างจิตสำนึกชาติพันธุ์ของชาวไตใหญ่ (ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศพม่า) ภายใต้ปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมพม่า ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของผู้ปกครองรวมถึงกับวัฒนธรรมของคนไตกลุ่มอื่น ๆ ภายใต้โครงสร้างพหุสังคม เสมอชัยสังเกตเห็นการปรุงแต่งรูปลักษณะทางวัฒนธรรมของ “ไตใหญ่” ในปัจจุบันว่าได้เกิดขึ้นภายใต้ 3 กระบวนการหลักด้วยกัน คือ 1) ความพยายามสร้าง “อดีต” ขึ้นมาเพื่อสนองเงื่อนไขทางสังคมในปัจจุบัน 2) การแสดงบทบาทในเชิงสัญลักษณ์ที่ทั้งท้าทาย ต่อรองและประนีประนอมกับวัฒนธรรมพม่าและ 3) การแสวงหาความหมายและแหล่ง

อ้างอิงใหม่ ๆ ให้ความสำคัญเป็น “ไตใหญ่” ซึ่งสามารถสังเกตจากการทำงานของกระบวนการเหล่านี้ ได้ผ่านวิธีที่ชาวไตใหญ่พยายามนิยามความหมายของพื้นที่ทางวัฒนธรรมในความสนใจของเรา โดยการสร้างอดีตของไตใหญ่ โดยอาศัยเครื่องมือที่สำคัญคือ ตำนาน

ประสิทธิ์ สิปรีชา (2545) ได้ศึกษาเรื่อง ระบบเครือญาติและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ในกระแสความเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ระบบเครือญาติของชาวม้งท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยแนวคิดกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม การครอบงำและเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการผลิตซ้ำใหม่ทางวัฒนธรรม ข้อค้นพบในงานวิจัยดังกล่าว คืออัตลักษณ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง สืบทอดผ่านทั้งทางสายเลือดและทางวัฒนธรรม ความเข้มข้นของระบบเครือญาติในทางวัฒนธรรมถูกผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่า ผ่านนิทานว่าด้วยต้นกำเนิดระบบแซ่ การใช้ศัพท์เรียกเครือญาติ พิธีแต่งงาน พิธีศพและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชีวิตประจำวัน เป็นต้น เมื่อการพัฒนาและความทันสมัยเข้ามาสู่สังคมม้ง นั่นคือสาเหตุหลักที่ส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและความสัมพันธ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อย่างไรก็ตาม ผู้นำกลุ่มเครือญาติและพิธีกรรมได้พยายามรื้อฟื้นความเข้มแข็งของระบบเครือญาติเพื่อนำมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์และแก้ปัญหาในบริบทของความทันสมัยที่เกิดขึ้น พรหมแดนของความเป็นรัฐชาติมิได้เป็นอุปสรรคต่อระบบเครือญาติของชาวม้งแต่อย่างใด

อเนก รักเงิน (2551) ได้ศึกษาเรื่อง ชาติพันธุ์สัมพันธ์กับการปรับตัวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ของในจังหวัดจันทบุรี มีความมุ่งหมายในการศึกษาคือ เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางด้านชาติพันธุ์ที่ส่งผลต่อการต่อการสร้างขึ้นมาใหม่ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นของ ภายใต้บริบทการพัฒนาของรัฐไทย และเพื่อศึกษากระบวนการรวมกลุ่มทางชาติพันธุ์ของภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป พบว่า บ้านคลองพลู เป็นท้องถิ่นที่มีกลุ่มคนที่เรียกตนเองว่า “ของ” ตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มที่มีภาษาและวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม แต่เมื่อการพัฒนาของรัฐหันมาให้ความสำคัญกับความเป็นท้องถิ่น ภายใต้กรอบคิดวัฒนธรรมชุมชน จึงเปิดโอกาสให้คนบ้านคลองพลูร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ เสกสรรความเป็นท้องถิ่นในนามที่เรียกว่า “ของ” ด้วยกระบวนการนำภาษาและวัฒนธรรมของที่สูญหายไปกลับมา รื้อฟื้นและประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ โดยมีเป้าหมายเพื่อต้องการสร้างความแตกต่างระหว่างบ้านคลองพลูกับท้องถิ่นอื่น ๆ ทำให้บ้านคลองพลูเป็นที่รู้จักกันในนามที่เรียกว่า “ชุมชนของ” ผลกระทบจากการรื้อฟื้นความเป็นของที่เกิดขึ้นได้กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ และทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอำนาจท้องถิ่นเพื่อต่อสู้แย่งชิงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ทั้งนี้พบว่า ความเชื่อเรื่องการมีบรรพบุรุษร่วมกัน ซึ่งสะท้อนผ่านพิธีกรรมการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ก็เป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติเพื่อแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างคนของกับกลุ่มคนไทยและคนจีนในบ้านคลองพลู และเป็นการสร้างสำนึกความเป็นของที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

สุทธิวิทย์ จรดล (2548) ได้ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาว
ของในจังหวัดจันทบุรี: กรณีศึกษาเฉพาะชาวของในตำบลตะเคียนทอง กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัด
จันทบุรี มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวของ
ในตำบลตะเคียนทอง กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ศึกษาถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง
ดังกล่าวและความพึงพอใจของชาวของที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่า
ผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมชาวของมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น แต่ความสัมพันธ์
ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนและสมาชิกในชุมชนยังไม่เปลี่ยนแปลง และผลของการเปลี่ยนแปลง
ทางวัฒนธรรมขั้นตอนและอุปกรณ์ที่ใช้ในประเพณีการแต่งงานมีการเปลี่ยนแปลงไป การเล่นผีหิ้ง
ผีโรง มีผู้เล่นอยู่เป็นส่วนใหญ่ ด้านวิถีการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันมีการ
เปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิม ชาวของมีความพึงพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมเพราะทำให้
เกิดความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต ส่วนทางด้านวัฒนธรรมชาวของไม่ต้องการให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลง เพราะเขาวชนชาวของเลือกรับเอาวัฒนธรรมของคนเมืองและของตะวันตกมาใช้มาก
จนเกินไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ในที่นี้จะพิจารณาหัวข้อเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล
2. การตรวจสอบข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย มีวิธีการดังนี้

1. การวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research)

1.1 เอกสารชั้นต้น (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ หนังสือของท่านพ่อเขียนวัดกะทิง สมุดบันทึกของผู้นำชุมชน

1.2 เอกสารชั้นรอง (Secondary Data) เพื่อเป็นเอกสารที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ คือ เอกสารจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับชาวของ

2. การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์ในที่นี้ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นวิธีการหลัก คือการสัมภาษณ์เจาะลึก ซึ่งมุ่งรวบรวมข้อมูลรายละเอียดแบบเจาะลึก เพื่อนำข้อมูลมาอ้างอิงและอธิบายในประเด็นการวิจัยถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าไปหาข้อมูลในพื้นที่ (Field Research) และสัมภาษณ์ผู้ที่ให้ข้อมูลหลัก (Key-informant) แบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ดังนี้

- 2.1 กลุ่มผู้นำชุมชน

2.1.1 นายเนิน พันผาย อดีตกำนัน ต.คลองพลู

- 2.2 กลุ่มเกษตรกรชาวของ

2.2.1 นางมารศรี กงที

2.2.2 นายพา ไตวงษ์

2.2.3 นางรำแพน ศิละปาน

2.2.4 นางราตรี กลสิทธิ์

- 2.3 กลุ่มชาวของทำนา ตำบลตะเคียนทอง
  - 2.3.1 นายเทียม ฉัตรเงิน
  - 2.3.2 นางพัค งามพร้อม
  - 2.3.3 นายพุ่ม ฉัตรเงิน
  - 2.3.4 นางทองดี วงศรี
  - 2.3.5 นางทองคำ ฉัตรเงิน
- 2.4 กลุ่มพระสงฆ์
  - 2.4.1 พระสี เตชพโล พระวัดตะเคียนทอง
  - 2.4.2 พระมหาหงส์สา สีลสุทฺโธ พระวัดกะทิง
  - 2.4.3 พระครูประดิษฐ์ศาสนการ เจ้าอาวาสวัดทุ่งตายน
- 2.5 กลุ่มผู้นำองค์กรส่วนท้องถิ่น
  - 2.5.1 นายสมชาย นาสวน นายกเทศบาลตำบลคลองพลู
  - 2.5.2 นายประวิทย์ หนูเชื้อเรียง นายกเทศบาลตำบลชากไทย
  - 2.5.3 นายสุเนศ เลียงเหนือ นายกเทศบาลตำบลจันทเขลม
- 2.6 อดีตลูกจ้างหน่วยป้องกันและรักษาป่า
  - 2.6.1 นายไพฑูรย์ คงที่
- 2.7 กลุ่มชาวของตำบลจันทเขลม
  - 2.7.1 นายอ้น พิเศษ
  - 2.7.2 นางรำแพน ศิละปาน
  - 2.7.3 นายระพิน สินธุประเสริฐ

3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

โดยการสังเกตการณ์ที่จะนำมาใช้ในงานวิจัยนี้ก็คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เป็นการหาข้อมูลจากการสังเกตโดยตัวผู้วิจัยเอง ในฐานะเป็นลูกหลานเกษตรกรของชาวจันทบุรีและอาศัยอยู่ในพื้นที่ถิ่นฐานดั้งเดิมของชาวของ ซึ่งรับรู้ในวัฒนธรรมและการทำเกษตรกรรมพื้นบ้าน จึงนำการสังเกตการณ์ที่เป็นประโยชน์มาใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้ ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและการเข้าร่วมพิธีกรรมเกี่ยวกับของ อันได้แก่ พิธีการแต่งงาน พิธีบุญส่งทุ่งและการทำนาเอาแรงลงแขกของของ

สืบค้นข้อมูลมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ในที่นี้จะใช้รูปแบบการตรวจสอบ คือ

1. การตรวจสอบโดยใช้แหล่งข้อมูลที่ต่างกัน เช่น เอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เป็นต้น
2. การตรวจสอบโดยใช้ผู้สัมภาษณ์ที่ให้ข้อมูลหลักที่มีจุดยืนต่างกัน เช่น กลุ่มชาวชอง และนักวิชาการ เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์ใช้การตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์โดยเริ่มจากการพรรณนาให้เห็นลำดับเหตุการณ์และวิเคราะห์เชิงสาเหตุในประวัติศาสตร์ โดยใช้การตีความตามกรอบเศรษฐศาสตร์การเมืองแนววัฒนธรรมของปีแอร์ บูร์ดิเยอ

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการนำเสนอผลการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมของกบฏเกษตรกรรมพื้นบ้าน กรณีศึกษาชุมชนของใน อำเภอบางขัน จังหวัดน่าน ผู้วิจัยจะแบ่งหัวข้อออกเป็น 4 หัวข้อใหญ่ ๆ ดังนี้

1. บริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ของ
2. วัฒนธรรมของกบฏเกษตรกรรมในยุคดั้งเดิม
3. วัฒนธรรมของกบฏเกษตรกรรมสมัยใหม่
4. วัฒนธรรมของกบฏเกษตรกรรมทางเลือกในอนาคต

บริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ของ

“ของ” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์โบราณที่การสันนิษฐานว่า อาจมีการตั้งถิ่นฐานมาแล้วร่วมพันปี ดังจะเห็นได้จากชื่อเขียนของ มงสิเออร์ เอ็มเบอริ ในหนังสือ “เลอแคม โบซ” ว่ามีบาทหลวงคนหนึ่งได้พบศิลาจารึกอักษรสันสกฤตที่บริเวณเขาสระบาป มีข้อความว่า “จันทบุรี ได้ตั้งมาช้านาน ประมาณ 1,000 ปีแล้ว เวลานั้นเรียกว่า ครวนครบุรี” (อเนก รักเงิน. 2551 : 13) ร่องรอยการเป็นชาติพันธุ์โบราณของของยังปรากฏในบันทึกของนักการทูตจีนชื่อ โจวคำกวน ที่มาเยือนราชอาณาจักรเขมรในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14 ในบันทึกนี้ยังกล่าวถึงชนพื้นเมืองที่เรียกว่า Chuang หรือ จวง ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ตามป่าเขาและถูกจับมาขายเพื่อใช้สอยเป็นทาสในเรือนของชาวเขมร ซึ่งโจวได้ระบุว่าชนชาวป่าของกัมพูชาสมัยนั้นไม่ได้พูดภาษาเขมรพวกเขาไม่มีบ้าน แต่ทั้งครอบครัวจะเที่ยวเร่ร่อนไปตามป่าเขา ทำการล่าสัตว์และแบ่งปันสัตว์ที่ล่ามาได้ในกลุ่มของตนเอง ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือโจวได้กล่าวด้วยว่าชนพื้นเมืองบางกลุ่มได้เพาะปลูกกระวานและต้นฝ้าย ซึ่งก็สอดคล้องกับคำบอกเล่าของชาวของจังหวัดจันทบุรีที่ว่า กระวานนั้นเป็นพืชเครื่องเทศที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวของอย่างยิ่ง (สุวิไล เปรมศรีรัตน์และคณะ. 2550 : 12-13)

ร่องรอยของของในยุคประวัติศาสตร์ของไทยที่มีการบันทึกไว้ เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2349 สุนทรภู่ ได้กล่าวถึงชุมชนของในคำบเลนิคือ จังหวัดระยอง และต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เขียนถึงกลุ่มของไว้ในพระราชนิพนธ์เสด็จประพาสจันทบุรีในปี พ.ศ. 2419 ว่ากลุ่มของถูกจัดเป็นไพร่ช่วยในระบบไพร่ โดยเป็นกองส่วยเร็ว ส่วยกระวาน ขึ้นกับเมืองจันทบุรี (อเนก รักเงิน. 2551 : 13)

พิจารณาจากภาษาจากที่ใช้แล้ว นักภาษาศาสตร์ได้จัดให้ภาษาของอยู่ในตระกูล ออสโตรเอเชียติก (Austro - asiatic) กลุ่มมอญ - เขมร (Mon - khmer) แต่เนื่องจากภาษาของมีแต่ภาษาพูด

ไม่มีตัวอักษรหรือภาษาเขียน ดังนั้นชาวซอจึงไม่บันทึกประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเผ่าพันธุ์ตนเองไว้เลย แต่ใช้วิธีการบอกเล่าและปฏิบัติสืบต่อกันมาเท่านั้น (อเนก รักเงิน. 2551 : 14)

“ซอ” เป็นชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์โบราณที่พิจารณาจากภาษาแล้วจะเป็นการผสมผสานระหว่างขอมกับมอญ โดยทั่วไปของอาศัยอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทยและส่วนหนึ่งของกัมพูชาจากหนังสือเรื่อง “แคมโบช” เขียนโดยนักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศสทำทราบว่า “ซอ” ได้มาตั้งถิ่นฐานบริเวณภาคตะวันออกเฉียงมาก่อนการสถาปนาสยามประเทศเสียอีก (สุชาติ เถาทอง. 2544 : 13) ซึ่งมีผู้สันนิษฐานจากตำนานของพระนางกาไวรวมถึงศิลาจารึกภาษาสันสกฤตว่า ชุมชนซออาจมีอายุมากกว่าพันปีมาแล้ว (ธรรม พันธุศิริสด. 2544 : 21)

ในปัจจุบันชาติพันธุ์ซอกลายเป็นกลุ่มชนที่กระจายตัวแทรกอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียง ไม่ว่าจะเป็น จันทบุรี ระยอง ตราด ปราจีนบุรี สระแก้วและฉะเชิงเทรา รวมถึงพื้นที่ในเขตชายแดนของไทยและกัมพูชา เราพบว่ามีวาทกรรมเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของซออยู่ 2 กระแส คือ

1. วาทกรรมหลักมองซอในฐานะที่เป็นคนป่า วาทกรรมนี้นิยามซออย่างเห็นได้ชัดคือในทางกายภาพ ชาวซอจะมีรูปร่างเล็กกว่าคนไทยโดยทั่วไป ผิวเนื้อดำแดง ผมหยิกขดติดหนังศีรษะ มีใบหน้ารูปสามเหลี่ยม หน้าผากกว้างเถิก จมูกแบนโต ปากหนา ตาโปนและคิ้วคด (กรรณิการ์ เกณิกานนท์และคณะ. 2522 : 89) วาทกรรมนี้กดทับอัตลักษณ์ของซอไม่ให้เป็นที่รู้จัก จนชาวซอเองต้องหลบซ่อนฐานะของตนเองว่าเป็นชาวซอ ในขณะที่เดียวกันประชาชนของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงก็ไม่ยอมรับว่าชาวซอเป็นบรรพบุรุษผู้ตั้งถิ่นฐานเดิมของภาคตะวันออกเฉียง

2. วาทกรรมทวนกระแสมองว่าชาวซอเป็นผู้สร้างวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียง วาทกรรมดังกล่าวมองว่า ชาวซอมีอาณาจักรของตัวเองคือ มีศูนย์กลางอยู่ที่จันทบุรี ชาวซอได้พัฒนาชุมชนของตัวเองจนมีภาษาซอและสร้างเมืองขึ้นมาเพื่อเป็นศูนย์กลางการค้าขายเครื่องเทศและสมุนไพรกับประเทศอินเดียและจีน ตัวอย่างเช่น เมืองเพนียด ซึ่งอยู่ในตำบลทองทั่ว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ก็ถูกตีความว่าเป็นเมืองของพระนางกาไวในอดีต นอกจากนี้ ประเพณีท้องถิ่นที่ยังคงดำรงอยู่ในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงในปัจจุบัน ก็เป็นประเพณีที่เป็นของชาวซอโดยตรง เช่น การทำบุญส่งทุ่ง การไหว้ขวัญข้าว การทำพิธีหิ้งผีโรง และท้ายสุดคือสำเนียงพูดซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วประเทศก็มีพื้นฐานมาจากภาษาซอ เช่น อะไรอี หมดเข็ด (หมดลั่น) เว็จ (ห้องส้วม) เป็นต้น (พระครูธรรมสรคุณ และธรรม พันธุศิริสด. 2541 : 18)

ในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ซอยังตั้งถิ่นฐานหลักอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำจันทบุรี ในเขตอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี โดยคนซอรวมกันเป็นกลุ่มตามหมู่บ้านต่าง ๆ ภายในตำบลต่าง ๆ และมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ภาษาวัฒนธรรมและพิธีกรรมเฉพาะกลุ่มคน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่ทำให้คนซอแตกต่างจากคนอื่น ซอในเขตอำเภอเขาคิชฌกูฏที่ยังอยู่กันเป็นชุมชนจะมีอยู่ใน 5 ตำบล (เลิน พันผาย. สัมภาษณ์. 2557) ได้แก่

1. ตำบลพลวง มีคนของอาศัยอยู่ 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านพลวง บ้านกะทิง บ้านทุ่งตาดิน และบ้านพังกะแลง
  2. ตำบลชากไทย มีคนของอาศัยอยู่ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านทุ่งสะพานและบ้านชากไทย
  3. ตำบลตะเคียนทอง มีคนของอาศัยอยู่ 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านลำพัง บ้านตะเคียนทอง (แบ่งออกเป็น 3 หมู่บ้าน) บ้านป่าชากตะเคียนทอง และบ้านชำเคราะห์
  4. ตำบลคลองพลู มีคนของอาศัยอยู่ 7 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านคลองพลู (แบ่งออกเป็น 2 หมู่บ้านน้ำขุน (แบ่งออกเป็น 2 หมู่) บ้านทุ่งกะบิน บ้านหลังเนินและบ้านวังขามุก
  5. ตำบลจันทเขลม มีคนของอาศัยอยู่ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านคลองใหญ่และบ้านจันทเขลม
- วัฒนธรรมของชองโดยภาพรวมตั้งแต่อดีตมาจนถึงก่อนยุคสมัยใหม่ในปัจจุบันนั้น พบว่าตั้งอยู่บนฐานการนับถือผี ศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาเป็นหลัก ดังนี้

1. วัฒนธรรมการเกิด การแต่งงานและการตาย

1.1 วัฒนธรรมการเกิด

ชาวของสมัยโบราณ ส่วนมากผู้ที่เป็นสามีภรรยา กัน เมื่อภรรยาตั้งท้องได้ 5 เดือน สามีจะไปหาหมอดำยาแมตุภรรยาและจะใช้รูป-เทียนบอกผีเรือนก่อน หมอดำยาจะให้คนที่ท้องนอนหงายเพื่อที่จะคลำท้องหรือแปรท้อง เพื่อให้ลูกในท้องอยู่อย่างปกติ หากผีท้องตั้งท้องมีอาการปวดไม่สบาย สามีก็จะหายาจากหมอในหมู่บ้านต้มยากล่อมกุมารให้กิน แล้วจะให้หมอทำพิธีสวดขับผีพรายทำน้ำมนต์ เอาด้ายมงคลผูกไพรแขวนคอไว้ (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ต่อมาเมื่อตั้งท้องได้ 7 – 9 เดือน สามีจะเตรียมไม้พินและหาหมอดำยาตรวจท้องตอนค่ำทุกวัน ส่วนไม้พินเพื่อเอาไว้ก่อไฟให้คนคลอดลูกใหม่นอนอย่างไฟจนครบ 3-7 วัน ตลอดทั้งวันทั้งคืน โดยมีเคล็ดที่ว่าถ้าสามีตัดขามักคลอดลูกเป็นผู้ชาย ถ้าตัดสันจะคลอดเป็นผู้หญิง (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ต่อมาเมื่อตั้งท้องครบ 9 เดือนแล้ว หมอดำยาจะคอยดูแลว่าลูกในครรภ์หันหัวลงแล้วก็จะเตรียมเตาไฟดิน แคร่นอนไฟ ยาดอง ยาร้อน ใบไม้สีกุ๊ก ขมิ้นเหลือง เหล้าขาว กะดัง เปลผ้าขาวม้า เชือกโยงยึด ไม้รองคัน เสื้อห่อรก เกลือ เคล้ารกไพล น้ำมนต์สะเดาะเคราะห์ (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

เมื่อคลอดได้ 3-7 วัน จะต้องทำพิธีดับพิษไฟเอาลูกขึ้นเปล แล้วผูกข้อมือ หมอดำยาเรียกว่า ซาจ๊าบ จากนั้นการนอนไฟ คนลูกอ่อนจะนอนตอนกลางคืนจนครบ 1 เดือน หากเด็กไม่สบายจะต้องกวาดซางทุกค่ำ ไช้มหาหิงษ์ก้อนรนไฟได้กดสะคือ ทำพิธีโยนแม่ซื่อ เด็กจะไม่ร้องไห้ตอนค่ำ (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

1.2 วัฒนธรรมการแต่งงาน

คนของมีพิธีกรรมแต่งงาน 2 พิธี คือพิธีกาดักและพิธีกรรมคาทั่วไป พิธีกาดักเป็นการแต่งงานของลูกสาวคนโต เนื่องจากเป็นลูกที่ช่วยเหลืองานในบ้านแทนแม่ ฉะนั้นเมื่อลูกสาวคนโตจะออกเรือนไปตั้งครอบครัวใหม่ จึงทำพิธีให้เหมาะสมกับความรัก ถ้าเป็นลูกสาวคนอื่น ๆ ก็ทำพิธีกรรมคา (สุเรขา สุพรรณไพบุลย์. 2530 : 71) ยกเว้นแต่ถ้าลูกสาวคนโตตายก่อนแต่งงานหรือไม่ได้แต่งงานก็จะเป็นลูกสาวคนสุดท้อง ก่อนจะเข้าพิธีแต่งงานกาดักหรือพิธีกรรมคานั้น ช่วงก่อนแต่งงานถือเป็นประเพณี ห้ามโดยเด็ดขาดว่า ฝ่ายหญิงจะไปไหนมาไหนกับชายไม่ได้ มิฉะนั้นจะผิดผี เริ่มแรกชาย-หญิง หนุ่ม-สาว เมื่อรักกันแล้ว โดยมากจะไปสู่ขอกับพ่อแม่ พี่น้อง ฝ่ายหญิงก่อน คือผู้ชายจะต้องไปหาเต้าแก่และเพื่อนบ้านไปขู่ขอ คินแรกต้องเอาเหล้า 1 ขวด หมากพลูจิบ 1 คู่ ผ้าแดงผ้าขาวใส่พานไก่อคือ 1 ขามไปบ้านเจ้าสาว ถ้าเจ้าสาวยินยอมตกลงร่วมรัก ฝ่ายพ่อแม่เจ้าสาวก็นัดพี่น้องมา กับสินสอดอีกในคืนที่ 2 ต้องจัดสำรับไก่อคือเหล้า 2 ขวด แล้วก็นัดหมั้นและแต่งงานต่อไป (เงินผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ของในสมัยโบราณ นั้นปรากฏว่า เมื่อหญิงชายที่หมั้นกันด้วยเงินหรือทองก็แล้วแต่ พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะให้เจ้าบ่าวมาอยู่ช่วยทำกินในบ้านฝ่ายหญิงได้เลย ตลอดจนหลับนอนสมสู่อย่างสบาย การอนุญาตให้ฝ่ายชายเข้าอยู่ก่อนแต่งงานทางประเพณีของ เรียกว่า อยู่ทดลองดูใจกันก่อนว่าลูกเขยขยันต่อพ่อตาแม่ยายหรือเปล่า ถ้าผู้หญิงเกิดท้องขึ้นการแต่งงานก็จะเลื่อนจนกว่าลูกจะคลอด ถ้าเกิดบังเอิญทะเลาะกับฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะไม่ขอค่าสินสอดคืน หากฝ่ายชายไม่สามารถหาเงินมาแต่งงานได้ พ่อตาแม่ยายก็จำเป็นต้องจัดงานพิธี หากฝ่ายชายไม่ยอมหาเงินแล้วย้ายออกไปมีครอบครัวใหม่มีลูก 3-4 คนจนผีสาวปู่ย่าตายายมารบกวนทำให้เกิดการเจ็บป่วยเรียกว่า ผีนางสิง หากิน ฝ่ายชายหญิงก็ร่วมใจกันจัดของเช่นผีแต่งงานงานให้ลูกต้องจนได้ (เงินผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ขั้นตอนการจัดพิธี แต่งงานกาดัก ก็ต้องทำโรงปรับพิธีที่ดินฝ่ายหญิง โดยหาหมอมีมาแสดงการเส้นผีเป็นคณะมี 6 คน เครื่องเล่นกาดักมีกลองโทน 1 ลูก ซอซ้าง 1 ซอม่า 1 เขาวัว 1 เขาควย 1 คนเช่นผี 1 ทำพิธีตอนกลางคืน เวลา 2 ทุ่ม – 4 ทุ่ม จัดรำริม 4 ถาด เหล้าเส้น 2 ขวด เด็กผู้ใหญ่อายุ 8-9 ขวบ 2 คน ผู้ชาย 2 คน ไว้รำคนละ 3 รอบ ส่วนกลองตีตลอดระหว่างทำการเช่นจนเสร็จพิธี (เงินผันผาย. สัมภาษณ์. 2557) และเครื่องมือทำมาหากินที่สำคัญมาก คือขวานปูลูต้องคอยลับคมขวานให้คมอยู่เสมอ เพื่อจะได้ทำมาหากินได้ดี ความหมายของการทำก็คือ เสียงไก่อขึ้นแสดงว่าเข้าแล้วคืนขึ้น แล้วหีบเครื่องมือทำมาหากินออกป่าโดยเร็วไว เมื่อพบไม้ก็ใช้ขวานปูลูโค่นลงแล้วหมอปูลูจะจับศีรษะคู่บ่าวสาวโอบกั้นเบา ๆ หมายความว่า ให้ร่วมกันทำมาหากิน แล้วเป่าหู 3 ที หมายความว่า ให้เป็นคนใจคอหนักแน่นเอือกเย็น ไม่หุเบา ให้คู่บ่าวสาวกินน้ำมนต์จากขันใบเดียวกัน แสดงว่า สุขทุกข์ด้วยกัน (สุเรขา สุพรรณไพบุลย์. 2530 : 73)

อาชีพที่เกี่ยวกับป่าของชองจะเข้าไปมีบทบาทในพิธีกรรมมากกว่าเทพเจ้าหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาใด ๆ เป็นชนพื้นเมืองที่อิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียในทุกทางถึงแม้ว่าชองจะเรื่องอำนาจ อิทธิพลของชองก็ไม่มีบทบาทใด ๆ เลย แม้แต่เทพเจ้าของอินเดีย ก็เป็นเพียงเอ่ยนามเท่านั้นไม่มีอิทธิพลทางความเชื่อ (สุเรชา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 78)

สรุปพิธีแต่งงานของ ความหมายเครื่องพิธี คือแต่งงานกาคัก แปลว่าใหญ่โตมีช้างม้า วัว ควาย กระต๊อง ทับ ไทรชอ แห่งเป็นขบวน หมายถึงแต่งให้ผีปู่ย่า ตายาย ที่เคยทำมาครั้งแรกโบราณครั้งหนึ่งเด็กชายหญิง คนชองอยู่ในป่าดงนานนับพันปี พ่อแม่ไปทำงานลูกหลานคิดของเล่นช่วยกันหามาสมมติแต่งงานให้สนุกสนาน จนทำให้ผีปู่ย่า ตายาย เจ้าป่าออกมาดู ก็สนใจจึงคลบนันดาลสิงสู่เป็นร่างทรงให้จัดพิธี แต่งงานเหมือนเด็กชายหญิงที่เคยเล่นแสดงมาแล้วและขอให้ทำกับผีมีเชื้อสายของวงศ์ตระกูลชองเหล่านั้นและยังช่วยคุ้มครองให้ตระกูลกลุ่มชองนั้น โชคดีอยู่สุขสบาย ต่อมาจึงทำพิธีกันมาตลอดถึงปัจจุบัน (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

1.3 วัฒนธรรมการตาย

ในสมัยโบราณเมื่อมีคนตายญาติพี่น้องก็จะใช้ผ้าขาวตราสังศพให้แน่นหนาแล้วใส่โลง ทำเชิงตะกอนให้สูงจากพื้นดินเพื่อใส่พินข้างล่าง แล้วยกโลงศพวางบนเชิงตะกอนนั้น ส่วนเพื่อนบ้านที่ไปเผาก็นำไม้พินเล็ก ๆ ไป หมอผีประจำหมู่บ้านจะใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ แล้วกล่าวคำให้ผู้ตายไปสู่สุคติอย่าห่วงกังวลลูก ๆ หลาน ๆ แล้วหมอผีจะจุดไฟ ลูก ๆ หลาน ๆ ญาติพี่น้องก็ใส่พินที่นำมานั้น ส่วนใหญ่จะเผาตอนกลางวันประมาณพระอาทิตย์คล้อยเที่ยงไปเล็กน้อย ประมาณว่าศพต้องไหม้หมดก่อนเย็นค่ำ เพราะถ้าเย็นค่ำไปแล้วเดี๋ยวสัตว์ร้ายจะมารบกวนได้ ถ้าเป็นการตายด้วยโรคระบาด เช่น ฝีดาษ โรคห่า แล้วจะรีบเผาทันที ไม่ให้ค้างคืน และเมื่อเผาแล้วจะอพยพโยกย้ายหมู่บ้านทันที (สุเรชา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 78)

คนชองในเขตตำบลตะเกียนทองและตำบลคลองพลู ที่อยู่มาไม่น้อยกว่า 300 ปี ห้อมล้อมด้วยป่าดงดิบ จะพบว่าอยู่อาศัยบนแผ่นดินที่อุดมด้วยข้าว น้ำ ปลาและของป่านานาชนิด ซึ่งเป็นเครื่องประกอบเลี้ยงชีพในชีวิตประจำวันมาโดยตลอด ดังนั้นชาวชองทุกคนยามป่วยไข้จะไม่มีหมอเหมือนกับปัจจุบัน แต่มีหมอทางไสยศาสตร์ คนชองที่ได้เรียนวิชาเวทมนต์ทางไสยศาสตร์สามารถเรียนรู้ธาตุทั้งภายในร่างกายได้ เพื่อจะช่วยให้คนป่วยหายได้ทุกโรค (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

แต่กระนั้นเมื่อดับสังขารแล้ว ชาวชองคนใดที่จิตดับแล้วจะต้องมีการบอกทางให้ไปสู่สุคติในพบน้ำ ด้วยการว่า พุทโธ จากนั้นต้องทำพิธีชำระอาบน้ำร้อนที่มลทินติดตัวให้สะอาดและประโลมด้วยน้ำหอม ผ้าห่ม เครื่องแต่งกายที่ใหม่ ๆ และต้องเอาสังคัมภ์ศพเพื่อที่จะเอาไว้เป็นค่าผ่านด่านที่จะข้ามไปสู่โลกหน้าให้สะดวก จากนั้นพี่น้องจะต้องทำกรวยด้วยใบตอง ใส่ดอกไม้

เพื่อพนมมือกราบไหว้เขาจุลามณีและยังใช้ด้ายขาวเป็นสายสัญญาณผูกด้ายคอย เพื่อจะให้ผู้ตายมี
อาการหงิกงอ การนำโลงใส่โดยมากยาว 4 ศอก กว้าง 1 ศอก เมื่อเสร็จงานด้วยสายสัญญาณตามมุมเอา
เหล้า 4 ขวดและเครื่องใช้ มีด ขวาน (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

การทำน้ามนต์ธรณีสารพรมเพื่อจะไม่ให้มีเสนียดจัญไรกับผู้ทำโลง แล้วก็ห้าม
ขึ้นบ้าน แล้วคนอยู่บนเรือนจะดักมอถามว่าจะเอาใส่ใคร คนห้ามบอกว่าจะใส่เฉพาะคนที่ตายคนเดียว
นี้เอง จากนั้นก็จะหาบเอาไปที่ศพแล้วก็ให้ลูกหลานทำพิธีขอขมาลาโทษผู้ตายแล้วก็เอาใส่โลง
จากนั้นก็เอาลงดินทำมาไว้ให้สูง 1 เมตร จุดตะเขงรูปตลอดวันคืน จากนั้นก็กำหนด สวดอภิธรรม
ไม่น้อยกว่า 4 คืน แต่ถ้าตายโหงจะไม่เอาไว้ที่บ้าน ต้องเอาไว้วัดหรือไม่ก็เผา ฝังไปที่เดียวเลย แต่ต้อง
นิมนต์พระสงฆ์ อย่างน้อย 4 องค์สวดกัมฐาน บังสุกุลแล้วต่อไปก็จะเก็บกระดูก เมื่อไฟเผาเย็นลง
แล้วเอามาสวดกระดูกอีกหนึ่งคืน (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

เมื่อไว้ศพครบกำหนดแล้ว วันที่ห้ามเผาศพ คือวันอาทิตย์ วันพระ วันเสาร์ วันอังคาร
ก่อนจะเอาศพออกจากบ้าน หมอพิธีสัปเหร่อจะทำด้ายสายสัญญาณ ผูกข้อมือและคอเด็กทุกคนกัน
วิญญาณผู้ตายจะทำให้เกิด เจ็บป่วยได้ หมอจะให้ญาติพี่น้องนำสำหรับอาหารหวานคาวเช่น บอกผี
ที่ตายอีกครั้ง จากนั้นจะเอาศพออกไปเผาป่าช้า ก่อนหามออกหมอสัปเหร่อจะเอาหม้อ โปงมางใส่
ไฟเปลือกมะพร้าวให้มีควัน เมื่อหามศพออก หมอจะเอาโปงมางปาไปในที่ไว้ศพให้แตก (เงิน
ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

2. วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของชาวชองในสมัยโบราณ คือการล่องแพนำของป่ามาขายในเมือง ส่วน
หน้าแล้งน้ำแห้งล่องแพไม่ได้จะเดินทางโดยทางเกวียน ซึ่งเดินทางลำบากและใช้เวลาเดินทางมากกว่า
ฉะนั้นการเดินทางในหน้าแล้งจึงไม่ค่อยนิยมกัน ส่วนสิ่งของที่ชาวชองจะซื้อกลับบ้านก็คือ เกลือ
หอม กระเทียม น้ำอ้อย ด้าย ยาสูบ ในการไปซื้อขายสิ่งของในเมือง (สุเรชา สุพรรณไพบุลย์. 2530
: 29-30)

คนชองจะมีนิสัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม การทำมาหากินจะ เอาแรงกันทำ เช่น เอาแรงไถนา
ทำไร่ แม้แต่งานเล็กน้อยก็เอาแรงช่วยกัน การปลูกข้าวของชาวชอง จะเป็นการทำนาปลูกข้าวเพียงเพื่อ
พอกินเท่านั้น ไม่ใช่ทำนาปลูกข้าวเพื่อการขาย ชาวชองจะมีการทำนา 2 ประเภท ประเภทแรกเรียกว่า
นาข้าว ประเภทที่สองเรียก นาไร่ เช่น นาข้าว เอาข้าวขึ้นยุ้ง ทำบุญบ้าน เป็นต้น แม้แต่งานยกบ้านที่อยู่
ก็ไม่ได้จ้างกันแต่อย่างใด แต่ก็มี การเลี้ยงอาหารกันตลอดสุรายาเมา เป็นธรรมเนียม (เงิน ผันผาย.
สัมภาษณ์. 2557)

กว่าจะทำนาทำไร่ต้องให้ศาลนาศาลไร่ก่อนทุกครั้ง โดยศาลนาจะให้ในเดือน 4 วันพฤหัสบดี
ศาลนาทำเป็นอาคารเล็กสี่เสา มุงใบปู้พื้นฟาก ขนาด 50 เซนติเมตร สูง 1 เมตร ภายในศาลจะมีไม้

2 อันมัดด้วยด้ายขาว เรียกว่า เจ้าที่นา เครื่องไหว้ศาลนาจะต้องนุ่งผ้าโสร่ง ถอกเสื่อผ้าขาวมาพาดป่าของที่ทำให้ศาลนาคือ ไก่ตัวผู้ตาย 1 ตัว พร้อมดับเครื่องในอยู่ เหล้า 1 ขวด บายศรีปากชาม ขนมลูกโทนครุฑเทียน ยาฉุน หมากพลูจิบ 2 คำ การไหว้ศาลนานั้นจะทำก่อนทำนาและหลังการเกี่ยวอีกครั้ง ศาลไร้วจะทำศาลเช่นเดียวกับศาลนาแต่เพียงให้ครั้งเดียว ก่อนใส่ข้าวไร่ จากนั้นเมื่อย้ายที่ทำกินเจ้าของมักแสดงเป็นข้างไปเหยียบทำลายเสื่อ มิฉะนั้นจะต้องติดตามให้ทุกข์เพราะ โยกย้ายที่ทำไร่บ่อย (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

การทำนา ก่อนไถจริง จะทำแรกนาขวัญ 3 รอบก่อน พร้อมกับหมากพลูจิบ 1 คำ จุดธูปบอกขอแม่พระเจ้าที่ทำกินอย่าให้โทษข้าวเสียหาย โดยมากจะแรกนาขวัญเดือนหกวันพฤหัสบดี ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 6 การปักดำนาจะต้องลงกล้าปักดำวันพฤหัสบดีตามมูนา 5 ต้นหรือ 5 กอก่อน แล้วจึงจะดำทั้งวัน ผู้หญิงแม่บ้านจะต้องเอาหมากพลูจิบไปขอแม่พระธรณีก่อนแล้วค่อยเอากล้าปักดำ ต่อไปจนหมดวันที่ข้าวกำลังทอ้ง เรียกว่าการปักตาหลิวนา ในเดือนสิบ กลางเดือนคือวันสารทไทย คนของจะต้องทำตาหลิวรูปแม่พระโพสพกำลังทอ้งแก่จะออกรวง เป็นธรรมดาเมื่อเวลาคนทอ้งมักจะหิวโหย ออกกินอ้อย กล้วย ถั่ว งา (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ดังนั้นจึงเอาเครื่องดังกล่าวมัดใส่ถุงไปแขวนตาหลิว พร้อมหมากพลูจิบ 1 คำ เอาไปปักที่หัวนาของและขอบูชาพระแม่โพสพ ให้รับเป็นเครื่องสังวย อย่าให้เมล็ดข้าวล้มหรือมีหนอนมากล้ากลายเสียหาย ลูกหลานจะได้นำอาหารไปเลี้ยงมนุษย์ตลอดจนถวายแก่พระสงฆ์ เมื่อข้าวสุกดีแล้ว ชาวของก็จะทำพิธีเกี่ยวอีกเหมือนกัน คือเกี่ยวข้าวที่มีรวงสมบูรณ์และจะเอาหมากพลูจิบ บุหรี่มวน ไปขอเชิญแม่พระโพสพ (อย่าเสียใจเลย ลูกหลานจะขอเกี่ยวเชิญเอาไปไว้ในยุ้งฉาง ให้ปลอดภัยจากปากนกปากกา วัวควายทั้งหลาย) (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

จากนั้นผู้หญิงลงมือเกี่ยวข้าว 1 ก่าก่อนและเอาไว้เป็นข้าวแม่พระโพสพในยุ้งใส่กระบุง มีผ้าแดงขาวเอาไว้ทุก ๆ ปีตลอดมา การเอาข้าวขึ้นยุ้ง ต่อเมื่อทำการนวดเสร็จแล้วทั้งหมด คนของจะกำหนดวัน เอาข้าวขึ้นยุ้งในวันศุกร์หรือวันพฤหัสบดี จะมีเพื่อนมาร่วมกันทำขวัญข้าว ร้องเพลงทำขวัญพระแม่โพสพ สนุกสนานในวันนั้นเป็นประเพณี (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

การนวดข้าวในลานจะใช้ควายมัดเป็นพวง 4-5 ตัว หรือมากกว่านั้นจะมีเพื่อนบ้านมาช่วยลงฟาง ร้องเพลงหงส์อ่อน เกี่ยวกับระหว่างชายหญิง มีการนั่งข้าวเหนียว แกงไก่อเลี้ยมแขก อย่างอิมหน้าทุกคน เมื่อเอาข้าวขึ้นยุ้งฉางเสร็จแล้วหมดทุกบ้านจะทำกาให้ศาลท่ง คือศาลใหญ่ในตำบลหมู่บ้านในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ ทุกบ้านจะต้องร่วมกันในศาล และจะมีคนเช่น 1 คน เป็นผู้ทำทุก ๆ ปี แล้วจะต้องยิงปืน 7 นัด เพื่อให้เจ้าเขา เจ้าทอ้งที่รับทราบและมารับเครื่องเสวยพร้อมกันวันนั้น แล้วชาวบ้านก็จะทำการเผาหลามได้ (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ดังนั้นจึงเป็นประเพณีการไหว้ศาลนา ศาลไร่ของชาวของ แต่ปัจจุบันเด็กรุ่นหลังจะไม่รู้ เพราะผู้นำทำพิธีนี้ได้ตายไปหรือยังอยู่ก็ไม่ได้ทำการศาลนาอีกแล้ว เพราะความเจริญด้านวัตถุเข้ามา มีบทบาทมากมาย (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพและทำมาหากินคือ ขวานปูลูเป็นเครื่องมือสารพัดประโยชน์ที่ใช้ในชีวิตประจำวันและประกอบอาชีพของชาวช่องและ เครื่องมือในการประกอบอาชีพและทำมาหากินอื่น ๆ เช่น เบ็ด ลุ่ม ลอบ ข้อง แห เป็นต้น เป็นเครื่องมือในการจับปลาเป็นอาหาร กระด้ง กระได มีไว้สำหรับ ผัดข้าว เครื่องมือที่ใช้ในการล่าสัตว์ จะมีอยู่ 4 ชนิด คือ หน้าไม้ บ่วง แร้ว ทูบอัดก (สุรธา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 31)

ส่วนเรื่องอาวุธอื่น ๆ ที่จะใช้ในการต่อสู้กันนั้น ไม่มี เพราะลักษณะนิสัยชาวช่องเป็นคนเงียบ ๆ เรื่อย ๆ ไม่ชอบมีเรื่องราวหรือทะเลาะวิวาทกับใคร ทั้งนี้เนื่องจากทุกคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นญาติกัน (สุรธา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 34)

การยึดถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน เขาจะใช้แนวเนินดินหรือแนวต้นไม้ต้นใดต้นหนึ่งเป็นแนวแบ่งเขต ไม่ต้องบอกเขาก็รู้กัน ซึ่งสมัยก่อนปัญหาเรื่องที่ดินไม่มีเลย และเมื่อประมาณ พ.ศ. 2485 เป็นต้นมา ทางเกวียนได้เปลี่ยนเป็นทางรถบรรทุกทุกซุง ทำให้การคมนาคมดีกว่าเก่า จึงมีชาวไทยและชาวจีนเข้าไปจับจองที่ดินทำเป็นสวนปลูกผลไม้และยาง ทำให้ชาวช่องเริ่มมีปัญหาที่ดิน เพราะที่ดินของตนไม่มีโฉนด (สุรธา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 35)

การคมนาคมกับการเปลี่ยนแปลงสังคม ในสังคมของช่อง การติดต่อกับกลุ่มชนภายนอกหมู่บ้านมีมานานแล้ว โดยใช้วิธีการเดินเท้าหากหมู่บ้านหรือกลุ่มชนที่ทำการติดต่อไม่ไกลนัก ใช้เกวียนใช้การคมนาคมทางน้ำ คือการล่องแพ ซึ่งเข้ามาติดต่อกับชายในเมือง ถ้าไม่มีธุระจำเป็นจริง ๆ แล้วชาวช่องจะไม่เข้ามาในเมืองเลย ซึ่งแม่บ้านบางคนสัมผัสว่า สมัยก่อนตนเองไม่เคยเข้าเมืองเลย เพิ่งจะเคยเดินทางเข้าเมืองเป็นครั้งแรกเมื่อมีรถโดยสารเดินทางจากหมู่บ้านไปตัวเมือง เมื่อปี พ.ศ. 2511 นี้เอง

ประมาณปี พ.ศ. 2490 มีนายทุนคนไทยได้เข้าไปตัดโค่นต้นไม้ใหญ่ ๆ ในป่าส่งโรงเลื่อย โดยใช้เครื่องมือสมัยใหม่ คือเลื่อย (ใหม่สมัยนั้น) และจ้างคนช่องเป็นคนตัดโค่นต้นไม้ ใช้รถบรรทุกขนจากป่าในหมู่บ้านเข้าตัวเมืองสู่โรงเลื่อย โดยไม่ต้องล่องตามแม่น้ำจันทบุรีและรถบรรทุกทุกซุงจะวิ่งตามทางเกวียนเดิมนั่นเอง

ในปี พ.ศ. 2500 – 2503 แต่เดิมมีแต่รถบรรทุกทุกซุงวิ่งตามทางเกวียน ก็เริ่มมีรถโดยสารเดินทางรับผู้โดยสารจากหมู่บ้านเข้าตัวเมืองบ้าง (รถโดยสารเดินทางวันละ 1 เที่ยว) จากนั้น ปี พ.ศ. 2518 ได้ปรับปรุงเส้นทางจากเดิมเป็นทางดินอัดแน่น มาเป็นทางลาดยาง ซึ่งการคมนาคมสะดวกมาก มีรถโดยสารประจำทางเดินทางจากหมู่บ้านเข้าสู่ตัวจังหวัดวันละหลาย ๆ เที่ยว (สุรธา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 97-98)

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งตั้งแต่เมื่อก่อนไม่จำเป็นต้องใช้ “เงิน” ซื้อสิ่งของ ก็จำเป็นต้องใช้เงินซื้อสิ่งของเครื่องมือสมัยใหม่ ข้าวของเครื่องใช้มากขึ้นและชาวช่องก็ได้จับจอง

ที่ดิน โดยอาศัยช่องโหว่ของกฎหมาย คือขอให้ราชการออกไปรับรองการทำผลประโยชน์ (สค.1) ในที่ดินนั้น ๆ ให้ โดยที่ชาวช่องไม่มีความรู้เรื่องกฎหมายกรรมสิทธิ์ที่ดินเลย (สุรเชา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 99)

3. วัฒนธรรมทางด้านศาสนา

วัฒนธรรมทางศาสนาของชองนั้น โดยรูปแบบ จะเป็นการนับถือในแนวที่เรียกกันว่า พุทธ-ผี-พราหมณ์ แต่ในภาพปฏิบัติที่เป็นอยู่มาจนถึงปัจจุบัน กลุ่มชองจะนับถือผีและพุทธศาสนาเป็นหลัก ในขณะที่ศาสนาพราหมณ์ที่มาจากอินเดียและชองไม่ค่อยมีบทบาทในชีวิตทางศาสนา ยกเว้นการอ้างเทพเจ้าของอินเดียในบางโอกาส เช่น พระนารายณ์ เป็นต้น

การนับถือผีของชาวชองนั้นให้ความสำคัญต่อผีบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นอุดมการณ์ของระบบเครือญาติ เนื่องจากผีบรรพบุรุษจะเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการควบคุมความประพฤติของบุคคลในสังคมทั้งในด้าน ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความขยันอดทนและความประพฤติด้านต่าง ๆ ถ้าหากบุคคลใดมีความประพฤติไม่ดี ไม่เหมาะสม ผีบรรพบุรุษจะทราบและจะมาว่ากล่าวตักเตือน ถ้าหากว่ากล่าวตักเตือนแล้วยังไม่เชื่อ บุคคลนั้นจะถูกสังคมติเตียน และผู้หลักผู้ใหญ่จะว่ากล่าวเอาได้ ดังนั้นทุกบ้านเขาจะมีผีหิ้งเอาไว้กราบไหว้ ซึ่งเขาเชื่อว่า ถ้าบ้านไหนมีผีหิ้งหรือผีโรงไว้เช่นสรวงบูชา จะร่ำรวยมีความสุข ทุกบ้านเขาจะทำหิ้ง (คล้ายชั้น) และบนหิ้งจะมีที่ปักธูป มีกระดุกของบรรพบุรุษวางไว้ (หรือบางทีก็ไม่มีหรือบางทีก็เป็นหัวกะโหลก แล้วแต่ใครจะเก็บ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นกระดุก) และเมื่อมีพิธีกรรม เช่นสรวง ญาติทุกคนจะมาช่วยกัน จะนำสิ่งของเครื่องกินมาที่บ้านทำพิธีนั้น (สุรเชา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 91-92)

ส่วนผีอื่น ๆ ที่มีทั้งให้คุณและให้โทษก็คือ ผีป่า (บางทีก็เรียกผีเฉย ๆ) กล่าวคือ ถ้าหากเข้าป่าไปพูดไม่ดีหรือทำกริยาไม่ดี เป็นการดูถูกป่า ผีป่าจะโกรธและจะมาทำให้มีอันตราย เช่น เจ็บไข้หรือบาดเจ็บ บางทีก็ให้หลงป่าหาทางกลับไม่ได้ บางทีก็พบสัตว์ร้าย ๆ เป็นต้น แต่ถ้าหากก่อนจะเข้าป่าได้กราบไหว้ขอพร กล่าวคำที่เป็นสิริมงคลแล้วจะโชคดีไม่มีอันตรายและนอกจากนี้ “ผี” ก็จะมาคอยรังควานทำให้คนในหมู่บ้านเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งต้องทำพิธีเป่าหัว รคน้ำมันต์ โดยหอมผีประจำหมู่บ้าน ฉะนั้นจึงได้มีความเชื่อเรื่องอื่น ๆ ตามมา เพื่อความสงบสุข “ผี” จะได้จะได้ไม่สามารถทำอันตรายได้ (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ในการนับถือผีของชองนั้นจะมีพิธีกรรมต่าง ๆ รองรับการนับถือพิธีกรรม ที่ยังคงหลงเหลือให้เห็นในปัจจุบันที่สำคัญได้แก่

3.1 การทำบุญส่งทุ่งของชาวชอง เป็นการทำบุญตอนเช้าในวันแรม 1 ค่ำ 2 ค่ำ เดือนอ้ายของทุกปี เป็นการทำบุญเพื่อส่งเคราะห์ในหมู่บ้านฝากไปกับยมทูตทั้ง 4 คน คือนายนะ นายสะ นายทะ นายโส ตัวแทนยมบาลคอยดูแลความชั่วของมนุษย์โลกและเป็นผู้ช่วยเหลือคนที่มุ่งทำบุญ

ทำกุศลให้พ้นจากอันตราย ดังนั้นชาวชองจึงถือเรื่องนี้เป็นประเพณีการส่งเคราะห์หรือถ่ายเคราะห์ เป็นประเพณีของชาวชองมาแต่โบราณ คือเมื่อถึงเดือนอ้าย ขึ้น 1 ค่ำ ชาวชองจะทำพิธีบุญส่งเคราะห์ โดยตอนกลางคืนจะมีตัวแทนเป็นนายสมุนตัวแทนพระยายมทูต จะมี 4 คน คือ นะ สะ ทะ โส จะเริ่ม แต่ 20.00 น. ไปจนถึงรุ่งอรุณทุกคืนจะมีเครื่องเก็บเสปียงอาหารการกิน โดยจะออกเดินทางหัวบ้าน ท้ายบ้านมีกะบุง เหล้า ไข่ไก่ ข้าวสาร 1 ชาม ไปตามบ้านเรียกเจ้าบ้านให้มาถ่ายเคราะห์ร้ายโดยจะ ขอสิ่งแลกเปลี่ยน เช่น ข้าวสาร กะปิ น้ำปลา ไก่ไข่ต่าง ๆ ที่พวกเขาทั้ง 4 คนจะไม่อยู่ในหมู่บ้านอีก แล้ว เพื่อจะเอาความเจ็บไข้ของชาวบ้านออกไป (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ในตอนเช้าชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์ไปทำบุญถวายทานกลางทุ่งท้ายหมู่บ้าน เพื่อจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลที่ทำวันนั้นฝากไปกับตัวแทนยมทูตทั้ง 4 คน ไปในเมืองนรก แล้วพระสงฆ์ ก็จะสวดมนต์อนุโมทนาทาน นักขัตตะยัก เมื่อเสร็จพิธีก็ต่อพระเจดีย์ทราย ขอฝากเคราะห์ร้ายอยู่กับ พระธรณีนี้ก่อนเจดีย์ได้ต่อไป จากนั้นชาวบ้านก็จะเดินทางกลับบ้านกัน แต่วันี่ขึ้น 2 ค่ำ ก็จะทำบุญ ทางน้ำอีกครั้งโดยจะทำพิธีเหมือนกันแต่ว่าเปลี่ยนที่ทำการคือไปทำที่คลอง จะต้องทำเรือจำลองส่งไป กับแม่น้ำพระคงคาอีก 1 เจ้า ก็นิมนต์พระสงฆ์ไปทำบุญส่งเคราะห์ทางน้ำอีก 1 ครั้ง แต่การทำบุญ ส่งทางน้ำหนุ่มสาวมักจบ โดยเล่นสาดน้ำกันเมื่อเสร็จพิธีแล้ว สรุปว่าการทำบุญส่งเคราะห์กลางทุ่ง มี 2 อย่างคือ ทางบกและทางน้ำ ทางบกก็ฝากเคราะห์กับเจดีย์ทราย ทางน้ำฝากเคราะห์ไปกับเรือ ดังนั้นจึงเป็นประเพณีของชาวชองตลอดมาจนถึงปัจจุบัน (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

3.2 การให้ศาลพระภูมิเจ้าที่ เป็นประเพณีสืบมาของชาวชองเพื่อบูชาเจ้าที่ ผีเรือนให้ ปกปักษ์รักษาคนในบ้าน โดยมากมักจะให้มีละ 2 ครั้ง คือก่อนเข้าพรรษาและออกพรรษา โดยจะทำ เครื่องสังเวชเช่น ขนมลูกโทนใส่ใส่ใบศรีปากชาม ขนมห่มแดงห่มขาว ถ้วยน้ำเปล่า 1 แก้ว รูปเทียน ดอกไม้บูชา ผู้จะเซ่นอาหารหวานขาวจะต้องให้พ่อเรือน-แม่เรือนบูชาพระภูมิเจ้ากรุงพาลีทั้ง 7 วัน ที่อาศัยในเขตบริเวณเคหะสถาน เมื่อกล่าวถวายเสร็จแล้วก็จะต้องอาบน้ำตัวพระภูมิจำลอง พร้อมกับผูกค้ายบรรจุกาตาเข้าพรรษา-ออกพรรษาตามกาลเวลา เมื่อเสร็จพิธีก็ต้องบูชาแล้วแต่ ความสุขของเจ้าบ้าน (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

3.3 การทำพิธีเล่นผีหึ่งและการเล่นผีโรง

3.3.1 การเล่นผีหึ่งเป็นพิธีของชาวชองแต่โบราณที่นับถือเป็นประเพณีการเซ่นไหว้ ผีบรรพบุรุษ เนื่องจากครั้งปู่ย่า ตายายนับถือเล่นกันทุก ๆ ปี เพื่อจะเป็นการให้ผีปู่ย่าตายายที่ตายไป เข้ามาลึงคู่กับคนที่ลึงผีหึ่ง และลูกหลานจะถามความทุกข์สุขที่ตายไปว่าต้องการอะไรจะทำบุญอุทิศ ส่วนกุศลไปให้ ตามที่ต้องการ เป็นการรวมญาติพี่น้อง ได้พบปะพูดคุยกัน โดยพิธีลึง จะทำหึ่งสูง เพียงตา ลักษณะกว้าง 1 สอก ยาว 1 สอกครึ่ง ใช้เชือกขนาดพอแขวนหึ่งไม่ให้ตก ในหึ่งจะมีไก่ 1 ตัว เหล้า 2 ขวด ขนมลูกโทน บายศรีปากชาม รูปเทียนจุดบอกผี เชิญให้มาลึงลึงคู่จะมีคนตีกลอง เชิญ

ผีหึ่งมาลง แล้วก็จะเชิญผีสมิงเข้ามาอีก ตอนนั้นคนตรี กลองจะหยุดไม่ได้พร้อมกับผีสมิงลงมาสิงสู่ ผู้ทำพิธี เข้ากับแสดงรำ กิณของคิบ เป็นไก่อบนหึ่ง เป็นต้น แล้วก็กระโดดไปที่ดิน ทางผู้ทำเช่นบวงสรวง ก็จะตีกลองเรียกแล้วขึ้นมานบนเรือนอีก ก็จะสลดลง มีคนเป่าหูให้รู้สึก (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

3.3.2 การเล่นผีโรง เป็นการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษเช่นกัน แต่เป็นการเล่นกลางวัน ไม่ใช่กลางคืนเหมือนผีหึ่ง การเล่นนี้ให้เลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างผีหึ่งหรือผีโรง เพราะ จุดมุ่งหมายก็เหมือนกัน (สุเรขา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 65)

จากการเล่นผีหึ่งและผีโรงนี้ นอกจากจะเป็นการรวมญาติพี่น้องได้มาพบปะ พูดคุย จะเป็นการควบคุมความประพฤติของลูกหลานอีกอย่างหนึ่ง พฤติกรรมที่บรรพบุรุษไม่ชอบ การไม่รักที่รักน้อง ไม่ยอมช่วยเหลือพี่น้องที่ตกทุกข์ได้ยากหรือไม่ยอมดูแล ผู้เฒ่าผู้แก่ ที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือขี้เกียจไม่ขยันทำมาหากินเหมือนคนอื่น ปล่อยให้ลูกเมียลำบาก ไม่มีความซื่อสัตย์ ไม่มีความจริงใจต่อพี่น้อง (สุเรขา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 70)

3.4 การทำบุญสวดมนต์เวียน เป็นการทำบุญเพื่อเสริมสร้างกุศลให้กับปู่ย่า ตายาย แต่ครั้งโบราณก็จะสวดตอนเย็นตั้งศาลเสภาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ศาลเสภาประกอบด้วย 4 เสา สูงเพียงตา มีมะพร้าวอ่อน 2 ลูก บายศรีปากชาม ขนมลูกโทนสำหรับอาหารคาวหวาน 7 ถ้วย ต้มแดง ต้มขาว ก่อนจะให้ศาลมีการชมนมเทวดาแล้วก็เช่นหัวหมู ศาลที่หัวหมือบอกกล่าวเจ้าป่า เจ้าเขา ให้มาเอาเหล่า กิณอาหารหวานคาว แล้วจึงช่วยคุ้มภัยพิบัติ อย่าให้เกิดฝน พายุในช่วงทำบุญนี้เลยและตอนเช้า ก็จะถวายสังฆทานแด่พระภิกษุสงฆ์สามเณรต่อไป (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

3.5 การทำบุญวันสารท เป็นการทำบุญพิเศษอีกอย่างหนึ่งที่คนของยี่ดม่นทำกันมา ตั้งแต่โบราณกาล เพราะเนื่องจากวันสารท จะตรงกับเดือน 10 ขึ้น 15 ค่ำ เป็นวันที่มนุษย์จะทำบุญ อุทิศให้แม่พระโพสพ คือข้าวที่ได้เลี้ยงมนุษย์มาตั้งแต่สร้างโลก พบว่ามนุษย์จะขาดอาหารไม่ได้ เป็นสันหลังของมนุษย์โลก โดยเฉพาะชาติที่อยู่ในเขตร้อนจะต้องกินข้าวเป็นหลัก ดังนั้นคนโบราณว่า ข้าวเป็นแม่พระโพสพ ดังมีนิทานเล่าว่า ครั้งหนึ่งมนุษย์ผู้ชายได้ทำเครื่องเสวยน้ำไปถวายพระแม่โพสพ ที่ทุ่งนา บังเอิญแม่พระโพสพประจำอยู่ในท้องนานั้นมีรูปสวยงามเหมือนเทวดาจึงใคร่หลงรักและได้ไปปลุกปล้ำ พระแม่โพสพจึงได้หายไป แล้วจากนั้นต่อมาพระแม่โพสพก็ไม่ให้เห็นอีกเลย จึงต้องเปลี่ยนเป็นผู้หญิงนำเครื่องเสวยกล้วย อ้อย ถั่วงาและกระยาสารท ไปถวายโดยทำรูปตาหิว แทนพระแม่โพสพตัวจริง เนื่องจากวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 นั้นจะตรงกับข้าวท้องนากำลังตั้งท้อง ออกรวงทั่วไป ชาวทองจึงถือว่าควรจะนำเครื่องสังเวทต่าง ๆ ไปถวายให้อย่างสมบูรณ์และยังทำบุญ อุทิศให้กับพระแม่โพสพอีกด้วย เนื่องจากเหมือนมนุษย์เรากำลังท้องแก่อยากกินอาหารหวาน คาวต่าง ๆ เช่นกันและยังทำให้คนเรารู้จักกตัญญูต่อผู้มีพระคุณอีกด้วย ดังนั้นจึงได้จัดวันทำบุญสารท ขึ้นทุก ๆ ปี เป็นประเพณีสืบมา (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

นอกจาก “ผีหิ้ง” “ผีโรง” หรือ “ผีบรรพบุรุษ” แล้ว ก็ไม่มีผีหรือเทพเจ้าใดที่ชาวชองนับถือ ถึงแม้จะมีกล่าวถึงชื่อเทพเจ้าต่าง ๆ เช่น เจ้าเขาสระบาป พระอิศวร พระนารายณ์ ในคำกล่าวของหมอ ที่ทำพิธีต่าง ๆ ของหมู่บ้านก็มีฐานะเป็นเพียง “เทพผ่าน” เท่านั้น ไม่มีบทบาทในด้านความเชื่อหรือก่อให้เกิดพิธีกรรมใด ๆ เลย สันนิษฐานว่า พระอิศวร พระนารายณ์ ที่เข้ามาปะปนก็คงได้รับอิทธิพลไปจากแนวความเชื่อและพิธีกรรมไปจากคนไทย (สุเรขา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 56-57)

ส่วนการนับถือพุทธศาสนานั้น คาดว่า พุทธศาสนาจะเข้ามาในชุมชนชองโดยผ่านกลไกของรัฐไทย กล่าวคือเมื่อรัชกาลที่ 5 ประกาศให้มีเพียงศาสนาไทยศาสนาเดียว เมื่อ พ.ศ. 25451 โดยคนไทยทุกคนจะต้องใช้ภาษาไทยและนับถือศาสนาพุทธที่เป็นทางการ ดังนั้น คนชองจึงหันไปนับถือพุทธศาสนาโดยไม่ให้ขัดกับความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษของชอง อย่างไรก็ตามการนับถือพุทธศาสนาของชองก็จะแยกจากการนับถือผีโดยไม่หลอมรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษของชองจะไม่มีพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเข้าไปปะปนเลย (สุเรขา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 92) ตัวอย่างเช่น มีการกล่าวขวัญกันโดยทั่วไปว่าพระอาจารย์ดำแห่งวัดตะเคียนทองพยายามทำพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษบริเวณวัดตะเคียนทอง แต่ปรากฏว่าไม่สามารถทำพิธีได้ จนกระทั่งเมื่อนำไปทำในพื้นที่บริเวณอื่นคนทรงก็สามารถทำพิธีของต่อไปได้ (จำแพน สีละปาน. สัมภาษณ์. 2557) พิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่กลุ่มชองนำมาใช้ในชีวิตของตนเองที่สำคัญได้แก่

1.1 ประเพณีการบวชนาคและสามเณร

ชาวชองมีประเพณีการบวชนาคและสามเณร คือ ผู้ชายเมื่ออายุครบ 20 ปี พ่อแม่จะต้องให้บวชก่อนการได้เมีย การบวชนาค พ่อแม่จะเอาลูกชายไปฝากวัด อยู่กับหลวงตาในวัดที่ตนจะบวชอยู่ภายใน 1 เดือน โดยจะไม่ให้ทำงานบ้านเพื่อจะให้ท่องมนต์การขานนาค การบวชนาคคือการเอาผู้ที่จะอุปสมบทไปจัดงานสมโภชทำขวัญนาคตอนกลางคืน โดยพ่อแม่จะให้ลูกชายโกนหัวนุ่งผ้าขาว เสื้อขาวพาดสะไบ แล้วหาหมอหรือพระสงฆ์มาทำพิธีกล่าวคำขวัญสอนนาค เรื่องคุณบิดามารดา เริ่มตั้งครุฑมาจนได้แทนคุณมารดาในครั้งนี้ (เงิน พันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

พิธีการทำขวัญนาค มีหมอนทำขวัญ ทำบายศรีเจ็ดชั้น เทียนชัยมงคล เบิกพระเนตรเวียนเทียนรอบนาค 3 รอบ ตอนเช้าทำบุญตักบาตรแล้วแห่ นาคไปวัด พร้อมทั้งการแสดงเต้นรำของเพื่อนบ้าน กลองยาว แตรวงแล้วแต่จะมี เมื่อถึงวัดแล้วก็มอบนาคให้กับอาจารย์ดูแลต่อไป จนกว่าจะเข้าอุปสมบทในโบสถ์ ตอนแห่ นาคเข้าอุปสมบท พี่น้องพ่อแม่จะไปร่วมอนุโมทนาสาธุเวียนทักษิณรอบโบสถ์ 3 รอบก่อน โดยจะให้ผู้ชายแข็งแรงแบกนาคขึ้นคอก คลุมร่มกรด พนมมือคอกไม้ที่จะเอาไปถวายอุปัชฌาย์ ตอนแห่ครบ 3 รอบ (เงิน พันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

นาคจะโยนทานให้กับผู้ที่ไปร่วมอนุโมทนา เก็บแย่งกันสนุกสนาน จากนั้นญาติพี่น้องก็จะไปนมัสการพระพุทธประธานและพระอุปัชฌาย์ ท่ามกลางสงฆ์ไม่น้อยกว่า 15 รูป จะทำพิธีอุปสมบทเป็นสามเณรก่อนแล้วจึงบรรจฺสุวคกล่าวปฏิญาณ มอบกาย วาจา ใจกับพระพุทธศาสนา แล้วจะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยต่อไปจนกว่าจะครบ 3 เดือน แล้วรับกฐินเพื่อเสริมบุญบารมีอีกครั้ง จากนั้นถ้าอยู่ไม่ได้ก็ต้องลาสิกขา เป็นฆราวาสตามเดิม ก่อนลาสิกขาจะต้องไปเทศน์โปรดบิดามารดาก่อน (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

1.2 ประเพณีวันสงกรานต์ ชาวทองเมื่อถึงวันสงกรานต์หรือวันครุชจินจะหยุดทำงานแล้วนำอาหารไปวัดทำบุญจนครบ 3-7 วัน แต่วันทำบุญเสร็จจะชวนกันเล่นสาดน้ำของต่าง ๆ และเล่นลูกข่างพ่นกันสนุกสนานจนครบ 3 วัน แล้วก็อาบน้ำพระสงฆ์และคนแก่ตามบ้านขอขมาลาโทษคนแก่ และให้ลูกหลานอาบน้ำรดน้ำปู่ย่าตายาย บิดามารดา วิธีการอาบน้ำรดน้ำคือ จะต้องให้ผู้มีอายุอาวุโสนั่งบนโต๊ะเก้าอี้ขัดเท้าลง ตักน้ำใส่น้ำหอม ดอกไม้มะลิลงในขันแล้วให้ผู้อาวุโสแบมือรับน้ำที่รด ที่ล่วงเกินด้วยกาย วาจาและใจที่ผ่านมา เรียกว่าการทำวิธีชำระบาป (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

1.3 การทำบุญตักบาตรเทโวนิยมทำกันวัน 1 ค่ำเดือน 11 ทำตามวัดที่ตนอยู่แต่ปัจจุบันจะไปรวมกันในวัดใกล้เคียงที่เขานิมนต์ไปร่วมหลาย ๆ วัด จะมีคนมากมาย เสร็จแล้วจะนำอาหารแห้งต่าง ๆ กลับมาวัดตนเองและนอกจากนั้นยังมีการตั้งองค์ผ้าป่ารวมกันด้วย (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

1.4 ทำบุญวันวิสาขบูชา เป็นการทำบุญเพื่อสืบศาสนาและกตัญญูต่อพระศาสดาและทำการเวียนเทียนทักษิณโดยรอบปูชนียสถานต่าง ๆ เพื่อน้อมจิตระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสงฆ์คุณอีกด้วย โดยระหว่างเวียนเทียนผู้มาร่วมจะจุดธูปเทียน กล่าวสวดมนต์พระพุทธคุณ ธรรมคุณและสังฆคุณจนครบสามรอบในตอนกลางคืน ตอนเช้าจะทำบุญตักบาตรถวายทานอุทิศให้ปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไป (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

1.5 การทำบุญวันลอยกระทง เป็นการทำบุญเพื่อบูชารอยพระพุทธบาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่หาดทรายนมนที่โน้นที่พระองค์ทรงไปลอยประทีป เพื่อแสดงมุทิตากับแม่น้ำพระคงคาซึ่งมนุษย์ได้อาศัยน้ำพระคงคาให้เกิดความสุขเยือกเย็นแก่มนุษย์มากมาย ดังนั้นพระพุทธองค์คือลอยพุทธประทีปในวันเพ็ญเดือนสิบสองน้ำเต็มตลิ่ง เพื่อจะฝากสิ่งชั่วร้ายที่ล่วงเกินกับแม่น้ำพระคงคาที่ผ่านมาให้หมดสิ้นไป ดังนั้นจึงต้องทำกระทงเพื่อลอยประทีปไปกับแม่น้ำพระคงคา จึงเป็นประเพณีสืบมา (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

4. วัฒนธรรมทางด้านสังคมและความเป็นอยู่

4.1 วัฒนธรรมการแต่งกาย

ชาวทองสมัยโบราณแต่เดิมนั้นคงจะใช้ผ้าที่ตนเองทอจากด้าย ทุกครัวเรือนจะต้องมีเครื่องทอผ้า เช่น กะสวย กะตุกกี ทำด้วยไม้ การใช้สีจากเปลือกไม้ โดยมากชาวทอง ชอบสีดำและสีแดง สีขาวเป็นหลัก โดยมีความหมายของแต่ละสีดังนี้ (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ผ้าสีดำ หมายถึงคนชองเป็นคนอยู่ในป่าดงมากกว่าอยู่ในเมืองเป็นคนมีทุกข์ เพราะได้ถูกเพื่อนมนุษย์บุกรุก ขับไล่บ่อย ๆ จึงใช้ผ้าสีดำแต่ง เช่น ครั้งปี พ.ศ. 2500 การทำงานเกี่ยวข้าวอะไรต่าง ๆ หนุ่มสาวจะแต่งตัวนุ่งผ้าสีดำเป็นส่วนมาก และผ้าสีดำเป็นผ้าไม่เก็บความร้อนและเป็นผ้าเปื้อนยากด้วย

ผ้าสีแดง เอาไว้โพกหัว เช่น ผ้าขาวม้าสีแดง เป็นสัญลักษณ์ว่าใช้ในโพกหัวกันร้อนและคาดเอว นอกจากนั้นยังไว้กราบไหว้ เมื่อยามเกิดทุกข์ภัยแก่ตนเพื่อขอชีวิตเลือดเนื้อไว้

ผ้าสีขาว ใช้ในการไปทำบุญกุศลเพื่อให้จิตใจสะอาดเหมือนผ้าขาว

ลักษณะการใช้เครื่องนุ่งห่ม โดยมากเป็นกางเกงสีดำขาก้วย เสื้อแขนยาว ผู้หญิงผ้าถุงสีดำ เสื้อแขนยาวเช่นกัน ลักษณะผ้าแต่งกาย การแสดงศิลปะต่าง ๆ มักใช้ผ้าสีดำกรมท่า เสื้อทรงกระบอก คอกลมไม่มีกระดุม ใช้มัดแทนใช้โพกหัวสีแดงหรือผ้าขาวม้าสีแดงคาดเอว ส่วนลักษณะเครื่องแต่งกายไปทำบุญกุศลที่วัดหรือที่บ้านมักใช้ผ้าขาว ผู้ชายนุ่งกางเกงขาวหรือขาก้วยขาว เสื้อคอกลมทรงกระบอกขาว ผู้หญิงก็ผ้าถุงโจงกระเบนสีเขี้ยวอ่อน เสื้อคอกระเช้าสีขาว ใช้ผ้าสะไบเฉียงสีขาวอ่อนก็ได้

ลักษณะการนุ่งผ้าทำงาน นุ่งกางเกงขาสั้น ขาก้วยสีดำ คาดผ้าขาวม้าลายสีต่าง ๆ ส่วนลักษณะการใช้เครื่องประดับกาย แหวนทำด้วยสแตนเลสแดงทำเองหรือตะกั่วสีขาว คุ้มหูใช้ดอกไม้ต่าง ๆ ประดับและเขาหรือกระดูกก็ได้ แต่ตอนหลังใช้สแตนเลสแดงทำแทน เพราะแข็งและสีเป็นเงามากกว่าและใช้ลูกมัดจากลูกข้าวเด็ยร้อย แหวนคอหลากสีต่าง ๆ เป็นวงและเป็นกำไลข้อมือด้วย ส่วนกำไลเท้าจะใช้เงินขวงทำใส่เท้าและข้อมืออีกด้วย ส่วนลักษณะเครื่องประดับผู้ชาย มีแหวนทำด้วยสแตนเลสแดงและตะกั่วสวมใส่ ส่วนสร้อยคอทำด้วยลูกมะค่า เอาลูกข้าวเด็ยร้อยด้ายเป็นพวงแล้วสวมคอ ส่วนเครื่องประดับป้องกันตัว จะใช้ตะกรุดทำด้วยตะกั่ว คาดเอวและด้ายมงคลมัดข้อมือ (เงิน พันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

4.2 วิถีวัฒนธรรมความเป็นอยู่

ชาวชองมีความเป็นอยู่แบบง่าย ๆ สร้างบ้านด้วยไม้ไผ่และมุงหลังคาด้วยหญ้าคาหรือใบระกำ ใบกั้นทรง แต่ถ้ามีเงินทองมากจะทำด้วยไม้กันกรา ไม้แข็งเลื้อยด้วยมือ เจาะสลักเสาเรือนตอกหมุดยึดแน่นจะไม่โค่นง่าย มักยกบ้านมีนอกชาน ตัวห้องเรือนและครัวติดต่อกัน หลังบ้านจะมียุ้งข้าว การอยู่กินอาหารหากินเองง่าย ๆ กิน ผัก ปลา ครอบครัวยุ้งชองจะอยู่กันแบบพ่อแม่พี่น้องบ้านใกล้เคียงก็ช่วยเหลือกัน เจ็บป่วยไข้ ตาย ก็จะมาหาช่วยกันตลอด ผ้าถุงห่มจะเป็นธรรมดาทั่วไปเหมือนคนไทย-เขมร คือ ผู้ชายตอนแรกจะนุ่งโจงกระเบน ขาก้วย ผ้าขาวม้าพาดบ่าหรือโพกหัวอยู่วัดถือศีลช่วงเข้าพรรษา ผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุงผ้าสะไบเฉียง ผ้าโจงกระเบน (เงิน พันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ชาวชองมักยกงาน อยู่ตามชายป่าในที่ดินของตน จะขึ้นเขาหาของป่า ทำไร่ทำนา เสร็จจากหน้านา จะขึ้นเขาหาของป่า เก็บลูกกระวาน ตัดหวายหาลูกเร็ว ตักน้ำมันยาง นิสัยของชาวชอง ชอบดื่มเหล้า สนุกสนานร้องรำทำเพลง ไม่โลกุญเพื่อนฝูงรวมกลุ่มเฮฮา นิสัยใจคอเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแต่งกายทำงานผู้ชายนุ่งผ้าขาวก้วยสีดำ เสื้อดำ แขนขาว ผู้หญิงนุ่งผ้าถุงสีดำและเสื้อแขนขาวสีดำ (เจิน ผันผาย, สัมภาษณ์. 2557)

ลักษณะท่าทางการแสดงออก มักขี้อาย ชอบอยู่ที่สงบ ของเรียนวิชาทางไสยศาสตร์ เคารพบูชาเจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าเขา บูชาผีตางปู่ย่า ตา ยาย การนับถือที่รักกันมากที่เรียกว่า เกล่อ การเดินทาง ตอนกลางคืนจะระวังตัวอยู่เสมอและการกินอาหารมักจะใช้คาถาเสกก่อน เพื่อที่จะรู้ว่ามียาพิษหรือ เปล่า คนที่เรียนวิชามากจะเป็นผู้ถือกรรม คือจะละเว้นที่ครูอาจารย์ห้าม เช่น เรียนวิชารักษาหมองู เป็นต้น (เจิน ผันผาย, สัมภาษณ์. 2557)

การดูแลรักษาจัดงานพิธีต่าง ๆ จะต้องไปหาหมอดู เช่น ยกบ้านใหม่ ดูฤกษ์แต่งงาน สรุปลแล้วคนของโบราณจะทำอะไรต้องไม่ให้เกิดภัยหรือเสียดจัญไรแก่ตัวเองและครอบครัว แม้กระทั่งคนอื่นด้วยทุกครั้งไป เช่น ห้ามผิวปากบนบ้านตอนกลางคืน เข็บผ้ากลางคืน ตัดผมกลางคืน เป็นต้น (เจิน ผันผาย, สัมภาษณ์. 2557)

การตั้งครอบครัวใหม่ พ่อแม่ฝ่ายชายจะให้ควายมาคู่หนึ่ง หรือตัวหนึ่ง เป็นเครื่องมือ ในการทำมาหากิน (สุรเชา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 44)

การอบรมเลี้ยงดูลูกจะให้เรียนรู้เรื่องการเข้าป่ากับพ่อและแม่ พ่อแม่จะยินยอมให้ ลูกเข้าป่าได้ต่อเมื่อลูกต้องเข้าใจเรื่องกฎเกณฑ์ของการเข้าป่า เช่น ห้ามบ่นว่าหิวข้าว หิวน้ำ ห้ามอุทยาน คำหยาบคายหรือถ้่าพบเห็นสัตว์ เห็นป่า ก็ห้ามอุทยานว่าเป็นชื่อสัตว์นั้น ๆ เพราะคำบ่นหรือถ้่าว่า คำหยาบคาย ถ้่าว่าชื่อสัตว์ที่เห็นจะได้รับอันตราย หรือถ้่าสัตว์ไม่ได้และถ้่าใครพูดออกไปแล้ว พ่อ แม่จะดูคำ ดั่งนั้นการเข้าป่าจึงห้ามพูดใด ๆ ทั้งสิ้น (สุรเชา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 45)

ระบบเครือญาติ ครอบครัวของเป็นลักษณะครอบครัวเล็ก การตั้งครอบครัวจะอยู่ ภายในหมู่บ้านหรือละแวกใกล้เคียงกับญาติพี่น้องก็ตาม แต่ลูกสาวคนโตจะเป็นผู้สืบทอดมรดก จากพ่อแม่ จะปลูกสร้างบ้านใกล้ ๆ กับพ่อแม่ของตนเอง คอยดูแลช่วยเหลือทั้งเรื่องอาหารการกิน และยามเจ็บไข้ได้ป่วย (สุรเชา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 48)

คนชองมีภาษาพูดเป็นของตนเอง เรียกว่า ภาษาชอง เป็นภาษาสำเนียง คำหนัก ออกเสียงตัวรอชัดเจน มีเฉพาะในเขตจังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราดบ้างเล็กน้อย ตามคำเล่าตาม ประวัติศาสตร์พงศาวดารว่า คนชองมีมาก่อนกรุงสุโขทัย อยู่แถบเชิงเขาสระบาป และเขตทั่วไปใน จังหวัดจันทบุรี โดยเฉพาะในเขตอำเภอมะขามมากกว่าที่อื่น ภาษาชองพูดคล้ายจำพวก เขมร มอญ แต่คำพูดไม่เหมือนกัน เช่น การนับเลข หนึ่งไทย เขมรว่า ประมวย ของว่า โมย คำว่าสอง เขมรว่า ประพี ของว่า ฟ่าย เป็นต้น (เจิน ผันผาย, สัมภาษณ์. 2557)

คำของออกเสียงกระทู้หนักและสั้น เสียงลมในคอสุดเข้าแรงลิ้นช่วยดันให้ชัดเจน ปัจจุบันภาษาของ เกือบจะสูญหายหมดแล้ว ทราบว่าคิดว่าลูกหลานเห็นว่าไม่สำคัญต่อชีวิตประจำวัน เพราะภาษาของเป็นภาษาปลีกย่อยและปัจจุบันเป็นภาษาสังคม ไม่ยอมรับเพราะภาษาไทยมีบทบาท มาใช้เป็นชีวิตประจำวันแทน ดังนั้นภาษาของท้องถิ่นของชาวจันทบุรีเดิมมีมานานนับพันปีก็ได้หายไป ตามบรรพบุรุษเกือบหมดแล้ว (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

คนของครั้งโบราณเมื่อประมาณ พ.ศ. 2310 นั้น ชาวของจันทบุรีคงจะเป็นผู้ร่วม ช่วยกู้เอกราชให้กับประเทศบ้างก็ว่าได้ เพราะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้นำทัพมาตีเมือง จันทบุรี เพื่อหาพักพวกและเป็นที่ยึดมั่น เพื่อจะกู้เอกราชจากพม่าที่ยึดครองกรุงศรีอยุธยาครั้งนั้น ได้เป็นผลสำเร็จ (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

จังหวัดจันทบุรี เดิมเรียกว่า จันทบูรณ แต่ภาษาของเรียกว่า จันทมูย คนของถึงแม้ มีอุปนิสัย ทำทางเป็นคนป่าเถื่อน คุณลักษณะรูปร่างแล้วผิดกับคนไทยต่างจังหวัดไปมาก ทั้งสำเนียงพูด และผิวพรรณจะมองออกว่าเป็นคนเชื้อสายของ คือรูปร่างลักษณะร่างกาย ผมหักหยักศก หน้าผาก เหลี่ยม คางตุม จมูกหัก หนึ่งตาหนา ผิวดำแดงคล้ำ แข็งแรง ค่อนข้างต่ำ ตาคม นิสัยใจคอซื่อสัตย์ พูดไม่เก่ง ชอบอยู่ในสังคมที่สงบ รักอิสระ แต่เป็นผู้ชอบเอาอย่างคนอื่น เลียนแบบปรับตัวเข้ากับ สมัยได้รวดเร็วและมักลืมของเก่าชอบของใหม่ เหตุนี้เองภาษาจึงค่อยหายไป (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

4.3 วัฒนธรรมด้านสุขภาพ

ระบบสุขภาพของคนของนั้นประกอบด้วย การแพทย์แผนโบราณโดยมีสมุนไพร เป็นหลักควบคู่ไปกับการใช้ไสยศาสตร์ในลักษณะที่เป็นคาถาอาคมต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

4.3.1 หมอต่อกระดูก วิธีการรักษา หมอจะตั้งครูบาอาจารย์ เช่น เหล้าขาว สตางค์ 6 บาท 12 บาทหรือ 1 สตางค์ ใช้น้ำมันมะพร้าว น้ำมันงา ปลูกเสกด้วยคาถา แล้วใช้เปลือกทำด้วยไม้ไผ่ เหล้าเป็นชีใช้ด้ายถัก แล้วก็เอาหุ้มแผลที่หักและคามไว้จนกว่าจะติดกันและทาน้ำมันยาทุกวัน

4.3.2 หมอบูรณ เพื่อผู้ป่วยว่าสาเหตุเป็นอะไร คนบูรณจะเป็นผู้หญิง วิถีบูรณ หาสาเหตุการป่วยไข้ จะใช้มิดบางเอาด้ายไว้สีขาว มัดหัวท้าย มิดหน้าคว่ำลง มือหนึ่งจะหิ้วด้ายตรง กลางแล้วแกว่งไปมาเล็กน้อยก่อน ผู้บูรณจะพูดเรียกหากคนป่วย เอาข้าวสารไว้ 10 เม็ด จะถูกผีสิง หรือเจ้าที่ เมื่อถูกตรงเรียกแล้ว มิดจะแกว่งเร็วและชี้เหยียงไปมาหกลว่าหงาย แต่ข้าวสารจะไม่ตกลง จากมิดจะเหลืออยู่ทั้งคู่จะทายว่า ผีจะรับและอาการเบาบาง หากข้าวสารเหลือปลีกจะทายว่าอาการ จะยังไม่รับหรือหายช้า ฉะนั้นคนของจึงใช้วิธีนี้ เพื่อดูอาการผู้ป่วยเป็นประเพณีสืบมา

4.3.3 หมอพันผี วิธีการรักษาคือ หมอจะใช้ปูนกินหมากศูนย์ด้วยคาถา แล้วพัน ด้วยคาถา เป็นเวลา 3 ครา และมียาพอกปิดหัวผีโดยใช้ ของเย็นพอก เช่นว่านดับพิษ หรือใช้สบู่ชันไล ปิดให้หัวแตกเร็วก็จะหาย

4.3.4 หมอรักษาคณไช้ป่าหรือไช้ม่วงเด็ก หมอจะใช้ยาสมุนไพรจากต้นไม้สด ๆ เช่น ราก ใบ เปลือก ผล กิ่ง เอาไปสับรวมกันแล้วปลุกด้วยคาถา เจ้าหัวพระองค์หรือคาถาอื่น ๆ แล้วเอายาใส่หม้อดิน ใส่น้ำพอควร ต้มให้คนป่วยกิน หากไม่ถูกหมอก็เปลี่ยนต้นยาใหม่ ข้อควรห้ามการต้มนยา หมอจะห้ามไม่ให้กินยาเคี้ยวไหลล้นหม้อไม่ดี เพราะฤทธิ์ยาจะไหลออกหมด

4.3.5 หมอกวาดทรงเด็ก วิธีทำยา คือ เอาแมงมุมตายซาก 7 ตัว เขม่าควันไฟ น้ำประสานทองทุบบดละเอียดปนกันแล้ว เอาน้ำมะนาวเป็นกระสาย กวาดลิ้นและลำคอทุกค่ำวัน จะหาย

4.3.6 หมอดับพิษไฟ วิธีทำ หมอจะเอาเกลือเคี้ยวให้ละเอียดแล้วเสกคาถา ดับไฟนรก ฟันไปที่ถูกไฟลวกหรือเอาน้ำปลารดบริเวณถูกไฟหรือเอานมสดทาบริเวณถูกไฟให้ทั่วก็ได้ เมื่อแผลผิวหนังลอกเอาใบยาสูบปิดก็ได้

4.3.7 หมอพ่นวุ้น วิธีรักษา คือการใช้วุ้นม่วง เคี้ยวพ่นและคาถาของหมอจะบริกรรมพ่นไปและคำตั้งครุมีเกล้า 1 ขวด หมากพลูจิบ 3 คำ เคี้ยวพ่น 3 ครั้ง จึงจะหาย

4.3.8 หมอรักษาหมาบ้ากัด สมัยโบราณ ไม่มียาทันสมัยจึงเอาต้มหมาบ้า ย่างไฟให้คนถูกหมาบ้ากัดกินจนหมด อาการก็จะไม่บ้า เพราะเคยใช้มาแล้วหลายราย

4.3.9 หมอดูดูกษัยม คือหมอดูดูตาม วัน เดือน ปี ของตำราพราหมณ์

4.3.10 หมอจับเส้น คือหมอจะจับเส้นปีบตาม ต้องใช้มือกดเส้นว่า เส้นจะทับกัน รึป่าว หากเส้นทับกันจะจับตรงนั้นจนเป็นเวลา 3 คำ ก็จะหาย

นับแต่ทางราชการได้จัดให้มีสถานอนามัยประจำตำบล เมื่อปี พ.ศ. 2496 ชาวทองเริ่มรักษาโรคแบบใหม่ นับตั้งแต่การยอมรับ การใช้เซรุ่มแก้พิษงูก่อน ทำให้ชาวทองเริ่มมาสนใจรักษาตามแบบแผนใหม่ เช่น เรื่องการคลอดและการบำรุงร่างกายหลังการคลอด การใช้ยาแผนปัจจุบันแทนการใช้ยาสมุนไพร และยอมไปรักษาพยาบาลที่สถานอนามัยประจำตำบลและโรงพยาบาลในตัวเมือง (สุรเชษฐ สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 101)

4.4 วัฒนธรรมเกี่ยวกับอาหารของทอง

ชาวทองโบราณชอบอยู่ป่า การหุงหาอาหารทุกมื้อก่อนจะทำกัน วันละ 2 มื้อ เข้า-ค่ำเท่านั้นเอง อาหารประเภทแกง มีดังนี้ คือแกงปลาช่อนใส่กะทิ มะพร้าว บางทีปนกับผักต่าง ๆ เช่น หัวมันสำปะหลัง หัวมันเทศ พริกทอง หน่อไม้ดอง รสเผ็ดปานกลาง ใส่น้ำมันง เช่นพริกแห้ง ขี้หนูใหญ่ หัวข่า ตะไคร้ หอม กระเทียม ใบกะเพรา มะกรูด ขมิ้นชัน ข้าวสารแช่ เกลือเล็กน้อย กะปิ 1 ช้อนแกง ปลาชุกและปลาอื่น ๆ เช่นเดียวกับปลาช่อนที่ใส่กะทิ มะพร้าว แต่ถ้าแกงเผ็ดปลาใส่ส้มมะขาม ส้มมะเฟือง ส้มมะอีก หน่อไม้ดอง ไม้ใส่มะพร้าว แกงเนื้อเผ็ดใส่ใบชะมวง แกงเผ็ดปลาไหลน้ำน้อย ๆ ใส่วุ้นม่วง ใส่มะอีก ใส่มะพร้าวเป็นน้ำยาขมนมจืด แกงปลาไหลต้มโพล้ง คือเอาปลาไหลเผาไฟ

ทั้งตัว ตัดเป็นท่อน เอาพริกแกงใส่เล็กน้อย ใช้ลูกมะกอกใส่ทั้งลูก เดิมกะปิ เกลือเล็กน้อย ความเผ็ดน้อย รสหวานฝาดอร่อย แกงไก่ต้นบอน น้ำพริกแกง ต้นบอนปลูกใส่ส้มมะขามเปียกให้มีรสหวาน รสคันเล็กน้อย (เงิน พันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

เครื่องใช้ในครัวและภาชนะใส่อาหาร เครื่องใช้ เช่น หม้อจะเป็นหม้อดินและในการหุงหาอาหารจะใช้พื้น เตาที่ใช้หินสามก้อนเรียงกัน ส่วนภาชนะที่ใส่อาหารจะเป็นกะลา แม้แต่ครก ชันน้ำ ก็เป็นกะลาทั้งสิ้น ช้อนจะไม่มีใช้ จะใช้กาบสับประคตแทนช้อน เมื่อใช้ตักอาหารละ ให้คนจับ (สุรเชา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 107)

4.5 วัฒนธรรมทางการปกครอง

กลุ่มชาติพันธุ์ของมีวัฒนธรรมการปกครองเป็นของตนเองมาก่อนที่จะมีกลไกการปกครองของรัฐส่วนกลาง

วัฒนธรรมก่อนเข้ามาของการปกครองของรัฐ

การปกครองของกลุ่มชาติพันธุ์ของก่อนการเข้ามาของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2457 นั้น จะเป็นการปกครองโดยใช้ผู้นำอาวุโสของระบบเครือญาติ ในการจัดระเบียบการปกครองของหมู่บ้านของจะมีหัวหน้าหมู่บ้าน ซึ่งจะเลือกจากผู้ที่มีอายุสูง (ผู้อาวุโส) ของหมู่บ้านและบุคคลนั้นจะต้องมีคุณสมบัติ มีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ ซึ่งทุกคนในหมู่บ้านยอมรับและพร้อมใจกันยกย่องให้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านและทุกคนในหมู่บ้านจะต้องเชื่อฟัง หากเกิดปัญหาหรือเรื่องราวใด ๆ ระหว่างกัน เช่น การทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน หัวหน้าหมู่บ้านจะตัดสินและเมื่อตัดสินอย่างไรแล้วจะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำตัดสินนั้น ซึ่งคู่กรณีจะต้องไม่โต้แย้ง ถ้าหากฝ่ายใดไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกบุคคลในหมู่บ้านว่ากล่าวตีดุติกันเอา ซึ่งภายหลังก็ต้องปฏิบัติตาม หากไม่ทำก็จะอยู่ในหมู่บ้านไม่ได้ เพราะจะถูกคนในหมู่บ้านรังเกียจและว่าเอา (สุรเชา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 48)

อย่างไรก็ดี ในฐานะที่ชุมชนของถูกผนวกเข้าในการปกครองของรัฐส่วนกลางภายใต้ระบบไพร่ จึงพบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนของ ภายใต้ระบบไพร่ที่ชุมชนจะต้องเสียภาษีส่วยให้แก่รัฐ โดยมีตัวแทนของรัฐผู้เก็บส่วยโดยที่ยังไม่เข้าไปเปลี่ยนแปลงการปกครองของชุมชนของ ตัวอย่างเช่น ขุนภักดี เป็นตัวแทนของรัฐในท้องถิ่นและเป็นคนสร้างวัดสุวรรณคีรี ขุนภักดีก็คือต้นตระกูลวรรณภักดี ที่พบอยู่ในเขตตะเคียนทอง คลองพลู ซึ่งการดำรงตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในช่วงก่อนการออกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ ร.ศ.116 (พ.ศ. 2440) นั้นมีลักษณะการสืบทอดตำแหน่งกันภายในวงศ์ตระกูลหรือวงศาญาติเดียวกันและสมัยรัชกาลที่ 5 ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์อย่างต่ำเป็นพันหมื่นหรือขุน (คมนตรีญาณโสภณ. 2534 : 54) จึงสันนิษฐานว่า ขุนภักดี เป็นผู้ปกครองอาณาเขตตะเคียนทองคนแรก มีหน้าที่ควบคุมและรวบรวมส่วยที่เป็นของป่าต่าง ๆ เช่น กระจวาน น้ำมันยางและเครื่องเทศอื่น ๆ

วัฒนธรรมของกับเกษตรกรรมในยุคดั้งเดิม

ผลการวิเคราะห์วัฒนธรรมของกับเกษตรกรรมในยุคดั้งเดิมผู้วิจัยจะแบ่งหัวข้อการนำเสนอออกเป็น 2 หัวข้อย่อยดังนี้

1. การทำเกษตรกรรมพื้นบ้านดั้งเดิมของกลุ่มของ

เป้าหมายการผลิตหรือเป้าหมายการทำเกษตรพื้นบ้านในยุคดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ของนั้นเป็นการผลิตเพื่อยังชีพเป็นหลัก คือ การทำนาเอาไว้กินและหาของป่าเพื่อนำมาเป็นกับข้าว แต่ละบ้านจะมีที่นาไม่เกิน 10 ไร่ เพราะที่นามีน้อย ดังคำกล่าวของชาวบ้านที่ว่า “โเฮ้ย ไม่มีหรือที่นามีน้อยข้าวก็ได้น้อย เอาไว้กินอย่างเดียว” (พัด งามพร้อม, สัมภาษณ์, 2557) จึงทำนาไว้กิน เทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิต คือควายและอุปกรณ์สำหรับการไถนาที่ประดิษฐ์ขึ้นเองตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น หัวหมู การทำนาของชาวช่องจะต้องใช้น้ำฝนเป็นหลัก หรือที่เรียกว่า “การทำนาปี” คือการทำนาปีละครั้ง ช่วงเวลาการทำนาจะทำไถเดือน 8 ถ้าฝนชุกพวกนาก็ถอย การทำนาของชาวช่องจะประกอบด้วยนาไร่และนาไร่ การทำนาไร่หรือที่ชาวช่องเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “นาบก” ถ้าฝนดี นาบกขึ้นกล่าวคือนาบกจะเป็นนาดอนหรือนาไร่ ขบวนการผลิตจะคล้ายกันกับนาไร่แต่จะไม่ใช้ควาย เพราะพื้นที่จะต่างระดับ ควายไม่สามารถไถ พรวนดินได้ การทำนาไร่จะใช้แรงงานคน เป็นการหยอดข้าวลงหลุม พื้นที่เป็นการถางป่าให้เตียนแล้วก็เผาทำเดือน 5 ก็ใส่ข้าวแล้ว ในท้ายที่สุดของการผลิตนาจะต้องรอน้ำฝน เช่น นาขั้นบันได ถ้าพื้นที่สูง ๆ จะตะแครงมันเป็นไร่ บางทีปลูกข้าวไม่ได้ก็จะปลูกมัน ส่วนนาไร่จะเสียเปรียบนาบกคือน้ำจะท่วม แต่ถ้านาไร่มีน้ำขังจะไม่สามารถปลูกมันได้ ถ้าปีไหนฝนตกชุก ๆ นาไร่จะมีปัญหา เพราะน้ำจะไหลลงสู่ที่ต่ำจะท่วม ถ้าปีไหนฝนตกชุกนาดอนจะดี นาดอนก็จะมีคันนาขึ้นน้ำ ขณะที่นาไร่เวลาฝนตกจะเสียเปรียบทำให้น้ำขังท่วมข้าว(พัด งามพร้อม, สัมภาษณ์, 2557)

ข้าวพื้นเมืองจะปลูกจำพวก พันธุ์นางเสวย เหลืองทอง ลายลูกปลา นางดิ่ง ข้าวตาแห้ง คนของโบราณเขาจะใช้พันธุ์ข้าวในนาบกหรือนาไร่ คือ พันธุ์นางดิ่ง ถ้านาน้ำหรือนาไร่ปลูกมักใช้พันธุ์ลายลูกปลา นางเสวย เหลืองทอง เวลาจะคำนวณในการทำนาให้พอกินจะคำนวณ 2 คนต่อนา 2 ไร่ ถึงจะพอกิน สมัยก่อนจะไม่มีร้านขายของเหมือนในปัจจุบัน ดังนั้นข้าว 35 ถัง (ข้าวเปลือก) จึงจะพอกิน เมื่อก่อนการทำนาจะต้องไถครั้งหนึ่งแล้วก็ตลาดให้ดินแตก แล้วก็ไถแปร เมื่อก่อนจะใช้ควาย แต่จะมี “ผาน” ที่จะซื้อมาจากตลาด ซึ่งจะต้องเก็บของป่ามาขายแล้วก็หาเงินมาซื้อ “ผาน” ที่ต้องซื้อจากตลาดเพราะมันทำด้วยเหล็กไม่สามารถทำเองได้ รูปร่างจะเป็นสามเหลี่ยม หัวหมูจะสามารถทำเองได้แต่ผานที่ทำด้วยเหล็กจะต้องซื้อจากตลาด (พัด งามพร้อม, สัมภาษณ์, 2557)

นอกจากการทำนาเอาไว้กินของชาวช่องแล้ว วิถีชีวิตในการทำมาหากินที่เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ คือการหาของป่า เช่น กระจวาน น้ำมันยาง เร่ว สัตว์ป่า นำมาเป็นกับข้าว กล่าวคือ ปลูกข้าว

เอาไว้กินและหาของป่าเอาไว้เป็นกับข้าว ป่าเปรียบเหมือนร้านค้าที่ชาวช่องสามารถเข้าไปหากินได้ โดยที่ไม่ต้องจ่ายเงิน แต่ใช้ภูมิปัญญาในการล่าสัตว์ เช่น หมูป่า กุ้ง กวาง รวมถึงปลาที่อยู่ตามแม่น้ำ ลำธาร นำมาเป็นกับข้าว เก็บของป่า จำพวก ฝรั่ง หอม น้ำมันยาง บ้างก็นำมาแลกเปลี่ยนกับสิ่งของที่ ชาวช่องไม่สามารถหาได้ เช่น น้ำมันยางไปแลกกับกะปิ น้ำปลาจากพ่อค้าในเมืองที่เข้ามาในพื้นที่ หาสมุนไพรมาไว้เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เช่น ของระอา เพื่อนำมาแก้พิษต่าง ๆ ป้องกันคุณไสย เป็นต้น การสร้างบ้านก็จะใช้ผลิตผลจากป่าจำพวกไม้ระกำ ใบกระพ้อ เพื่อนำมามุงหลังคา สร้างเป็นเสาบาน ซึ่งบ้านช่องจะไม่แข็งแรงแต่ก็ไม่ต้องจ่ายเงินในการสร้างแต่จะใช้สิ่งของที่ได้จากป่าที่หาได้ง่าย พังเมื่อไรก็ซ่อมแซมได้เสมอ (พืด งามพร้อม. สัมภาษณ์. 2557)

พลังในการผลิตโดยมีเป้าหมายเพื่อยังชีพ อันได้แก่แรงงานที่ใช้ในการทำงานของชาวช่อง จะเป็นการทำเอาแรงกัน การเอาแรงทำนาจะเริ่มมาแต่โบราณ ส่วนใหญ่การทำงานจะเอาไว้กิน การทำนาจะเป็นกลุ่มทั่วไป แต่น่าไร่จะเป็นนาที่ไม่ใช้ควาย การเอาแรงเราอาจจะทำคนเดียวไม่ได้ เพราะมันจะล่าช้าหลายวัน การเอาแรงจะเป็นการที่พี่น้องช่วยกัน เป็นญาติกันทั้งหมู่บ้านมักเอาแรงกันทั้งหมด การเอาแรงในสมัยโบราณคิดการเอาแรงแบบ คือถ้าเราไปช่วยส่วนหนึ่งก็ต้องกลับมาช่วยกันส่วนหนึ่งเท่านั้น จะคิดกันเป็นวัน ถ้าเราไป 2 วัน ก็จะต้องใช้คืน 2 วัน ถ้ามีการอุ้งานในบางคน ก็จะมีการติดיעน บ่นกันในกลุ่มผู้เอาแรง บ้านที่เป็นเจ้าของนาจะต้องเตรียมเลี้ยงข้าว น้ำเอาไว้ให้ สำหรับกลุ่มผู้เอาแรง เจ้าของจะต้องเตรียมข้าวปลาอาหาร ถ้าในกรณีที่เจ้าของเลี้ยงไม่ดี ข้าวปลาอาหาร น้ำไม่ดี ก็มีการติดיעนในกลุ่มผู้เอาแรง ถ้าเจ้าของไม่สนใจในเรื่องนี้ต่อคำติดיעน ก็จะได้รับ การเอาแรงช่วยกันแค่ครั้งเดียว คนก็จะไม่มาช่วยแล้ว จะมีการพิจารณาในกลุ่มว่าจะไม่เอาแรงบ้านนี้แล้ว กระบวนการเอาแรงจะเอาแรงในเรื่องต่าง ๆ จะเป็นการตกลงกันเพื่อไม่ให้เสียเวลาในการทำงาน เป็นการช่วยเหลือกัน แต่ถ้าบ้านไหนจะทำกันเองในครอบครัวก็ได้แต่จะช้า ใช้เวลานาน ฝนอาจจะตกมา ข้าวของเสียหายหรือไม่ก็ข้าวจะร่วงเสียก่อนที่จะทำการเก็บเกี่ยว กิจกรรมของการเอาแรงกัน มีหลายเรื่อง เช่น ในสมัยก่อนการเก็บเกี่ยวก็เป็นการเอาแรง เช่นเดียวกัน กิจกรรมในการทำนาเริ่มตั้งแต่ ชนกล้า เป็นการเพาะชำ เป็นการช่วยกัน ดำนา เกี่ยวข้าว เ็นกระพ้อน คือข้าวที่เกี่ยวข้องแล้ว เป็นกอง ๆ เอาแรงเพื่อเบกหามไปทุบ เ็นกระพ้อนก็เป็นการเสร็จการเอาแรงทำนากัน (เทียม ฉัตรเงิน. สัมภาษณ์. 2557)

ความสัมพันธ์ในการผลิต ชาวช่องจะเป็นเจ้าของนา สมัยก่อนการแสดงตัวว่าเป็น เจ้าของนานั้น ผู้ที่ออกแรงคือเจ้าของ กระบวนการในการเป็นเจ้าของพื้นที่ ได้แก่ การทำพื้นที่โดยการ ถางป่าพอเตียน ใครถางมากก็จะได้มากตามที่คนนั้นออกแรง ซึ่งชาวบ้านในบริเวณนั้นจะเป็นที่รู้จักกัน ถึงแม้ว่าจะไม่มีกรรมสิทธิ์ที่เป็น โฉนดที่ดินเหมือนกับในปัจจุบัน ชาวช่องสามารถทำประโยชน์ใช้สอย ได้ตามที่ต้องการ เช่น การปลูกข้าวไร่ เป็นต้น เมื่อมีครอบครัวมีลูกหลานสามารถแบ่งให้ลูกหลาน ๆ ได้ กล่าวคือใครที่ออกแรงก็ถือว่าที่ตรงนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของตน (พืด งามพร้อม. สัมภาษณ์. 2557)

2. ปัจจัยในการขับเคลื่อนเกษตรกรรมพื้นบ้านของกลุ่มของ

การทำเกษตรพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ของในช่วงก่อนสมัยใหม่ คือการทำนาเพื่อยังชีพ และการหาของป่า นั้น ถูกขับเคลื่อนจากปัจจัยที่สำคัญ 5 ปัจจัยคือ

2.1 ปัจจัยด้านการใช้ทุนทางสังคม

การใช้ทุนทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ของที่สำคัญที่สุดคือ การใช้ระบบการเอาแรง (Mutual Aid) ระบบการเอาแรงช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์ของสามารถทำการเกษตรแบบดั้งเดิมได้ คือการทำนายังชีพและการหาของป่า โดยในที่นี้จะพิจารณาจากการใช้ระบบเอาแรงในการช่วยสนับสนุนการทำนาเพื่อยังชีพ ดังนี้

การทำนาปลูกข้าว ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชนในภูมิภาคแถบเอเชียอาคเนย์ การปลูกข้าวของชาวของจะเป็นการทำนาปลูกข้าวเพียงเพื่อพอกินเท่านั้น ไม่ใช่การทำนาปลูกข้าวเพื่อการขาย ดังนั้นจึงทำนามาไม่มากนักและไม่ต้องพิถีพิถันอะไร เพียงให้นา มีน้ำพอหล่อเลี้ยงต้นข้าวให้เจริญเติบโตและออกรวงก็พอแล้ว การทำนาของชาวของจะมีวิธีการทำนา 2 ประเภท ประเภทแรกเรียกว่า นาถุ่ม ประเภทที่สอง เรียกว่า นาไร่ นาข้าวเป็นการทำนาเหมือนนาทั่ว ๆ ไปในพื้นที่ราบ (เพราะพื้นที่ที่ของอาศัยอยู่คือที่ราบระหว่างภูเขา ซึ่งมีสภาพเป็นป่าทึบ) มีน้ำขัง มีการยกคันนา ทำนาเป็นแปลง ๆ มีการไถดำหรือหว่าน เช่น นาในพื้นที่ราบ เป็นต้น (พุด งามพร้อม. สัมภาษณ์. 2557)

ส่วนนาไร่นั้นเป็นการทำนาในป่าหรือชายป่าที่พอน้ำเลี้ยงต้นข้าวได้ กล่าวคือเมื่อโค่นต้นไม้แล้ว เขาก็จะขุดหลุม (โดยใช้เครื่องมือ เช่น มีดปลายแหลมขุดดินลงให้เป็นหลุม) หยอดเมล็ดข้าวลงไป เมื่อต้นข้าวขึ้นก็ดูแลเพียงถอนวัชพืชออกเท่านั้น ไม่ต้องดูแลมาก ถึงเวลาข้าวสุกก็มาเก็บเกี่ยว การเกี่ยวข้าวของชาวของใช้อุปกรณ์คือ เดียว (เหมือนเดียวเกี่ยวข้าวของคนไทย แต่มีขนาดเล็กกว่า) และเกี่ยวเฉพาะรวงข้าวที่ยาวขึ้นมาจากกอเท่านั้น ไม่เกี่ยวถึงโคนกอข้าวเหมือนคนไทย (สุเรขา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 30-31)

ในการทำนาโดยเฉพาะนาถุ่มนั้นจำเป็นจะต้องใช้ระบบการเอาแรงมาเป็นทุนช่วยให้สามารถทำนาได้เพียงพอกินในแต่ละปี กล่าวคือการทำนาของชาวของตั้งแต่การไถนา การดำ การเกี่ยว การนวด ชาวของจะช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี เรียกว่า “เอาแรงกัน” โดยที่เวลาจะไถนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว เขาจะใช้ธงแดงเป็นสัญลักษณ์ โดยปักธงแดงไว้ที่นาข้าวหรือกองข้าวของบ้านใครให้มองเห็นเด่นชัด ซึ่งคนทั้งหมู่บ้านก็จะทราบว่าจะช่วยกันเกี่ยวกันนวด วิธีกร่นวดข้าวก็ใช้เท้าเหยียบย่ำไปบนกองข้าว เมล็ดข้าวก็จะหลุดจากรวง แล้วจะใช้ไม้ส่งฟางข้าวออกมา ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า ลักษณะสังคมของชาวของเป็นลักษณะ “สังคมไมตรีสัมพันธ์” ซึ่งเป็นลักษณะสังคมชนบทที่มีการช่วยเหลือกันในกิจกรรมต่าง ๆ (สุเรขา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 30-31)

นอกจากการทำนาแล้วระบบการเอาแรงยังนำไปใช้ในการแสวงหาปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ เช่น การสร้างบ้านอยู่อาศัย โดยปกติแล้วชาวทองจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ประมาณ 20-30 ครอบครัวและการสร้างบ้านที่อยู่ก็อยู่ในละแวกใกล้เคียงกันไม่ห่างกันมากนัก เวลาจะปลูกบ้านหรือที่เรียกว่า “ยกบ้าน” ก็ช่วยเหลือกัน ซึ่งลักษณะการสร้างบ้านทอง จะเป็นเรือนยกพื้นสูงกว่าพื้นดินประมาณ 1.5-2 เมตร จะใช้บันได 3 ชั้น หรือ 5 ชั้น ตัวบ้านจะสร้างเป็น 3 ระดับ ส่วนหน้าของบ้านเรียกว่า ชานบ้าน ใช้เป็นบริเวณพัก วางสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ส่วนที่สองเป็นกลางบ้าน เป็นบริเวณที่ใช้พักผ่อน รับประทานอาหาร ส่วนที่สามเป็นส่วนในของบ้าน ซึ่งจะกั้นเป็นห้องนอน ส่วนใหญ่จะกั้นเพียงห้องเดียวใช้ไม้ไผ่สับแตก ๆ ที่เรียกว่า ฟาก เป็นอุปกรณ์กั้นห้อง (สุรธา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 30-31)

วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างบ้านที่สำคัญ คือ ไม้ไผ่และสิ่งที่ได้จากป่าทั้งสิ้น บ้านทองจะมีลักษณะเป็นเรือน “เครื่องผูก” เพราะทุกส่วนของบ้านที่ต่อกันจะใช้วิธีผูกมัดด้วยหวายหรือเชือกที่ได้จากการทุบเปลือกของต้นไม้อที่มีความเหนียวและยาวพอ เช่น เปลือกของต้นขงโค เป็นต้น เสาบ้านที่เป็นเสาหลักจะใช้ไม้เนื้อแข็งทั้งต้นที่มีขนาดย่อม หาส่วนที่เป็นง่าม เพื่อใช้ไม้พาด ทำเป็นรอดบ้าน พื้นบ้านทำจากไม้ไผ่ที่ตัดขนาดให้พอดีกับขนาดความยาวของตัวบ้าน นอกจากนี้ก็ใช้ไม้ไผ่ลำเป็นส่วนใหญ่ประกอบในการสร้างบ้านส่วนอื่น ๆ เช่น เป็นซื่อ เป็นตง หลังคาจะได้จากใบไม้ เช่น ใบต้นคันขง ใบระกำ ใบจาก ใบหวาย ใบไม้เหล่านี้จะนำมาเย็บติดกันเป็นแผง เรียกว่า “ตับ” อุปกรณ์ที่ใช้ในการเย็บหรือกลัดให้ใบไม้ติดกันเป็นแผง เรียก “ตอก” หรือ “ไม้กลัด” (สุรธา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 38-39)

นอกจากนี้ระบบการเอาแรงยังขยายไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากการทำนาและการสร้างบ้าน ตัวอย่างเช่น การออกปลาล่าสัตว์ ถ้าเป็นการรวมพลเพื่อกิจการอย่างอื่น ๆ เช่น รวมพลทำงานในนาหรือรวมพลไปเที่ยว รวมพลล่องแพซุง กิจกรรมสัมพันธ์ดังกล่าว จะใช้วิธีนัดกันและบอกต่อ ๆ กัน ส่วนความสัมพันธ์ในด้านอื่น ๆ ก็เป็นเรื่องของการแสดงความจริงใจ ความมีน้ำใจไมตรีที่มีต่อกัน นอกเหนือจากการช่วยงานกันแล้ว เช่น เมื่อบ้านใดเกิดเจ็บป่วย เขาก็จะไปช่วยดูแล ช่วยหายามาต้มให้กิน ช่วยทำอาหารหรือช่วยงานอื่น ๆ ที่เป็นงานบ้านหรืองานที่พอจะช่วยกันได้และเขาจะไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจมิได้ขาดจนกว่าจะค่อยหายจากโรคร้ายและทำงานได้ (จำแพน ศิละปาน. สัมภาษณ์. 2557)

ตัวอย่างของระบบเอาแรงที่นำมาใช้ในชุมชนของตำบลคลองพลูสามารถที่แสดงให้เห็นได้ ดังนี้ การเอาแรงในการทำนา ส่วนการทำสวนจะมีอยู่น้อยมาก

ในอดีตบ้านคลองพลูมีสภาพทางป่าดงดิบชื้นและบริเวณคลองพลูก็เต็มไปด้วยต้นพลูขึ้นอยู่ทั่วไป แต่เมื่อประชากรบริเวณตะเียนทองมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จึงมีการอพยพเข้ามา

ตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านคลองพลู ด้วยวิธีการถางป่ากำหนดเขตแดน หากถางป่าถึงบริเวณใด บริเวณนั้นก็คือพื้นที่ทำกิน แต่ทั้งนี้ชาวบ้านจะถางป่าเพื่อปลูกข้าวและสร้างบ้านเรือน ไม่ถางป่าไกลจากบ้านเรือนมากขึ้น เนื่องจากอันตรายจากสัตว์ป่าและไข้ป่า ซึ่งการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในการปลูกข้าว เป็นเงื่อนไขสำคัญของการตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากพื้นที่บริเวณคลองพลูมีลักษณะเป็นพื้นที่ดอนและที่ราบลุ่มน้ำ มีลำคลองตะเคียนทองและคลองพลูไหลมารวมกันเรียกว่า “คลองกะทอง” จากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำ ทำให้พื้นที่นี้ปลูกข้าวได้ทั้ง ข้าวนาลุ่มและข้าวไร่ ซึ่งชาวบ้านเรียกพื้นที่นี้ว่า “ท้ายทุ่ง” หมายถึง พื้นที่ทุ่งนา ซึ่งพบอยู่ระหว่างรอยต่อของตำบลตะเคียนทองกับคลองพลู (พา โทวงศ์. สัมภาษณ์. 2557)

ในอดีตการผลิตบ้านคลองพลูจะปลูกทั้งข้าวไร่ และข้าวลุ่ม ซึ่งการเลือกชนิดข้าวขึ้นอยู่กับทำเลพื้นที่ตั้ง สำหรับข้าวไร่จะเลือกปลูกพื้นที่ดอนเชิงเขาตะเคียนทอง ส่วนข้าวลุ่ม ปลูกในพื้นที่ราบระหว่างเชิงเขา เป็นที่ลุ่มน้ำใกล้แหล่งชุมชน สำหรับข้าวไร่เป็นการทำนาในป่าหรือชายป่าที่พอมีน้ำเลี้ยงต้นข้าวได้ กล่าวคือเมื่อโค่นต้นไม้แล้วจะขุดหลุม และหยอดข้าวตามหลุม โดยจะใช้ไม้ไผ่ปลายแหลมเจาะดินให้เป็นหลุม แล้วตัดกระบอกไม้ไผ่ยาว ๆ เทข้าวใส่ลงกระบอก แล้วกลบดิน เมื่อต้นข้าวขึ้นก็ดูแลเพียงถอนวัชพืช รอจนกว่าจะเก็บเกี่ยว พันธุ์ข้าวไร่ที่นิยมปลูก ได้แก่ ข้าวลายลูกกระจอกและข้าวเหลืองทอง เป็นต้น ส่วนการปลูกข้าวลุ่มหรือข้าวนาลุ่มมีการจัดพื้นที่ปลูกโดยยกคันนาเป็นแปลง แล้วใช้ควายไถนา คราดให้ดินแตกละเอียดเป็นเลน หลังจากคราดประมาณ 1-2 วัน จึงทำการดำข้าว จากกล้าที่เตรียมไว้ พันธุ์ข้าวที่นิยม ได้แก่ ข้าวนางกะลิง ข้าวขาวหงส์ ข้าวลายลูกปลาและข้าวขาวประแส เป็นต้น แต่ละครัวเรือนจะปลูกข้าวเพียง 3-5 ไร่ มีการช่วยเหลือแรงงานกันในหมู่เครือญาติจะช่วยเหลือตั้งแต่การไถ การดำ การเกี่ยวและการนวดข้าว จนเสร็จสิ้นทุกบ้าน เพื่อให้มีผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภค หากบ้านใดไม่มีพื้นที่ปลูกข้าวก็จะนำผลผลิตจากป่าที่หามาได้แลกเปลี่ยนกับข้าวหรือเป็นแรงงานปลูกข้าวให้กับบ้านอื่น เมื่อได้ผลผลิตข้าวก็จะแบ่งสัดส่วนข้าวตามที่ตกลงกันไว้ ซึ่งการมีข้าวไว้บริโภค เป็นการสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวว่าพวกเขาจะมีอาหารเก็บไว้ในฤดู (เทียม ฉัตรเงิน. สัมภาษณ์. 2557)

2.2 ปัจจัยด้านการใช้ทุนทางสิ่งแวดล้อม

ทุนทางสิ่งแวดล้อมหรือทุนทางนิเวศน์ในที่นี้ หมายถึงทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งในกรณีของกลุ่มชาติพันธุ์ของ มีทุนทางนิเวศน์ที่สำคัญก็คือป่าเขาลำเนาไพร เราพบว่าการเข้ามาของนวัตกรรมสมัยใหม่ในชุมชนของนั้น ชุมชนของมีทุนทางสิ่งแวดล้อมที่มีความหลากหลาย ทั้งในแง่ที่เป็นสัตว์ป่า พืชพรรณหรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ดังนี้

2.2.1 ความหลากหลายของสัตว์ป่าจะพบว่า มีชนิดพันธุ์และสายพันธุ์ที่แตกต่างกัน

ในป่าต้นน้ำ ลำธารของเทือกเขาภคินทูลฎที่ติดต่อกับเทือกเขาสอยดาว เช่น เสือ หมูป่า กวาง เก้ง ปลาต่าง ๆ กบแรด หอย กระรอก ตะกวด นิ่ม เต่า เป็นต้น

2.2.2 ความหลากหลายของพืชพรรณ พบว่ามีชนิดพันธุ์และสายพันธุ์ของพืชที่แตกต่างกันในป่าเขาลำเนาไพร เช่น เร่วหอม กระวาน หวาย สมุนไพรต่าง ๆ ในป่า เป็นต้น

2.2.3 ความหลากหลายของป่าอื่น ๆ เช่น น้ำม้นยาง

กลุ่มของได้อาศัยทุนทางสิ่งแวดล้อมมาขับเคลื่อนการทำเกษตรแบบดั้งเดิมในเรื่องเกี่ยวกับการหาของป่าเพื่อเป็นปัจจัยในการดำรงชีพ เนื่องจากระบบเศรษฐกิจมีการเกษตรของชองในยุคก่อนสมัยใหม่นั้น จะมีลักษณะเป็นการไว้เพื่อบริโภคเป็นหลักหรือเป็นการทำมาหากิน มิใช่การผลิตหรือหาของป่าเพื่อนำไปขาย อาหารหลักของชาวชอง คือข้าวเจ้า ซึ่งเป็นอาหารประจำทุกมื้อกับข้าวที่เป็นกับข้าวหลัก คือน้ำพริก (มีลักษณะเป็นพริกโกลกรวมกับเกลือ) ซึ่งมีรสเผ็ดมาก กินกับผักชนิดต่าง ๆ ที่เก็บได้จากป่า นา หรือปลูกไว้ข้างๆบ้าน เช่น มะเขือ (มะเขือจะกินกับน้ำพริกเป็นอาหารประจำ) ผักบุงต้ม หน่อไม้ หรือยอดไม้อื่น ๆ ที่กินได้ก็เก็บมากินกับน้ำพริกและอาหารประเภทเนื้อสัตว์ก็จะเป็นอาหารปลาเป็นหลัก เพราะปลาเป็นอาหารประเภทเนื้อสัตว์ที่หาได้ง่ายที่สุด ส่วนเนื้อสัตว์อื่น ๆ ก็นาน ๆ ครั้งแล้วแต่จะหาได้ ปลาที่หาได้ก็จะนำมาประกอบเป็นอาหารง่าย ๆ เช่น ปิ้งหรือย่างหรือนำไปแกง ซึ่งลักษณะแกงของเขา จะไม่ใส่กะทิและพริกแกงก็จะเป็นเพียงโกลกพริก กระเทียม เกลือ เข้าด้วยกัน แล้วส่งลงไปในน้ำให้ละลายตั้งไฟให้เดือดจึงใส่ปลาลงไป (รำแพน ศิลปะปาน. สัมภาษณ์. 2557)

ดังนั้นพริกจึงเป็นส่วนประกอบอาหารที่สำคัญมากของชาวชอง อาหารประเภทเนื้อสัตว์ไม่ว่าจะเป็นปลาหรือเนื้อสัตว์อื่น ๆ ที่พอจะหากิน เก็บมาได้จากป่าโดยทั่ว ๆ ไป เช่น กล้วย หัวเผือก หัวมัน กลอยและผลไม้อื่น ๆ ซึ่งมีเหลือเฟือที่จะเก็บมากิน ดังนั้นเขาจึงไม่ปลูก พืชที่เขาจะปลูกก็เป็นการปลูกเพื่อไว้เก็บกินเป็นอาหารเท่านั้น ไม่ใช่ไว้ขาย ก็คือบวบน้ำเต้า มะเขือ พริก (พริกใช้หว่าน ๆ เมล็ดให้ขึ้นตามป่าข้าง ๆ บ้าน) ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า ลักษณะอาหารของชาวชองส่วนใหญ่จะเป็นอาหารแห้ง ๆ มากกว่าอาหารประเภทน้ำ เพราะอาหารแห้งสามารถเก็บรักษาไว้ได้ เช่น เนื้อปลา เนื้อสัตว์ ถัวย่างหรือตากแห้ง เวลาจะรับประทานก็นำมาอย่างอีกครั้งหนึ่งและกับข้าวหลักก็คือ ข้าว น้ำพริก ผักสดหรือต้ม (รำแพน ศิลปะปาน. สัมภาษณ์. 2557)

สำหรับการหาของป่า ชาวบ้านจะปลูกข้าวให้เสร็จเสียก่อน แล้วจึงเข้าป่า ขึ้นภูเขา เพราะหากหาของป่าไม่ได้หรือได้จำนวนน้อยก็ยังคงมีข้าวไว้รอการเก็บเกี่ยว กล่าวคือ เมื่อปลูกข้าวเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะขึ้นเขาทำไร่กระวานบนเทือกเขาสอยดาว พร้อมกับการหาของป่าชนิดอื่น ซึ่งเป็นผลผลิตสำคัญ หากเป็นของป่าจำพวกสัตว์ป่า ได้แก่ หมูป่า อีเห็น กระรอกและแก้ง เป็นต้น จำพวกไม้ ได้แก่ ไม้ก้นเถรา ไม้มะค่า ไม้แดง ไม้ยางและไม้กฤษณา เป็นต้น และจำพวกเครื่องเทศ ได้แก่ กานพลู เร่ว สมอ และกระวาน เป็นต้น (ฮัน พิเศษ. สัมภาษณ์. 2557)

การเข้าป่าล่าสัตว์เป็นกิจกรรมระดับครอบครัวและกลุ่มเครือญาติ โดยมีเครื่องมือล่าสัตว์ พวกบ่วง หน้ำไม้ แร้วและปืนแก๊ป เป็นต้น ซึ่งการล่าสัตว์นั้นอาจจะใช้การวางกับดักไว้ในกรณีสัตว์ใหญ่ เช่น หมู กวางและเก้ง ที่พบเจอระหว่างการเดินทางในป่าก็จะใช้ปืนแก๊ปยิง สำหรับการหาของป่า จำพวกไม้ไผ่ นั้น ชาวบ้านจะนำไปขายในเมือง เช่นพวกไม้กั้นเกราที่สามารถทำค้ำปลูกพริกไทยและไม้กฤษณานำไปทำน้ำหอม แต่ผลผลิตจากไม้ที่สร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่น คือ น้ำมันยาง โดยเงิน ผันผาย กล่าวว่า “ชาวบ้านจะขึ้นเขาตะเคียนทอง เขาป่ามะม่วง เขาวิชฌกฏและแถบเทือกเขา สอยดาวที่มีต้นยางขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้ง ยางนา ยางระหงษ์ ยางใบเกลียว และยางแดง โดยต้นยางที่ให้น้ำยางคุณภาพดี คือ ยางใบเกลียว ชาวบ้านจะขึ้นเขาแล้วสร้างเรือนพักเล็ก ๆ ค้ำแรมในป่า แต่ละครอบครัวจะมีต้นยางของตนเอง โดยสังเกตจากการใช้ประโยชน์ต้นยางอย่างสม่ำเสมอประจำปี ซึ่งกระบวนการผลิตน้ำมันยาง เริ่มตั้งแต่เจาะหลุมลำต้นยางกว้างประมาณ 30 เซนติเมตร แล้วเผาเลนไฟ ให้น้ำมันยางไหลมารวมในหลุม หลังจากนั้นประมาณ 10 วัน จึงนำกะลามาดักออก ในเดือนหนึ่งจะตักน้ำมันยางได้ 1-3 ครั้ง น้ำมันยางที่ได้จะหามาเทรวมใส่หลุมน้ำมันยางที่ขุดเตรียมไว้ แต่ละหลุมต้องทำหลังคามุงปิดปากหลุม เพื่อไม่ให้น้ำฝนตกลงไป เมื่อนำน้ำมันยางเทใส่หลุม น้ำมันยางส่วนที่ใสบริสุทธิ์จะไหลผ่านตะแกรงไม้ไผ่ และแคร่ไม้ลงสู่ก้นหลุม ส่วนสิ่งเจือปนที่เรียกว่า “ขี้โล้” จะกระอะติคอยู่ข้างบน พอได้น้ำมันยางเพียงพอก็ตักจากหลุมใส่ปี๊บ เตรียมนำไปขายได้” (ฮัน พิเศษ. สัมภาษณ์. 2557)

ผลผลิตจากป่าที่สำคัญอีกชนิด คือ เครื่องเทศต่าง ๆ แต่มีบทบาททางการค้ามากที่สุด คือ “กระวาน” ซึ่งทางอำเภอชะมดตอนเหนือเป็นที่ดอน ตอนกลางและตอนใต้เป็นที่ราบเหมาะสมสำหรับการทำการเพาะปลูกทำสวนกระวานที่สำคัญ จากการค้นคว้าพบว่า การปลูกกระวานในจันทบุรีนั้น พื้นที่ปลูกกระวานเป็นมรดกสืบทอดจากบรรพบุรุษ ในอดีตชาวเขมรที่อาศัยอยู่ตามพรมแดนระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา ได้ผลิตกระวานให้เจ้าผู้ครองเมืองประเทศกัมพูชาเพื่อใช้เป็นสมุนไพรร ต่อมาคนจันทบุรีได้นำมาปลูกบริเวณเขาสอยดาวจะปลูกตั้งแต่บริเวณเชิงเขาจนถึงที่ราบยอดเขาสอยดาว ชาวบ้านจะขึ้นเขาเพื่อดูแลกระวานปีละครั้ง ในระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคม ซึ่งเป็นช่วงที่กระวานกำลังออกดอกหรืออาจออกดอกแล้วและเริ่มมีเมล็ดอ่อนติดในดอก ชาวบ้านจะทำการกำจัดวัชพืชรอบ ๆ ต้นกระวาน ตลอดจนตัดกิ่งใบที่ไม่สมบูรณ์ทิ้ง แต่ไม่มีการรดน้ำพรวนดิน ใส่ปุ๋ยและจะกลับขึ้นไปเก็บเกี่ยวอีกครั้งช่วงระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงกันยายน ในการเดินทางขึ้นเขานั้นจะขนเสบียงอาหารขึ้นไปด้วย เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง พร้อมด้วยวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ได้แก่ มีด ฝ้ายสำหรับกันฝนและใช้รองนอน น้ำ มันก้าด กระสอบและถังสำหรับใช้บรรจุกระวานและอื่น ๆ ที่จำเป็น รวมทั้งหัวหมู เหล้าขาว รูปเทียน สำหรับเซ่นไหว้เจ้าป่าเจ้าเขา การเก็บเกี่ยวกระวาน จะใช้มือดึงเอาก้านดอกกระวานจากโคนต้น ซึ่งมีเม็ดกระวานติดอยู่ในดอก ใต้งูลง

แล้วจนกระวานสดมาที่ลานข้าง ทำการปลิดเม็ดกระวานจากช่อดอกในตอนกลางคืน เมื่อปลิดแล้วก็นำไปย่างบนกองถ่านไฟ กระวานสดแห้งสนิทจะมีสีน้ำตาลคล้ำ เสร็จแล้วนำกระวานใส่ถุง เตรียมขนลงยังเชิงเขา (ฮั่น พิเศษ. สัมภาษณ์. 2557)

การหาของป่านั้น ไม่ได้ทำกันทุกครอบครัว หลายครอบครัวก็ปลูกข้าวเพื่อบริโภคเพียงอย่างเดียวและหาอาหารเพื่อการล่าสัตว์หรือจับสัตว์น้ำในลำคลองตะเคียนทอง คลองพลูและคลองกะทองเป็นอาหาร ซึ่งเป็นชุมชนที่อาศัยความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ระหว่างข้าวกับอาหาร (ผัก, ปลา) ข้าวกับของป่าหรือของป่าต่างชนิดกันและบางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องแลกเปลี่ยน เพราะเป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกัน เสมือนครอบครัวขนาดใหญ่ที่ต้องช่วยเหลือและค้ำจุนซึ่งกันและกัน เช่น หากบ้านใดเดินทางเข้าป่าหรือเข้าเมืองเป็นเวลาหลายวัน บ้านใกล้เคียงต้องดูแลบ้านและลูกหลานของบ้านนั้น นอกจากนี้พื้นที่ชุมชนยังถูกปิดล้อมด้วยพื้นที่ป่าที่มีอันตรายต่าง ๆ จึงเป็นการจำกัดความสัมพันธ์กับคนภายนอก (ฮั่น พิเศษ. สัมภาษณ์. 2557)

2.3 ปัจจัยด้านการใช้ทุนทางวัฒนธรรม

ทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดของกลุ่มของ คือการนับถือผี การนับถือผีมีผลต่อการทำเกษตรแบบดั้งเดิมโดยอ้อมคือการนับถือผีจะสนับสนุนการดำรงอยู่ของระบบเครือญาติ เนื่องจากการนับถือผีนั้นเป็นความเชื่อของบรรพบุรุษ ว่าผีบรรพบุรุษจะเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการควบคุมความประพฤติของบุคคลในสังคมทั้งในด้าน ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความขยันอดทนและความประพฤติด้านต่าง ๆ ถ้าหากบุคคลใดมีความประพฤติไม่ดี ไม่เหมาะสม ผีบรรพบุรุษจะทราบและจะมากล่าวตักเตือน ถ้าหากว่ากล่าวตักเตือนแล้วยังไม่เชื่อ บุคคลนั้นจะถูกสังคมติเตียน และผู้หลักผู้ใหญ่จะว่ากล่าวเอาได้ ดังนั้นการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งเป็นการสืบทอดการผลิตชำระระบบเครือญาตินั้น ซึ่งเป็นฐานของระบบการเอาแรงในการทำนาการแสวงหาปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการช่วยเหลือทางสังคมอื่น ๆ ในชุมชนของ (ฮั่น พิเศษ. สัมภาษณ์. 2557)

ตัวอย่างเช่น พิธีกรรมการเล่นผีหิ้งผีโรงเป็นพิธีของชาวองแต้โบราณ เพื่อจะเป็นการให้ผีปู่ตาชายที่ตายไปเข้ามาสิงสู่กับคนที่ลงผีหิ้งและลูกหลานจะถามความทุกข์สุขที่ตายไปว่าต้องการอะไรจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ตามที่ต้องการ เป็นการรวมญาติพี่น้องได้พบปะพูดคุยกัน นอกจากนี้จะเป็นการรวมญาติพี่น้องได้มาพบปะ พูดคุย จะเป็นการควบคุมความประพฤติของลูกหลานอีกอย่างหนึ่ง พฤติกรรมที่บรรพบุรุษไม่ชอบ เช่น การไม่รักที่รักน้อง ไม่ยอมช่วยเหลือพี่น้องที่ตกทุกข์ได้ยากหรือไม่ยอมดูแล ผู้เฒ่าผู้แก่ ที่ยังมีชีวิตอยู่หรือจี้เกียดไม่ขยันทำมาหากินเหมือนคนอื่น ปล่อยให้ลูกเมียลำบาก ไม่มีความซื่อสัตย์ ไม่มีความจริงใจต่อพี่น้อง (สุเรขา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 70)

นอกจากการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษแล้วการนับถือผีอื่น ๆ ก็ถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมในการช่วยอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ตัวอย่างเช่น การนับถือผีป่าก็เป็นการ

ช่วยอนุรักษ์ป่าให้เป็นเสมือน ซุปเปอร์มาร์เก็ตของชุมชนของ เช่น การไปหาปลาเป็นอาหาร การไปเก็บผักหรือสมุนไพร เป็นต้น ดังนั้นจึงมีตำนานของคนของที่ชี้ให้เห็นว่า ถ้าหากเข้าป่าไปพูดไม่ดีหรือทำกริยาไม่ดี เป็นการดูถูกป่า ผีป่าจะโกรธและจะมาทำให้มีอันตราย เช่น เจ็บไข้หรือบาดเจ็บ บางทีก็ให้หลงป่าหาทางกลับไม่ได้ บางทีก็พบสัตว์ร้าย ๆ เป็นต้น แต่ถ้าหากก่อนจะเข้าป่าได้กราบไหว้ขอพร กล่าวคำที่เป็นสิริมงคลแล้วจะ โชคดีไม่มีอันตรายและนอกจากนี้ “ผี” ก็จะมากอยรั้งความทำให้คนในหมู่บ้านเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งต้องทำพิธีเป่าหัว รดน้ำมนต์ โดยหมอผีประจำหมู่บ้าน (สัน พิเศษ. สัมภาษณ์. 2557)

นอกจากนี้ การนับถือผียังมีส่วนในการรวมกลุ่มของชาวช่องในการทำนาเอาแรงลงแขก โดยมีนัยยะเพื่อการเกี่ยวโยงแบบเครือญาติให้มีความแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ชาวช่องจึงมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ต้องมาพบกันในประเพณีผีหิ้งผีโรง ซึ่งนำไปสู่การรวมกลุ่มช่วยเหลือกันในการทำนาแบบระบบการเอาแรงในหมู่เครือญาติ (สัน พิเศษ. สัมภาษณ์. 2557)

2.4 ปัจจัยด้านการใช้ทุนทางสัญลักษณ์

การใช้ทุนทางสัญลักษณ์ของกลุ่มของที่ชัดเจนที่สุดก็คือ การมีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการนับถือผี พิธีกรรมสำคัญของกลุ่มของที่เกี่ยวกับการนับถือผีซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี ได้แก่

2.4.1 พิธีทำบุญส่งทุ่ง

การทำบุญส่งทุ่งของชาวช่อง เป็นการทำบุญตอนเช้าในวันแรม 1 ค่ำ 2 ค่ำ เดือนอ้ายของทุกปี เป็นการทำบุญเพื่อส่งเคราะห์ในหมู่บ้านฝากไปกับยมทูตทั้ง 4 คน คือนายนะ นายสะ นายทะ นายโต ตัวแทนยมบาลคอยดูแลความชั่วของมนุษย์โลกและเป็นผู้ช่วยเหลือคนที่มุงทำบุญทำกุศลให้พ้นจากอันตราย ดังนั้นชาวช่องถือเรื่องนี้เป็นประเพณีการส่งเคราะห์หรือถ่ายเคราะห์ เป็นประเพณีของชาวช่องมาแต่โบราณ คือเมื่อถึงเดือนอ้าย ขึ้น 1 ค่ำ ชาวช่องจะทำพิธีบุญส่งเคราะห์ โดยตอนกลางคืนจะมีตัวแทนเป็นนายสมุนตัวแทนพระยายมทูต จะมี 4 คน คือนะ สะ ทะ โต จะเริ่มแต่ 20.00 น. ไปจนถึงรุ่งอรุณทุกคืนจะมีเครื่องเก็บเสียบอาหารการกิน โดยจะออกเดินทางหัวบ้านท้ายบ้านมีกะบุง เหล้า ไข่ไก่ ข้าวสาร 1 ซาม ไปตามบ้านเรียกเจ้าบ้านให้มาถ่ายเคราะห์ร้ายโดยจะขอสิ่งแลกเปลี่ยน เช่น ข้าวสาร กะปิ น้ำปลา ไก่ไข่ต่าง ๆ เป็นต้น ที่พวกเขาทั้ง 4 คนจะไม่อยู่ในหมู่บ้านอีกแล้ว เพื่อจะเอาความเจ็บไข้ของชาวบ้านออกไป (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ในตอนเช้าชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์ไปทำบุญถวายทานกลางทุ่งท้ายหมู่บ้าน เพื่อจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลที่ทำวันนั้นฝากไปกับตัวแทนยมทูตทั้ง 4 คน ไปในเมืองนรกแล้วพระสงฆ์ก็จะสวดมนต์ อนุโมทนาทาน นักขัตตะยัก เมื่อเสร็จพิธีก็ก่อพระเจดีย์ทราย ขอบ้างเคราะห์ร้ายอยู่กับพระธณีนี้ออกเจดีย์ได้ต่อไป จากนั้นชาวบ้านก็จะเดินทางกลับบ้านกัน แต่วันนี้ขึ้น 2 ค่ำ ก็จะทำบุญทางน้ำอีกครั้ง โดยจะทำพิธีเหมือนกันแต่ว่าเปลี่ยนที่ทำคือไปทำที่คลอง จะต้องทำ

เรือจำลองส่งไปกับแม่น้ำพระคงคาอีก 1 เสา ก็นิมนต์พระสงฆ์ไปทำบุญส่งเคราะห์ทางน้ำอีก 1 ครั้ง แต่การทำบุญส่งทางน้ำหนุ่มสาวมักจบ โดยเล่นสาดน้ำกันเมื่อเสร็จพิธีแล้ว สรุปว่าการทำบุญส่งเคราะห์กลางทุ่งมี 2 อย่างคือ ทางบกและทางน้ำ ทางบกก็ฝากเคราะห์กับเจดีย์ทราย ทางน้ำฝากเคราะห์ไปกับเรือ เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวในจิตใจในการทำนา ดังนั้นจึงเป็นประเพณีของชาวช่องตลอดมาจนถึงปัจจุบัน (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

2.4.2 พิธีผีหิ้งผีโรง

เป็นพิธีของชาวช่องแต่โบราณที่นับถือเป็นประเพณีการเช่น ไหว้ผีบรรพบุรุษ เนื่องจากครั้งปู่ย่า ตายายนับถือเล่นกันทุก ๆ ปี เพื่อจะเป็นการให้ผีปู่ย่าตายายที่ตายไปเข้ามาสิงสู่กับคนที่ลงผีหิ้งและลูกหลานจะถามความทุกข์สุขที่ตายไปว่าต้องการอะไรจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ตามที่ต้องการ เป็นการรวมญาติพี่น้องได้พบปะพูดคุยกัน โดยพิธีลง จะทำหิ้งสูงเพียงตา ลักษณะกว้าง 1 สอก ยาว 1 สอกครึ่ง ใช้เชือกขนาดพอแขวนหิ้งไม่ให้ตก ในหิ้งจะมีไก่ 1 ตัว เหล้า 2 ขวด ขนมลูกทอน บายศรีปากชาม รูปเทียนจุดบอกผี เชิญให้มาลงสิงสู่จะมีคนตีกลอง เชิญผีหิ้งมาลงแล้วก็จะเชิญผีสมิงเข้ามาอีก ตอนนั้นดนตรี กลอง จะหยุดไม่ได้พร้อมกับผีสมิงลงมาสิงสู่ผู้ทำพิธี เข้ากับแสดงรำ กิณของดิบ เป็นไก่อบนหิ้ง เป็นต้น แล้วก็กระโดดไปที่ดิน ทางผู้ทำเช่นบวงสรวงก็จะตีกลองเรียกแล้วขึ้นมาบนเรือนอีก ก็จะสละบง มีคนเป่าหูให้รู้สึก (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ส่วนการเล่นผีโรงเป็นการเช่น ไหว้ผีบรรพบุรุษเช่นกัน แต่เป็นการเล่นกลางวัน ไม่ใช่กลางคืนเหมือนผีหิ้ง การเล่นนี้ให้เลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างผีหิ้งหรือผีโรง เพราะจุดมุ่งหมายก็เหมือนกัน จากการเล่นผีหิ้งและผีโรงนี้ นอกจากจะเป็นการรวมญาติพี่น้องได้มาพบปะพูดคุย จะเป็นการควบคุมความประพฤติของลูกหลานอีกอย่างหนึ่ง พฤติกรรมที่บรรพบุรุษไม่ชอบ เช่น การไม่รักพี่รักน้อง ไม่ยอมช่วยเหลือพี่น้องที่ตกทุกข์ได้ยากหรือไม่ยอมดูแล ผู้เฒ่าผู้แก่ ที่ยังมีชีวิตอยู่หรือจี้เกียจไม่ขยันทำมาหากินเหมือนคนอื่น ปล่อยให้ลูกเมียลำบาก ไม่มีความซื่อสัตย์ ไม่มีความจริงใจต่อพี่น้อง (สุรเชา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 70)

ผลทางตรงทำให้ระบบอาวุโสได้รับการยอมรับ เพราะมีผีมาเตือนลูกหลาน ทำให้ลูกหลานยังอยู่ในกรอบเครือญาติ

ผลทางอ้อมถ้ามีเครือญาติก็จะนำไปสู่การทำงานเอาแรงลงแขก ถ้าเครือญาติแตก จะต้องเสียเงินซื้อรถไถมาทำนากันเอง

2.4.3 พิธีการแต่งงาน

คนช่องมีพิธีกรรมแต่งงาน 2 พิธี คือ พิธีกาคักและพิธีกรรมคั่วทั่วไป พิธีกาคักเป็นการแต่งงานของลูกสาวคนโต เนื่องจากเป็นลูกที่ช่วยเหลืองานในบ้านแทนแม่ ฉะนั้นเมื่อลูกสาวคนโตจะออกเรือนไปตั้งครอบครัวใหม่ จึงทำพิธีให้เหมาะสมกับความรัก ถ้าเป็นลูกสาวคนอื่น ๆ

ก็ทำพิธีกรรมดา (สุเรชา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 71) ยกเว้นแต่ถ้าลูกสาวคนโตตายก่อนแต่งงาน หรือไม่ได้แต่งงานก็จะเป็นลูกสาวคนสุดท้อง ก่อนจะเข้าพิธีแต่งงานกาคักหรือพิธีกรรมดานั้น ช่วงก่อนแต่งงานถือเป็นประเพณี ห้ามโดยเด็ดขาดว่าฝ่ายหญิงจะไปไหนมาไหนกับชายไม่ได้ มิฉะนั้นจะผิดผี เริ่มแรกชาย-หญิง หนุ่ม-สาว เมื่อรักกันแล้ว โดยมากจะไปสู่ขอกับพ่อแม่ พี่น้อง ฝ่ายหญิงก่อน คือผู้ชายจะต้องไปหาเจ้าแม่และเพื่อนบ้าน ไปสู่ขอ คินแรกต้องเอาเหล้า 1 ขวด หมากพลูจิบ 1 คู่ ผ้าแดงผ้าขาวใส่พานไก่อคือ 1 ขามไปบ้านเจ้าสาว ถ้าเจ้าสาวยินยอมตกลงร่วมรัก ฝ่ายพ่อแม่เจ้าสาวก็นัดพี่น้องมากับสินสอดอีกในคืนที่ 2 ต้องจัดสำรับไก่อคือเหล้า 2 ขวด แล้วก็นัดหมั้นและแต่งงานต่อไป (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ของในสมัยโบราณ นั้นปรากฏว่า เมื่อหญิงชายที่หมั้นกันด้วยเงินหรือทอง ก็แล้วแต่ พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะให้เจ้าบ่าวมาอยู่ช่วยทำกินในบ้านฝ่ายหญิงได้เลย ตลอดจนหลับนอนสมสู่อย่างสบาย การอนุญาตให้ฝ่ายชายเข้าอยู่ก่อนแต่งงานทางประเพณีของ เรียกว่า อยู่ทดลองใจกันก่อน ว่าลูกเขยขยันต่อพ่อตาแม่ยายหรือเปล่า ถ้าผู้หญิงเกิดต้องขึ้นการแต่งงานก็จะเลื่อนจนกว่าลูกจะคลอด ถ้าเกิดบังเอิญทะเลาะกับฝ่ายหญิง ฝ่ายชายก็จะไม่ขอค่าสินสอดคืน หากฝ่ายชายไม่สามารถหาเงินมาแต่งงานได้ พ่อตาแม่ยายจำเป็นต้องจัดงานพิธี หากฝ่ายชายไม่ยอมหาเงินแล้วย้ายออกไปมีครอบครัวใหม่ มีลูก 3-4 คนจนผีสาวปู่ย่าตายายมารบกวนทำให้เกิดการเจ็บป่วยเรียกว่า ผีนางสิง หากิน ฝ่ายชายหญิงก็ร่วมใจกันจัดของเช่นผีแต่งงานงานให้ถูกต้องจนได้ (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ขั้นตอนการจัดพิธีแต่งงานกาคัก คือ ต้องทำโรงปรับพิธีที่คินฝ่ายหญิง โดยหาหมอมผีมาแสดงการเส้นผีเป็นคณะมี 6 คน เครื่องเล่นกาคักมีกลองโทน 1 ลูก ซอซ้าง 1 ซอม่า 1 เขาวัว 1 เขาควาย 1 คนเช่นผี 1 ทำพิธีตอนกลางคืน เวลา 2 ทุ่ม – 4 ทุ่ม จัดรำริม 4 ถาด เหล้าเส้น 2 ขวด เด็กผู้ใหญ่อายุ 8-9 ขวบ 2 คน ผู้ชาย 2 คน ไร่รำคนละ 3 รอบ ส่วนกลองตีตลอดระหว่างทำการเช่นจนเสร็จพิธี (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557) และเครื่องมือทำมาหากินที่สำคัญมาก คือขวานปูลูต้องคอยลับคมขวานให้คมอยู่เสมอ เพื่อจะได้ทำมาหากินได้ดี ความหมายของการทำก็คือ เสี่ยงไก่อจัน แสดงว่าเช่าแล้วตื่นขึ้น แล้วหยิบเครื่องมือทำมาหากินออกไปโดยเร็วไว เมื่อพบไม้ก็ใช้ขวานปูลูโค่นลงเสีย แล้วหมอปูลูจะจับศีรษะคู่บ่าวสาวโขกกันเบา ๆ หมายความว่า ให้ร่วมกันทำมาหากินแล้วเป่าหู 3 ที หมายความว่า ให้เป็นคนใจคอหนักแน่นเยือกเย็น ไม่หุนเบา ให้คู่บ่าวสาวกินน้ำมนต์จากขันใบเดียวกัน แสดงว่าสุขทุกข์ด้วยกัน (สุเรชา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 73)

อาชีพที่เกี่ยวกับป่าของของจะเข้าไปมีบทบาทในพิธีกรรมมากกว่าเทพเจ้า หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาใด ๆ เป็นชนพื้นเมืองที่อิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียในทุกทาง ถึงแม้ว่าขอมจะเรืองอำนาจ อิทธิพลของขอมก็ไม่มียบทบาทใดๆเลย แม้แต่เทพเจ้าของอินเดียก็เป็นเพียงเอ่ยนามเท่านั้นไม่มีอิทธิพลทางความเชื่อ (สุเรชา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 78)

สรุปพิธีแต่งงานของ ความหมายเครื่องพิธี คือแต่งงานกาตัด แปลว่าใหญ่โตมีช้าง ม้า วัว ควาย กระดิ่ง ทับ ไทรช่อ แห่งเป็นขบวน หมายถึงแต่งให้ผีปู่ย่า ตายาย ที่เคยทำมาครั้งแรกโบราณ ครั้งหนึ่งเด็กชายหญิง คนของอยู่ในป่าดงนานนับพันปี พ่อแม่ไปทำงานลูกหลานคิดของเล่นช่วยกัน หามาสมมติแต่งงานให้สนุกสนาน จนทำให้ผีปู่ย่า ตายาย เจ้าป่าออกมาดู ก็สนใจจึงดลบันดาลสิ่งผู้ เป็นร่างทรงให้จัดพิธี แต่งงานเหมือนเด็กชายหญิงที่เคยเล่นแสดงมาแล้วและขอให้ทำกับผีมีเชื้อสาย ของวงศ์ตระกูลของเหล่านั้นและยังช่วยคุ้มครองให้ตระกูลกลุ่มของนั้น โชคดีอยู่สุขสบาย ต่อมาจึงทำ พิธีกันมาตลอดถึงปัจจุบัน (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

2.5 ปัจจัยด้านอุปนิสัยของชาติพันธุ์ของ

ชาวขอมมีอุปนิสัยที่มีผลต่อการทำเกษตรกรรมพื้นบ้านในยุคดั้งเดิมก็คือ การยอม ปรับตัวโดยไม่ใช้ความรุนแรง กล่าวคือของในอดีตนับสืบทอดความสงบจึงไม่ค่อยมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้ง กันเองกับคนภายนอกมาก นอกจากนี้ชนชาติพันธุ์ของยังมีอุปนิสัยรักพวกพ้อง เนื่องจากทุกคนใน ชุมชนสามารถโยงญาติกันได้ไม่ว่าจะเป็นญาติทางสายเลือดหรือญาติจากการแต่งงาน เพราะความ เป็นพวกพ้องทำให้ก่อประโยชน์ เช่น การเข้าป่าเพื่อล่าสัตว์หรือหาของป่า ล้วนแต่ต้องเข้าไปเป็น พวกพ้อง เวลาเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดี เช่น สัตว์ป่าที่เข้ามาทำร้าย จะได้ช่วยเหลือกันได้ เมื่อเสร็จจาก การล่าสัตว์หาของป่าชาวขอมก็จะนำของที่หาได้มาแบ่งกันกินในหมู่เครือญาติแสดงถึงความเอื้อเพื่อ เพื่อแผ่ที่มีต่อกันในหมู่กลุ่มของ และในส่วนของการทำงานเอาแรงลงแขกก็เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึง ความสามัคคีของกลุ่มเครือญาติในการมาช่วยเหลือกันทำงานและเก็บเกี่ยว การช่วยกันนี้เป็นการทำ เพื่อให้คนขอมมีข้าวเอาไว้กินและได้พบปะสังสรรค์กันในหมู่เครือญาติเมื่อเสร็จจากการทำงาน มักจะมีการเลี้ยงข้าวปลา อาหาร และเหล้าป่าที่ชาวขอมชื่นชอบ สิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนแต่แสดงถึง อุปนิสัยที่ทำให้ชาวขอมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเหนียวแน่นไม่ต่างคนต่างอยู่ โดยจะมีกิจกรรม ต่าง ๆ ที่ทำร่วมกัน ส่งผลให้มีความเหนียวแน่นทางเครือญาติ รักพวกพ้องช่วยกันเสมอ (ฮัน พิเศษ. สัมภาษณ์. 2557)

2.6 ปัจจัยด้านการใช้เวทีเครือข่ายเชิงอำนาจของวัดและเครือญาติ

เวทีเครือข่ายเชิงอำนาจของชุมชนขอมมีผลต่อการทำเกษตรดั้งเดิมในเขตอำเภอ เขาคิชฌกูฏ เนื่องจากเวทีของวัดและเครือญาติถือเป็นเวทีกลางหรือพื้นที่สาธารณะ ในการทำส่วนรวม หรือกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน เช่น การจัดงานประจำปี การจัดงานทางศาสนา เป็นต้น กิจกรรม ส่วนรวมเหล่านี้จะนำมาซึ่งความสามัคคีจะเป็นฐานสนับสนุนการทำงานเพื่อยังชีพ และหาของป่า ต่อไป

ระบบเครือญาติ ครอบครัวของเป็นลักษณะครอบครัวเล็กและมีอิสระในการปกครอง ดูแลครอบครัวของตนเอง ถึงแม้ว่าการตั้งครอบครัวจะอยู่ภายในหมู่บ้านหรือละแวกใกล้เคียงกันกับ

ญาติพี่น้องก็ตาม แต่บทบาทของปู่ ย่า ตา ยาย ที่จะเข้าไปมีบทบาทในครอบครัวของลูกหลานมีน้อยมาก เพียงแต่จะมีการไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนแบ่งปันสิ่งของและอาหารให้แก่กัน คอยดูแลช่วยเหลือยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือปรึกษาหารือปัญหา ส่วนที่จะเข้าไปมีบทบาทการปกครอง การตัดสินใจในเรื่องราวและปัญหาต่าง ๆ ญาติผู้ใหญ่ ปู่ ย่า ตา ยาย จะไม่มีบทบาทยุ่งเกี่ยวในครอบครัวของลูกหลาน ดังนั้นลักษณะสภาพครอบครัวที่ตั้งเป็นวงศ์ตระกูลใหญ่ไม่มี แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติก็ยังมิได้อยู่เหนียวแน่น เพราะทุกครัวเรือนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องกัน ใกล้ชิดกันบ้าง ห่างกันบ้าง กิจกรรมทุกอย่างจึงช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี (ฉลอง ธรรมวิริยะ. สัมภาษณ์. 2557)

ในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ ของชาวชนบทส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องกันมาก่อน ใกล้ชิดกันบ้างหรือห่างออกไปบ้าง แต่ทุกคนก็เป็นญาติกันจะมีบุคคลที่ไม่ใช่ญาติเข้ามาที่เกิดจากการแต่งงาน เช่น ฝ่ายชายเป็นคนต่างหมู่บ้านมาแต่งงานกับสาวหมู่บ้านนี้หรือการอพยพโยกย้ายครอบครัวมาจากหมู่บ้านอื่น เพื่อมาประกอบอาชีพและหาที่ทำกินใหม่ ซึ่งชาวชนบทไม่เคยเกรงกลัวที่จะมีคนต่างหมู่บ้านเข้าไปเป็นสมาชิกใหม่ของสังคม การยอมรับ และการให้ความจริงใจกับบุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ของสังคม ถ้าเป็นเรื่องของการเข้ามาอยู่โดยการแต่งงานจะไม่เป็นปัญหาใด ๆ ทั้งสิ้นเขาสามารถยอมรับได้ทันที เพราะผู้ชายที่เข้ามาแต่งงานกับสาวหมู่บ้านนี้จะต้องเคยมาแสดงความจริงใจ ความซื่อสัตย์ ความสามารถด้านต่าง ๆ ให้ผู้ใหญ่ฝ่ายผู้หญิงเห็นนานแล้ว เมื่อครั้งมาเกี่ยวพาราสีและรักใคร่ชอบพอก่อนแต่งงานและการที่จะมารักใคร่แต่งงานกับสาวต่างหมู่บ้านได้ ฝ่ายชายจะต้องมีคนรู้จักหรือคุ้นเคยเป็นผู้ชักนำมา ฉะนั้นการยอมรับโดยสถานภาพการแต่งงาน จึงไม่มีอุปสรรคใด ๆ แต่การที่มีครอบครัวหรือบุคคลที่อพยพโยกย้ายเข้าไปในหมู่บ้าน ถ้าเป็นครอบครัวของก็จะไม่มีปัญหาใด ๆ เพราะการที่ครอบครัวของจากหมู่บ้านหนึ่งอพยพพามาอีกหมู่บ้านหนึ่งนั้น ย่อมต้องมีญาติพี่น้องที่รู้จักกันอยู่แล้ว แต่ถึงกระนั้นก็ตีหัวหน้าหมู่บ้านก็ย่อมต้องคอยดูแลและดูนิสัยก่อนเมื่อแน่ใจแล้ว หัวหน้าหมู่บ้านรับรองทุกคนในหมู่บ้านก็จะให้ความจริงใจและยอมรับเป็นกลุ่มเดียวกัน แต่ถ้าเป็นบุคคลหรือครอบครัวคนเผ่าอื่น เช่น คนไทย คนจีน หัวหน้าหมู่บ้านและคนอื่น ๆ จะระมัดระวัง ระแวงระวัง จะยังไม่ยอมคบค้าสมาคมอย่างสนิทสนมด้วยเป็นเวลานานมาก พฤติกรรมที่เขาแสดงออกเขาจะเฉย ๆ เงียบ ๆ ไม่แสดงอะไรออกมาเลย บางทีเขาจะหลบ ๆ เลี่ยง ๆ และคอยดูคอยระมัดระวังตัวเองอยู่ห่าง ๆ จนกว่าหัวหน้าจะแน่ใจว่าบุคคลหรือครอบครัวคนไทย คนจีนที่อพยพเข้าไปอยู่เป็นคนซื่อสัตย์ ไม่มีพฤติกรรมที่มาจากร้ายแล้วเขาจึงจะให้ความสนิทสนมคุ้นเคยและให้ความจริงใจด้วย (สุรเชา สุพรรณไพบูลย์. 2530 : 46-49)

วัฒนธรรมของกับเกษตรกรรมสมัยใหม่

ผลการวิเคราะห์วัฒนธรรมของกับเกษตรกรรมในยุคสมัยใหม่ ผู้วิจัยจะแบ่งหัวข้อการนำเสนอออกเป็น 3 หัวข้อย่อยดังนี้

1. การทำเกษตรกรรมสมัยใหม่ของกลุ่มของ

การทำเกษตรสมัยใหม่ของของในที่นี้ หมายถึงการทำเกษตรที่มีเป้าหมายการผลิตเพื่อขายไม่ว่าจะเป็นการทำสวนหรือทำไร่ โดยกลุ่มของได้เปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากการทำนาเพื่อยังชีพและหาของป่ามาเป็นการทำนาเพื่อยังชีพควบคู่ไปกับการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อหารายได้ ไปจนถึงการปลูกพืชเศรษฐกิจแต่เพียงรูปแบบเดียว การเข้ามาของพืชเศรษฐกิจในชุมชนของเขตเขาภิษณภูมิสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

การเกษตรสมัยใหม่ได้เข้ามามีบทบาทในชุมชนของภิษณภูมิ หลังจากที่มีการตัดถนนให้รถโดยสารวิ่งระหว่างเมืองและชุมชนของ ได้มีการปรับให้เป็นถนนลาดยาง ซึ่งทำให้มีการเดินทางสะดวกขึ้น ผลที่ตามมาคือการเข้ามาของสินค้าจากเมืองที่คนของต้องหาเงินมาซื้อมากขึ้น เช่น จานชาม เสื้อผ้า น้ำปลา ไม้ขีดไฟ รวมถึงสิ่งก่อสร้าง นอกจากนี้หลังจากที่มีไฟฟ้าเข้ามาในปี พ.ศ. 2500 ยิ่งทำให้คนของต้องหาเงินซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้ามากขึ้น เช่น วิทยุ โทรทัศน์ รถหรือมอเตอร์ไซด์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้คนของต้องเข้าสู่การผลิตเพื่อขายมากขึ้น (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

ดังนั้นกลุ่มของในแถบอำเภอเขาภิษณภูมิจึงได้เปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากการทำนาเพื่อยังชีพผสมผสานกับการหาของป่ามาเป็นการผลิตเพื่อขายในปัจจุบัน ในรูปของการปลูกพืชเศรษฐกิจที่กลุ่มของได้ดำเนินการมาสามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ การปลูกพืชไร่และการทำสวนผลไม้ (อนเนก รักเงิน. 2551 : 66-74)

การปลูกพืชไร่ของกลุ่มของนั้นเริ่มเข้ามาก่อนประมาณปี พ.ศ. 2500 เมื่อรัฐมีการเปิดสัมปทานป่าไม้ให้บริษัทเอกชนเข้ามาตัดไม้แบบตัดหมดทั้งแปลงมีทั้ง ไม้มะค่า ไม้แดงและไม้ตะเคียน ฯลฯ มีการนำเอาแรงงานจากต่างถิ่นเข้ามาตัด ซักลากไม้ในป่า ขณะเดียวกัน คนท้องถิ่นบางคนก็เป็นแรงงานตัดไม้ นำไปขายให้กับกลุ่มนายทุนและบางรายก็ตัดไม้เพื่อปลูกสร้างบ้านเรือน จึงทำให้ช่วงเวลาดังกล่าว พื้นที่ป่าไม้ทรุศโทรมมาก ขณะเดียวกันก็เริ่มมีคนไทย และคนจีน ทั้งจากจันทบุรี และภูมิภาคตะวันออก เข้ามาจับจองพื้นที่เตียนโล่งเพื่อปลูกข้าวไร่และมันสำปะหลัง ที่สำคัญมีนายทุนเข้ามาจับจองที่ดิน เพื่อปลูกสวนยางพาราขนาดใหญ่หลายพันไร่ ในชื่อบริษัท “สวนยางสินแดนไทย” ซึ่งการเข้ามาของคนกลุ่มอื่นก็ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทย คนจีนกับคนของมีเพิ่มขึ้น ทั้งการสมรส การเป็นแรงงานรับจ้างและเป็นพนักงานปลูกสวนยางพารา สำหรับคนของบ้านเขาภิษณภูมิก็ยังดำรงชีวิตด้วยการปลูกข้าวนาลุ่ม บางครอบครัวก็อาศัยพื้นที่โล่งเตียนจากการตัดไม้เข้าไปจับจองเพื่อปลูกข้าวไร่และยังคงหาของป่า ขึ้นเขาทำไร่กระวาน และเจาะหลุมน้ำมันยาง เนื่องจากต้นยางยังไม่ได้ถูกตัดโค่นลง แต่ทรัพยากรจากป่าลดน้อยลง ตรงกันข้ามกับความต้องการของพ่อค้าที่มีเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ทั้งคนของ คนไทยและกลุ่มคนที่หลากหลายเข้ามาแสวงหาทรัพยากรจากป่าเป็นจำนวนมาก (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2508 รัฐประกาศพื้นที่หวงห้าม โดยกำหนดให้พื้นที่เขาสอยดาว เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ครอบคลุมพื้นที่ 465,637 ไร่ โดยให้เหตุผลในการประกาศใช้กฎกระทรวงฉบับที่ 97 พ.ศ. 2508 ก็เนื่องจากป่าแห่งนี้ มีไม้ตะเคียน ไม้แดงไม้ประดู่ ไม้เหียง ไม้พลวงและไม้ชนิดอื่นจำนวนมาก และมีของป่ากับทรัพยากร ธรรมชาติอื่นด้วย สมควรกำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อรักษาสภาพป่าไม้ของป่าและทรัพยากร ธรรมชาติไว้ (กาญจนา คุ่มทรัพย์. 2543 : 46) ซึ่งการกำหนดพื้นที่ป่าเป็นเขตหวงห้ามในรูปแบบป่า สงวนแห่งชาติ ทำให้การขึ้นเขาปลูกกระวาน และการเก็บของป่า เป็นสิ่งที่ถูกควบคุมต้องขออนุญาต จากเจ้าหน้าที่รัฐและกำหนดชนิดของป่าที่สามารถนำออกมาจากพื้นที่ได้ ขณะเดียวกันประมาณปี พ.ศ. 2508 รัฐได้ทำการขึ้นทะเบียนไม้ยางในป่าและเปิดสัมปทานให้นายทุนเข้ามาตัดไม้ยาง ทำให้ผู้คน บ้านคลองพลู ต้องจำนนต่อแบบแผนการค้ารังชีวิตบนพื้นที่สูง ด้วยการทำน้ำมันยาง ซึ่งเป็นผลผลิต จากป่าที่สำคัญที่สุด (ฮัน พิเศษ. สัมภาษณ์. 2557)

เมื่อช่องทางการผลิตของป่าเพื่อการค้าดิบตันลง ขณะเดียวกันก็มีการขยายพื้นที่ปลูก ไร่มันสำปะหลัง ตั้งแต่จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยองและจันทบุรี เข้ามายังอำเภอแก่งหางแมว และแถบเขาคิชฌกูฏ เนื่องจากราคาผลผลิตสูงและคนท้องถิ่นก็เริ่มทยอยกันทำไร่มันสำปะหลังนั้น ก็ทำให้พ่อค้าคนจีนและคนไทยมีบทบาทในการกำหนดทิศทางทางการผลิต เพราะกลุ่มคนไทยที่ เข้ามาทำไร่ก็ได้นำเทคโนโลยีเข้ามาสู่ท้องถิ่น เช่น รถไถ การบำรุงรักษาพืชไร่และการจ้างแรงงาน เก็บเกี่ยว เป็นต้น กรณีพ่อค้าคนจีนก็เข้ามาผูกขาดการรับซื้อผลผลิต โดยพ่อค้าจะนำปัจจัยการผลิต ทั้งเงินทุนและเทคโนโลยีมาป้อนให้กับชาวบ้าน เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ชาวบ้านต้องนำมาขาย ให้กับผู้ป้อนปัจจัยการผลิตและพ่อค้าก็เป็นผู้กำหนดราคาผลผลิตเอง ซึ่งพบว่าช่วงแรกของการผลิต พืชไร่ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น แต่เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2516 ราคามันสำปะหลังตกต่ำลงทุกปี จนเหลือ ราคาโลกรัมละ 60 สตางค์ ไม่คุ้มค่ากับต้นทุน จึงทำให้ประสบกับภาวะหนี้สินที่กู้ยืมจากกลุ่มพ่อค้า และหน่วยงานรัฐ (ชกส.) เหตุการณ์นี้เป็นความแตกต่างระหว่างการผลิตของป่ากับพืชไร่ กล่าวว่าการ ผลิตของป่าไม่จำเป็นต้องใช้ต้นทุนหรือปัจจัยการผลิตภายนอกท้องถิ่นมากนัก เพียงหาของป่า เท่าที่เก็บรวบรวมมาได้ขายหรือแลกเปลี่ยนกับพ่อค้า แต่การผลิตพืชไร่ ต้องนำปัจจัยการผลิตภายนอก ทั้งเงินทุนและเทคโนโลยีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิต และราคาผลผลิตก็ขึ้นกับระบบ ตลาด จึงทำให้การผลิตเชื่อมโยงกับตลาดภายนอกและไม่สามารถต่อราคาได้ เนื่องจากพืชไร่มี การผลิตในวงกว้างของภูมิภาค ราคาตลาดจึงถูกกำหนดด้วยความต้องการของผู้บริโภคที่สัมพันธ์ กับปริมาณ ตรงกันข้ามกับการเก็บของป่าที่มีเฉพาะพื้นที่บริเวณเขาสอยดาว จึงทำให้ผลผลิตที่ออก สู่ตลาดมีปริมาณน้อยกว่าความต้องการบริโภค (ราแพน สีละปาน. สัมภาษณ์. 2557)

แม้ว่าในช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2500-2516 จะมีการปลูกพืชไร่กันอย่างกว้างขวาง ทั้งจากคนของ คนไทยและกลุ่มนายทุนที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำกิน และเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไร่เป็นพื้นที่การปลูกไร่มันสำปะหลัง และสวนยางพารา แต่ก็พบว่าพื้นที่บริเวณช่องเขาที่ลุ่มนั้นคนของ ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ยังคงปลูกข้าวนาลุ่มด้วยพันธุ์พื้นเมือง เพื่อบริโภคในครัวเรือน และมีการช่วยเหลือทางด้านแรงงานการผลิต และมีการนำรถไถเข้ามาทดแทนแรงงานควาย เพื่อทุ่นกำลังแรงงาน แม้ว่าการผลิตข้าวนาลุ่มจะมีค่าใช้จ่ายในการผลิตเพิ่มสูงขึ้น แต่คนของก็เต็มใจยอมแลกเปลี่ยนกับผลผลิตข้าวที่ปลูกไว้ เนื่องจากความคิดที่ว่า หากพวกเขาไม่มีเงินทุนผลิตพืชไร่หรือมีหนี้สินเกิดขึ้น ก็ยังคงมีข้าวเก็บไว้บริโภคเป็นต้นทุนชีวิต ดังนั้นพื้นที่แถบที่ลุ่มบริเวณท้ายทุ่งจึงเป็นพื้นที่ที่ไม่ถูกขายให้กับคนอื่น ซึ่งเป็นแหล่งของทรัพยากรที่สำคัญของท้องถิ่น และเป็นพื้นที่สืบสานความสัมพันธ์ของสายตระกูลภายในท้องถิ่น (ร่ำแพน ศิละปาน. สัมภาษณ์. 2557)

การทำสวนผลไม้เกิดขึ้นหลังจากการปลูกพืชไร่เชิงพาณิชย์ได้ ส่งผลกระทบทำให้ชาวบ้านเกิดภาวะหนี้สิน และผลักดันผู้คนในท้องถิ่นให้เข้าสู่ระบบการตลาดของภูมิภาคตะวันออก ซึ่งภาวะหนี้สินที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ต้องแสวงหาทางเลือกอื่นในการผลิตเพื่อการค้า ขณะเดียวกัน กระแสการผลิตพืชสวนได้แพร่ความนิยมเข้ามาจากเมืองจันทบุรี โดยในปี พ.ศ. 2515 มีการนำพันธุ์ส้มเขียวหวานเข้ามาปลูกแต่ไม่ได้รับความนิยม และปี พ.ศ. 2516 เริ่มมีการนำเงาะพันธุ์นาสาร เข้ามาปลูกในพื้นที่ตะเลียบทองโดยมีพ่อค้าคนไทยจากเมืองจันทบุรีนำพันธุ์เงาะเข้ามาขาย จากนั้นจึงเริ่มปลูกเงาะทดแทนไร่มันสำปะหลังกันอย่างแพร่หลาย และในปี พ.ศ. 2520 เริ่มมีการปลูกทุเรียนและไม้ผลชนิดอื่นรวมเข้ากับแปลงปลูกเงาะ ซึ่งไม้ผลที่พบในบ้านคลองพลู มีตั้งแต่ เงาะ ทุเรียน ลองกอง มังคุด สละและชมพู ตามลำดับมากไปหาน้อย (ร่ำแพน ศิละปาน. สัมภาษณ์. 2557)

การปลูกไม้ผลใช้เวลาปลูกประมาณ 4-6 ปี กว่าที่จะเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ ดังนั้นจึงค่อย ๆ ลดพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง พร้อมกับปรับพื้นที่ไม้ผล บางรายก็เลือกปลูกสวนยางพาราในอีกพื้นที่หนึ่ง ซึ่งพบว่าพื้นที่ปลูกพืชของคนบ้านคลองพลู มีทั้งอยู่ในเขตบ้านคลองพลู บ้านตะเลียบทอง บ้านจันทเขลมและบ้านน้ำขุ่น โดยจะเลือกปลูกชนิดพืชที่แตกต่างกัน เช่น กรณีการใช้พื้นที่ของ “สกุล ไทรสูง” ที่มีทั้งหมด 12 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่แห่งแรก ปลูกข้าว 2 ไร่ โดยให้หลานทำกิน แล้วแบ่งสัดส่วนข้าวจาก 3 ส่วน เอา 1 ส่วน พื้นที่แห่งที่สอง คือบ้านและสวนผลไม้ ประมาณ 2 ไร่ พื้นที่แห่งที่สาม ปลูกเงาะ 8 ไร่ อยู่ในแถบบ้านน้ำขุ่น (สุวรรณ ไทรสูง. สัมภาษณ์. 2550) หรือกรณีครอบครัวสกุล “สีสมบัติ” ใช้ที่ดินบริเวณบ้านคลองพลูปลูกสวนผลไม้ และใช้พื้นที่ดินแถบจันทเขลม ปลูกสวนยางพารา (หนู สีสมบัติ. สัมภาษณ์. 2550) ซึ่งกรณีที่ดินภายนอกบ้านคลองพลู เกิดขึ้นจากการถางป่าจับจองพื้นที่และบางส่วนก็เป็นมรดกสืบทอดจากบรรพบุรุษ เช่น กรณีคนสกุลผันผาย มีที่ดินประมาณ 30 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ในเขตคลองใหญ่ แถบจันทเขลม ทำสวนผลไม้และพื้นที่ในเขตท้าย

บ้านคลองพลูทำสวนยางพารา ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวได้มาจากพื้นที่มรดกของผู้เป็นพ่อ แต่สำหรับผู้ที่มิที่ดินในบ้านคลองพลู คือ เสริญ ผันผาย มีประมาณ 300 ไร่ โดยแบ่งมรดกให้ลูกคนละ 50 ไร่ ซึ่งที่ดินถือเป็นทรัพย์สินสำคัญที่สุด (เสริญ ผันผาย, สัมภาษณ์, 2550)

ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2520 ผลผลิตไม้ผลเริ่มออกสู่ตลาด พบว่าช่วงแรกราคาผลไม้ โดยเฉพาะ เงาะกับทุเรียนได้สร้างกำไร จนมีการขยายพื้นที่ปลูกกันอย่างแพร่หลาย ต่อมาภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมให้เมืองจันทบุรีเป็นเมืองไม้ผล ทั้งการสนับสนุนเงินทุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ชกส.) การส่งเสริมวิชาการจากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตจันทบุรีและการส่งเสริมให้ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปผลไม้ เป็นต้น นอกจากนี้มีคนไทยจากจังหวัดต่าง ๆ ชลบุรี ระยอง ตราด นนทบุรีและกรุงเทพฯ เข้ามาซื้อที่ดินเพื่อปลูกไม้ผล บางรายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน บางรายก็จ้างแรงงานทำสวนผลไม้ ผนวกกับปี พ.ศ. 2528 รัฐเริ่มออกเอกสารสิทธิโฉนดที่ดิน จึงทำให้ที่ดินเป็นที่ต้องการแก่คนภายนอก และราคาที่ดินก็เพิ่มสูงขึ้นตามลำดับ (ร่ำแพน ศิลปะปาน, สัมภาษณ์, 2557)

การผลิตพืชสวนต้องดูแลเอาใจใส่ ตั้งแต่เตรียมพื้นที่ จัดหาแหล่งน้ำ การดูแลบำรุงรักษา การเก็บเกี่ยวและการขนส่งตามลำดับ ดังนั้นกระบวนการผลิตต่าง ๆ ต้องอาศัยทั้งเงินทุนและเทคโนโลยีการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ตั้งแต่ค่าปุ๋ย ค่าสารเคมี ค่าแรงงานรับจ้างและค่าขนส่ง บางรายเหล่านี้ต้องจัดซื้อรถกระบะเพื่อขนส่งผลผลิต ต้องซื้อเครื่องมือพ่นยาฆ่าแมลงและอื่น ๆ ซึ่งปัจจัยการผลิตเหล่านี้ต้องซื้อจากบุคคลภายนอก นอกจากนี้ตลอดระยะเวลาการผลิตต้องอยู่ดูแลบำรุงรักษาสวนผลไม้ตลอดทั้งปี เพื่อให้ผลผลิตมีปริมาณมากและคุณภาพดี ซึ่งในหนึ่งฤดูกาลจะสามารถขายผลผลิตได้เพียงช่วง 2-3 เดือนเท่านั้นและรายได้จากการขายผลผลิต คือเงินที่จะต้องใช้จ่ายต่อไปในระยะเวลา 1 ปี ทั้งค่าใช้จ่ายรายวัน ค่าเช่าเรือนลูกหลานและการลงทุนการผลิตปีต่อไป ซึ่งในช่วงแรกของการผลิตยังคุ้มค่าต่อการลงทุน (ร่ำแพน ศิลปะปาน, สัมภาษณ์, 2557)

จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2547 ผลผลิตเริ่มมีราคาตกต่ำและไม่แน่นอน เนื่องจากมีการผลิตกันอย่างแพร่หลายทั่วประเทศไทย เช่น กรณีการผลิตเงาะ มีทั้งภาคใต้ ภาคกลางและภาคตะวันออก เมื่อเก็บเกี่ยวและผลผลิตออกสู่ตลาดจำนวนมาก พวกพ่อค้าที่รับซื้อผลผลิตก็ใช้เป็นเงื่อนไขตกลงราคาซื้อและกำหนดราคาแต่ละวันได้เอง ทำให้ชาวบ้านประสบภาวะขาดทุนและเริ่มมีหนี้สินจากการผลิตอีกครั้ง (หลังจากพืชไร่) แต่ส่วนใหญ่เป็นหนี้สินกับภาครัฐ (ชกส.) เนื่องจากรายได้ในหนึ่งปีไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียทุกวัน ทางออกของคนท้องถิ่น คือ การเลือกปลูกพืชชนิดอื่น ๆ ซึ่งพบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เริ่มมีการปลูกพืชอื่นแซมแปลงไม้ผล เช่น ไม้กฤษณา มะระ บวบ ถั่วฝักยาวและพืชผักอื่น ๆ เป็นต้น พืชเหล่านี้สร้างรายได้ให้กับบางครอบครัว แต่ทั้งนี้การปลูกพืชผักก็ต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องโรคและแมลงที่สร้างปัญหาให้กับผลผลิต ดังนั้นจึงไม่สามารถผลิตซ้ำกันทุกปีได้ (สมชาย นาสวน, สัมภาษณ์, 2557)

ในปี พ.ศ. 2550 ราคาน้ำมัน ปุ๋ยและสารเคมีเพิ่มสูงขึ้นเป็นเท่าตัว ผนวกกับผลผลิตจากภายนอกประเทศเข้ามาตีตลาดผลไม้ภายในประเทศ ทำให้ราคาผลผลิตมีแนวโน้มว่าจะตกต่ำลงไปอีก คนท้องถิ่นหลายคนอยากเลิกผลิตผลไม้ อย่งเช่น กรณีสกุลสีสมบัติ กำลังจะปลูกไม้กฤษณา แซมสวนไม้ผลและเมื่อไม้กฤษณาโตสูงขึ้นก็จะตัดไม้ผลทิ้ง (หนู สีสมบัติ. สัมภาษณ์. 2550) กรณีสกุลผันผาย ปลูกสวนยางพาราเพิ่มมากขึ้นในแปลงไม้ผล เพราะเมื่อยางพาราเติบโตใหญ่จะค่อย ๆ ตัดไม้ผลทิ้งลง (วินัย ผันผาย. สัมภาษณ์. 2550)

สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า “หากบ้านคลองพลูไม่มีสวนผลไม้ สวนเงาะ สวนทุเรียน สวนลองกอง กลายเป็นป่าสวนยางพารา ใครเขาจะอยากเข้ามาบ้านคลองพลู มันไม่สวยงาม มันไม่มีจุดเด่นให้คนอื่นใจ วันนี้คนอื่นที่เขาเข้ามาศึกษาวิถีชีวิตคนของ เรายังมีเงาะบ้าง ทุเรียนบ้าง เป็นของฝากที่เขาเอากลับไปบ้านเขา แต่ถ้าเป็นสวนยาง เราจะเอาอะไรเป็นของฝากเขา” (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2550)

การผลิตยางพารานั้นแม้ว่าจะเข้ามาแล้ว ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2550 ในรูปบริษัทสวนยางสินแดนไทย โดยจ้างแรงงานท้องถิ่นเป็นพนักงานปลูกและกรีดยาง ต่อมามีการจ้างแรงงานคนอีสาน คนเขมรและคนท้องถิ่นอื่น ๆ เข้ามาแทนที่ ให้ค่าตอบแทนสำหรับคนเขมร 120 บาทและคนไทย 150 บาท (เสริม โดวงษ์. สัมภาษณ์. 2550) แต่สำหรับความนิยมปลูกยางพาราในช่วงปี พ.ศ. 2550 นี้ เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่รัฐให้การสนับสนุนในรูปแบบกองทุนสงเคราะห์สวนยาง โดยรัฐให้ทุนและพันธุ์พืชสนับสนุนการปลูกสวนยางพารา และราคายางพารามีมาตรฐานสูงกว่าในอดีต นอกจากนี้ นายค.คลองพลูที่เคยเป็นผู้ช่วยผู้จัดการบริษัทสินแดนไทยและผู้จัดการบริษัทสินแดนไทย ซึ่งเป็นนายทุนและที่ปรึกษาองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ก็ให้การสนับสนุนการผลิตสวนยางพารา ทั้งการให้ความรู้และการรับซื้อผลผลิตยาง ทำให้ชาวบ้านเริ่มหันมาปลูกยางพารา เพราะเชื่อว่าสร้างรายได้ให้กับพวกเขา ดังคำกล่าวของวินัย ผันผาย ที่ว่า “สวนยางก็เหมือนเป็นออมสินปลูกไว้ตอนนี้อีก 6-7 ปี ก็สามารถกรีดยางได้ เราก็ไม่ต้องไปวนวายเป็นมันมาก จ้างคนอื่นเขากรีดยางก็แบ่งสัดส่วนกัน ราคาก็คงไม่ตกต่ำอีก เดียวนี้ราคายางมีมาตรฐานขึ้น ปลูกไว้กินตอนแก่” (วินัย ผันผาย. สัมภาษณ์. 2550)

ที่ผ่านมาการปรับเปลี่ยนการผลิตเพื่อการค้า ตั้งแต่การผลิตกระวาน พืชไร่ พืชสวน และกำลังเข้าสู่การผลิตยางพาราตามลำดับ ทำให้คนในท้องถิ่นสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ทั้งด้านการตลาด เทคโนโลยี และเงินทุน ซึ่งการผลิตในแต่ละครั้งคนท้องถิ่นต่างมุ่งหวังว่าจะสามารถสร้างรายได้เข้าสู่ครอบครัว แต่ตลอดเวลาการผลิตที่ผ่านมา กลับทำให้คนคลองพลู โดยเฉพาะคนชองมีความยากจนและมีหนี้สินจำนวนมาก บางรายขาดทุนจำเป็นต้องขายที่ดิน เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว ขณะเดียวกัน การผลิตเชิงพาณิชย์ก็ทำให้พื้นที่บ้านคลองพลูดึงดูดกลุ่มคนอื่นเข้ามาแสวงหาประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การผลิตและการรับซื้อผลผลิต เป็นต้น จึงทำให้บ้านคลองพลูมีความ

หลากหลายของผู้คนเพิ่มมากขึ้น โดยกลุ่มคนของถูกจัดให้เป็นกลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจยากจน เมื่อเปรียบเทียบกับคนไทยและคนจีนที่ตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่น (สมชาย นาสวน. สัมภาษณ์. 2557)

2. ปัจจัยในการขับเคลื่อนเกษตรกรรมพื้นบ้านสมัยใหม่ของกลุ่มของ

เป้าหมายการผลิตของกลุ่มชาติพันธุ์ของสมัยใหม่ มีเป้าหมายที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่เป็นการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อขาย การทำเกษตรสมัยใหม่คือการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขาย ดังกล่าวข้างต้นนั้น เกิดขึ้นโดยการขับเคลื่อนภายใต้ปัจจัย ดังต่อไปนี้

2.1 การใช้ทุนทางเศรษฐกิจแบบ

ในการทำเกษตรสมัยใหม่นั้นกลุ่มของเขาคิชฌกูฏต้องอาศัยทุนทางเศรษฐกิจเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจสำหรับขายในตลาดแต่ชุมชนของ มีปัญหาในเรื่องทุนทางเศรษฐกิจภายในชุมชน ทำให้ต้องอาศัยทุนทางเศรษฐกิจจากภายนอกชุมชน กล่าวคือการพึ่งพิงทุนทางเศรษฐกิจของชาวของ เป็นผลมาจากการไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรทางธรรมชาติหรือการเข้าใช้พื้นที่ป่าในการทำมาหากิน ดังนั้นชาวของจึงต้องหันมาปรับเปลี่ยนวิธีการทำมาหากินโดยการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น มันสำปะหลัง ซึ่งต้องอาศัยแหล่งเงินทุนจากพ่อค้าคนกลางด้วยการให้เกษตรกรชาวของนำต้นกล้ามันสำปะหลังไปปลูกก่อนแล้วจึงนำผลผลิตที่ได้นำมาขายให้พ่อค้าคนกลางอีกทอดหนึ่ง ซึ่งราคาที่ได้นั้นจะขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลางแบบผูกขาด ผลที่ได้คือเกษตรกรชาวของต้องเกิดภาวะขาดทุนและเลิกทำในที่สุด ต่อมาจึงหันมาปลูกผลไม้ ซึ่งต้องใช้แหล่งเงินทุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ โดยนำโฉนดที่ดินมาจำนองเพื่อนำเงินที่ได้ไปใช้ในการทำสวนผลไม้ ซึ่งผลผลิตที่ได้จะขึ้นอยู่กับราคากลางในตลาดในแต่ละวัน ซึ่งเกษตรกรชาวของจะไม่สามารถต่อรองราคาผลผลิตได้ ดังนั้นเกษตรกรชาวของยังคงต้องพึ่งพิงทุนทางเศรษฐกิจนับตั้งแต่ที่ไม่สามารถเข้าถึงป่าเขาลำเนาไพรได้มาจนถึงปัจจุบัน พัฒนาการของการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจในการทำเกษตรสมัยใหม่ก็คล้ายในรายละเอียดดังนี้ (ราแพน ศิละปาน. สัมภาษณ์. 2557)

เมื่อช่องทางการผลิตของป่าเพื่อการค้าดิบตันลง ขณะเดียวกันก็มีการขยายพื้นที่ปลูกไร่มันสำปะหลัง ตั้งแต่จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยองและจันทบุรี เข้ามายังอำเภอแก่งหางแมว และแถบเขาคิชฌกูฏ เนื่องจากราคาผลผลิตสูง และคนท้องถิ่นก็เริ่มทยอยกันทำไร่มันสำปะหลังนั้นก็ทำให้พ่อค้าคนจีนและคนไทยมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการผลิต เพราะกลุ่มคนไทยที่เข้ามาทำไร่ก็ได้นำเทคโนโลยีเข้ามาสู่ท้องถิ่น เช่น รถไถ การบำรุงรักษาพืชไร่ และการจ้างแรงงานเก็บเกี่ยว เป็นต้น กรณีพ่อค้าคนจีนก็เข้ามาผูกขาดการรับซื้อผลผลิต โดยพ่อค้าจะนำปัจจัยการผลิตทั้งเงินทุนและเทคโนโลยีมาป้อนให้กับชาวบ้าน เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ชาวบ้านต้องนำมาขายให้กับผู้ป้อนปัจจัยการผลิต และพ่อค้าก็เป็นผู้กำหนดราคาผลผลิตเอง ซึ่งพบว่าช่วงแรกของการผลิตพืชไร่ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น แต่เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2516 ราคามันสำปะหลังตกต่ำลงทุกปี จนเหลือ

ราคาโลกล้มลง 60 สตางค์ ไม่คุ้มค่ากับต้นทุน จึงทำให้ประสบกับภาวะหนี้สินที่กู้ยืมจากกลุ่มพ่อค้า และหน่วยงานรัฐ (ธกส.) เหตุการณ์นี้เป็นความแตกต่างระหว่างการผลิตของป่ากับพืชไร่ กล่าวว่าการผลิตของป่าไม่จำเป็นต้องใช้ต้นทุนหรือปัจจัยการผลิตภายนอกท้องถิ่นมากนัก เพียงหาของป่าเท่าที่เก็บรวบรวมมาได้ขายหรือแลกเปลี่ยนกับพ่อค้า แต่การผลิตพืชไร่ ต้องนำปัจจัยการผลิตภายนอกทั้งเงินทุนและเทคโนโลยีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิต และราคาผลผลิตก็ขึ้นกับระบบตลาด จึงทำให้การผลิตเชื่อมโยงกับตลาดภายนอกและไม่สามารถต่อรองราคาได้ เนื่องจากพืชไร่มีการผลิตในวงกว้างของภูมิภาค ราคาตลาดจึงถูกกำหนดด้วยความต้องการของผู้บริโภคที่สัมพันธ์กับปริมาณ ตรงกันข้ามกับการเก็บของป่าที่มีเฉพาะพื้นที่บริเวณเขาสอยดาว จึงทำให้ผลผลิตที่ออกสู่ตลาดมีปริมาณน้อยกว่าความต้องการบริโภค (ราแพน ศิลปะปาน. สัมภาษณ์. 2557)

แม้ว่าในช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2500-2516 จะมีการผลิตไร่พืชกันอย่างกว้างขวาง ทั้งจากคนของ คนไทย และกลุ่มนายทุนที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำกินและเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไร่เป็นพื้นที่การปลูกไร่มันสำปะหลัง และสวนยางพารา แต่ก็พบว่าพื้นที่บริเวณช่องเขาที่ลุ่มนั้นคนของภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ยังคงปลูกข้าวนาลุ่มด้วยพันธุ์พื้นเมืองเพื่อบริโภคในครัวเรือน และมีการช่วยเหลือทางด้านแรงงานการผลิตและมีการนำรถไถเข้ามาทดแทนแรงงานควาย เพื่อทุ่นกำลังแรงงาน แม้ว่าการผลิตข้าวนาลุ่มจะมีค่าใช้จ่ายในการผลิตเพิ่มสูงขึ้น แต่คนของก็เต็มใจยอมแลกเปลี่ยนกับผลผลิตข้าวที่ปลูกไว้ เนื่องจากความคิดที่ว่า หากพวกเขาไม่มีเงินทุนผลิตพืชไร่หรือมีหนี้สินเกิดขึ้นก็ยังคงมีข้าวเก็บไว้บริโภคเป็นต้นทุนชีวิต ดังนั้นพื้นที่แถบที่ลุ่มบริเวณท้ายทุ่งจึงเป็นพื้นที่ที่ไม่ถูกขายให้กับคนอื่น ซึ่งเป็นแหล่งของทรัพยากรที่สำคัญของท้องถิ่น และเป็นพื้นที่สืบสานความสัมพันธ์ของสายตระกูลภายในท้องถิ่น (ราแพน ศิลปะปาน. สัมภาษณ์. 2557)

การทำสวนผลไม้เกิดขึ้นหลังจากการผลิตพืชไร่เชิงพาณิชย์ได้ ส่งผลกระทบทำให้ชาวบ้านเกิดภาวะหนี้สินและผลักดันผู้คนในท้องถิ่น ให้เข้าสู่ระบบการตลาดของภูมิภาคตะวันออก ซึ่งภาวะหนี้สินที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ต้องแสวงหาทางเลือกอื่นในการผลิตเพื่อการค้า ขณะเดียวกันกระแสการผลิตพืชสวนได้แพร่ความนิยมเข้ามาจากเมืองจันทบุรี โดยในปี พ.ศ. 2515 มีการนำพันธุ์ส้มเขียวหวานเข้ามาปลูกแต่ไม่ได้รับความนิยมและปี พ.ศ. 2516 เริ่มมีการนำเงาะพันธุ์นาศาร เข้ามาปลูกในพื้นที่ตะเขยนทองโดยมีพ่อค้าคนไทยจากเมืองจันทบุรีนำพันธุ์เงาะเข้ามาขาย จากนั้นจึงเริ่มปลูกเงาะทดแทนไร่มันสำปะหลังกันอย่างแพร่หลาย และในปี พ.ศ. 2520 เริ่มมีการปลูกทุเรียนและไม้ผลชนิดอื่นรวมเข้ากับแปลงปลูกเงาะ ซึ่งไม้ผลที่พบในบ้านคลองพลู มีตั้งแต่ เงาะ ทุเรียน ลองกอง มังคุด สละและชมพู ตามลำดับมากไปหาน้อย (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

การปลูกไม้ผลใช้เวลาปลูกประมาณ 4-6 ปี กว่าที่จะเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ ดังนั้นจึงค่อย ๆ ลดพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง พร้อมกับปรับพื้นที่ไม้ผล บางรายก็เลือกปลูกสวนยางพาราในอีกพื้นที่หนึ่ง

ซึ่งพบว่าพื้นที่ปลูกพืชของคนบ้านคลองพลูมีอยู่ในเขตบ้านคลองพลู บ้านตะเคียนทอง บ้านจันทเขลม และบ้านน้ำขุ่น โดยจะเลือกปลูกชนิดพืชที่แตกต่างกัน เช่นกรณีการใช้พื้นที่ของ “สกุลไทรสูง” ที่มีทั้งหมด 12 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่แห่งแรก ปลูกข้าว 2 ไร่ โดยให้หลานทำกิน แล้วแบ่งสัดส่วนข้าวจาก 3 ส่วน เอา 1 ส่วน พื้นที่แห่งที่สอง คือบ้านและสวนผลไม้ ประมาณ 2 ไร่ พื้นที่แห่งที่สาม ปลูกเงาะ 8 ไร่ อยู่ในแถบบ้านน้ำขุ่น (สุวรรณ ไทรสูง. สัมภาษณ์. 2550) หรือกรณีครอบครัวสกุล “สีสมบัติ” ใช้ที่ดินบริเวณบ้านคลองพลูปลูกสวนผลไม้และใช้พื้นที่ดินแถบจันทเขลม ปลูกสวนยางพารา (หนูสีสมบัติ. สัมภาษณ์. 2550) ซึ่งการมีที่ดินภายนอกบ้านคลองพลู เกิดขึ้นจากการถางป่าจับจองพื้นที่ และบางสวนก็เป็นมรดกสืบทอดจากบรรพบุรุษ เช่น กรณีคนสกุลผันผาย มีที่ดินประมาณ 30 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ในเขตคลองใหญ่ แถบจันทเขลม ทำสวนผลไม้และพื้นที่ในเขตท้ายบ้านคลองพลูทำสวนยางพารา ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวได้มาจากพื้นที่มรดกของผู้เป็นพ่อ แต่สำหรับผู้ที่มมีที่ดินในบ้านคลองพลูคือเสริญ ผันผาย มีประมาณ 300 ไร่ โดยแบ่งมรดกให้ลูกคนละ 50 ไร่ ซึ่งที่ดินถือเป็นทรัพย์สินสำคัญที่สุด (เสริญ ผันผาย. สัมภาษณ์. 2550)

ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2520 ผลผลิตไม้ผลเริ่มออกสู่ตลาด พบว่าช่วงแรกราคาผลไม้ โดยเฉพาะ เงาะกับทุเรียนได้สร้างกำไร จนมีการขยายพื้นที่ปลูกกันอย่างแพร่หลาย ต่อมาภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมให้เมืองจันทบุรีเป็นเมืองไม้ผล ทั้งการสนับสนุนเงินทุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ชกส.) การส่งเสริมวิชาการจากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตจันทบุรีและการส่งเสริมให้ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปผลไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคนไทยจากจังหวัดต่าง ๆ ชลบุรี ระยอง ตราด นนทบุรีและกรุงเทพฯ เข้ามาซื้อที่ดินเพื่อปลูกไม้ผล บางรายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน บางรายก็จ้างแรงงานทำสวนผลไม้ ผ่นวกกับปี พ.ศ. 2528 รัฐเริ่มออกเอกสารสิทธิ์โฉนดที่ดิน จึงทำให้ที่ดินเป็นที่ต้องการแก่คนภายนอก และราคาที่ดินก็เพิ่มสูงขึ้นตามลำดับ (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

การผลิตพืชสวนต้องดูแลเอาใจใส่ ตั้งแต่เตรียมพื้นที่ จัดหาแหล่งน้ำ การดูแลบำรุงรักษา การเก็บเกี่ยวและการขนส่งตามลำดับ ดังนั้นกระบวนการในการผลิตต่าง ๆ ต้องอาศัยทั้งเงินทุนและเทคโนโลยีการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ตั้งแต่ค่าปุ๋ย ค่าสารเคมี ค่าแรงงานรับจ้าง และค่าขนส่งและบางรายเหล่านี้ต้องจัดซื้อรถกระบะเพื่อขนส่งผลผลิต ต้องซื้อเครื่องมือพ่นยาฆ่าแมลงและอื่น ๆ ซึ่งปัจจัยการผลิตเหล่านี้ต้องซื้อจากบุคคลภายนอก นอกจากนี้ตลอดระยะเวลาการผลิตต้องอยู่ดูแลบำรุงรักษาสวนผลไม้ตลอดทั้งปี เพื่อให้ผลผลิตมีปริมาณมากและคุณภาพดี ซึ่งในหนึ่งฤดูกาลจะสามารถขายผลผลิตได้เพียงช่วง 2-3 เดือนเท่านั้น และรายได้จากการขายผลผลิต คือเงินที่จะต้องใช้จ่ายต่อไปในระยะเวลา 1 ปี ทั้งค่าใช้จ่ายรายวัน ค่าเช่าเรียนลูกหลาน และการลงทุนการผลิตปีต่อไป ซึ่งในช่วงแรกของการผลิตยังคุ้มค่าต่อการลงทุน (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557)

จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2547 ผลผลิตเริ่มมีราคาตกต่ำและไม่แน่นอน เนื่องจากมีการผลิตกันอย่างแพร่หลายทั่วประเทศไทย เช่น กรณีการผลิตเงาะ มีทั้งภาคใต้ ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อเก็บเกี่ยวและผลผลิตออกสู่ตลาดจำนวนมาก พวกพ่อค้าที่รับซื้อผลผลิตก็ใช้เป็นเงื่อนไขตกลงราคาซื้อ และกำหนดราคาแต่ละวันได้เอง ทำให้ชาวบ้านประสบภาวะขาดทุน และเริ่มมีหนี้สินจากการผลิตอีกครั้ง (หลังจากพืชไร่) แต่ส่วนใหญ่เป็นหนี้สินกับภาครัฐ (ชกส.) เนื่องจากรายได้ในหนึ่งปีไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียทุกวัน ทางออกของคนท้องถิ่น คือการเลือกปลูกพืชชนิดอื่น ๆ ซึ่งพบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เริ่มมีการปลูกพืชอื่นแซมแปลงไม้ผล เช่น ไม้กฤษณา มะระ บวบ ก้อย ไข่ และพืชผักอื่น ๆ พืชเหล่านี้สร้างรายได้ให้กับบางครอบครัว แต่ทั้งนี้การปลูกพืชผักก็จะต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องโรคและแมลงที่สร้างปัญหาให้กับผลผลิต ดังนั้นจึงไม่สามารถผลิตซ้ำกันทุกปีได้ (เงิน ผันผาย, สัมภาษณ์. 2557)

ในปี พ.ศ. 2550 ราคาน้ำมัน ปุ๋ยและสารเคมีเพิ่มสูงขึ้นเป็นเท่าตัว ผนวกกับผลผลิตจากภายนอกประเทศเข้ามาตีตลาดผลไม้ภายในประเทศ ทำให้ราคาผลผลิตมีแนวโน้มว่าจะตกต่ำลงไปอีก คนท้องถิ่นหลายคนอยากเลิกผลิตไม้ผล อย่างเช่น กรณีสกุลสีสมบัติ กำลังจะปลูกไม้กฤษณาแซมสวนไม้ผลและเมื่อไม้กฤษณาโตสูงขึ้นก็จะตัดไม้ผลทิ้ง (หนู สีสมบัติ, สัมภาษณ์. 2550) กรณีสกุลผันผาย ปลูกสวนยางพาราเพิ่มมากขึ้นในแปลงไม้ผล เพราะเมื่อยางพาราเติบโตใหญ่จะค่อย ๆ ตัดไม้ผลทิ้งลง (วินัย ผันผาย, สัมภาษณ์. 2550)

“หากบ้านคลองพลูไม่มีสวนผลไม้ สวนเงาะ สวนทุเรียน สวนลองกอง กลายเป็นป่าสวนยางพารา ใครเขาจะอยากเข้ามาบ้านคลองพลู มันไม่สวยงาม มันไม่มีจุดเด่นให้คนอื่นใจ วันนี้คนอื่นที่เขาเข้ามาศึกษาวิถีชีวิตคนของ เรายังมีเงาะบ้าง ทุเรียนบ้าง เป็นของฝากที่เขาเอากลับไปบ้านเขา แต่ถ้าเป็นสวนยาง เราจะเอาอะไรเป็นของฝากเขา” (เงิน ผันผาย, สัมภาษณ์. 2557)

การผลิตยางพารานั้นแม้ว่าจะเข้ามานานแล้ว ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2550 ในรูปบริษัทสวนยางสินแดนไทย โดยจ้างแรงงานท้องถิ่นเป็นพนักงานปลูกและกรีดยาง ต่อมามีการจ้างแรงงานคนอีสาน คนเขมรและคนท้องถิ่นอื่น ๆ เข้ามาแทนที่ ให้ค่าตอบแทนสำหรับคนเขมร 120 บาทและคนไทย 150 บาท (เสริน โดวงษ์, สัมภาษณ์. 2557) แต่สำหรับความนิยมปลูกยางพาราในช่วงปี พ.ศ. 2550 นี้ เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่รัฐให้การสนับสนุนในรูปแบบกองทุนสงเคราะห์สวนยาง โดยรัฐให้ทุนและพันธุ์พืชสนับสนุนการปลูกสวนยางพารา และราคายางพารามีมาตรฐานสูงกว่าในอดีต นอกจากนี้ นายท.คลองพลูที่เคยเป็นผู้ช่วยผู้จัดการบริษัทสินแดนไทยและผู้จัดการบริษัทสินแดนไทย ซึ่งเป็นนายทุนและที่ปรึกษาองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ก็ให้การสนับสนุนการผลิตสวนยางพารา ทั้งการให้ความรู้และการรับซื้อผลผลิตยาง ทำให้ชาวบ้านเริ่มหันมาปลูกยางพารา เพราะเชื่อว่าสร้างรายได้ให้กับพวกเขา ดังคำกล่าวของวินัย ผันผาย ที่ว่า “สวนยางก็เหมือนเป็นออมสิน

ปลูกไว้ตอนนี้ก็ 6-7 ปี ก็สามารถกรีดยางได้ เราก็ไม่ต้องไปยุ่งวุ่นวายกับมันมาก จ้างคนอื่นเขากรีดยาง และก็แบ่งสัดส่วนกัน รากาก็คงไม่ตกต่ำอีก เดี่ยวนี้ราคายางมีมาตรฐานขึ้น ปลูกไว้กินตอนแก่” (วินัย พันผาย, สัมภาษณ์, 2550)

ที่ผ่านมาการปรับเปลี่ยนการผลิตเพื่อการค้า ตั้งแต่การผลิตกระวาน พืชไร่ พืชสวน และกำลังเข้าสู่การผลิตยางพาราตามลำดับ ทำให้คนในท้องถิ่นสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ทั้งด้านการตลาด เทคโนโลยี และเงินทุน ซึ่งการผลิตในแต่ละครั้งคนท้องถิ่นต่างมุ่งหวังว่าจะสามารถสร้างรายได้มาสู่ครอบครัว แต่ตลอดเวลาการผลิตที่ผ่านมา กลับทำให้คนคลองพลู โดยเฉพาะคนของมีความยากจนและมีหนี้สินจำนวนมาก บางรายขาดทุนจำเป็นต้องขายที่ดิน เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว ขณะเดียวกัน การผลิตเชิงพาณิชย์ก็ทำให้พื้นที่บ้านคลองพลูดึงดูดกลุ่มคนอื่นเข้ามาแสวงหาประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การผลิต และการรับซื้อผลผลิต เป็นต้น จึงทำให้บ้านคลองพลูมีความหลากหลายของผู้คนเพิ่มมากขึ้น โดยกลุ่มคนของถูกจัดให้เป็นกลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจยากจน เมื่อเปรียบเทียบกับคนไทย และคนจีนที่ตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่น (เจิน พันผาย, สัมภาษณ์, 2557)

2.2 การใช้ทุนทางสังคมที่ยังคงเหลืออยู่

ทุนทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ของที่ยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบันแต่ก็มีบทบาทจำกัด ก็คือนับว่าเหลือน้อยเต็มทีคือ การใช้ระบบการเอาแรง การใช้ระบบการเอาแรงในการทำเกษตรสมัยใหม่ที่สำคัญก็คือ การทำสวน การทำไร่เพื่อขายเป็นหลัก กล่าวคือ

แต่เดิมนั้นจะใช้การเอาแรงเพื่อการทำนาเป็นหลัก การเอาแรงทำนามีมาตั้งแต่โบราณมาถึงปัจจุบันส่วนใหญ่ชาวชองก็ยังคงทำนาจะเอาไว้กินอยู่ ซึ่งจะเอาไว้กินเป็นหลัก การทำนาจะเป็นกลุ่มทั่วไป การเอาแรงของพวกพี่น้องเป็นการช่วยกัน เป็นญาติกันทั้งหมู่บ้านก็เอาแรงกันทั้งหมด การเอาแรงจะคิดการเอาแรงแบบถ้าเราไปช่วยส่วนหนึ่งก็ต้องกลับมาช่วยคืนส่วนหนึ่งเท่านั้น จะคิดกันเป็นวัน ถ้าเราไป 2 วัน ก็จะต้องใช้คืน 2 วัน ถ้ามีการจัดงานในบางคนก็จะมีการติดเงิน บ่นกันในกลุ่มผู้เอาแรง บ้านที่เป็นเจ้าของนาจะต้องเตรียมเลี้ยงข้าว น้ำเอาไว้ให้สำหรับกลุ่มผู้เอาแรง เจ้าของจะต้องเตรียมข้าวปลาอาหาร ถ้าในกรณีที่เจ้าของเลี้ยงไม่ดี ข้าวปลาอาหาร น้ำไม่ดี ก็มีกรณีติดเงินในกลุ่มผู้เอาแรง ถ้าเจ้าของไม่สนใจในเรื่องนี้ต่อคำติดเงินก็จะได้รับการเอาแรงช่วยกันแค่ครั้งเดียว คนก็จะไม่มาช่วยแล้ว จะมีการพิจารณาในกลุ่มว่าจะไม่เอาแรงบ้านนี้แล้ว (เทียม ฉัตรเงิน, สัมภาษณ์, 2557)

กระบวนการเอาแรงจะเอาแรงในเรื่องต่าง ๆ จะเป็นการตกลงกันเพื่อไม่ให้เสียเวลาในการทำงานเป็นการช่วยเหลือกัน แต่ถ้าบ้านไหนจะทำกันเองในครอบครัวก็ได้แต่จะช้า ใช้เวลานาน ฝนอาจจะตกมา ข้าวของเสียหายหรือไม่ก็ข้าวจะร่วงเสียก่อนที่จะทำการเก็บเกี่ยว กิจกรรมของการเอาแรงกันมีหลายเรื่อง เช่น ในสมัยก่อนการเก็บงาจะเป็นการเอาแรง เช่นเดียวกัน กิจกรรมในการทำนาที่เริ่มตั้งแต่ชนกล้าเป็นการเพาะชำ เป็นการช่วยกัน ดำนา เกี่ยวข้าว เงินกระพอน คือข้าวที่เกี่ยวแล้ว

เป็นกอง ๆ เอาแรงเพื่อแบกหามไปทูป เช่นกระพอนก็เป็นการเสร็จการเอาแรงทำนากัน ถ้าเป็นการจ้างเขาอย่างเดียวจะใช้ต้นทุนมาก ฉะนั้นจำเป็นจะต้องเอาแรงกันเพื่อลดต้นทุนการผลิต ดังคำที่นายเทียมกล่าวว่า “ว่าถ้าจ้างเขาอย่างเดียวหักโน้น หักนี้แล้วซื้อข้าวกินดีกว่า” เพราะค่าจ้างมันสูงเดี๋ยวนี้ขั้นต่ำเดี๋ยวนี้ก็ 300 บาทแล้ว มีบ้างในตำบลตะเคียนทองที่เป็นวิถีจากการเอาแรงมาจ้างบ้างแต่เป็นส่วนน้อย มันก็คุ้มแต่จะเข้ากลุ่มกับเข้าไม่ได้ ก็เหมือนกับการที่จะแยกตัวและการที่จะกลับเข้ามาเข้าพวกอีกก็ไม่ได้แล้ว มีคนพยายามทำแต่ก็อาจจะต้องออกจากกลุ่มไปเลย (เทียม ฉัตรเงิน. สัมภาษณ์. 2557)

ในกลุ่มของ คำว่าเอาแรง จะใช้เป็นภาษาชาวบ้านมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในอดีตการเอาแรงก็ถือว่ามีประโยชน์มากเพราะไม่ต้องมีเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในปัจจุบันในมุมมองของเทียมว่ามีเงินเข้ามาถ้ามีการจ้างก็ต้องเสียต้นทุนค่าใช้จ่ายมาก การเอาแรงจึงมีความสำคัญ ระบบตลาดเป็นระบบที่ชาวบ้านลำบากใจที่จะคุมมัน ระบบตลาดเราที่ต้องพึ่งอย่างเช่น การใส่ปุ๋ยเคมี นาราทำเอาไว้กิน เงินที่จะนำมาซื้อปุ๋ยก็มาจากการกรีดยางบ้าง มีรายได้เสริมจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ การทำสวนผลไม้ เพื่อมาซื้อปุ๋ย ก็เหมือนกับการทำนาเอาไว้กิน ทำสวนเอาไว้ขาย การที่มีนาเก็บไว้ส่วนมากจะเอาไว้ให้ลูกหลานจะไม่ขาย (เทียม ฉัตรเงิน. สัมภาษณ์. 2557)

ปัจจุบันการทำงานระบบเอาแรงมีการทำนาที่ตำบลตะเคียนทองและตำบลคลองพลู ซึ่งตำบลคลองพลูจะมีบ้างแต่ไม่มาก ตะเคียนทองทำนากันเกือบทั้งหมดบ้านจะมีนาก็เฉพาะหมู่ 2, 3, 4, 5 และ 6 แต่ละคนจะมีนาไม่เกิน 10 ไร่ ที่ตำบลคลองพลูจะมีที่นาคล้าย ๆ กัน แต่จะมีที่นาไม่มาก และจะมีการเอาแรงกันเป็นกลุ่มๆหนึ่งประมาณ 20-30 คน ในกลุ่มก็มีฐานจากพี่น้องเป็นหลัก พิธีบุญส่งทุ่งก็ยังอยู่บ้างที่หมู่ 2 มีการทำทุกปี การไหว้พระแม่โพสพก็ยังคงมีอยู่ จะเป็นการทำตามปู่ตาขยาย การทำนาโดยเชื่อตามบรรพบุรุษ อย่างดังคำที่ เทียม ฉัตรเงิน กล่าวว่า “ไม่เชื่ออย่าลบหลู่” เชื่อเอาไว้ก่อนไม่เสียหาย ซึ่งบางอย่างเราอาจจะอธิบายไม่ได้มองไม่เห็น การทำนาต้องทำให้ได้พอกินเป็นการทำนาคั้งเดียว เป็นน่าน้ำฝน เช่น ครอบครอบมีอยู่ 5 คน ต้องได้ 35 ถึงต่อคนต่อปี ข้าวจะประมาณ 40-50 ถึงต่อไร่ แล้วแต่การบำรุงใส่ปุ๋ย สมมติมีคนอยู่ 5 คนก็น่าจะทำอยู่ 4-5 ไร่ การแต่งงานกับลูกคนที่เขามีนาก็จะช่วยให้บ้าง (เทียม ฉัตรเงิน. สัมภาษณ์. 2557) วิธีการทำนาศมัยก่อนจะใช้ควาย ปัจจุบันเริ่มหมดไปจึงมาใช้รถไถเดินตาม ปัจจุบันใช้รถไถนั่งขับ ซึ่งต้องจ้างคน การซื้อรถไถเดินตามต้องหาเงินจากทางอื่นมาซื้อ การใส่ปุ๋ยก็จะใช้ปุ๋ยเคมีไม่ใส่ปุ๋ยแบบธรรมชาติแบบสมัยก่อนเพราะสะดวกไวกว่า เร็วกว่า การหาเงินมาซื้อรถไถและปุ๋ยเคมีจะได้มาจากการทำไร่หรือสวนผลไม้ ถ้ายางราคาไม่ดีจะมีการปรับเปลี่ยนเป็นกล้วย ทุเรียน อาหารการกินจะไม่ได้หาตามป่าเขาแล้วเหมือนก่อน จะหาซื้อเอาตามตลาดนัด ที่ผ่านมาชาวของสามารถรักษาการทำนาระบบการเอาแรงเอาไว้ได้ เพราะ ถึงเวลาขาดแคลนไม่มีอะไรกินก็ยังยั้งมีข้าวเอาไว้กิน ไม่ต้องไปซื้อ นายเทียม กล่าว

ผมยังมีนาที่เหลือในครอบครัว 3 ไร่ ที่น่าจะพัฒนาเป็นเศรษฐกิจพอเพียงได้ อย่างคำที่ในหลวงกล่าวไว้ต้องมีเอาไว้กินก่อนแล้วค่อยขาย การทำนาที่นี่จะมีการชุนกล้าเดือน 6 จากนั้นก็จะดำ เดือน 7 เดือน 8 ช่วงน้ำฝนพอดี จะมาเก็บเกี่ยวเอาเดือน 12 ปัจจุบันนาไร่จะไม่มีแล้ว สมัยก่อนนาไร่ที่เขาทำคือเป็นป่าเปิดใหม่ จึงทำนาไร่กัน แต่ปัจจุบันจะไม่มีป่าเปิดใหม่จะเป็นสวนผลไม้ สวนยาง (เทียม นัตรเงิน. สัมภาษณ์. 2557)

อย่างไรก็ดี บทบาทของทุนทางสังคมที่กำลังลดบทบาทลงแต่ก็ยังคงเหลือระบบการเอาแรงที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะการทำนาเพื่อเอาไว้กิน ถึงแม้ว่าอาชีพหลักจะทำสวนผลไม้ สวนยางพารา แต่ก็ยังคงมีนาเอาไว้ปลูกเพื่อบริโภคเป็นหลัก รายได้ส่วนอื่นที่เอามาซื้อรถไถเดินตามและการซื้อปุ๋ยเคมีจะได้มาจากสวนผลไม้และยางพารา สังคมของชาติพันธุ์ของยังคงซึ่งการรวมกลุ่มเป็นเครือญาติในระบบการเอาแรงตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

2.3 การขยายเวทีเครือข่ายเชิงอำนาจไปสู่ระบบราชการ

เวทีเครือข่ายอำนาจของกลุ่มชาติพันธุ์ของในอดีตนั้นเป็นการปกครองตนเองโดยอาศัยวัดและระบบเครือญาติเป็นหลัก ในการปกครองตนเองดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับการปกครองส่วนกลางของไทยเป็นครั้งคราว โดยการประจวบเหมาะของเหตุการณ์ ตัวอย่างเช่น เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2310 ชาวชองจันทบุรีเป็นผู้ร่วมช่วยกู้เอกราชให้กับประเทศสยาม เพราะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้นำทัพมาตีเมืองจันทบุรี เพื่อหาพรรคพวกและเป็นที่รวมพล เพื่อจะกู้เอกราชจากพม่าที่ยึดครองกรุงศรีอยุธยาครั้งนั้น ได้เป็นผลสำเร็จ (เงิน ผันผาย. สัมภาษณ์. 2557) แต่เมื่อพิจารณาถึงเวทีเครือข่ายอำนาจในปัจจุบันจะพบว่าได้ขยายไปสู่ระบบราชการทั้งราชการส่วนภูมิภาคและราชการส่วนท้องถิ่นมากขึ้น ดังนั้น จึงได้เกิดวัฒนธรรมการปกครองในชุมชนของเพิ่มเติมมา 2 รูปแบบ คือ

2.3.1 วัฒนธรรมการปกครองในช่วงการปกครองท้องถิ่น

ต่อมาปี พ.ศ. 2441 เริ่มมีการจัดการปกครองท้องถิ่น แบ่งเขตท้องที่จันทบุรี ออกเป็น 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอท่าหลวง อำเภอพลั่ว อำเภอเขาพลอยแหวนและอำเภอโหมง จากการตรวจสอบกับหนังสืออักษรานุกรมกรรมภูมิศาสตร์ที่พิมพ์ปี พ.ศ.2482 พบว่าการจัดแบ่งการปกครองจันทบุรี แตกต่างจากปี พ.ศ. 2441 คือ แบ่งการปกครองออกเป็น 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองจันทบุรี อำเภอท่าใหม่ อำเภอแหลมสิงห์ อำเภอมะขาม (อำเภอมะขาม เดิมชื่ออำเภอท่าหลวง พ.ศ. 2442 ย้ายที่ว่าการอำเภอจากบ้านท่าหลวง ไปอยู่ที่มะขามและเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอมะขาม ในปี พ.ศ. 2460 ประกอบด้วย 12 ตำบล คือมะขาม บัถวี ตะเคียนทอง วังแฉ่ม พลวง แสลง วังจะอ้าย ท่าหลวง แสลง หนองตาตง โป่งน้ำร้อน ทรายขาวและทับไทร สำหรับบ้านคลองพลูขณะนั้นเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านในตำบลตะเคียนทอง ขึ้นอยู่กับอำเภอท่าหลวง ต่อมาปี พ.ศ. 2441 เปลี่ยนมาขึ้นกับอำเภอมะขาม (อเนก รักเงิน. 2551 : 60)

ต่อมาเมื่อรัฐมีประกาศกระทรวงมหาดไทยให้ทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล มีกำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ตามพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 โดยรัฐมองว่า หมู่บ้านเป็นลำดับชั้น หรือหน่วยที่เล็กที่สุดของราชอาณาจักร เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอาณาเขตการปกครองที่มีประเทศ เป็นส่วนใหญ่ที่สุดและลดหลั่นมาเป็นภูมิภาค จังหวัด อำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน โดยได้อาศัยการ ขยายกลไกและการสร้างความเป็นราชการให้กับคนในหมู่บ้าน (Bureaucratization) อัน ได้แก่ การจัด ให้มีตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน กำนันหรือผู้ช่วยฯ ทั้งนี้เพื่อเป็นตัวแทนให้กับรัฐ (อนเนก รักเงิน. 2551 : 59)

2.3.2 วัฒนธรรมการปกครองในช่วงการเข้ามาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในปี พ.ศ. 2538 ได้จัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลคลองพลูขึ้นตาม พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 มีพื้นที่รับผิดชอบขนาด 134 ตารางกิโลเมตรหรือ 83,750 ไร่ โดยองค์การบริหารส่วนตำบล คือหน่วยงานบริหารราชการส่วน ท้องถิ่นมีฐานะเป็นนิติบุคคลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งขณะนั้น กำนันเงิน ผันผาย ได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานกรรมการบริหารส่วนตำบลคลองพลูโดยตำแหน่ง ต่อจากนั้น กำนัน สมชาย นาสวน ก็เข้ามาเป็นประธานกรรมการบริหารสืบต่อมา และปี พ.ศ. 2542 ได้เปิดให้มีการ เลือกตั้ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบล โดยเป็นการแข่งขันระหว่าง “กำนันสมชาย นาสวน” กับ “กำนันเงิน ผันผาย” ปรากฏว่า สมชาย นาสวน ได้รับเลือกตั้งให้เป็น นายกองค์การบริหารส่วน ตำบลคลองพลู คนแรกจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการเข้ามาเป็นผู้นำท้องถิ่นของสมชาย นาสวน ส่งผลทำให้ กลุ่มคนไทยภายในท้องถิ่นมีบทบาทในการบริหารงานเหนือกว่ากลุ่มคนดั้งเดิม (อนเนก รักเงิน. 2551 : 60)

ต่อมาหลังจากที่มีการจัดตั้งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ได้เป็น มูลเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างท้องที่กับท้องถิ่น โดยกำนันเดชนพภูฏ แก้วสุข (พ.ศ.2542) เป็น ตระกูลที่มาจากตะเขียนทอง ได้รับการสนับสนุนจากตระกูลผันผายในการปกครองท้องถิ่น ในฐานะ ผู้ใหญ่บ้านคลองพลูและได้รับการแต่งตั้งเป็นกำนันตำบลคลองพลู เมื่อได้มีการจัดตั้งองค์การบริหาร ส่วนตำบล ได้ส่งผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่กำนันผู้ใหญ่บ้าน โดยพบว่า กำนันไม่มีบทบาทในการ พัฒนาท้องถิ่น แต่มีเพียงหน้าที่เพียงเจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายปกครองที่คอยดูแลทุกข์สุขของประชาชน ในท้องถิ่น มูลเหตุแห่งการขัดแย้งในการปกครองท้องถิ่นได้แบ่งผู้นำทั้งสองฝ่าย ถึงแม้ว่าทั้งนายก อบต.สมชาย นาสวนและกำนันเดชนพภูฏ แก้วสุข จะเคยทำงานร่วมกันในช่วงสมัยกำนันเงิน ผันผาย แต่ปัจจุบันความสัมพันธ์ดังกล่าวกลับกลายเป็นความขัดแย้งระหว่าง 2 ชั่วอำนาจท้องถิ่น ดังปรากฏให้เห็นคือ (อนเนก รักเงิน. 2551 : 63)

1) การเพิกเฉยไม่ให้ความร่วมมือ พบว่าตัวอย่างเช่น เมื่อกลุ่มคนของที่ รับผิดชอบการปกครองท้องที่จัดทำโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาของ เพื่อสร้างสำนึกในการอนุรักษ์

ภาษาของ พบว่ากลุ่มผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ ขณะเดียวกันก็แสดงท่าทีเมินเฉยต่อกิจกรรมของโครงการ เช่น ไม่เดินเข้าไปในพื้นที่ทางกายภาพของโครงการวิจัยและไม่เข้าร่วมกิจกรรมแม้ว่าจะได้รับการเชิญเชิญ เป็นต้น

2) การนิเทศส่วนใหญ่ พบว่าในกลุ่มของที่มีตำแหน่งในการปกครองท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ที่สูญเสียผลประโยชน์จากการเข้าไปมีตำแหน่งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มักจะกล่าวนิเทศกับผู้อื่นให้รับรู้เพื่อเป็นการระบายความเครียดที่พวกเขารู้สึกอึดอัดต่อการบริหารท้องถิ่นและเป็นการแสดงให้คนอื่นรู้ว่า พวกเขาไม่พอใจกับการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองพลู การนิเทศมักจะปรากฏในประเด็นเกี่ยวกับการไม่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาบ้านคลองพลูตามความต้องการของคนในของผู้บริหารในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การช่วงชิงอำนาจในการพัฒนาท้องถิ่นปรากฏออกมาเป็น 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบแรก เป็นการเผชิญหน้าระหว่างกลุ่มอำนาจท้องถิ่นของทั้งสองฝ่าย โดยการต่อสู้กันในการเลือกตั้งผู้นำท้องถิ่น ทั้งตำแหน่งกำนันและนายก อบต. โดยพบว่าทั้งสองได้ผลักดันบุคคลเข้าชิงตำแหน่งการเป็นผู้นำท้องถิ่นตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา และหากฝ่ายรุกชนะ ฝ่ายรับก็มีอำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารและการพัฒนาท้องถิ่นจะอยู่ในการครองครองของฝ่ายรุก ขณะเดียวกันก็เป็นการสลายกลุ่มอำนาจท้องถิ่นของอีกฝ่ายหนึ่ง (อนุก รักเงิน. 2551 : 64)

รูปแบบที่สอง เป็นการทำให้การพัฒนาท้องถิ่น กลายเป็นประเด็นทางวัฒนธรรม พบว่า กลุ่มคนชองที่มีฐานอยู่ในการปกครองท้องถิ่น ได้นำความเป็นชองมาใช้เป็นเครื่องมือในการช่วงชิงความสนใจ ให้บุคคลหันมามองวัฒนธรรมดั้งเดิมที่กำลังจะสูญหายไป ปฏิบัติการดังกล่าวมีนัยในการกีดเซาะอำนาจของกลุ่มผู้บริหารท้องถิ่นว่า การพัฒนาไม่จำเป็นต้องอาศัยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปก็สามารถนำเงินทุนเข้าสู่ท้องถิ่นได้ (อนุก รักเงิน. 2551 : 64)

ความขัดแย้งระหว่าง 2 ชั่วอำนาจท้องถิ่นดังกล่าว มีมูลเหตุมาจาก ตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้านมีความซ้ำซ้อนกับตำแหน่งองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จึงทำให้ท้องถิ่นมีผู้ปกครอง 2 คนอยู่ในระนาบการปกครองท้องถิ่นเดียวกัน โดยฝ่ายกำนันและผู้บริหาร อบต. มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของประชาชนเช่นเดียวกัน แต่ประเด็นการพัฒนาท้องถิ่นถูกกำหนดโดยฝ่ายอบต. ซึ่งทัศนคติของชาวบ้าน อบต.เป็นแหล่งแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มคนมากกว่าดูแลทุกข์สุข แต่สำหรับตำแหน่งกำนัน คือผู้นำท้องถิ่นและดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านอย่างแท้จริง ซึ่งกำนันเป็นคนชองมีบรรพบุรุษเป็นคนดั้งเดิม ใช้ชีวิตร่วมกับคนคลองพลูมาโดยตลอด ตรงกันข้ามกับผู้บริหารอบต. ไม่ใช่ลูกหลานชอง แต่เป็นคนอื่นที่เข้ามาจัดการท้องถิ่นด้วยระบบคิดที่แตกต่างจากชาวบ้าน (อนุก รักเงิน. 2551

ในการทำเกษตรสมัยใหม่โดยการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขายเป็นหลักนั้น พบว่ากลุ่มของ จากกิจกรรมที่ไม่สามารถใช้ทุน อุปกรณ์และเครื่องใช้ ที่เป็นวิถีวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น จึงได้เกิดผลกระทบในเชิงลบที่มีต่อชุมชนของ ผลกระทบในเชิงลบดังกล่าวจะนำไปสู่ทางเลือกใหม่ ในอนาคตสำหรับชุมชนของ ที่นี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลกระทบของการทำเกษตรสมัยใหม่ที่สำคัญดังนี้

3. ผลกระทบของการทำเกษตรกรรมสมัยใหม่ของกลุ่มของ

3.1 การเกิดปัญหาหนี้สิน

การคิดหนี้สินของชาวเกษตรกรชาวของ ดังกรณีศึกษาครอบครัวของอาภา เริ่มจาก ไปกู้เงินกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มาลงทุนในสวน แต่เป็นการกู้เงินกลุ่ม เพราะยังไม่มี โฉนดที่ดิน ได้เงินมา 7,000 บาท เอามาซื้อต้นทุเรียนปลูก กว่าทุเรียนจะโตจนเก็บผลผลิตได้ก็ใช้ ระยะเวลา 5 ปี จึงไม่สามารถใช้หนี้ธนาคารหมดได้ คือใช้แล้วก็จำเป็นต้องกู้มาอีก และต้องนำเงิน มาลงทุนในสวนเรื่อย ๆ เช่น การใส่ปุ๋ย พ่นยา ตอนแรกก็ยังใช้การหบน้ำมารดต้นไม้ แต่เพราะหบน้ำ ต้องใช้แรงตนเองและเหนื่อยมาก พอตอนหลังก็มาลงทุนลงน้ำเหวี่ยง จึงต้องกู้เงินธนาคารเพิ่มเป็น 100,000 บาท แต่เมื่อทุเรียนโตจนเก็บผลผลิตได้ ต้องเจอกับผลไม่ราคาตกต่ำเหลืออีกโลกริมละไม่ถึง 3 บาท ต้องใช้แล้วก็กู้มาใหม่ แล้วตัดสินใจโค่นต้นทุเรียน มาปลูกเงาะกับมังคุด และพื้จะ โคนเงาะ ปลูกทุเรียน ลำไย กับปลูกกล้วยและนำเงินมาซื้อรถ เพราะไม่มีรถก็ลำบากในการบรรทุกนำออกไป ขายยังตลาดที่รับซื้อผลไม่ แล้วก็นำมาสร้างบ้านด้วย จึงทำให้ตอนนี้ยังคิดหนี้ธนาคารอยู่จนถึงปัจจุบัน (มารศรี คงที. สัมภาษณ์. 2557)

3.2 การกลายเป็นคนชายขอบ

ครอบครัวของลุงฮั่น พิเศษ มีด้วยกัน 6 คน คือลุงฮั่น ป้าชูซึ่งเป็นภรรยา และมีลูกอีก 4 คน แรกเริ่มบ้านของลุงฮั่นอยู่ที่ตำบลตะเคียนทอง มีที่ดิน 10 ไร่ ได้ไปกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์เพื่อนำมาลงทุนในสวนผลไม้ของตนเอง แต่เมื่อขายผลไม้ออกแล้วเกิดภาวะขาดทุนไม่สามารถ นำเงินที่กู้มาใช้หนี้กับธนาคารได้ ลุงฮั่นจึงตัดสินใจขายที่ดินของตนเอง จำนวน 10 ไร่ทั้งหมดและ มาบุกเบิกที่ดินบริเวณตำบลจันทเขลม ซึ่งเป็นบ้านเกิดของป้าชู ซึ่งลุงฮั่นจะมีที่ดินมากกว่า 100 ไร่ แต่พอหลังจากนั้นทหารก็ได้มายึดที่ดินบริเวณนั้นทั้งหมด ซึ่งมีประมาณ 20 ไร่ โดยอ้างว่า จะทำสนามบิน แต่ก็ให้ที่ดินสำหรับไว้ทำกิน คนละประมาณ 15 ไร่ ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ซื้อขายไม่ได้ แต่ก็ไม่ได้ทุกคน (ราแพน สีละปาน. สัมภาษณ์. 2557)

ครอบครัวของลุงฮั่นมีเพียงน้ำราแพนซึ่งเป็นลูกสาวคนโต ได้เพียงคนเดียว ซึ่งทำให้ลุงฮั่นเป็นคนที่ไม่มีการทำกินและที่อยู่อาศัย จึงถูกชักชวนจากกำนันเงิน ผันผาย ให้มาร่วมกันสร้าง หมู่บ้านของที่ตำบลคลองพลู เพราะลุงฮั่นและป้าชูเป็นศิลปินของ โดยกำนันเงินก็ได้หาทุนในการ สร้างหมู่บ้านของและได้สร้างบ้านให้ลุงฮั่นอยู่ในหมู่บ้านของด้วย แต่เกิดปัญหาทำให้หมู่บ้านของ

ไม่เสร็จ เกิดปัญหาจากภายใน ทำให้น้ำราแพนเกิดความไม่สบายใจ จึงได้ติดต่อประสานกับนายกเทศบาลจันทเขลม ให้มีการสร้างหมู่บ้านของที่ตำบลจันทเขลม นายกเทศบาลจันทเขลมก็ตกลงที่จะสร้างให้ เพราะมีที่ดินของเทศบาลจันทเขลม จำนวน 40 ไร่ จึงจะทำหมู่บ้านของ ลุงฮั่นก็เลยย้ายมาอยู่ที่หมู่บ้านของที่ตำบลจันทเขลมแทน เพราะน้ำราแพนก็อยู่ตำบลนั้น โดยมีแค่ลุงฮั่นกับป้าชู อยู่กัน 2 คน โดยมีน้ำราแพนจะแวะมาดูแลอยู่ตลอด (ราแพน ศิละปาน. สัมภาษณ์. 2557)

ลุงฮั่นมีอาชีพศิลปิน แต่ก็ไม่มีใครมาจ้างบ่อยนัก ที่ดินสำหรับไว้ทำกินก็ไม่มี ป้าชูป่วยเป็นโรคอัมพาต รายได้ก็ไม่ค่อยมี ทางหน่วยราชการก็ช่วยเหลืออะไรได้ไม่มาก ตกเป็นชนชายขอบ สังคมไม่สนใจเหลียวแล ถูกทิ้งขว้างแปลกแยกจากสังคมกระแสหลัก (ราแพน ศิละปาน. สัมภาษณ์. 2557)

3.3 การเปลี่ยนอุปนิสัยชาวของ

เริ่มมีการเปลี่ยนอุปนิสัยจากเมื่อก่อนเคยทำอะไรร่วมกันเป็นกลุ่มก้อน เวลามีปัญหาหรือมีเรื่องเดือดร้อนในกลุ่มของชาวของจะช่วยเหลือกัน ปัจจุบันเป็นการดำรงชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ ครอบครัวใครครอบครัวมัน ไม่ค่อยติดต่อหรือมีการช่วยเหลือกันเหมือนแต่ก่อนปล่อยให้ไปตามกฎหมาย ใครทำผิดหรือถูกทำร้าย มักจะปล่อยให้เป็นที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ไม่มีการรวมกลุ่มกันเพื่อต่อต้านภัยคุกคามที่เข้ามาในหมู่บ้านของ เมื่ออดีตเคยเข้าป่าล่าสัตว์กันเป็นกลุ่ม ช่วยเหลือกัน ป้องกันสัตว์ร้าย เมื่อเกิดภัยอันตรายความเป็นกลุ่มก้อนจะสามารถช่วยเหลือกันได้ ต่างจากปัจจุบันที่เป็นสังคมต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำมาหากิน เรื่องที่จะช่วยเหลือกันในหมู่บ้านกลับกลายเป็นช่วยเหลือกันในครอบครัวมากกว่า ถ้าเป็นชาวของครอบครัวอื่นมักไม่ค่อยยุ่งเกี่ยวถ้าไม่ใช่เรื่องของคนในครอบครัว (ราแพน ศิละปาน. สัมภาษณ์. 2557)

ตัวอย่างเช่น ที่ดินของนางราแพน ศิละปาน เป็นหนึ่งในเกษตรกรชาวของ เคยมีที่เป็นพันไร่ ทำการจับจองเองโดยฝ่ายผู้เป็นพ่อคือ นายฮั่น พิเศษ สมัย 10 กว่าปีที่ก่อน ต่อมาทหารก็เอากฎหมายมาบังคับให้เป็นป่าสงวน ให้ทำกินเฉพาะที่เตียนแล้วห้ามบุกเบิกเพิ่ม พื้นที่ทำกินของลุงฮั่นและนางราแพนจึงไม่หลงเหลือ พอทหารเข้ามาจัดสรรชาวของต่างคนต่างหนีหายไป ไม่ค่อยจับกลุ่มกัน มีนางราแพนคนเดียวที่เป็นคนเรียกร้องและพยายามจะขอพื้นที่ทำกิน ซึ่งไม่มีชาวของคนอื่นร่วมด้วย แสดงถึงการต่างคนต่างอยู่ของชาวของในยุคสมัยใหม่ ที่ไม่หลงเหลือความเหนียวแน่นในพวกพ้องชาติพันธุ์เดียวกันอีกต่อไป (ราแพน ศิละปาน. สัมภาษณ์. 2557)

3.4 การปิดกั้นและทำลายทุนทางด้านสิ่งแวดล้อม

การที่รัฐให้สัมปทานเอกชนมาทำธุรกิจตัดไม้ในป่าเขาคิชฌกูฏ เป็นการทำลายไม้ใหญ่ที่นำไปสู่การลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพในป่า เช่น การตัดต้นยางนา ซึ่งเป็นไม้ใหญ่ในป่าส่งผลให้บ่อน้ำมันยางที่อยู่ในป่าหมดไปด้วย เป็นต้น นอกจากนี้การเข้ามาตัดไม้ในป่าโดยการ

ให้สัมปทานนายทุน ยังนำไปสู่การบุกเบิกที่ดินในป่าเพื่อมาปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยการเข้ามาของกลุ่มคนไทยและคนจีน หลังจากที่ดินบรรทุกซุงได้เปิดเส้นทางคมนาคมระหว่างเมืองและชุมชนชองให้เดินทางได้สะดวกยิ่งขึ้น จากเดิมซึ่งเป็นการใช้เกวียนมาเป็นไคร่ โดยทางถนนแทน การเข้ามาจับจองที่ดินเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น มันสำปะหลัง ผลไม้และยางของกลุ่มคนไทยและคนจีน เริ่มจากการเข้ามาแย่งที่ดินของกลุ่มชาวชอง เนื่องจากคนชองนั้นจับจองที่ดินโดยไม่ได้ใช้ระบบกรรมสิทธิ์ที่เป็นทางการ ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาแย่งที่ดินกับคนไทยและคนจีน คนชองจึงมักจะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ทางกฎหมายและต้องสูญเสียที่ดินไปเป็นจำนวนมาก การเกิดปัญหาสูญเสียที่ดินของชาวชองและความต้องการที่ดินเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อเมืองไปสู่การถางป่าเพื่อทำสวนทำไร่ในเขตป่าสงวน (สุรเชา สุพรรณไพบุลย์. 2530 : 35)

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นของคนในเมืองในเขตชุมชนชองก็ชนกฏทำให้เกิดการขยายตัวของเมือง ในเขตชุมชนชอง ซึ่งมีผลต่อความอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น การขุดลอกสายน้ำทำให้ปลาต่าง ๆ ได้สูญหายและลดลงมากในปัจจุบัน เช่น ปลาตุ๊กตา ปลาพลวง ปลากั้ง ปูหิน และอีก้าน่าที่เรียกว่า “รัง” ในภาษาชอง เป็นต้น (พระมหาหงษ์สา ดิษขัง. สัมภาษณ์. 2557)

การเข้ามาเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในป่าของรัฐส่วนกลาง เป็นการเข้ามาแทนที่กลไกบูรณาการที่มีอยู่เดิม คือระบบพิธีกรรมบนฐานการนับถือ เนื่องจากกลุ่มชองในปัจจุบันไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากการหาของป่า โดยอ้างอำนาจรัฐและกฎหมายการควบคุมป่าकिษณกฏของรัฐ มีพัฒนาการมาตามลำดับ หลังจากการให้สัมปทานตัดไม้ป่าแก่ภาคเอกชน คือในระยะแรกยังมีลักษณะอะลุ่มอล่วยให้คนชองเข้าไปหาของป่าได้ เนื่องจากเจ้าหน้าที่หรือลูกจ้างของรัฐยังเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งเข้ามาวิถีชีวิตดั้งเดิมของกลุ่มชอง แต่หลังจากที่มีการใช้เจ้าหน้าที่จากการสอบเข้าหรือโอนย้ายมาจากส่วนกลาง ซึ่งเป็นคนนอกท้องถิ่นชุมชนชองก็จะมีลักษณะเข้มงวดตามตัวบทกฎหมายมากขึ้น จนในที่สุดเมื่อมีการบุกรุกป่าเข้าไปตัดไม้กฤษณาที่มีราคาแพงในป่า ทำให้หน่วยงานป่าไม้จำเป็นต้องมาตรวจเช็คขนาดต่อคนชองที่เข้าไปหาของป่า เช่น การใช้มาตรการปรับเป็นเงินจำนวนมาก อาทิ การเข้าไปจับกระรอกอาจถูกปรับถึงดั่งละ 500 บาท การปรับในราคาสูงเช่นนี้ ย่อมทำให้ชาวชองซึ่งโดยทั่วไปมีฐานะไม่ร่ำรวยก็ไม่กล้าเข้าไปหาของป่าอีกต่อไป (พา โตวงศ์. สัมภาษณ์. 2557) ดังนั้นการเข้ามาของระบบกรรมสิทธิ์ที่รัฐเป็นเจ้าของป่าจึงเป็นการทำลายกลไกกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนชองในป่า และถือว่าการทำลายทุนทางสิ่งแวดล้อมของชองมาในปัจจุบัน

ดังนั้นกลุ่มชองในแถบเขาคิชฌกูฏจึงได้เปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากการทำนาเพื่อยังชีพผสมผสานกับการหาของป่ามาเป็นการผลิตเพื่อขายในปัจจุบัน ในรูปของการปลูกพืชเศรษฐกิจที่กลุ่มชองได้ดำเนินการมาสามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ การผลิตพืชไร่และการทำสวนผลไม้ (อเนก รักเงิน. 2551 : 66)

การผลิตพืชไร่ของกลุ่มชนนั้นเริ่มเข้ามาก่อนประมาณปี พ.ศ. 2500 เมื่อรัฐมีการเปิดสัมปทานป่าไม้ให้บริษัทเอกชนเข้ามาตัดไม้แบบตัดหมดทั้งแปลงมีทั้ง ไม้มะค่า ไม้แดงและไม้ตะเคียน ฯลฯ มีการนำเอาแรงงานจากต่างถิ่นเข้ามาตัด ชักลากไม้ในป่า ขณะเดียวกันคนท้องถิ่นบางคนก็เป็นแรงงานตัดไม้ นำไปขายให้กับกลุ่มนายทุนและบางรายก็ตัดไม้เพื่อปลูกสร้างบ้านเรือน จึงทำให้ช่วงเวลาดังกล่าว พื้นที่ป่าไม้ทรุดโทรมมาก ขณะเดียวกันก็เริ่มมีคนไทย และคนจีน ทั้งจากจันทบุรี และภูมิภาคตะวันออก เข้ามาจับจองพื้นที่เขตนอกเพื่อปลูกข้าวไร่ และมันสำปะหลัง ที่สำคัญมีนายทุนเข้ามาจับจองที่ดิน เพื่อปลูกสวนยางพาราขนาดใหญ่หลายพันไร่ ในชื่อบริษัท “สวนยางสินแดนไทย” ซึ่งการเข้ามาของคนกลุ่มอื่นก็ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทย คนจีน กับคนของมีเพิ่มขึ้น ทั้งการสมรส การเป็นแรงงานรับจ้างและเป็นพนักงานปลูกสวนยางพารา สำหรับคนของบ้านคลองพลูก็ยังดำรงชีวิตด้วยการปลูกข้าวนาลุ่ม บางครอบครัวก็อาศัยพื้นที่โล่งเตียนจากการตัดไม้เข้าไปจับจองเพื่อปลูกข้าวไร่และยังคงหาของป่า ขึ้นเขาทำไร่กระวาน และเจาะหลุมน้ำมันยาง เนื่องจากต้นยางยังไม่ได้ถูกตัดโค่นลง แต่ทรัพยากรจากป่าลดน้อยลง ตรงกันข้ามกับความต้องการของพ่อค้าที่มีเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ทั้งคนของ คนไทย และกลุ่มคนที่หลากหลายเข้ามาแสวงหาทรัพยากรจากป่าเป็นจำนวนมาก (ร้านแพน ศิลปะปาน. สัมภาษณ์. 2557)

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2508 รัฐประกาศพื้นที่หวงห้าม โดยกำหนดให้พื้นที่เขาสอยดาวเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ครอบคลุมพื้นที่ 465,637 ไร่ โดยให้เหตุผลในการประกาศใช้กฎกระทรวงฉบับที่ 97 พ.ศ. 2508 คือ เนื่องจากป่าแห่งนี้มีไม้ตะเคียน ไม้แดงไม้ประดู่ ไม้เหียง ไม้พลวงและไม้ชนิดอื่นจำนวนมากและมีของป่ากับทรัพยากรธรรมชาติอื่นด้วย สมควรกำหนดเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อรักษาสภาพป่าไม้ของป่าและทรัพยากรธรรมชาติไว้ (กาญจนา คุ้มทรัพย์. 2543 : 46) ซึ่งการกำหนดพื้นที่ป่าเป็นเขตหวงห้ามในรูปแบบป่าสงวนแห่งชาติ ทำให้การขึ้นเขาปลูกกระวานและการเก็บของป่า เป็นสิ่งที่ถูกควบคุมต้องขออนุญาตจากเจ้าที่รัฐและกำหนดชนิดของป่าที่สามารถนำออกมาจากพื้นที่ได้ ขณะเดียวกันประมาณปี พ.ศ. 2508 รัฐได้ทำการขึ้นทะเบียนไม้ยางในป่าและเปิดสัมปทานให้นายทุนเข้ามาตัดไม้ยังทำให้ผู้คนบ้านคลองพลู ต้องจำนนต่อแบบแผนการดำรงชีวิตบนพื้นที่สูง ด้วยการทำน้ำมันยาง ซึ่งเป็นผลผลิตจากป่าที่สำคัญที่สุด (ร้านแพน ศิลปะปาน. สัมภาษณ์. 2557)

3.5 ความเสื่อมของทุนสัญลักษณ์

ในอดีตชาวของจะจัดงานแต่งงานเป็นงานใหญ่ โดยเฉพาะถ้าเป็นงานแต่งงานของลูกสาวคนโต มีการส่งผู้ใหญ่ที่เป็นที่นับหน้าถือตาของคนในหมู่บ้าน ไปสู่ขอตอนกลางคืนฝ่ายหญิงจะมีการเรียกร้องค่าสินสอด สิ่งของจากฝ่ายชาย เมื่อตกลงก็จะกำหนดวันหมั้นกับวันแต่งงานเป็นวันเดียวกัน บางคู่อาจหมั้นก่อนแล้วแต่งงานภายหลัง ในการทำพิธีจะมีนายฤกษ์เป็นผู้ทำพิธีให้นายฤกษ์

จะพรมน้ำมันให้คู่บ่าวสาว ส่วนพ่อแม่ญาติพี่น้องจะผูกข้อมือให้คู่บ่าวสาวพร้อมทั้งนำเงินไปใส่ในพาน ซึ่งเงินนี้คู่บ่าวสาวจะนำไปใช้ในการลงทุนสร้างครอบครัวใหม่ ในพิธีแต่งงานชาวชองจะไม่มีกนิมนต์พระมาทำพิธี แต่จะนิมนต์พระมาสวดพระพุทธรมนต์เย็นให้ในวันก่อนแต่งงานเท่านั้น เมื่อแต่งเสร็จแล้วฝ่ายชายอาจจะมาอยู่บ้านฝ่ายหญิง หรือฝ่ายหญิงอาจไปอยู่บ้านฝ่ายชายก็ได้ บางคู่ชายและหญิงอาจอยู่กันจนมีบุตร โดยยังไม่แต่งงานกันจนกว่าญาติของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเสียชีวิต ทั้งคู่จะต้องรีบแต่งงานกัน เพราะมีความเชื่อว่าผีปู่ย่าตายายได้มาทักท้วงที่ทั้งสองฝ่ายทำไม่ถูกต้องตามประเพณี (สุทธิวิทย์ จรตล. 2548 : 106-107)

ในปัจจุบันประเพณีการแต่งงานของชาวชองได้เปลี่ยนแปลงไปมาก การผูกข้อมือเปลี่ยนเป็นการรดน้ำสังข์ การแต่งกายของคู่บ่าวสาวจากเสื้อผ้าธรรมดาเปลี่ยนเป็นชุดสากล ชุดราตรียาว มีการจัดงานกินเลี้ยงโต๊ะจีนหลังพิธีแต่งงานข้าวของเครื่องใช้ เครื่องเช่นไห่บ้างอย่างก็ไม่ใช่ บางอย่างก็เปลี่ยนจากเดิม รวมทั้งการทำพิธีแต่งงานแบบภาคนี้ก็ไม่นิยมทำกันเพราะเป็นงานใหญ่ (สุทธิวิทย์ จรตล. 2548 : 107)

นอกจากนี้ พิธีกรรมการเล่นผีหึ่ง ผีโรงในอดีตเป็นการติดต่อกับบรรพบุรุษชาวชองที่เสียชีวิตไปแล้ว ชาวชองนิยมใช้การเล่นผีหึ่งผีโรง โดยผีหึ่งจะเล่นในตอนกลางคืนโดยเล่นในบ้าน ส่วนผีโรงจะเล่นตอนกลางวันในโรงพิธีการเล่นผีหึ่ง ผีโรงจะเล่นเพียงปีละครั้งเท่านั้น โดยจะเล่นกันระหว่างเดือน 4 - เดือน 6 โดยเลือกเอาวันที่ลูกหลานญาติพี่น้องสะดวกพร้อมกัน จุดมุ่งหมายของการเล่นผีหึ่ง ผีโรงก็เพื่อจะได้ทราบว่บรรพบุรุษของตนที่เสียชีวิตไปแล้ว อยู่สุขสบายหรือไม่และต้องการให้คนที่เสียชีวิตไปแล้วได้มาเห็นว่าบรรดาลูกหลานที่มีชีวิตอยู่นั้น มีความสุขสบายดีแค่ไหน (สุทธิวิทย์ จรตล. 2548 : 107)

ในปัจจุบัน การเล่นผีหึ่ง ผีโรง ลดเหลือน้อย อาจเกิดมาจากในปีใดที่ไม่เล่นผีหึ่งผีโรง ญาติพี่น้องอาจเจ็บไข้ได้ป่วยได้ ดังนั้นผู้ที่ครอบครองผีหึ่ง ผีโรงจึงไม่ยอมการเล่นต่อไป นอกจากนี้ในการเล่นแต่ละครั้งต้องเสียค่าใช้จ่ายในการทำพิธีเป็นจำนวนเงินที่มาก ดังนั้นหากไม่มีการอนุรักษ์พิธีการเล่นผีหึ่ง ผีโรงไว้ อีกไม่นานการเล่นผีหึ่ง ผีโรงก็จะสูญหายไป คงเหลือไว้แต่เพียงชื่อเป็นตำนานเท่านั้น (สุทธิวิทย์ จรตล. 2548 : 107)

ส่วนความเชื่อที่เป็นข้อห้ามปฏิบัติของชาวชอง ส่วนเป็นความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งในปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้ชาวชองก็ได้ยึดถือเพราะบางกิจกรรมก็ไม่ได้ทำแล้ว (สุทธิวิทย์ จรตล. 2548 : 107)

ประเพณีการทำบุญส่งทุ่ง คือพิธีทำบุญส่งเสบียงอาหารให้แก่เหล่ายมทูตที่ข้างทุ่งข้างทาง เพื่อให้ท่านเดินทางไปยมโลกอย่างมีความสุข ผู้คน ในโลกมนุษย์ก็จะได้มีความสุขด้วย โดยจะกำหนดพื้นที่ในการประกอบพิธีกันไว้ล่วงหน้า ส่วนใหญ่จะเป็นบริเวณที่อยู่นอกหมู่บ้าน

จากนั้นจะช่วยกันหุงหาอาหารและนอนพักค้างคืนกันที่นั่นสิ่งของที่ได้นั้นห้ามนำไปใช้ในการอื่น และห้ามคณะของขมทูตและเหล่าบริวารกลับไปนอนที่บ้านด้วยจนกว่า จะเสร็จพิธี เช้าวันรุ่งขึ้น ชาวบ้านก็พร้อมใจกันนำเอาอาหารคาวหวานและสิ่งที่ขาดไม่ได้ในพิธีนั้นนั่นคือข้าวหลามที่แต่ละบ้าน แต่ละครอบครัวจะต้องเผเองนำมาร่วมในพิธีนี้โดย นิมนต์ให้พระ สงฆ์ประกอบพิธีทางพุทธศาสนา เสร็จสิ้นพิธีสงฆ์แล้วก็จะรับประทานอาหารร่วมกันหลังจากนั้นทุกคนก็ร่วมใจกันทำพิธีส่งขมทูต ของชาวของต่อ (สุทธิวิทย์ จรดล. 2548 : 107)

ในปัจจุบันพิธีการทำบุญส่งทูตจะเป็นพิธีสงฆ์มากกว่าพิธีกรรมของของ การเข้าร่วมพิธีจะเป็นการทำตามพิธีสงฆ์เป็นหลัก ตั้งแต่การถวายอาหาร ข้าวหลาม การสวดมนต์ ทำพิธีต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่กำหนดขึ้น โดยการเชิญพระภิกษุมาสวดมนต์ ให้พร ตอนท้ายสุดถึงจะมีพิธีกรรมเล็กน้อย สำหรับกลุ่มชาวของ ขึ้นตอนสำหรับการทำบุญส่งทูตที่เกี่ยวกับพิธีของของจะมีน้อยมากเมื่อเทียบกับพิธีสงฆ์ การทำบุญให้กับผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ก็เปรียบเสมือนการให้เงินกับผู้ที่มาเรียไร มิได้เป็นไปเพื่อผีบรรพบุรุษแต่อย่างใด

3.6 การทำลายทุนทางวัฒนธรรม

ชนชาติพันธุ์ของสมัยใหม่ถูกทำลายทุนทางวัฒนธรรม ที่ส่งผลให้วัฒนธรรมของ ชาวของต้องเปลี่ยนแปลงไป แบ่งออกเป็น 3 กรณีคือ

3.6.1 ระบบการศึกษาโรงเรียน

การศึกษาเป็นสถาบันในสังคมสถาบันหนึ่งที่มีหน้าที่ในการอบรม สั่งสอน ให้ความรู้ ความคิด แนวทางปฏิบัติ แนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต ให้แก่สมาชิกในกลุ่มสังคม ดังนั้นสถาบันที่มีหน้าที่ให้การศึกษาแก่สมาชิกกลุ่มสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว ซึ่งมีหน้าที่อบรม สั่งสอน ปลูกฝังค่านิยม ทักษะ จริตประเพณีต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกในครอบครัว โรงเรียนมีหน้าที่ ในการอบรมสั่งสอน ให้ความรู้ด้านวิชาการ ด้านอาชีพ ตลอดจนแนะแนวข้อปฏิบัติและกฎเกณฑ์ ต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งเป็นการศึกษาที่จัดให้สมาชิกของกลุ่มสังคมอย่างมีระบบแบบแผน ดังนั้นการศึกษา ของบุคคลจึงมีทั้ง การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) ซึ่งได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบัน ศาสนาและองค์กรต่าง ๆ ในสังคมและการศึกษาในระบบ (Informal Education) ซึ่งโรงเรียนและ สถาบันการศึกษาชั้นสูงอื่น ๆ เป็นหลักในการให้การศึกษา (สุเรชา สุพรรณไพบูรณ์. 2530 : 90)

ในสังคมของแต่เดิมการศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษานอกระบบคือ สถาบันครอบครัวจะเป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การทำมาหากิน สั่งสอนอบรมให้ รู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ปลูกฝังทัศนคติ นิสย ความประพฤติที่สังคมได้กำหนด และอบรมให้รู้จัก แนวทางการดำรงชีวิต การปฏิบัติตนเองในสังคม ให้รู้ถึงวัฒนธรรมประเพณีอื่น ๆ และความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษ ประเพณีข้อห้ามต่าง ๆ ตลอดจนบุคคลอาวุโสในสังคมของตน

ครอบครัวเป็นสถาบันที่คอยควบคุมความประพฤติ ในขณะที่ยังไม่มีโรงเรียนที่จะเป็นสถาบันปลูกฝังทัศนคติให้ความรู้หรืออื่น ๆ เมื่อรัฐได้ออกกฎหมาย บังคับด้านการศึกษา ในปี พ.ศ.2464 ทั้งได้สร้างโรงเรียนไปตามหมู่บ้านอย่างทั่วถึง ชาวชนในยุคลังจึงได้เข้าโรงเรียน และโรงเรียนที่สร้างแห่งแรกของหมู่บ้านคือ โรงเรียนวัดกะทิง สร้างในวัด เด็กชายเด็กหญิงชาวชน ก็ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนจนจบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 ทุกคน แต่ไม่มีใครได้เรียนต่อในระดับชั้นที่สูงกว่านี้อีกเลย (สุเรชา สุพรรณไพบูรณ์. 2530 : 91)

หลักสูตรการเรียนการสอนที่บังคับให้ลูกหลานชาวชนของห่ามพูดภาษาของแต่ต้องใช้ภาษากลางในการศึกษา ตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาไปจนถึงระดับอุดมศึกษา การกีดกันทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของระบบการศึกษาของไทย เป็นผลให้ลูกหลานชาวชนไม่กล้าที่จะพูดภาษาของ เพราะกลัวว่าจะดูต่ำหลัง ไม่ทันสมัย และปกปิดความเป็นตัวตนว่าตัวเองเป็นชนชาติพันธุ์ของ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการทำลายทุนทางวัฒนธรรมของชาวชนทำให้ภาษาของสูญหายไปกับยุคสมัย ระบบการศึกษาที่ต้องเชื่อฟังแต่ส่วนกลาง ซึ่งภาษาของก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่า มหาวิทยาลัยมหิดลได้เข้ามาช่วยประดิษฐ์อักษรของเพื่อให้ชาวชนมีภาษาเป็นของตนเอง แต่ในความเป็นจริงระบบการเรียนการสอนที่จะมีครูที่สอนภาษาเขียนของมีน้อยและงบประมาณในการจัดสรรของทางราชการก็น้อยเช่นกัน ทำให้การฟื้นฟูหรือพัฒนาการใช้ภาษาของน้อยลง เพราะการใช้ชีวิตประจำวันล้วนแล้วแต่ต้องใช้ภาษาไทย อักษรไทยทั้งสิ้น ดูเหมือนภาษาของเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตของชาวชนเท่าใดนัก จึงเป็นการเสื่อมทางวัฒนธรรมด้านการใช้ภาษาของชาวชนที่นับวันจะเสื่อมถอยลงเต็มที่ (ราตรี กลสิทธิ์. สัมภาษณ์. 2557)

3.2 การกีดกันของวัฒนธรรมเมือง

คนเมืองโดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองจังหวัดจันทบุรีมีทัศนคติที่มองคนชนในด้านลบ อาทิ การมองคนชนเป็นคนป่า เป็นคนเถื่อนเหมือนเงาะป่า ซาไก แตกต่างจากคนที่อยู่ในเมือง มองคนชนเป็นคนโหดร้ายและทำลายป่า สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการกีดกันโดยสังคมเมืองทำให้คนที่คนชนจะเข้าไปในเมืองจึงเป็นเรื่องที่ยากลำบาก เพราะมองว่าเป็นสิ่งแปลกแยกและเดิมทีที่มีนิสัยขี้อายอยู่แล้ว กลัวภัยอันตรายจึงไม่อยากจะเปิดเผยหรือออกไปพบปะกับคนเมืองในสมัยอดีต ซึ่งมาในปัจจุบันทำให้ลูกหลานชาวชนส่วนมากที่ไปศึกษาในตัวเมืองจะไม่เปิดเผยถึงเชื้อสายความเป็นชนของตนเองมี เพราะกลัวเพื่อนจะล้อ และเป็นสิ่งที่น่าอาย อยากที่จะอยู่อย่างกลมกลืนกับสังคมวัฒนธรรมแบบคนเมืองที่ทันสมัย ปกปิดอัตลักษณ์ความเป็นชนของตนเอง (ราแพน ศิละปาน. สัมภาษณ์. 2557)

3.3 การแพร่กระจายของวัฒนธรรมสมัยใหม่

เมื่อไฟฟ้าเข้ามามักจะนำพาวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามาด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำลายวัฒนธรรมเดิมของชาวชนที่อยู่กับธรรมชาติ โดยที่เงินไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการดำรงชีวิต

สินค้าที่เริ่มเข้ามาตอนแรกหลังจากที่ไฟฟ้าเข้ามา ได้แก่ วิทยุที่เดิมเคยใช้ถ่านก็หันมาเป็นวิทยุไฟฟ้า ต่อมาก็มียุททัศน์เข้ามาทำให้วัฒนธรรมของเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่จะมีการเล่น เช่น ระบายยันแย ที่ทุกคนในหมู่บ้านจะมาร่วมกันในงานบวชสังสรรค์ ต่อมาเมื่อยุททัศน์กิจกรรมบันเทิงใจก็เปลี่ยนแปลงไปโดยสังคมค่อยๆเป็นกลุ่มครอบครัวใครครอบครัวมันดูโทรทัศน์กันในบ้าน ในส่วนของหนังสือพิมพ์ จากเดิมที่เวลาที่มีข้อมูลหรือข่าวสารจะมีผู้นำชุมชนเรียกมาประชุมกันหรือพูดคุยกันเป็นกลุ่ม แต่ปัจจุบันอยู่กับบ้านเพียงหนังสือพิมพ์ก็สามารถรับรู้ข่าวสารได้ทุกแง่มุม ต่อมาเมื่อมีสังคมออนไลน์เกิดขึ้น การติดต่อสื่อสารแบบผ่านทางไกล เช่น โทรศัพท์มือถือหรือที่เรียกว่า “สังคมก้มหน้า” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เข้ามาแพร่กระจาย เล่นไลน์ เล่นเฟสบุ๊ค ล้วนแล้วแต่ทำให้ชาวช่องและลูกหลานของหลงอยู่กับกระแสวัฒนธรรมใหม่จนลืมวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนที่อยู่กันตามวิถีธรรมชาติ (จำแพน ศิลปะปาน, สัมภาษณ์. 2557)

วัฒนธรรมของกับเกษตรกรรมทางเลือกในอนาคต

เกษตรกรรมทางเลือกในอนาคตของกลุ่มของที่จะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบที่สำคัญต่อกลุ่มของนั้นควรเป็นเกษตรกรรมที่ตั้งอยู่บนฐานของวัฒนธรรมของ เช่น การทำนาเพื่อยังชีพโดยใช้ระบบการเอาแรงในชุมชนของเขาภิขณภูฏ ที่ตำบลตะเคียนทอง จะพบว่ายังดำรงอยู่ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันได้ เนื่องจากชุมชนของตะเคียนทองเป็นชุมชนที่อนุรักษ์วัฒนธรรมของไว้ได้อย่างเข้มแข็งเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนอื่น เป็นต้น นอกจากนี้ในการทำเกษตรบนฐานวัฒนธรรมของในปัจจุบันนั้นยังสอดคล้องกับหลักการเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การจัดการเศรษฐกิจของครอบครัวโดยตั้งอยู่บนเป้าหมายเพื่อการมีกินมีใช้ในครัวเรือนก่อนที่จะนำไปสู่การผลิตเพื่อขายในตลาดในขั้นต่อไป ดังจะเห็นได้จากการทำนาของกลุ่มของที่มีมาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เป็นรูปแบบการทำนาเพื่อยังชีพอยู่ (เทียม นัตถเงิน, สัมภาษณ์. 2557)

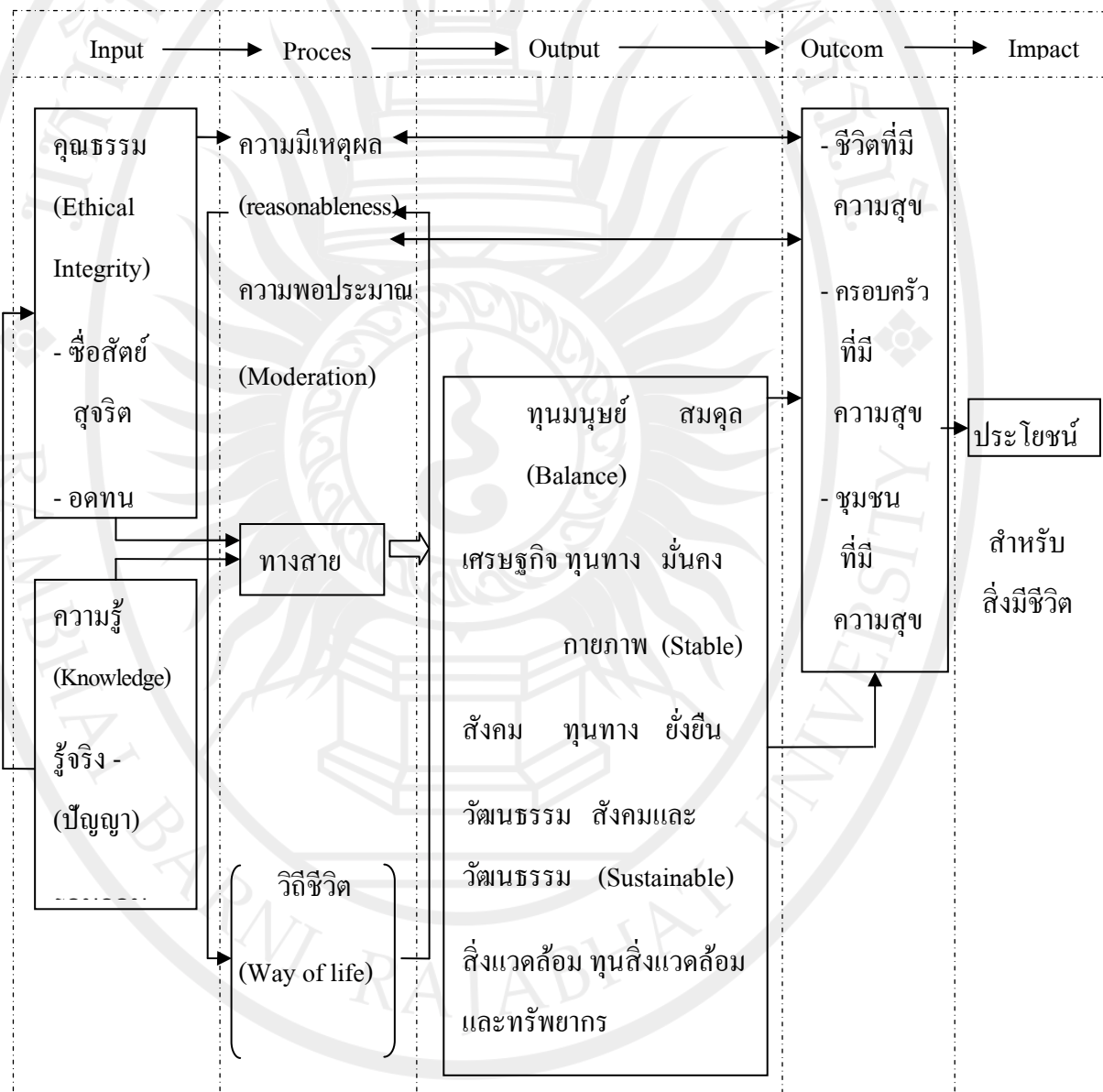
การทำนาของกลุ่มของตลอดเวลาที่ผ่านมาจึงมุ่งหมายเอาไว้บริโภครวมหรือเพื่อการยังชีพเป็นหลักนั้น ถือได้ว่าเป็นวิถีการผลิตของกลุ่มของเขาภิขณภูฏที่มีมาตั้งแต่อดีตตั้งชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการปลูกข้าวนาไร่หรือไร่ เนื่องจากกลุ่มของยังมีความเชื่อพื้นฐานในการใช้ชีวิตว่า “ยังงใครเราก็ต้องกินข้าวก่อน” (เนิน ผันผาย, สัมภาษณ์. 2557)

แนวคิดการทำนาเพื่อยังชีพของกลุ่มของนั้นถือได้ว่าสอดคล้องกับหลักการเศรษฐกิจพอเพียงในปัจจุบัน ในแง่การมีเป้าหมายการผลิตเพื่อยังชีพในครัวเรือนเป็นหลัก ดังนั้น ควรมีการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงโดยอาศัยพื้นฐานวัฒนธรรมของ ดังนี้คือ

แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงตามที่ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2549 : 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจน

การใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำตามที่ อภิชาติ พันธเสน (2549 : 89) ได้ใช้ทฤษฎีระบบสรุปแนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้

แผนภูมิภาพการวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบ
(A System Analysis of Sufficiency Economy)

ภาพประกอบ 3 การวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบ

ที่มา : อภิชาติ พันธเสน . 2549 : 23

ในการสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง มีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างเครือข่ายเรียนรู้ ให้มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบความคิด เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนไทยทุกภาคส่วน วัตถุประสงค์ของการขับเคลื่อน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้อง เกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนทุกคนสามารถนำหลักปรัชญาฯ ไปประยุกต์ ใช้ได้อย่างเหมาะสม และปลูกฝังปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานของ เศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนนำไปสู่การปรับแนวทางการพัฒนาให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการเสริมพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจและ สังคมให้เข้มแข็ง รักษาความสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่าง ๆ ตลอดจนสามารถปรับตัว พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ อย่างรู้เท่าทันและนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชน ชาวไทย

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นไปในลักษณะเครือข่ายและการระดมพลังจากทุก ภาคส่วน ได้แก่ เครือข่ายผู้นำทางความคิด เครือข่ายด้านประชาสังคม เครือข่ายด้านสื่อมวลชนและ ประชาชน เครือข่ายด้านสถาบันการศึกษาและเยาวชน เครือข่ายด้านองค์กรภาคธุรกิจเอกชน เครือข่าย ด้านองค์กรภาครัฐ เครือข่ายด้านวิชาการและเครือข่ายด้านสถาบันทางการเมือง

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา สำนักงานคณะกรรมการ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้เริ่มสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง อย่างต่อเนื่องเพื่อนำเอาแนวความคิดไปขยายผลอย่างหลากหลายและกว้างขวาง โดยมีเป้าหมายเพื่อ สร้างกระแสสังคมเพื่อให้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนไทยในหลาย ๆ วงการแต่อย่างไรก็ตามเป็นที่แน่ชัดว่าช่วงเวลาที่ผ่านมา สศช. ยังไม่สามารถกระตุ้นให้มีการปรับเปลี่ยน กระบวนทัศน์หรือโลกทัศน์ได้ ดังนั้นในช่วงข้างหน้านี้ เป้าหมายการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ควรจะต้องครอบคลุมการดำเนินการ 4 ด้าน (ซึ่งทำมาบ้างแล้ว) ดังต่อไปนี้ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2544 : 131)

1. สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
2. พัฒนาแนวความคิดขององค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
3. พัฒนากระบวนการเรียนรู้และประยุกต์ใช้ระดับชุมชน

4. เชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนาชุมชนพอเพียงของภาคประชาสังคม

ทั้งนี้งานทั้ง 4 ด้านจะต้องมีความเชื่อมโยงกันอย่างบูรณาการ ที่ผ่านมารายังไม่เห็นการ เชื่อมโยงที่ว่ามี จึงทำให้การขับเคลื่อนอยู่ในขอบเขตที่จำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรมีการเผยแพร่ องค์ความรู้ที่มีอยู่อย่างกระจุกกระจายไปยังแผนงานต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันในลักษณะเชิงปฏิสัมพันธ์

แนวคิดใหม่สำหรับการวิจัยเศรษฐกิจและความพอเพียงทางนิเวศ งานวิจัยส่วนใหญ่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ความหมายของแนวคิดหรือเป็นกรณีศึกษาเกี่ยวกับชุมชนที่มีการปฏิบัติการแนวเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งโดยมากจะเน้นเรื่องเศรษฐกิจสังคม แต่ไม่ค่อยพิจารณามิติทางสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติเท่าใดนัก (หรือกล่าวพาดพิง) อาจกล่าวได้ว่า มิติที่สำคัญมิติหนึ่งได้ขาดหายไปในการวิจัย เป็นที่แน่นอนว่า ถ้าเราไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจพอเพียงก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ความพอดีทางเศรษฐกิจ แปลว่า ต้องมีความพอดีในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วย ซึ่งหมายถึงการไม่ทำลายธรรมชาติ ไม่ใช่ใช้ธรรมชาติจนเกิดความทรุดโทรมหรือใช้ทรัพยากรธรรมชาติจนเลยขีดจำกัดจนเป็นอันตรายต่อระบบนิเวศ (ปริษา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2544 : 137-138)

ในวงการวิจัยทางเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมหรือเศรษฐศาสตร์แนวนิเวศระดับนานาชาติ ในระยะหลัง ๆ มีการสรุปว่า ในช่วงที่โลกมีการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรม หลักการที่สำคัญอีกข้อหนึ่งคือ การปฏิวัติด้านประสิทธิภาพ (Efficiency Revolution) ปัญหาใหญ่ ๆ คือ ทำอย่างไรจึงจะมีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจ แต่ก็สร้างอันตรายให้แก่สิ่งแวดล้อมจนปรากฏให้เราเห็นชัดทั่วโลก ในปัจจุบันมีการมองว่า สิ่งสำคัญกว่า Efficiency คือ Sufficiency มากกว่าและเรากำลังอยู่ในยุคของ Sufficiency Revolution

แนวคิดหลักในยุคนี้คือ Eco-sufficiency หรือ “ความพอเพียงทางนิเวศ” ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวางขีดจำกัดในการบริโภคและการใช้ทรัพยากร แนวคิดนี้บ่งว่าเราต้องเรียนรู้ว่า เท่าไหร่ถึงจะเรียกว่า “พอ” โดยที่ความพอเพียงนี้อยู่ในระดับพอดีที่ไม่ทำลายคุณภาพชีวิตและโลกธรรมชาติของเรา

ถ้าจะให้เกิดความพอเพียงทางนิเวศอย่างจริงจัง เราจำเป็นต้องยึดหลักปฏิบัติที่สำคัญ ๆ บางอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

1. หลักการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้ลดน้อยลงกว่าระดับที่เคยใช้
2. หลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ภายใต้ขีดจำกัดทางนิเวศ
3. หลักการป้องกันล่วงหน้าเพื่อลดความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อม
4. หลักการผู้ก่อมลภาวะต้องเป็นผู้จ่ายค่าใช้จ่าย
5. หลักการ “ลดมลภาวะ” สำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด
6. หลักการ Reverse Onus (ผู้ที่ทำการทดลอง หรือทำโครงการพัฒนาจะต้องพิสูจน์ให้เห็นก่อนว่า การกระทำของเขาจะไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม)

หลักการเหล่านี้มีผลทางภาคปฏิบัติแก่ทั้งว่าจะกระตุ้นให้เราคำนึงถึงความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อม และชักจูงให้เรามีพฤติกรรมและมีการจัดการที่นำไปสู่ “ความพอเพียงทางนิเวศ” (Eco-sufficiency) ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างเศรษฐกิจพอเพียง

การขับเคลื่อนเกษตรกรรมทางเลือกบนฐานวัฒนธรรมของต้องคำนึงถึงกิจกรรมทั้งทางด้านการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงและการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมของในปัจจุบันควบคู่กันไปดังนี้

1. การฟื้นฟูเกษตรกรรมดั้งเดิมของของ โดยอาศัยการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

คุณค่าของเกษตรกรรมดั้งเดิมในปัจจุบันของกลุ่มของในเขตเขาภิคมภูฏานั้น วัฒนธรรมของที่ยังดำรงอยู่ในปัจจุบันนั้นแอบแฝงอยู่กับรูปแบบการผลิตทางเศรษฐกิจของชาวของ เนื่องจากเรายังพบว่าคนของที่เขาภิคมภูฏ จำนวนมากยังคงทำนาโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเอาไว้บริโภคเป็นหลัก และยังใช้พื้นที่ป่าเพื่อเป็นการเสริมเป็นการผลิตเพื่อขาย

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันพบครอบครัวของที่ยังทำนาเพื่อไว้บริโภคในครอบครัวเป็นกลุ่มน้อยของชุมชน ดังนั้นจึงควรมีการส่งเสริมการทำนาที่มีเป้าหมายเพื่อไว้บริโภคเป็นหลัก แต่ควรปรับเทคโนโลยีในการทำนาให้เหมาะสมต่อชุมชน เช่น การใช้รถไถเดินตามแทนควาย โดยต้องทำนาไม่น้อยกว่า 2 ไร่ และอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก เป็นต้น

สำหรับเศรษฐกิจเงินตราในปัจจุบัน เช่น การเข้าไปใช้พื้นที่ป่ามาทำสวนผลไม้ โดยยังคงรักษาทรัพยากรป่าอย่างจริงจังในลักษณะที่เรียกว่า คนอยู่ร่วมกับป่า วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจที่ยังหลงเหลือดังกล่าว สามารถที่จะเป็นพื้นฐานในการฟื้นฟูและเลือกสรรวัฒนธรรมของที่มีคุณค่าสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมสมัยใหม่โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง

2. การฟื้นฟูสมุนไพรของในยุคปัจจุบัน

การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวของในการดูแลสุขภาพชุมชน (จิรเดช อรชุน. 2555 : 240)

2.1 ผู้นำชุมชนควรมีบทบาทในการขับเคลื่อนหน่วยงานภาครัฐ เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนและร่วมมือกับปราชญ์ชาวบ้าน หรือหมอพื้นบ้าน เพื่อให้รัฐส่งเสริม สนับสนุนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก

2.2 มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพไว้เป็นเอกสารหรือตำรา เพื่อในการวิเคราะห์ชุมชนเพื่อให้เข้าใจประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ของและภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ รวมทั้งด้านสมุนไพรเพื่อใช้ในการดูแลรักษาสุขภาพ

2.3 มีการจัดหาพื้นที่ที่เหมาะสมในชุมชนเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพ มีการปลูกพืชสมุนไพรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาสุขภาพไว้เป็นหมวดหมู่ โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภูมิปัญญาด้านสุขภาพเข้ามารับผิดชอบติดตามผลและประเมินผล รวมทั้งคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยเกิดขึ้นในครอบครัวหรือชุมชนก็สามารถนำเอาสมุนไพรมาใช้ในการรักษาได้ทันทีที่ ประหยัดเวลาในการเดินทางไปรักษายังสถานพยาบาลที่อยู่ห่างไกลจากชุมชนหรือนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาหารในครัวเรือนเพื่อเป็นการส่งเสริมสุขภาพในชุมชนได้เป็นอย่างดี และสามารถลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้อีกด้วย

2.4 มีหลักสูตรเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม โดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตรขึ้นใช้ให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตและความต้องการของแต่ละท้องถิ่น โดยร่วมกันส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐในการอนุรักษ์ส่งเสริม ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้

จากแนวทางการฟื้นฟูสมุนไพรของดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีมาตรการในเชิงรูปธรรม สำหรับการขับเคลื่อนงานสมุนไพรดังนี้ (จิรเดช อรชุน. 2555 : 245)

2.1 หมอพื้นบ้านควรถ่ายทอดวิชาความรู้ให้กับลูกหลานหรือผู้ที่มีความสนใจ เพื่อในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญา

2.2 หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องและบุคคลในชุมชนมีส่วนร่วม และสนับสนุนอย่างจริงจัง ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชน และได้รับการรับรองจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข

2.3 หน่วยงานสาธารณสุขในชุมชนควรให้ความรู้ในการรักษาโรคอย่างถูกวิธี รวมทั้งยอมรับการประยุกต์ใช้วิธีการรักษาแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านควบคู่กับการแพทย์แผนปัจจุบัน

2.4 บุคลากรสาธารณสุขควรให้การยอมรับหมอพื้นบ้านที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนแล้วว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทในการดูแลสุขภาพคนในหมู่บ้านในการจัดการกับปัญหาความเจ็บป่วย และนำข้อดีของการแพทย์พื้นบ้านมาใช้พัฒนางานสาธารณสุข

2.5 จัดตั้งชมรมภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านในชุมชน ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ความรู้ให้ประชาชน

2.6 สถานการศึกษาควรสร้างหลักสูตรท้องถิ่นในเรื่องภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมอพื้นบ้าน มาให้ความรู้กับผู้ที่สนใจตลอดทั้งเยาวชน โดยจัดหาสถานที่หรือแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ของชาวช่อง ประสานความร่วมมือและการมีส่วนร่วมกับผู้นำชุมชนเพื่อให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวช่อง จนเกิดความรักและความหวงแหนในวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของตนเองต่อไป

3. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อผลิตซ้ำเศรษฐกิจชุมชนของช่อง

จากการสำรวจในภาคสนามของการวิจัย พบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ของที่ยังอยู่กันเป็นชุมชนนั้นอยู่ใน 5 ตำบลของอำเภอเขาคิชฌกูฏดังนี้

3.1 ตำบลพลวงมีคนของอาศัยอยู่ 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านพลวง บ้านกะทิง บ้านทุ่งตาดิน และบ้านพังกะแลง

3.2 ตำบลชากไทยมีคนของอาศัยอยู่ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านทุ่งสะพานและบ้านชากไทย

3.3 ตำบลตะเคียนทอง มีคนของอาศัยอยู่ 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านลำพัง บ้านตะเคียนทอง หมู่ 2 บ้านตะเคียนทองหมู่ 3 บ้านตะเคียนทองหมู่ 4 บ้านป่าซากตะเคียนทองและบ้านชำเคราะห์

3.4 ตำบลคลองพลู มีคนของอาศัยอยู่ 7 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านคลองพลูหมู่ 4 บ้านคลองพลูหมู่ 5 บ้านน้ำขุ่นหมู่ 2 บ้านน้ำขุ่นหมู่ 3 บ้านทุ่งกะบิณ บ้านหลังเนินและบ้านวังยายมุก

3.5 ตำบลจันทเขลม มีคนของอาศัยอยู่ 2 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านคลองใหญ่และบ้านจันทเขลม ใน 5 ตำบลดังกล่าว พบว่า มีทรัพยากรท่องเที่ยวที่สามารถนำมาใช้ในการจัดทำกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยอาศัยกลุ่มของ ดังนี้

3.1 ทรัพยากรด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เช่น รอยพระพุทธรูปเขาภิษณภู (พลวง)

3.2 ทรัพยากรด้านป่าเขาลำเนาไพร เช่น เทือกเขาสอยดาว น้ำตกใหญ่น้อยจำนวนมากกว่า 10 แห่ง คลองหลากหลายที่เป็นต้นแม่น้ำจันทบุรี เป็นต้น

3.3 ทรัพยากรด้านสวนผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด ลองกอง สละ ก้อยไข่ เป็นต้น

3.4 ทรัพยากรด้านอาหารและสินค้าพื้นเมือง เช่น อาหารจากกระวาน แกงของ น้ำสำรอง เป็นต้น

ดังนั้นยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนของคิซมภูฏ ควรขยายจากการนมัสการรอยพระพุทธรูปเขาภิษณภู เนื่องจากชุมชนชาวของบริเวณเขาภิษณภู เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปในประเทศไทยเกิดจากการเดินทางของผู้แสวงบุญจากจังหวัดต่าง ๆ ที่มานมัสการและอธิษฐานต่อรอยพระพุทธรูปบนเขาภิษณภู เป็นจำนวนหลักแสน-ล้านคนต่อปี (พระครูประดิษฐ์ศาสนการ. สัมภาษณ์. 2557) แต่การหลงใหลของผู้คนมานมัสการรอบพระพุทธรูป ยังมีได้จัดบูรณาการกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ต่อเนื่อง ไปสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งทางด้านป่าเขาลำเนาไพรและทรัพยากรด้านสวนผลไม้ การบูรณาการดังกล่าวจะทำให้กลุ่มชาวของบริเวณรอบเขาภิษณภูมีโอกาสในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตัวเอง ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างราบรื่น

4. การอนุรักษ์ภาษาของให้เป็นภาษาที่สองของชุมชน ในเขตอำเภอเขาภิษณภู

ความจำเป็นในการฟื้นฟูภาษาของ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาพูดเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่จะช่วยอนุรักษ์อัตลักษณ์ความเป็นของ ของชุมชนของคิซมภูฏให้ได้ เนื่องจากภาษาเป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์กลุ่มของในฐานะที่เป็นพวกเรา (พวกเราที่แยกออกจากชาติพันธุ์อื่นที่เป็นพวกเขา) เช่น กลุ่มคนจีน คนไทย หรือกลุ่มชาวกัมพูชา ดังนั้นควรยกระดับการฟื้นฟูภาษาให้เป็นงานและสมบัติของชุมชนของร่วมกัน โดยมีใช่เป็นเพียงการขับเคลื่อนของมหาวิทยาลัยหรือผู้นำของคนใดคนหนึ่ง มาตรการที่ควรส่งเสริมก็คือ ทางด้านการที่ควรสืบทอดและเพิ่มประสิทธิภาพก็คือ การสอนภาษาของที่เป็นหลักสูตรท้องถิ่นของกระทรวงศึกษาธิการ ตามที่เคยกำหนดไว้ก็คือ จัดการสอนคิดเป็นร้อยละ 30 ของการจัดการศึกษาทั้งหมด เป็นเวลาหนึ่งปีการศึกษา นักเรียนจะมีโอกาสเรียนรู้ภาษาของประมาณ 120 ชั่วโมง สอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และประถมศึกษาปีที่ 4 (ราตรี กลสิทธิ์. สัมภาษณ์. 2557)

นอกจากนี้ ควรสนับสนุนครูสอนภาษาของที่เป็นคนของท้องถิ่นให้เป็นอาชีพหนึ่งของครูในโรงเรียน การสอนภาษาของดังกล่าวควรขยายจากเดิมที่สอนในโรงเรียนวัดคลองพลู โรงเรียนวัดตะเคียนทอง โรงเรียนวัดทุ่งกบินและโรงเรียนวัดจันทเขตมาให้ครอบคลุมโรงเรียนใน 5 ตำบลที่มีชุมชนของของอำเภอเขาคิชฌกูฏ อนึ่งในระดับอุดมศึกษาควรส่งเสริมให้เปิดสอนวิชาและ/หรือหลักสูตรเกี่ยวกับของศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตจันทบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีและมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตโขมง (ราตรี กลสิทธิ์. สัมภาษณ์. 2557)

5. การเผยแพร่วัฒนธรรมของ โดยอาศัยเงื่อนไขการเปิดประชาคมอาเซียน ในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียนของประเทศไทยนั้น จะพบว่า ตั้งอยู่บน 3 เสาหลัก คือ 1) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community หรือ AEC) 2) ประชาคมการเมืองความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-security Community หรือ APSC) และ 3) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-cultural Community หรือ ASCC) ในการฟื้นฟูวัฒนธรรมของที่เหมาะสมต่อความสร้างความหลากหลายทางชีวภาพในกระแสเข้าสู่ประชาคมอาเซียนนั้น มีเสาหลักที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการฟื้นฟูดังกล่าว คือ เสาหลักเรื่องประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ซึ่งมีเนื้อหาในกฎบัตร (Charter) เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมว่าเกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูหรืออัตลักษณ์วัฒนธรรมของอย่างเด่นชัดที่ว่า

“ส่งเสริมอัตลักษณ์ของอาเซียน โดยเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมรดกของภูมิภาค รวมทั้งร่วมกันอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม”

อย่างไรก็ดีกระบวนการฟื้นฟูสำหรับของที่เขาิชฌกูฏก็ได้เกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้ ภายใต้กรอบของนโยบายการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายการพัฒนา ดังกล่าว เน้นส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการหารายได้ของประเทศแต่กระบวนการฟื้นฟูที่ผ่านมาทั้งโดยการริเริ่มของคนของในพื้นที่เองหรือสถาบันส่งเสริมที่มาจากภายนอกก็ยังไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็ง ในการฟื้นฟูให้อัตลักษณ์ของมีความเข้มแข็งอยู่ในสังคมสมัยใหม่ กล่าวคือ

5.1 กระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมของโดยคนของในท้องถิ่นเขาคิชฌกูฏ ดำเนินการโดยพระอาจารย์เขียน (หลวงพ่อเขียน ชันธโร) เจ้าอาวาสวัดกะทิงและผู้นำในการจัดการท่องเที่ยว นมัสการรอยพระพุทธรูปเขาคิชฌกูฏ ก่อนมรดกภาพในปี พ.ศ. 2555 พระอาจารย์เขียนได้พยายามเผยแพร่แนวคิดที่ว่าชาติพันธุ์ของเป็นบรรพบุรุษดั้งเดิมของคนภาคตะวันออก โดยผ่านรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือเล่ม คำเทศน์ เป็นต้น รวมถึงความพยายามที่จะจัดตั้งการท่องเที่ยวในชุมชนของ เพื่อให้กลุ่มของเป็นที่รู้จักแก่สาธารณชนทั่วไป เช่น การสำรวจน้ำตกตารองที่เป็นต้นแม่น้ำจันทบุรี การบูรณะ

อู่ต่อเรือกู่ชาติของพระเจ้าตากสินที่เสมีคงาม เนื่องจากไม้ที่ต่อเรือเป็นไม้ตะเคียนทองจากป่าศิษณุภูมิของชุมชนของ นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2554 ก่อนมรณภาพพระอาจารย์เขียนยังได้ร่วมมือกับเทศบาลตำบลจันทเขลมเพื่อเตรียมฟื้นฟูโครงการหมู่บ้านของที่จันทเขลมหลังจากที่โครงการหมู่บ้านของที่คลองพลูเกิดการล้มเหลวอันเนื่องมาจากความแตกแยกในระหว่างผู้นำ เป็นต้น (ร่ำแพน ศิละปาน. สัมภาษณ์. 2557) กระบวนการฟื้นฟูของพระอาจารย์เขียน ถือได้ว่าเป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่ยังไม่มีใครสานต่องานดังกล่าว หลังจากที่พระอาจารย์มรณภาพ (พระครูประดิษฐ์ศาสนการ. สัมภาษณ์. 2557)

5.2 กระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมของ โดยการประสานงานระหว่างผู้นำชุมชนและสถาบันวิชาการ ความร่วมมือระหว่างผู้นำ ชุมชนและสถาบันวิชาการเกิดจากการประจวบเหมาะระหว่างผู้นำชุมชนของ เช่น กำนันเงิน ผันผายกับสถาบันวิชาการที่ทำงานวิจัยทางด้านวัฒนธรรม เช่น สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตจันทบุรี โดยใช้กระแสการพัฒนาของรัฐ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7-8 เป็นต้นมา แผนพัฒนาดังกล่าวได้นำเอาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมาใช้เป็นหนทางในการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านกลับไปสู่คุณค่าดั้งเดิม ดังนั้นการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐ จึงเป็นเงื่อนไขที่ทำให้หน่วยงานรัฐจากหลายฝ่ายทั้งสถาบันวิชาการ เจ้าหน้าที่รัฐส่วนจังหวัด และนักการเมืองท้องถิ่น ได้จัดสร้างกระบวนการรื้อฟื้น “ความเป็นของ” เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยว และการระดมทุน จากความร่วมมือกันระหว่างคนภายนอกกับผู้นำท้องถิ่นที่มีความรู้และเชี่ยวชาญเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ของร่วมกันสร้าง “ความเป็นของ” ขึ้นมา ทั้งที่คนท้องถิ่นส่วนใหญ่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างความเป็นของ ดังนั้นปฏิบัติการและผลประโยชน์ที่ได้รับตอบแทนจึงจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มอำนาจท้องถิ่นบางส่วน (เอนก รักเงิน. 2551 : 145)

กระบวนการรื้อฟื้นภายใต้ปฏิบัติการต่าง ๆ ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมของการจัดตั้งหมู่บ้านของเพื่อการท่องเที่ยว และการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของ เป็นต้น จากสถานการณ์การรื้อฟื้นความเป็นของขึ้นมาใหม่ พบว่ากลุ่มอำนาจท้องถิ่นต่าง ๆ ก็พยายามต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกัน เพื่อแย่งชิงอำนาจหรือความชอบธรรมในฐานะ “ความเป็นคนของ” เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันก็พบว่ากระบวนการรื้อฟื้นความเป็นของ เพื่อการท่องเที่ยว ที่เรียกว่า “หมู่บ้านของ” ได้สร้างความขัดแย้ง ระหว่างกลุ่มอำนาจท้องถิ่นและส่งผลกระทบต่อคนหมู่บ้านของ ที่ถูกสร้างขึ้นมาให้เป็นคนของ คอยต้อนรับนักท่องเที่ยว การเผยแพร่วัฒนธรรมของที่เขาศิษณุภูมิในอดีตที่ผ่านมา นั้น เป็นการริเริ่มและดำเนินการโดยหน่วยราชการ โดยเน้นรูปแบบภายนอกของวัฒนธรรม มากกว่าเนื้อหาสาระที่เป็นระบบความคิดความเชื่อในวิถีชีวิตชาติพันธุ์ของ การเผยแพร่ที่ผ่านมาดังกล่าวจึงมิได้ทำให้คนภายนอก

เข้าอกเข้าใจถึงคุณค่าของวัฒนธรรมของอย่างแท้จริง ดังนั้น จึงถือว่าเป็นการเคลื่อนไหวแบบไฟไหม้ฟาง การเผยแพร่วัฒนธรรมของไทย โดยอาศัยเงื่อนไขการเปิดประชาคมอาเซียน จึงควรเปลี่ยนแปลงและกระบวนการใหม่จากเดิมที่เน้นกิจกรรมเผยแพร่แบบเป็นฝ่ายถูกกระทำ (Pasive) มาเป็นการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมโดยชุมชนของร่วมกันในฐานะเจ้าของวัฒนธรรม นอกจากนี้ ในกระบวนการเคลื่อนไหววัฒนธรรมไม่ควรเน้นแต่การแสดงรูปแบบภายนอก เช่น ท่าทางรำของของ เป็นต้น เท่านั้น แต่ควรสะท้อนให้เห็นคุณค่าในเชิงเนื้อหาของวัฒนธรรมที่เคยและ/หรือดำรงอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของกลุ่มของ

อย่างไรก็ดี ในการเคลื่อนไหววัฒนธรรมต่างๆต้องดำเนินการ โดยชุมชนชาวของมิใช่เป็นการทำกิจกรรมของผู้นำคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในการนี้จึงควรมีการทำงานเชิงบูรณาการขององค์กรที่เป็นตัวแทนของชุมชนของในปัจจุบัน อันได้แก่ วัด องค์กรปกครองท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสภาองค์กรชุมชนตำบล

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การนำเสนอผลการวิจัยในบทที่ 5 นี้ จะแบ่งหัวข้อการเสนอออกเป็น 3 หัวข้อใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการวิจัย
2. การอภิปรายผลการวิจัย
3. ข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมของกับวิถีเกษตรกรรมพื้นบ้าน กรณีศึกษาชุมชนของในอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ

1. เพื่อวิเคราะห์วัฒนธรรมของและวิถีเกษตรกรรมพื้นบ้าน ในพื้นที่อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมทางเลือกบนรากฐานวัฒนธรรมของชาวของในพื้นที่อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถสรุปได้ว่า วัฒนธรรมของในพื้นที่อำเภอเขาคิชฌกูฏเกี่ยวข้องกับการทำเกษตร ในช่วงเวลาที่ศึกษา 2 รูปแบบด้วยกัน คือเกษตรกรรมในยุคดั้งเดิมกับเกษตรกรรมสมัยใหม่

การทำเกษตรกรรมในยุคดั้งเดิม ของกลุ่มของคิชฌกูฏเป็นผลมาจากปัจจัยของวัฒนธรรมของหลายประการ คือ การทำเกษตรพื้นบ้านในยุคดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ของในที่นี้หมายถึง การทำเกษตรที่มีเป้าหมายเพื่อยังชีพเป็นหลัก ได้แก่ การทำนาเอาไวกินและหาของป่าเพื่อนำมาเป็นกับข้าว เทคโนโลยีที่สำคัญใช้ในการทำนา เป็นควายและอุปกรณ์สำหรับการไถนาที่กลุ่มของประดิษฐ์ขึ้นเองตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น หัวหมู การทำนาของชาวของจะต้องใช้น้ำฝนเป็นหลักหรือที่เรียกว่า “การทำนาปี” คือการทำนาปีละครั้ง การทำนาของชาวของจะประกอบด้วยนาไร่และนาไร่ นอกจากการทำนาเอาไวกินของชาวของแล้ว วิถีชีวิตในการทำมาหากินที่เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ คือการหาของป่า เช่น กระจาน น้ำมันยาง เร่ว สัตว์ป่า นำมาเป็นกับข้าว การทำนาโดยมีเป้าหมายเพื่อยังชีพนั้นจะมีพลังในการผลิตที่สำคัญ ได้แก่ แรงงานที่ใช้ในการทำนาของชาวของจะเป็นการทำนาเอาแรงกัน การเอาแรงทำนาจะเริ่มมาแต่โบราณ ส่วนใหญ่การทำนาจะเอาไวกิน การทำนาจะเป็นนาลุ่มทั่วไปแต่นาไร่จะเป็นนาที่ไม่ใช่ควาย การเอาแรงเราอาจจะทำคนเดียวไม่ได้ เพราะมันจะล่าช้าหลายวัน

การเอาแรงจะเป็นการที่พี่น้องช่วยกัน เป็นญาติกันทั้งหมู่บ้านมักเอาแรงกันทั้งหมด ส่วนความสัมพันธ์ในการผลิต ชาวทองจะเป็นเจ้าของนา สมัยก่อนการแสดงตัวว่าเป็นเจ้าของนานั้น ผู้ที่ออกแรงคือเจ้าของกระบวนการในการเป็นเจ้าของพื้นที่ ได้แก่ การทำพื้นที่โดยการถางป่าพอเดือน ไครถางมากก็จะได้มากตามที่คนนั้นออกแรง ซึ่งชาวบ้านในบริเวณนั้นจะเป็นที่รู้จักกันถึงแม้ว่าจะไม่มีกรรมสิทธิ์ที่เป็นโฉนดที่ดินเหมือนกับในปัจจุบัน ชาวทองสามารถทำประโยชน์ใช้สอยได้ตามที่ตนต้องการ เช่น การปลูกข้าวไร่ เป็นต้น

ปัจจัยในวัฒนธรรมของที่มีผลต่อการขับเคลื่อนเกษตรกรรมพื้นบ้านของกลุ่มทอง คือการผลิตเพื่อยังชีพ ในอำเภอเขาคิชฌกูฏที่สำคัญมี 5 ปัจจัยด้วยกัน คือ

1. ปัจจัยด้านการใช้ทุนทางสังคม

การใช้ทุนทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ของที่สำคัญที่สุดคือ การใช้ระบบการเอาแรง ระบบการเอาแรงช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์ของสามารถทำการเกษตรแบบดั้งเดิมได้คือ การทำนาอย่างชีพ และการหาของป่า

2. ปัจจัยด้านการใช้ทุนทางสิ่งแวดล้อม

กลุ่มทองได้อาศัยทุนทางสิ่งแวดล้อมมาขับเคลื่อนการทำเกษตรแบบดั้งเดิมในเรื่องเกี่ยวกับการหาของป่าเพื่อเป็นปัจจัยในการดำรงชีพ เนื่องจาก ระบบเศรษฐกิจมีการเกษตรของทองในยุคก่อนสมัยใหม่นั้นจะมีลักษณะเป็นการไว้เพื่อบริโภคเป็นหลักหรือเป็นการทำมาหากิน มิใช่การผลิตหรือหาของป่าเพื่อนำไปขาย

3. ปัจจัยด้านการใช้ทุนทางวัฒนธรรม

ทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดของกลุ่มทองคือ การนับถือผี การนับถือผีมีผลต่อการทำเกษตรแบบดั้งเดิมโดยอ้อมคือ การนับถือผีจะสนับสนุนการดำรงอยู่ของระบบเครือญาติ เนื่องจาก การนับถือผีนั้นเป็นความเชื่อของบรรพบุรุษ ว่าผีบรรพบุรุษ จะเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการควบคุมความประพฤติของบุคคลในสังคมทั้งในด้าน ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความขยันอดทนและความประพฤติต่าง ๆ ถ้าหากบุคคลใดมีความประพฤติไม่ดี ไม่เหมาะสม ผีบรรพบุรุษจะทราบและจะมาว่ากล่าวตักเตือน ถ้าหากว่ากล่าวตักเตือนแล้วยังไม่เชื่อ บุคคลนั้นจะถูกสังคมนิเทศและผู้หลักผู้ใหญ่จะว่ากล่าวเอาได้ ดังนั้นการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งเป็นการสืบทอดการผลิตข้าวระบบเครือญาติซึ่งเป็นฐานของระบบการเอาแรงในการทำนาการแสวงหาปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการช่วยเหลือทางสังคมอื่น ๆ ในชุมชนทอง

4. การใช้ทุนทางสัญลักษณ์

ทุนทางสัญลักษณ์การมีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการนับถือผี พิธีกรรมดังกล่าวมีผลต่อการทำเกษตรกรรมดั้งเดิมของพื้นบ้านคือ พิธีทำบุญส่งทุ่ง พิธีหีหิ้งผีโรง และพิธีการแต่งงาน ผลทางตรง

ทำให้ระบบอาวุโสได้รับการยอมรับ เพราะมีฝีมือเดือนลูกหลาน ทำให้ลูกหลานยังอยู่ในกรอบเครือญาติ ผลทางอ้อมถ้ามีเครือญาติก็จะนำไปสู่การทำงานเอาแรงลงแขก ถ้าเครือญาติแตก จะต้องเสียเงินซื้อรถไถมาทำนากันเอง

5. ปัจจัยด้านอุปนิสัยของชาติพันธุ์ของ

ชาวขอมมีอุปนิสัยที่มีผลต่อการทำเกษตรกรรมพื้นบ้านในยุคดั้งเดิมก็คือ การขอมปรับตัวโดยไม่ใช้ความรุนแรง กล่าวคือของในอดีตมีนิสัยรักความสงบจึงไม่ค่อยมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันเองกับคนภายนอกมาก นอกจากนี้ ชนชาติพันธุ์ขอมยังมีอุปนิสัยรักพวกพ้อง เนื่องจากทุกคนในชุมชนสามารถโยงญาติกันได้ไม่ว่าจะเป็นญาติทางสายเลือดหรือญาติจากการแต่งงาน เพราะว่าความเป็นพวกพ้องทำให้ก่อประโยชน์ เช่น การเข้าป่าเพื่อล่าสัตว์หรือหาของป่า ล้วนแต่ต้องเข้าไปเป็นพวกพ้อง เวลาเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดี เช่น สัตว์ป่าที่เข้ามาทำร้าย จะได้ช่วยเหลือกันได้ เมื่อเสร็จจากการล่าสัตว์หาของป่าชาวขอมก็จะนำของที่หาได้มาแบ่งกันกินในหมู่เครือญาติ แสดงถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่มีต่อกันในหมู่มิตรไมตรี และในส่วนของการทำงานเอาแรงลงแขกก็เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความสามัคคีของกลุ่มเครือญาติในการมาช่วยเหลือกันทำนาและเก็บเกี่ยว

6. ปัจจัยด้านการใช้เวทีเครือข่ายเชิงอำนาจของวัดและระบบเครือญาติ

เวทีเครือข่ายเชิงอำนาจชุมชนขอมมีผลต่อการทำเกษตรดั้งเดิมในเขตอำเภอเขาคิชฌกูฏ เนื่องจากเวทีของวัดและเครือญาติถือเป็นเวทีกลางหรือพื้นที่สาธารณะ ในการทำส่วนรวมหรือกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน เช่นการจัดงานประจำปี การจัดงานทางศาสนา เป็นต้น กิจกรรมส่วนรวมเหล่านี้จะนำมาซึ่งความสามัคคีจะเป็นฐานสนับสนุนการทำงานเพื่อยังชีพ และหาของป่าต่อไป

การทำเกษตรสมัยใหม่คือการปลูกพืชเศรษฐกิจยังมีผลมาจากปัจจัยทางวัฒนธรรมของของบางประการดังนี้

1. การใช้ทุนทางเศรษฐกิจแบบพึ่งพิง

การผลิตของป่าของขอมแต่เดิมไม่จำเป็นต้องใช้ต้นทุนหรือปัจจัยการผลิตภายนอก ท้องถิ่นมากนัก เพียงหาของป่าเท่าที่เก็บรวบรวมมาได้ขายหรือแลกเปลี่ยนกับพ่อค้า แต่การผลิตพืชไร่นั้นจำเป็นต้องนำปัจจัยการผลิตภายนอก ทั้งเงินทุนและเทคโนโลยีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิต และราคาผลผลิตก็ขึ้นกับระบบตลาด จึงทำให้การผลิตเชื่อมโยงกับตลาดภายนอกและไม่สามารถต่อรองราคาได้

2. การใช้ทุนทางสังคมที่ยังคงเหลืออยู่

ทุนทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ขอมที่ยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบันแต่นับว่าเหลือน้อยเต็มที คือการใช้ระบบการเอาแรง เพื่อการทำงานและการทำสวนผลไม้ ปัจจุบันการทำงานระบบเอาแรงมีการทำงานที่ตำบลตะเคียนทองและตำบลคลองพลู ซึ่งตำบลคลองพลูจะมีบ้างแต่ไม่มาก ตะเคียนทองทำนากันเกือบทั้งหมดบ้าน

3. การขยายเวทีเครือข่ายเชิงอำนาจไปสู่ระบบราชการ

เราสามารถแบ่งวัฒนธรรมการปกครองในชุมชนของตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันได้เป็น 2 ช่วงใหญ่ ๆ คือ

3.1 วัฒนธรรมการปกครองในช่วงการปกครองท้องถิ่น

ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยให้ทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล มีกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ตามพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 โดยรัฐมองว่า หมู่บ้านเป็นลำดับชั้นหรือหน่วยที่เล็กที่สุดของราชอาณาจักร เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอาณาเขตการปกครอง ที่มีประเทศเป็นส่วนใหญ่ที่สุด ทั้งนี้เพื่อเป็นตัวแทนให้กับรัฐ

3.2 วัฒนธรรมการปกครองในช่วงการเข้ามาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ปี พ.ศ. 2538 ได้จัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลคลองพลูขึ้น ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 โดยองค์การบริหารส่วนตำบล คือหน่วยงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่นมีฐานะเป็นนิติบุคคล และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สามารถสรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมทางเลือกบนรากฐานวัฒนธรรมของชาวชอง ในเขตพื้นที่อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ในอนาคตเป็นผลกระทบที่มาจากการทำงานเกษตรสมัยใหม่ รวมถึงวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่ตามมาด้วยคือ

1. การเกิดปัญหาหนี้สิน การคิดหนี้สินของชาวเกษตรกรชาวชอง ดังกรณีศึกษา ครอบครัวของอาภา เริ่มจากไปกู้เงินกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มาลงทุนในสวน ใช้ระยะเวลา 5 ปีก็ไม่สามารถใช้หนี้ธนาคารหมดได้ คือใช้แล้วก็จำเป็นต้องกู้มาอีก นำเงินมาซื้อรถ เพื่อนำมาใช้ในการบรรทุกนำผลไม้ออกไปขายยังตลาดที่รับซื้อ เงินส่วนหนึ่งก็นำมาสร้างบ้าน จึงทำให้ยังคงคิดหนี้ธนาคารอยู่จนถึงปัจจุบัน

2. การกลายเป็นคนชายขอบ ในกรณีของครอบครัวของลุงฮั่น พิเศษ แรกเริ่มบ้านของลุงฮั่นอยู่ที่ตำบลตะเคียนทอง มาบุกเบิกที่ดินบริเวณตำบลจันทเขลม หลังจากนั้นทหารก็ได้มายึดที่ดินบริเวณนั้นทั้งหมด จึงถูกชักชวนจากกำนันเงิน ผันผาย ให้มาร่วมกันสร้างหมู่บ้านของ ที่ตำบลคลองพลู แต่เกิดปัญหาจากภายใน ทำให้ย้ายมาสร้างหมู่บ้านของที่ตำบลจันทเขลมโดยการชักชวนจากนายเทศบาลจันทเขลม

ปัจจุบันลุงฮั่นมีอาชีพคิลปิน แต่ก็ไม่มีใครมาจ้างบ่อยนัก ที่ดินสำหรับไว้ทำกินก็ไม่มี ป่าชุกก็ป่วยเป็นโรคอัมพาต รายได้ก็ไม่ค่อยมีทางหน่วยราชการก็ช่วยเหลืออะไรได้ไม่มาก ตกเป็นชนชายขอบ สังคมไม่สนใจเหลือวแล ถูกทิ้งขว้างแปลกแยกจากสังคมกระแสหลัก

3. การเปลี่ยนอุปนิสัยชาวชอง เริ่มมีการเปลี่ยนอุปนิสัยจากเมื่อก่อนเคยทำอะไรร่วมกันเป็นกลุ่มก้อน เวลามีปัญหาหรือมีเรื่องเดือดร้อนในกลุ่มของชาวชองจะช่วยเหลือกัน ปัจจุบันเป็นการ

ดำรงชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ ครอบครัวใดครอบครัวมัน ไม่มีการรวมกลุ่มกันเพื่อต่อต้านภัยคุกคามที่เข้ามาในหมู่บ้านของ เรื่องที่จะช่วยเหลือกันในหมู่ของกลับกลายมาเป็นช่วยเหลือกันในครอบครัวมากกว่า ถ้าเป็นชาวของครอบครัวอื่นมักไม่ค่อยยุ่งเกี่ยวถ้าไม่ใช่เรื่องของคนในครอบครัว

4. การปิดกั้นและทำลายทุนทางด้านสิ่งแวดล้อม การที่รัฐให้สัมปทานเอกชนมาทำธุรกิจตัดไม้ในป่าเขาคิชฌกูฏ เป็นการทำลายไม้ใหญ่ที่นำไปสู่การลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพในป่า การเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นของคนในเมืองในเขตชุมชนของกิชฌกูฏทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองในเขตชุมชนของ ซึ่งมีผลต่อความอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น การขุดลอกสายน้ำทำให้ปลาต่าง ๆ ได้สูญหายและลดลงมากในปัจจุบัน

5. ความเสื่อมของทุนสัญลักษณ์ ในปัจจุบันประเพณีการแต่งงานของชาวองได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก การผูกข้อมือเปลี่ยนเป็นการรดน้ำสังข์ การแต่งกายของคู่บ่าวสาวจากเสื้อผ้าธรรมดาเปลี่ยนเป็นชุดสากล ชุดราตรียาว การเล่นผีหิ้ง ผีโรง ลดเหลือน้อย อาจเกิดมาจากในปีใดที่ไม่เล่นผีหิ้ง ผีโรง ญาติพี่น้องอาจเจ็บไข้ได้ป่วยได้ ดังนั้นผู้ที่ครอบครองผีหิ้ง ผีโรงจึงไม่ยอมเล่นต่อไป นอกจากนี้ในการเล่นแต่ละครั้งต้องเสียค่าใช้จ่ายในการทำพิธีเป็นจำนวนเงินที่มากและพิธีการทำบุญส่งทุ่งจะเป็นพิธีสงฆ์มากกว่าพิธีกรรมของของ การเข้าร่วมพิธีเป็นการทำตามพิธีสงฆ์เป็นหลัก ขึ้นตอนสำหรับการทำบุญส่งทุ่งที่เกี่ยวกับพิธีของของจะมีน้อยมากเมื่อเทียบกับพิธีสงฆ์ การทำบุญให้กับผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ก็เปรียบเสมือนการให้เงินกับผู้ที่มาเรียไร มิได้เป็นไปเพื่อผีบรรพบุรุษแต่อย่างใด

6. การทำลายทุนทางวัฒนธรรม ชนชาติพันธุ์ของสมัยใหม่ถูกทำลายทุนทางวัฒนธรรมที่ส่งผลให้วัฒนธรรมของชาวองต้องเปลี่ยนแปลงไป แบ่งออกเป็น 3 กรณี คือ

6.1 ระบบการศึกษา โรงเรียนเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนที่บังคับให้ลูกหลานชาวองห้ามพูดภาษาของ แต่ต้องใช้ภาษากลางในการศึกษา ตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาไปจนถึงระดับอุดมศึกษา

6.2 การกดทับของวัฒนธรรมเมือง คนเมือง โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองจังหวัดจันทบุรีมีทัศนคติที่มองคนองในด้านลบ อาทิ การมองคนองเป็นคนป่า เป็นคนเถื่อนเหมือนงะป่าซาไก แตกต่างจากคนที่อยู่ในเมือง มองคนองเป็นคนโหดร้ายและทำลายป่า สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็น การกดทับโดยสังคมเมือง

6.3 การแพร่กระจายของวัฒนธรรมสมัยใหม่ เมื่อไฟฟ้าเข้ามามักจะนำพาวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามาด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำลายวัฒนธรรมเดิมของชาวองที่อยู่กับธรรมชาติ โดยที่เงินไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการดำรงชีวิต ทำให้ชาวองและลูกหลานของหลงอยู่กับกระแสวัฒนธรรมใหม่จนลืมวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนที่อยู่กันตามวิถีธรรมชาติ

จากผลกระทบดังกล่าว ทำให้ชุมชนของต้องข้ามพ้นจากการทำเกษตรสมัยใหม่แบบทุนนิยม ไปสู่ทางเลือกอื่น เกษตรกรรมทางเลือกในอนาคตที่จะสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรม อัตลักษณ์ของกลุ่มของในเขตอำเภอเขาคิชฌกูฏได้อย่างเหมาะสม ที่สำคัญผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าควรจะไปใช้ในการประยุกต์ใช้หลักการเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากผลการวิจัยจะพบว่า วิถีชีวิตของกลุ่มของที่มีมาในอดีต โดยพื้นฐานนั้น สอดคล้องกับหลักการเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การจัดการเศรษฐกิจของครอบครัว โดยตั้งอยู่บนเป้าหมายเพื่อการมีกินมีใช้ในชีวิตประจำวันก่อนที่จะนำไปสู่การผลิตเพื่อขายในตลาดในขั้นต่อไป ดังจะเห็นได้จากการทำงานของกลุ่มของที่มีมาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เป็นรูปแบบการทำงานที่ยั่งยืนอยู่

การขับเคลื่อนเกษตรกรรมทางเลือกบนฐานวัฒนธรรมของต้องคำนึงถึงกิจกรรมทั้งทางด้านการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงและการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมของในปัจจุบันดังต่อไปนี้คือ

1. การฟื้นฟูเกษตรกรรมดั้งเดิมของของ โดยอาศัยการขับเคลื่อนทฤษฎีใหม่
2. การฟื้นฟูสมุนไพรของในยุคปัจจุบัน
3. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อผลิตซ้ำเศรษฐกิจชุมชนของของ
4. การอนุรักษ์ภาษาของให้เป็นภาษาที่สองของชุมชน ในเขตอำเภอเขาคิชฌกูฏ
5. การเผยแพร่วัฒนธรรมของ โดยอาศัยเงื่อนไขการเปิดประชาคมอาเซียน

การอภิปรายผลการวิจัย

ในการวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยจะอภิปรายเปรียบเทียบระหว่างข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาและองค์ความรู้เดิมจากเนื้อหาบทที่ 2 ดังนี้

ทฤษฎีว่าด้วยการปฏิบัติการของบุรีดิเฮอร์จะให้ความสำคัญต่อทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสัญลักษณ์ แต่ผลการศึกษาของกลุ่มของที่อำเภอเขาคิชฌกูฏในการขับเคลื่อนเกษตรกรรมพื้นบ้านพบว่าไม่เน้นทุนทางเศรษฐกิจแต่จำเป็นต้องใช้ทุนทางสิ่งแวดล้อม ความแตกต่างของการให้ความสำคัญในการใช้ทุนต่างๆ เนื่องจากทฤษฎีของบุรีดิเฮอร์มักจะประยุกต์ใช้กับระบบทุนนิยมก้าวหน้าของประเทศตะวันตก ซึ่งในความสัมพันธ์ต่อทุนทางเศรษฐกิจแต่การทำเกษตรพื้นบ้านของชนชาติพันธุ์ของจะเน้นทุนทางด้านสิ่งแวดล้อมเนื่องจากเป็นสังคมก่อนทุนนิยมที่ต้องพึ่งพิงสิ่งแวดล้อมมาในการประกอบอาชีพทำมาหากินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น การหาของป่าตามป่าเขาถ้ำน้ำไพร การเข้าป่าล่าสัตว์เพื่อนำมาเป็นกับข้าว วิถีชีวิตของชาวของคือป่า นั่นคือสิ่งแรกที่ชาวของมีมาแต่กำเนิด โดยที่ทุนทางเศรษฐกิจไม่มีบทบาทเท่าใดนัก ซึ่งตรงกันข้ามกับทฤษฎีบุรีดิเฮอร์ที่เน้นทุนทางเศรษฐกิจในการขับเคลื่อน

ทุนทางสิ่งแวดล้อมจึงเป็นทุนที่สำคัญและสอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวชองมากที่สุด ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาเกษตรกรรมทางเลือกของชาวชอง จึงต้องเป็นทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถคงไว้ซึ่งความเป็นตัวตนของชาวชองที่อยู่กับป่า รักษาความพอเพียงทางนิเวศ ซึ่งบุรีดิเยอจะไม่เน้นทุนสิ่งแวดล้อมนี้ แต่จะเน้นทุนทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นระบบทุนนิยมก้าวหน้ามากกว่า ซึ่งฐานคิดนี้จะไม่สอดคล้องกับวิถีที่เป็นมาแต่ดั้งเดิมของชอง ถึงแม้ว่ายุคสมัยใหม่จะเข้ามาแต่ทุนด้านต่าง ๆ ก็ไม่ได้ช่วยให้ชาวชองมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเท่ากับทุนทางด้านสิ่งแวดล้อมที่ควรรักษาและปรับให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ที่เป็นระบบทุนนิยมเริ่มต้นที่กำลังกลืนตัวตนความเป็นชองกับวิถีชีวิตอันเรียบง่ายให้หมดไป

ข้อเสนอแนะ

หลังจากที่ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมชองกับเกษตรกรรมพื้นบ้าน กรณีศึกษาชุมชนชองในอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการดำเนินวิจัยหลังจากนี้คือ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรนำวัฒนธรรมชองกับวิถีเกษตรกรรมพื้นบ้าน บรรจุเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในการเรียนการสอน เพื่อปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกให้เห็นถึงคุณค่าและห่วงใยในประวัติศาสตร์ของตน
2. ควรจัดตั้งองค์กรหรือหน่วยงานที่เก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมกับวิถีเกษตรกรรมพื้นบ้านของชาวชอง
3. ผู้นำชุมชนควรมีนโยบายในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริมและมีการประชาสัมพันธ์ของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวชองในเชิงท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรทำวิจัยในเชิงปริมาณเกี่ยวกับชองในพื้นที่อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
2. ควรทำวิจัยเกี่ยวกับชนชาติพันธุ์ชองในพื้นที่อื่น เช่นที่จังหวัดตราด อำเภอทับไทรหรือจังหวัดระยอง อำเภอสะตอง ฯลฯ
3. ศึกษาถึงต้นกำเนิดประวัติศาสตร์ของชนชาติพันธุ์ชองว่ามีกรรวมกลุ่มหรือกระจายตัวกันแบบไหน

บรรณานุกรม

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บรรณานุกรม

- กมลวรรณ ฉัตรมงคล. (2546). ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนประมง กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี. การค้นคว้าอิสระ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ปร.ม. (นโยบายสาธารณะ). ชลบุรี : วิทยาลัยบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- กรรณิการ์ เกณิกานนท์และคณะ. (2522). **ซอง**. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). **เศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา**. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- กิตติพงษ์ เกิดสว่าง. (2545). **พฤษศาสตร์พื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กิตติวัฒน์ ทิพย์วัลย์. (2556). **การพัฒนาเกษตรทางเลือกทักษะในของประชาชน ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะตอ อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด**. ภาคนิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ปร.ม. (การปกครองท้องถิ่น). จันทบุรี : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ขวัญจิวัน บัวแดง. (2545). “ขบวนการลัทธิฤๅษีและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนกระเหรี่ยงในบริเวณชายแดนไทย-พม่า,” **วารสารสังคมศาสตร์**. 15 (1) : 5.
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2549). **ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง 5 ชุมชนตัวอย่าง**. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- คมเนตร ญาณโสภณ. (2534). **อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในยุคเทศบาล**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จันทิwa ธนสงวนวงศ์. (2548). **คำนิยมทางสังคม**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา <http://www.chusak.net/index.php>. 20 มีนาคม 2557.
- จิระเดช อรชุน. (2555). **กลุ่มชาติพันธุ์ของ : รูปแบบการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพ**. คุยฉินิพนธ์ ปร.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์). มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ฉลอง ธรรมวิริยะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์. (10 มีนาคม 2557). **ที่วัดตะเคียนทอง จังหวัดจันทบุรี**.
- เจิน ผันผาย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์. (20 ตุลาคม 2557). **ที่บ้านคลองพลู จังหวัดจันทบุรี**.

เทียม ฉัตรเงิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์. (20 ตุลาคม 2557).

ที่วัดตะเคียนทอง จังหวัดจันทบุรี.

ธรรม พันธุศิริสด. (2544). **อารยธรรมของ จันทบุรีอาณาจักรจันทบูร เมืองเพนียด**. กรุงเทพฯ :
กานท์พิมพ์.

ประสิทธิ์ สิปรีชา. (2545). “อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ,” **วารสารสังคมศาสตร์**.
15 (1) : 18.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2544). **เศรษฐกิจการเมืองแห่งความหายนะ หรือ หายนะของ
เศรษฐกิจการเมือง ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูธรรมสรคุณและธรรม พันธุศิริสด. **อารยธรรมของ จันทบุรี อาณาจักรจันทบูรเมืองเพนียด**.
กรุงเทพฯ : ไททรายวัน.

พระครูประดิษฐ์ศาสนการ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์.
(28 สิงหาคม 2557). ที่วัดกะทิง จังหวัดจันทบุรี.

พระมหาหงษ์สา ดิษขัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์.
(5 ตุลาคม 2557). ที่วัดกะทิง จังหวัดจันทบุรี.

พัด งามพร้อม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์. (8 มีนาคม 2557).
ที่วัดตะเคียนทอง จังหวัดจันทบุรี.

พา ไตวงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์.
(23 สิงหาคม 2557). ที่เทศบาลตำบลตะเคียนทอง จังหวัดจันทบุรี.

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์. (2546). **ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมือง**. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มยุรณี หล้ากวนวัน. (2550). **การกล่อมเกลางานวัฒนธรรม**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา
<http://www.pcbu.ac.th/ud>. 20 มีนาคม 2557.

มารศรี คงที เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์.
(15 ตุลาคม 2557). ที่บ้าน ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี.

ยศ สันตสมบัติ. (2537). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ราตรี กลสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์.
(19 เมษายน 2557). ที่บ้าน ตำบลจันทเขลม จังหวัดจันทบุรี.

ราเพน ศิลปะปาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์. (8 มีนาคม 2557).
ที่หมู่บ้านของ จังหวัดจันทบุรี.

- รุ่งนภา ขรรจงเกษมสุข. (2550). **ชนชั้นนำในการเมืองไทยปัจจุบัน : การศึกษากระบวนการผลิตซ้ำทุนวัฒนธรรมตามแนวปีแอร์ บูร์ดิเยอ**. คุษฎีนิพนธ์ ร.ด. (รัฐศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2543). **ชีวิตข้างถนน:กรณีศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาว่าด้วยผู้ชมโทรทัศน์ยามค่ำคืน บนถนนสายหนึ่งในเมืองเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วินัย พันผาย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์.
(15 ตุลาคม 2557). ที่วัดตะเคียนทอง จังหวัดจันทบุรี.
- ศรัณย์ รักสัตย์มัน. (2547). **วันรุ่งขึ้นกับกระบวนการสร้างความเป็นจริงเรื่องความรักผ่านเพลงไทยสมัยนิยม**.วิทยานิพนธ์ วส.ม. (สื่อสารมวลชน). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมชาย นาสวน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์. (19 กรกฎาคม 2557). ที่เทศบาลตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี.
- สมศักดิ์ สามีศักดิ์ธรรม. (2533). **แนวคิดมาร์กซ์กับการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงในสังคมชาวนาประเทศโลกที่สาม**. กรุงเทพฯ : มาสเตอร์เพลส.
- สิริรัตน์ สีสสมบัติ. (2552). **แหล่งเรียนรู้ชุมชนกับการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวของ**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา). นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุชาติ เกาทอง. (2544). **ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออก**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สุทธิวิทย์ จรดล. (2548). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวของในจังหวัดจันทบุรี: กรณีศึกษาเฉพาะชาวของในตำบลตะเคียนทอง กิ่งอำเภอเขาชีเมื้อง จังหวัดจันทบุรี**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การปกครองท้องถิ่น). จันทบุรี : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- สุภาง จันทวานิช. (2550). **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเรชา สุพรรณไพบูรณ์. (2530). **การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- สุวรรณ ไทรสูง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์. (10 มีนาคม 2557). ที่วัดตะเคียนทอง จังหวัดจันทบุรี.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์และคณะ. (2550). **ประสบการณ์การฟื้นฟูภาษาในประเทศไทยกรณีภาษาของจังหวัดจันทบุรี**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- เสมอชัย พูลสุวรรณ. (2544). **ชุมชนไทใหญ่ร่วมสมัยกับกระบวนการสร้างสำนึกชาติพันธุ์ : กรณีเมืองน่านำคำ รัฐไทใหญ่**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสริญ พันผาย. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์. (20 ตุลาคม 2557).
ที่บ้านคลองพลู จังหวัดจันทบุรี.
- เสริน โตวงษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์.
(15 ตุลาคม 2557). ที่บ้าน ตำบลตะเคียนทอง จังหวัดจันทบุรี.
- แสวง รัตนมงคลมาศ. (2534). **ทฤษฎีสังคมศาสตร์**. กรุงเทพฯ :
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- หนู สีสสมบัติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์. (10 พฤศจิกายน 2557).
ที่วัดตะเคียนทอง จังหวัดจันทบุรี.
- อภิชัย พันธเสน. (2549). **พุทธเศรษฐศาสตร์ ฉบับนิสิต นักศึกษาและประชาชน**. กรุงเทพฯ :
ดอกหญ้าวิชาการ.
- อานัฐ ตันโซ. (2550). **เกษตรธรรมชาติประยุกต์**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- เอนก รักเงิน. (2551). **ชาติพันธุ์สัมพันธ์กับการปรับตัวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ของใน
จังหวัดจันทบุรี**. คุยภูมินพนธ์ ปร.ด. (วิชาโทศึกษา). มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อ้น พิเศษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กมลลา ศรีเมือง เป็นผู้สัมภาษณ์. (23 กรกฎาคม 2557).
ที่หมู่บ้านของ จังหวัดจันทบุรี.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ภาคผนวก ก
แนวการสัมภาษณ์ ชุดที่ 1

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

แนวการสัมภาษณ์ วัฒนธรรมของกับเกษตรกรรมพื้นบ้าน

: กรณีศึกษาชุมชนของใน อ.เขาคิชฌกูฏ จ.จันทบุรี

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน
  - 1.1 ชื่ออำเภอเขาคิชฌกูฏ มีความหมายหรือไม่ และมีความหมายว่าอย่างไร
  - 1.2 ชาวของเขาคิชฌกูฏมีอายุนานเท่าไร ทำไมถึงมาตั้งที่นี่ และมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับชาวของเขาคิชฌกูฏหรือไม่
  - 1.3 คนของมาจากไหน เชื้อชาติอะไร มีการอพยพเข้าออกกันอย่างไร
  - 1.4 ลักษณะเครือข่ายของชาวของเขาคิชฌกูฏเป็นอย่างไร
2. เศรษฐกิจชุมชน
  - 2.1 ชาวของเขาคิชฌกูฏในอดีตพึ่งตนเองได้หรือไม่ และพึ่งตนเองได้อย่างไร
  - 2.2 ระบบเครือข่ายมีผลต่อการพึ่งตนเองหรือไม่ พึ่งตนเองได้อย่างไร
  - 2.3 วัดในอดีตมีความสำคัญต่อชาวของเขาคิชฌกูฏอย่างไร
  - 2.4 ถนนที่ใช้เดินทางได้เข้ามาเมื่อไร มีผลอย่างไรต่อชาวของเขาคิชฌกูฏ
  - 2.5 ไฟฟ้าเข้ามาเมื่อไร มีผลอย่างไรต่อชาวของเขาคิชฌกูฏ
  - 2.6 หน่วยงานราชการเข้ามาเมื่อไร
  - 2.7 การค้าขายเข้ามาเมื่อไร
  - 2.8 สินค้าฟุ่มเฟือยผ่อนส่งเข้ามาเมื่อไร
  - 2.9 การถือครองที่ดินเป็นอย่างไร
  - 2.10 หนี้สินตำบลคลองพลูเป็นอย่างไร
3. วัฒนธรรมของชุมชน
  - 3.1 มีระบบความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคมของของ ในอำเภอเขาคิชฌกูฏของท่านหรือไม่ มีความเชื่ออย่างไร
  - 3.2 มีระบบความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ในอำเภอเขาคิชฌกูฏของท่านหรือไม่ มีความเชื่ออย่างไร
  - 3.3 ในของอำเภอเขาคิชฌกูฏใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างไร
  - 3.4 ระบบอุปถัมภ์เกิดขึ้นมาเมื่อไร
  - 3.5 วัฒนธรรมแบบหัวการค้าเกิดขึ้นมาหรือไม่ เกิดขึ้นเมื่อไรและเป็นอย่างไร
4. การเมืองการปกครองชุมชน
  - 4.1 ของเขาคิชฌกูฏในอดีตมีการปกครองรูปแบบนายบ้านหรือไม่ และปกครองอย่างไร
  - 4.2 การปกครองท้องถิ่นเข้ามาตั้งแต่เมื่อไร มีผลอย่างไร
  - 4.3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตั้งขึ้นเมื่อไร มีผลอย่างไรต่อของเขาคิชฌกูฏ
  - 4.4 มีการตั้งสภาองค์กรชุมชนหรือไม่ ตั้งเมื่อไร มีผลอย่างไรต่อของเขาคิชฌกูฏ

5. การบริหารจัดการปกครองชุมชน

- 5.1 ปัญหาความขัดแย้งหลักในอำเภอเขาคิชฌกูฏคืออะไร เกิดระหว่างใครกับใคร
- 5.2 ความสัมพันธ์ระหว่างท้องที่ ท้องถิ่นและ/หรือสภาองค์กรชุมชนเป็นอย่างไร
- 5.3 ควรมีการประสานบูรณาการระหว่างกลุ่มขัดแย้งอย่างไร
- 5.4 ควรมีการจัดตั้งกลไกองค์กรใหม่ของชุมชนใหม่หรือไม่ อย่างไร
- 5.5 กระบวนการบริหารจัดการองค์กรใหม่ควรเป็นอย่างไร
- 5.6 ภาวการณ์ต่าง ๆ อะไรบ้าง ที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลไกและกระบวนการ

ดังกล่าว

แนวการสัมภาษณ์ ชุดที่ 2

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

แนวการสัมภาษณ์เรื่อง วัฒนธรรมของกับเกษตรกรรมพื้นบ้าน
: กรณีศึกษาชุมชนของใน อ. เขาคิชฌกูฏ จ. จันทบุรี

การเกษตรพื้นบ้านของของก่อนสมัยใหม่

1. อุปนิสัยของชาวของมีลักษณะเป็นอย่างไร
  - 1.1 เป็นคนขี้อาย อายเพราะอะไร
  - 1.2 ชาวของชอบอยู่อย่างสงบ ไม่ชอบสังสรรค์
  - 1.3 ค่านิยมที่ขี้ดื้อคืออะไร มีการนับถือผีบรรพบุรุษจริงหรือไม่
  - 1.4 มีการมองโลกเป็นอย่างไร
2. ทุน
  - 2.1 ทุนทางเศรษฐกิจเป็นอย่างไร
  - 2.2 ทุนทางสังคมเป็นอย่างไร
  - 2.3 ทุนทางวัฒนธรรมเป็นอย่างไร
  - 2.4 ทุนสัญลักษณ์เป็นอย่างไร
3. สนาม
  - 3.1 ระบบเครือญาติ
  - 3.2 ความเชื่อเกี่ยวกับผี
  - 3.3 ระบบอุปถัมภ์

การเกษตรพื้นบ้านของยุคสมัยใหม่

1. ทุนทางเศรษฐกิจเป็นอย่างไร
2. ทุนทางสังคมเป็นอย่างไร
3. ทุนทางวัฒนธรรมเป็นอย่างไร
4. ทุนสัญลักษณ์เป็นอย่างไร

การฟื้นฟูเกษตรพื้นบ้านของของในอนาคต

1. อุปนิสัยของชาวของมีลักษณะเป็นอย่างไร
  - 1.1 เป็นคนขี้อาย อายเพราะอะไร
  - 1.2 ชาวของชอบอยู่อย่างสงบ ไม่ชอบสังสรรค์
  - 1.3 ค่านิยมที่ขี้ดื้อคืออะไร มีการนับถือผีบรรพบุรุษจริงหรือไม่
  - 1.4 มีการมองโลกเป็นอย่างไร

2. ทุน
  - 2.1 ทุนทางเศรษฐกิจเป็นอย่างไร
  - 2.2 ทุนทางสังคมเป็นอย่างไร
  - 2.3 ทุนทางวัฒนธรรมเป็นอย่างไร
  - 2.4 ทุนสัญลักษณ์เป็นอย่างไร
3. สนาม
  - 3.1 ระบบเครือญาติ
  - 3.2 ความเชื่อเกี่ยวกับผี
  - 3.3 ระบบอุปถัมภ์

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ - ชื่อสกุล	นางสาวกมลมา ศรีเมือง
วัน เดือน ปีเกิด	8 มกราคม 2533
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลพระปกเกล้า จังหวัดจันทบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	37/1 หมู่ที่ 9 ตำบลคลองพลู อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	ธุรกิจส่วนตัว
สถานที่ทำงานในปัจจุบัน	37/1 หมู่ที่ 9 ตำบลคลองพลู อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2549	มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนศรียานุสรณ์ จังหวัดจันทบุรี
พ.ศ. 2551	มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนศรียานุสรณ์ จังหวัดจันทบุรี
พ.ศ. 2555	ศิลปศาสตรบัณฑิต ศศ.บ. (ธุรกิจการbin) มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
พ.ศ. 2558	รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต รป.ม. (การปกครองท้องถิ่น) มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี